

ÖNSÖZ

«İÇİMİZDEKİ BEYİNSİZLERİN İŞ-
LEDİKLERİ YÜZÜNDEN BİZİ HE-
LAK EDERMİSİN ALLAHUM?»

Kur'an-ı Kerim

Lozan muahedenamesi Türkiye Cumhuriyetinin hu-
kukî, siyasi ve hatta iktisadi bünyesine temel teşkil et-
mektedir. Bugün milletçe içinde bulunduğumuz ızdırapla-
rın bu temelle ilgisi üzerinde şimdiye kadar maalesef ge-
reği veçhile durulmuş değildir. Çünkü Lozan muahede-
namesi henüz kadro ve kökleşmiş ananeleriyle, tesirin-
den tamamen kurtulamamış olduğumuz şeflik devrinin,
başlıca eserlerinden biridir. Bu yüzden o devrin anlayış
ve hissiyatı, bu muahedenamenin objektif olarak tahli-
line imkân vermemiştir. O kadar ki, bahis konusu mua-
hedenamenin Türkiye Büyük Millet Meclisinde müza-
keresi esnasında aleyhte konuşanlar isimlerini yazdırır-
ken Mahmut Celâl Bey (Bayar) gibi bazı mühim ze-
vatin da isimlerini yazdırdıkları görülünce, Lozan kah-
ramanı diye haksız bir şöhret elde etmiş olan İnönü,
reisicumhur vasıtasıyla bu gibi kimselerin konuşmama-
larını talep etti. (1) Buna rağmen birçok milletvekili

(1) Türkiye İstiklâl ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi Cilt 3 sayı
9 Mart 1958 sayfa IX.

İTHAF

Millî Mücâdele tarihimizin âziz şehidi büyük
milliyetçi Trabzon Mebusu ALİ ŞÜKRÜ BEY in
Necip hâtırasına...

SEBİL YAYINLARI Nu. : BİR
KAPAK KOMPOZİSYONU : ÖZCAN ARMAN
BASKI ve DİZGİ : ÇELİK CİLT MATBAASI

İSTANBUL — 1965

hizbi tarafından ulaşılmaz bir netice imiş gibi kibir ve tasallut vesilesi kılınarak sistemli bir telkin ve **medih** edebiyatına mevzu edilmiştir. Sultani bir eda ile bbrlenmenin ve «Milli Őefimiz Hazretleri» gibi huluskarlıklarla bu mevzuu ele almanın artık zamanı geçmiştir.

Bu vakiayı; ilim ve mantığın süzgeçinden geçirmekte maalesef çok geç kalınmiştır. Yıllarca bayram nutuklarının uslb ile yürütülen sistemli bir propaganda tesisini göstermiş ve memleket çocuklarına Lozanda uğradığımız kayıplar unutturulmuştur. Bugün Kıbrıs konusunda karşılaştığımız güçlükler, gitgide bu muhedenamenin yaldızlı edebiyatına karşı milletçe beslediğimiz Őpheyi derinleştirmektedir. Bu keyfiyet, Lozan Muahedenamesinin düzeltilmesi lüzumunu ortaya cıkarmaktadır. Bu tetkikin sonuna eklenen Lozan mukavelenamesi metninin 20 inci maddesinde açıkça görüleceği üzere, Kıbrısın İngiltere tarafından ilhaki kabul edilmekle kalmamış 21 inci madde de Türk tabiiyetini seçmek isteyenlerin Türkiyeye muhacereti mecburi kılınarak Türk nüfusunun zamanla ekalliyet haline gelmesini icab ettirecek bir açıp kapı bırakılmıştır. Bu misale Kerkük, Adalar Balı Trakya, Patrikhane, Ekalliyetlere tanınan imtiyazlar gibi daha birçoklarını ekleyerek sözü uzatmak istemiyoruz. Bunlar ilgili bahislerinde ortaya konmuştur. Lozanda yle bir muahedename imza edilmiştir ki, (Türkün Őahdamarı Boğazlar dahi sağlam bir garanti altına alınmamıştır.

Bir avuç maceraperest ittihatının kısmen ihmal ve basiretsizliği ve kısmen de ihaneti ile gngrmiş yüce bir milletin -tbir cizse- kemik iskeletinde zorlu bir kırılma olmuştur. Birinci cihan harbinin mânası budur. Lozan muahedenamesi, Milli Mücadele gibi dsitni bir zafere raşmen bu kırıkları yanlış kaynatan bir tedavi ol-

muahedeyi tenkit etmişlerdir.

Lozandaki müzakerelerin inkıtaa uğramasından sonra Türkiye Büyük Millet Meclisinde başlıyan müzakerelerde ikinci gurup adıyla anılan muhalefet ekibi tamamen aleyhte konuşmuşlardır. Bu gurubun lideri Erzurum mebusu Hüseyin Avni ve Trabzon mebusu Ali Şükrü bey ile arkadaşları Misak-ı Milliden ferâgati asla kabul etmemiş ve İnönü'yü sert bir dille yermişlerdir.

Muahedenamenin imzasından sonra ise bu muhalefet gurubunu tasfiye edecek şekilde seçimler yenilenmişti. Buna rağmen tenkitler önlenememiştir. Zira Lozan muahedenamesi o kadar bariz eksik ve kusurları ihtivâ ediyordu ki; bilâhare tatbikatta İnönü'nün baş yardımcıları olacak kimselerden bile feveran edenler oldu. Bunlar arasında Şükrü Kaya Vasıf Çınar ve Mustafa Necatiyi zikredebiliriz.

Şu noktayı da önemle belirtmek lâzım gelir ki, bu muahedenamenin kabulü ikinci mecliste olmuştur. Bu meclis parti disiplininin zebunu idi. Eğer meclis yenilenerek milletvekillerinin büyük bir kısmı değiştirilmiş olsa idi tasdike imkân yoktu. Milli Mücadeleyi şerefle başarmış vatanperverler kadrosu olarak her biri başlıbaşına bir şahsiyet olan birinci Meclis-i Mebusanın umumî hissiyat ve kararı bu muahedenamenin aleyhinde idi. İhtimâl ki; o günün mâlûm usullerine göre cereyan etmiş olan seçimlerle meclisin yenilenmesinin belli başlı sebeplerinden biri de bu idi.

Bu kitapta isbat edilmiştir ki; Lozan muahedenamesi millet olarak şahlanan halkımızın yarattığı o muazzam destanı tescil ve tasdik ettirememiştir. Buna rağmen malûmu ilâm kabilinden en tabii halkımızın -o da birçoğu eksik ve kusurlu olarak- teyidi, İnönü ve

Ancak bahsi geçen mukavelenamenin düzeltilmeyi icabettiren başka noktaları da bulunduğu bugün Kıbrıs meselesi dolayısıyla anlaşılmış olduğu gibi ilerde zuhur edecek yeni hadiselerle de tekrar be tekrar meydana çıkacaktır. Fakat her biri milli izzet-i nefsimizde birer yara açmış ve açacak olan bu kabil hâdiselerin birçok yenilerinin zuhurunu beklemeden Lozan muâhedenamesinin bu gibi düzeltilmesi gerekli noktaları üzerinde tañlil ve tenkitlere girişmek ve efkâr-ı umûmiyeyi bu mevzua hazırlamak geç kalınmış bir vazife telâkki edilmelidir. Bu kitabı; böyle bir hizmet meyli ortaya çıkarmıştır. Biraz dikkat edilirse Lozandaki muvaffakiyetsizliklerin izahı sadedinde ileri sürülmüş olan deliller hafif kalmaktadır. Bu ileride münakaşa edilmiştir.

Bu husus; Sayın İnönü ve etrafındakilerin şuuraltını doldurmuş olmalıdır ki; devlet ve hükümet başkanlığı zamanlarında emirlerindeki matbaalarda kütük gibi methiyeler bastırıp şehrin meydanlarına apartman hacimli heykellerini dikmeyi ihmal etmedikleri halde genç nesillere Lozan muahedenamesinin yeni harflere aktarılmış bir metni ile Lozan'daki müzakerelere ait zabıtların küçük bir hülâsasını olsun vermeyi düşünemediler. (1)

(1) Lozan sulh konferansına ait zabıtlar bugüne kadar Lâtin asıllı harfler ile yeniden yayınlanmış değildir. Eski harflerle tabına ait kayıt bibliyografya kısmımızda mevcuttur. Muahede metninin ise pek mahdut olan mehzazların ekseriyetle yine eski harflerdir. Bibliyografya cetvelimizde gösterilmiş olan Cemil Bilsel'in «LOZAN» adlı eseri ile İsmail Soysal'ın Türkiye İş Bankası tarafından neşrolmuş «TURKIYENİN DIŞ MÜNASEBETLERİ İLE BASLİCA SİYASİ ANLAŞMALARİ» isimli eserler esas muahedenâme ve ilgili protokol metinleri yalnız yeni harflerle okur yazar olan genç nesiller için yegâne me-

muştur. Bu sebeple siyasi, içtimai ve iktisadi bünyenin ağırlı ve sızıları dinmemektedir.

Lozan muahedenamesini bir zafer olarak göstermeye çalışanların, onu Sevr muahedenamesiyle kıyaslamak başlıca taktikleridir. Halbuki Sevr muahedenamesi, İttihatçı gürühunun getirdiği bir felâket olarak hazin bir mağlûbiyetten sonra mağlûp bir devlete karşı teklif edilmiş bir düşman sulh projesidir. Onun cevabı Milli Mücadele olmuştur. Pek süyü' bulmamış bir gerçek olarak kaydedelim ki, bu muahade üstelik tasdikte edilmemiştir.(1) Böyleyken İnönü, Sevr'e merbut iki protokolü kabul etmiştir. Binaenaleyh hiçbir cihetten hukuki bir değeri olmayan Sevr muahedenamesiyle Lozan muahedenamesinin kıyası abestir. Meşhur kelâmdır: Sûi misal. misal olmaz.

Halâ Bizans hayalini sayıklayan Yunan palikaryalarına karşı, bizimde eksik ve kusurlu kalmış olan bu muahedename üzerinde yeniden düşünmek ve ilk zuhur edecek fırsatta düzeltilmesini temin etmek için fikri ve psikolojik bir hazırlığa geçmekte geç kalmış olduğumuz muhakkaktır. Bu muahedenamenin islahının lüzumu, 1936 Montrö Mukavelenamesi ile Boğazlara ait statünün tadili ve Suriye hududumuza ait vaki değişiklikle şirin Hataya kavuşumuz gibi hâdiselerle sabit olmuştur.

(1) Dr. Charles Crozat İstanbul Üniversitesi Devletler Umumi Hukuku Ornaryüs Prof. İstanbul 1950 Cilt I, sayfa 399.

(Sevr muahedesinin hiçbir zaman tasdik edilmemesine ve binaenaleyh hiçbir zaman meriyete girmemiş olmasına rağmen, Sevr'de akdedilen ek vesikalardan ikisine mecburilik kuvveti verilmesi kararlaştırıldı: Müttefik Devletlerle Yunanistan arasında mün'akit ve Trakya'ya ait mukavele ile, gene aynı devletler arasında ve Yunanistan'daki ekalliyetlerin himâyesine müteallik protokol.)

kid edilmiştir. Bugün, Irakta Molla Mustafa Barzani hareketi dolayısıyla Kerküklü kardeşlerimizin durumunu düzeltmek imkânı adım adım yaklaşmaktadır. Kıbrıs ve evvelikler gibi bunu da kaçırmak çok hazin olur. Fakat herşeyden evvel Lozan muahedenamesinin bu gibi muallak meseleler için koyduğu esaslar hakkıyla bilinmelidir. Tarih şuurunu olmayan yerde isâbetli karar olmaz. Bu etüd, milletimizin tarih şuurunu takviye istikametinde bir tesir icra ederse bu; muharririnin en büyük zevinci olacaktır.

Sulh mualedenâmesi ve ek protokollerin derci kitapta meselelere ayrılmış olan yeri bir hayli daralttığı için birçok önemli bahis maalesef bu birinci cilde sığdırılamamıştır. Lozan; siyasi hukuki ve içtimai pek çok problem karşımıza çıkarmaktadır. Bu sebeple bu etüdün hacmi başlangıçta tahmin ettiğimizden çok daha geniş olmuş ve şimdilik üç cilt halinde tertip mecburiyeti hasıl olmuştur. Bu birinci cilt; ikinci ve üçüncü cilde bırakılmış olan birçok esaslı noktalara rağmen okuyucuda şimdiye kadar telkin edilmiş olan kanaatin hilâfına bir kanaat hasıl eder ise de mutlu.

Tevfik sahibi Cenab-ı Haktan bu necip millete gerçek bir bâsû bâdelmevt silkinişi niyaz ederim.

Serencebey, 24 Temmuz 1964

Kadir MISIROGLU

Bu kitap Lozan muahedenamesine dair -kitap hacımlı bir etüd olarak medih gayreti taşımaksızın objektif olarak el atan ilk kitaptır. Bu itibarla bazı eksik ve kusurları bulunabilir. İlgililerin, ikazları ile nasibolursa ikinci tabının daha mükemmel bir surette ortaya çıkmasına yardım etmeleri acizâne istirhamımızdır.

Mefkûresiz milletler âtil kalarak dağılıp mahvolmaya mahkûmdurlar. Tarihte muazzam devlet ve medeniyetler kurmuş olan köklü ve asil bir milletin evlâtları olarak bugün, Kıbrıs meselesi dolayısıyla ortaya çıkan acımız yürekler acısıdır. Aslında bir kasaba papazı olan Makariosa karşı sultanî bir cda ile oturduğu hükümet reisliği koltuğuna rağmen değiştirme birliğimizi binbir tereddütle göndermek gibi bir tezelzüle düşen İnönünün Lozan veya herhangi bir mevzuda sözü edilmekte olan kahramanlığından şüpheyeye düşmek milletçe hakkımızdır. Bu kitap bir bakıma bu şüphenin birçok sebebini de bir araya getirmiş olmaktadır. İkinci Cihan Savaşı sonunda Lozandaki bazı kayıplarımızı telâfi etmek imkânı hasıl olmuştu. Fakat bu fırsatın kaçırılması da Türk milletine -birçokları gibi- İnönünün azizliği olmuştur.

İhtimal ki; bazı kimseler bu etüdü efkârı unumiyeye arzında siyasi bazı maksatlar arayacaklardır. Fakat peşinen ifade edilmelidir ki; bu kitap İnönüyü yermek için yazılmamıştır. Yukarıda misali geçen fırsat nevin-den zuhur edecek yeni imkânların da kaçırılmaması için efkârı umumiyeyi hazırlamak esas gayemiz olmuştur. İnönü bu arada hatalarının tabii bir neticesi olarak ten-

hazdırlar. Ayrıca şurada burada eksik nakiller de mevcuttur. Binaenaleyh efkârı umumiyeye karşı bu mevzuda yapılmış tam ve doyurucu bir neşriyat mevcut değildir. Bilhassa zabıtların Lâtin usulî harflerle çevrilmemiş olması muhakkak ki, büyük bir eksiklikdir.

meş'alesiyle aydınlatmak üzere semayı mübârek atlarının nal sesleriyle ürpertmeğe başlıyordu...

Bu oluşun ilk vücut verdiği büyük siyâsi varlık, Selçuklu İmparatorluğudur. Ardından onun tabii bir devamı olarak zuhur eden Osmanlı İmparatorluğu da kıt'aların sulh selâmet, ve adalete kavuşmasını temin eden en büyük bir oluştu. Bütün bu devreyi dolduran mübârek gazâlar İslâmın sâde ve nûrani gerçeğini milletlerin ve kıt'aların kaderine takdim ederken en küçük bir cebre ve zulme meydan vermiyordu. (1)

Bu oluşun yapıcıları olan müslüman Türkler tarihin hiçbir devrinde görülmemiş müstesna bir asâlet, zarâfet ve kemâlât ile san'at ve siyasetlerini icra ediyor ve davranışlarında büyük emânetin özündeki ruhu temsil ediyorlardı. (2)

Bu İmparatorluğun dahili idaresinde siyasi şartların yarattığı bir mecburiyet olarak Sultanlık vücut bulmuş olmasına rağmen, demokratik bir düzen kurulmuştu. Hukuku hâkim kılan ve bunun mükemmel bir surette kontrol müessesesini (Şeyhülislâmlığı) yerleştiren idaresiyle hikmeti hükümetin bütün elâstikiyetlerine tabi olduğu hukukun mantığından ayrılmaksızın ayak uydurmasını bilmıştır. Bu da ona gelişen şartlar muvacehesinde müthiş bir dinamizm ve kıvraklık kazandırarak asırlarca devam etmesini temin etmişti (Zillulâhî filâlem = Allahın Yeryüzündeki Gölgesi) gibi aslında bid'at olan ünvanlar ve buna benzer idari davranışlar kitleleri

(1) Fazla bilgi için bakınız: Prof. Dr. Ahmet Refik Turnagil.

İslâmiyet ve Milletler Hukuku, Hukuk Fakültesi Mecmuası cilt 8 sayı 1-2, 3-4, cilt 9 sayı 1-2.

(2) Bakınız: İsmail Hâmi Danişmend Garp Menbalarına göre Türk Seciye ve Ahlâkı.

GİRİŞ

«İRKINA VATANINA - TARİHİNE
İHANET ETMİŞ OLAN EFRAD VE
AKVAMIN HİÇBİRİNİ UNUTMA;
TÜRK OĞLU! UNUTMA... VE AF
ETME!»

SÜLEYMAN NAZİF (1)

CİBRİL'in bir kanat çırpışıyla mübarek Hıra Dağındaki mağaranın önüne indiği gün, Alemlerin Rab-bından aldığı emri bildirmesiyle, insanlığın mazhar ola-bileceği en büyük nimet olan ilâhi emânet, arzımıza in-meğe başlamış oluyordu. 23 senede yavaş yavaş yağan bir yağmur gibi sindire sindire insanlığın gönül ve ruh iklimlerini yeşertmek üzere inen, bu rahmet, Veda Hac-cında irat buyrulan ölümsüz bir nutukla gelmiş ve ge-lecek bütün müslümanlara emânet bırakılıyordu. «— Sİ-ZE BİR EMÂNET BIRAKIYORUM Kİ, SİZ ONA SIKI SARILDIKÇA YOLUNUZU HİÇ ŞASIRMAZSINIZ. O EMÂNET ALLAH KİTABI KUR'AN DIR.»

Bir gün gelip bu emânetin şeref armasını, kıt'alar ve okyanuslar üstünde zafer neşideleriyle taşıyacak bir büyük millet henüz Orta Asya'da at koşturuyor ve kuv-vetini tevcih edecek gerçek istikameti arıyordu. Fakat bir müddet sonra doğuştan ruh ve karakter üstünlüğü ile iman istidadına malik olarak yaratılmış olan bu bü-yük millet tarihin en mes'ut bir hâdisesi olarak, İslâmın ezeli nefhası ile ruhunu dolduruyor ve kıt'aları İslâm

(1) Süleyman Nazif: Batarya ile Ateş - İstanbul 1335

«...Biz bu kuvvet irâdesini fertte varolmak iradesinin karşılığı olan bu yapıcı aşkı, islâm dininden, onun âleme yayılma idealinden aldık. Millî tarihimizi bu topraklara eken, bütün gâzilerin kılıçlarının kabzasında «ALLAH» adı yazılı, bütün millet şehitlerimizin son nefesinde ŞEHÂDET kelimesi kazılı idi. Hepsi kâfirlere karşı cihat açtılar. Ve harp sancaklarının gölgesinde iki rekat namaz kılarak gaza meydanına atıldılar. Esir ettiği düşmanın hayat ve hürriyetini bağışlayan Alp Arslandan tutun da Mısır seferine giderken Şeyhülislâmın atının ayağından kendi üstüne sıçrayan çamur parçasını, varlığına şeref sayan Yavuz Selime kadar, milletimizin velisi olan bütün büyük ruhlar, ALLAH dâvasıyla savaştılar ve âleme, ALLAH emri saçtılar. Onların muvaffakiyetlerinin sırrını kılıçlarının kabzasıyla, kalblerinin içine kazılı olan bu kelimedede aramak lâzımdır.(1)

Zira, devletimizin veli bânisi OSMAN GAZİ, ölüm döşeginde, oğlu ORHAN GÂZİ'nin şahsında bütün haleflerine şöyle vasiyet etmişti: Zâlim olma, âlemi adâletle

Ezmanın tebeddülü ile ahkâmın tebeddül edeceğini yani zamanların değişmesiyle hükümlerin değişeceğini kararlaştıran bu hukuk nesci, garbın (Broit canonique) kilise duvarlarının örttüğü kasvetli ve loş muhitte dışarıya çıkarken gözleri ışıktan kamaşan yarasa gibi, muhitine kökükörüne yapışır ve bir çağı vampir gibi sömürerek terakki ve tekamülü önlerken, lügatte bile (gereği gibi anlayıp bilmek) mânasına gelen, Şarkın fıkhı, ahkâmı anclıye'yi bu genişlik ve tesamüh şartları içerisinde serbestçe inkişâf ettirip, ad-ü ihсандan mürekkep iki başlı bir nimet halinde seyyaliyetini ve hayat şartlarına uygunluğunu muhafaza ve temin ederek Şarkı orta çağ iskolastisizminden korumuş, bu ruh ve kudret imkânlarıle Türk İmparatorluğuna en geniş ve hayatiyetli inkişafı bu sayede sağlamıştı.»

(1) Nureddin Topçu Yarınki TÜRKİYE İstanbul, 1961

büyüleyen bir İmparatorluk tilsimi yaratmıştı. Sırf bu maksat için ihtiyar edilmiş olan birçok usul ve unvanların son zamanlarda çeşitli ihmal ve ihanetlerle zararlı hale getirildiği günlerde dahi kitlenin padişahlarında yedi evliya kudreti tevehhüm etmesini intaç etmişti. Osmanlı zaferlerinde fertlerin ruh derinliklerine inmiş olan bu inancın rolü büyüktü. (1)

(1) A. Refik Gür : Hukuk tarihi ve Tefekkürü Bakımından Mecelle İstanbul Çeltüt Matbaası, 1951.

«— Garpte despot, Ondördüncü Louis'in şahsında (L'état c'est moi = Devlet benim) ifadesiyle tasarruf ve iktidara sınır tanımayan sisteminin ve esasının dehşetini dile getirirken, Şarkta o nice haşmet ünvanına, hatta Allahın yer yüzündeki gölgesi olmak gibi iddianın çerçevesiyle hakiki kuvvet ve iktidara rağmen, hükümdar, kadı huzuruna bile çıkardı...

Felsefede birbirinin tamamen zıddı olmakla beraber, akıl ile nakil uzlaştırılmak suretiyle doğmatizmle rasyonalizmin yanı yana yürüyebileceklerine ve pariak hayatîyet tezahürleri verebileceklerine en güzel ve canlı misali bu hukuk nesci tanıtmaktadır. Nassın teşriî hikmetine akıl erdirmesini ve hukuk zekâsının yapıcı bir şekilde kullanılması bilen mantık, için hukukun seyyaliyetini temin işten bile değildi.

Fakat garp, bir orta çağı insanlık hayat idealinden uzaklaştırarak irticayı, bu başarı düsturu ile yenilebileceği hakikatine crememişti. Halbuki, bizim tabii hukuk dediğimiz başlıca hürriyetlerin ve masuniyetlerin bu doğmalarla nefyedilen tanımayan tarafları yoktu ki, onun rasyonalizmle bağdaşması hakikati kadar, berikinin de rasyonalizmle uzlaşmasını önlere ve iskolâstik hüviyeti bulunmuş olsun. Nitekim, ilerde göreceğimiz külli kaldeler, doğmalardan çıkarılan ve tabii hukuk adına münakaşa edilmiş ve her zaman edilecek imkânlarla her vakit için tahakkuk sahasına çıkarabilecek (efradını câmi ağyarını mâni) resyonel hareket düsturlarıdır.

Bu plânlar zamanla meyvalarını vermiş Sadrazam Fuad Paşa'ya bir ecnebiye karşı şu sözleri söyleten gerçekler zuhur etmeğe başlamıştır.

«Bu devleti siz dışardan biz içerden yıkmak için üç asırdır uğraşıyoruz, fakat hâlâ yıkamadık.» Bu bir gerçektir; hem içerden hem de dışardan çalışılıyordu.

Sultan Birinci Abdülhamit Han devrinde (1717 - 1774) her günkü düşmanımız Ruslar serhad boylarında devamlı bir gâile haline geldiler. Tunaya kadar olan Osmanlı Türk topraklarını almak istiyorlardı. Bundan aşığı yukarı 200 sene evvel Tuna boylarında Rus ordusu ile çetin bir savaş başladı. Ruslar meşhur Özi Kalesine girerek çocukları ve kadınları kılıçtan geçirdiler. Bu olayın acı haberi İstanbul'a gelince devrin hassas ve vatansever sultanı Birinci Abdülhamit Han teessüre garkoldu. «Özi beni dilhûn etti» diyen bu büyük padişah Rusların kılıçtan geçirdiği çocuk ve kadınların feci âkibetlerine ait raporu okurken kendisine nüzul isabet etti ve olduğu yere yıkıldı. Bu onun ölümüne sebep olmuştur.

O güne kadar Türk ordusu zaferden zaferine koşuyordu. Tarihte ilk defa böyle bir mağlûbiyete maruz kalmıştı. Bu mağlûbiyetin şoke ettiği yalnız Birinci Abdülhamit Han değil bütün bir millettir. Zira bundan sonra serhat boylarında mağlûbiyet haberleri birbirini kovayacak ve Türkün ruhunda derin bir şüpheye vücut verecekti. Bu şüphe Türkün; cihana ve cihan karşısındaki kendi hayat ve imanına bakışına musallat olmuş onu fitrat ve inancı üzerinde mütereddid hale getirmiştir. Artık batıda gitgide inkişâf edecek olan tekniğin manâsını tamamen ters telâkki eden ve kendi dünya görüşüne ve hattâ millî itimad-ı nefsine musallat olan sakat bir görüş yerleşmeye başlıyordu.

Böylece Batının elde ettiği teknik terakki karşısın-

şenlendir ve cihadı terk etmeyerek beni şâd et. Ulemaya riâyet eyle ki, şeriat işleri nizam bulsun. Nerede bir ilim ehli duyarsan ona rağbet, ikbal ve hîlim göster. Askerine ve malına gurur getirip şeriat ehlinden uzaklaşma. Bizim mesleğimiz ALLAH'ın yolu ve maksadımız ALLAH'ın dinini yaymaktır. Yoksa kuru kavga ve cihangirlik dâvası değildir. (1)

Bu vasiyetin yoğurup istikametlendirdiği Osmanlı fütuhâtı tarihte misli görülmedik asil ve küçü bir şahlanmıştır. Fakat iman ve adalet taşıyan fâtih cedlerimize ırkımızın vaktiyle islâm ordularına yaptığı gibi kucak açılmamış, bilâkis çetin bir mukavemet gösterilmiştir.

Müslüman Türkün bu şahlanışını durdurmak için içerden ve dışardan pek çok çalışılmıştır. Hudut boylarında netice elde edemeyen düşman taktik değiştirerek kaleyi içten fethetmeye koyulmuştur. Buna eklenen bir çok sebepler ve son biriki asır içinde Batı Dünyasında vukua gelen teknik terakki karşısında vaktiyle dâsitanî kahramanlıklar yaratmış olan bu büyük milletin aşağılık duygusuna kapılması maalesef önlanamamıştır. Haçlı Seferlerinden hiçbir netice alınamamış olduğundan yeraltı faaliyeti zamanla hızlandırılmış hattâ günümüze kadar idâme ettirilmiştir. Fakat gizli düşman faaliyetinin tarihi çok eskidir. Türklerin bir sal üstünde Trakya'ya çıktığı tarihten itibaren bütün bir Hıristiyanlık dünyası için bir (şark meselesi) zuhur etmiş oluyordu. Artık bütün kudretleriyle müslüman Türk akınlarını durdurmak ve tarihin seyrini değiştirmek için plânlar hazırlıyorlardı. (2)

(1) Vecdi Bûrîn Nasıl Öldüler İstanbul, 1964

(2) Cent projets de partage de Lax Turquie (Türkiyenin taksimi-ne Dair Yüz Proje Paris 1914) adlı 550 sahifelik kitap bu hususta mu-fassal bilgiyi ihtiva eder.

Türkün, Türk ve Müslüman kalmak şartıyla teknik terakkiye imanını da bir vecibesi olmak üzere sarılması idi (1) Zira ilmi, hikmeti, müslümanın kayıp malı telâki eden ve Çinde dahi olsa ardından koşmayı emreden muazzam İslâm ideolojisi onun ruhunu asırlarca yoğurmuştu. Fakat ne yazık ki, Özi kalesindeki mağlûbiyetle başlayıp gitgide teşhisi doğru bir şekilde yapılamadığı için dehşetli bir aşağılık duygusuna vücud veren mağlûbiyetler yüzünden hergün, milli ve dinî hüviyetimizi teşkil eden unsurların birinden vaz geçe geçe bugüne kadar gelinmiştir. Bilhassa Tanzimatla başlayan yeni bir siyasi istikamet Türkün Garp Dünyası karşısında içine düştüğü bu aşağılık duygusunu idari ve içtimai sahalarda

(1) «... istedin: sonra, neden böyle Japonlar yüksek?

Nedir esbab-ı terakkisi? Yakından görmek.

Bu uzun boylu mesâi, bu uzun boylu sefer,

Bir kanaat verecekmiş bana dünyada meğer.

O kanaat da şudur :

sırrı terakkinizi siz,

Başka yerlerde taharriye heveslenmeyiniz.

Onu kendinde bulur yükselecek millet;

Çünkü her noktada taklid ile sökmez hareket.

Alınız ilmîni Garbın alınız san'atini.

Veriniz hemde mesâinize son sür'atini;

Çünkü kâbil değil artık yaşamak bunlarsız;

Çünkü milliyeti yok, San'atin, ilmin, yalnız,

İyi hâtırda tutun ettiğin ihtarı demin:

Bütün edvar-ı terakkiyi yarıp geçmek için

Kendi «mahiyet-i ruhiyye»niz olsun kılavuz,

Çünkü beyhudedir ümmid-i selâmet onsuz.

Mehmed Akif Ersoy

da gitgide ruhlara bir aşağılık duygusu çöreklenmiş bu terakkinin kendi kendimizi inkâr etmeksizin memleketimizde vücut bulamayacağı zamanı uyanmıştı. İşte bu suretle Batı Dünyası karşısında nev-i şahsına münhasır bir dünya görüşünü ve cemiyet nizamını gerçekleştirmiş olan müslüman Türk milleti yavaş yavaş kendinden uzaklaşmaya başlamış ve terakkiyi bu kendi kendini inkâr edişle elde edeceğini sanmıştı. Bugün Batı teknik ve medeniyeti karşısındaki vaziyetimiz bu görüşün ne kadar hatalı olduğunu apaçık göstermektedir. Ardında koşulan teknik memlekete aradan geçen 200 senelik devreye rağmen getirilemediği halde üstelik manevî bütün kıymetler de bunu elde etmek bahasına inhâ edilmiştir. Tanzimat meşrutiyet ve hattâ cumhuriyet devirlerinin birçok yarı münevver organizatörleri milletin iki yüz senesini ve bütün manevî kıymetlerini hep bu yanlış görüşe bel bağlamaktan dolayı hebâ ettiler. Halbuki tekniğin alınması için millete kendi kendini inkâr ettirmek mecburiyeti asla bahis konusu değildi. Bizim kadar muazzam bir medeniyet patrimuvanına ve müstakil bir dünyaya görüşü ve hayat nizamına mâlik olmayan Japonya bile kendi irki ve millî varlığını inkâr etmeden batının tekniğini Batıyı geçercesine memleketine aktarabilmiştir. Üstelik o tecrübe muvaffak olduğu halde bizim batı teknik ve medeniyetini almamız da hâlâ mümkün olamamıştır. Esasen görüş o kadar yanlış ki, bir çokları bu harekete «Batılılaşma» diyecek kadar Türk'ün kendi varlığını inkâr mevzuunu hareketin ismiyle dahi açığa vurmuşlardır. Bunu sezen birkaç vasıflı adam (Gökâlp vs.) hiç olmazsa muâsırlaşmak tâbirini kullanmayı akıl edebilmişlerdir.

Teknik Japonyada veya Çinde daha ileri gitse Çinlileşmek veya Japonlulaşmak mı icabedecektir? Aslıolan

şidler, şairler, edipler, hatipler yetişmedi fakat gayet tabii bir revişle büyük kafileye kendi kendimize döneceğiz.»(1)

Ne yazık ki, bir şair sezîşiyle kendi kendimize döneceğimize dâir ifade edilmiş bu temenni halâ gerçekleşmemiştir. Üstelik Türkün kendi kendisine dönüşünü büyük bir ölçüde imkânsızlaştıran birçok angajmanlara girilmiştir. Bu angajmanların en büyük fiili ve psikolojik menbaı Lozandır. Son Osmanlı mebusan meclisinde kabul edilip bütün bir Milli Mücadelenin ruhunu teşkil eden Misak-ı Milli garba karşı fiili ve psikolojik teslimiyetin maddî ve manevî hudutlarını çiziyordu. Bütün bir millet; bunun gerçekleşmesi için kuva-i milliye mefhumu içinde birleşmiş ve mucizevi bir zafer elde etmiştir. Ne yazık ki, Türk milletinin emsalsiz fedakârlık ve kahramanlıklarla tahakkukuna azmettiği Misak-ı Milli Lozanda tescil ve kabul ettirilememiştir.

Hıristiyan Batı Dünyası için Lozan sulh Konferansı yıllardır ruhumuzda derinleşmekte olan aşağılık duygusunun hasat mevsimi olmuştur. Zira bu aşağılık duygusu en zayıf zamanımızda Milli Mücadele gibi bir destan yaratmamıza rağmen zâil olmamıştı. Batıya kayıtsız ve şartsız teslimiyet Lozan'ın ruhunu teşkil etmiştir. Şeklen dünya milletleri müvâcehesinde müstakil bir varlığa sehâbetimiz ikrar edilmiş fakat yavaş yavaş Batının kültür ve hayatı içinde erimemizi ve orijinalitemizi kaybetmemizi neticelendirilecek bir çığır açılmıştır. Bu kayıtsız ve şartsız teslimiyeti Lord Gürzon'un şu sözü bakınız nasıl ifşâ etmektedir:

“— Türklerin hayat ve istiklâline herkes hürmetkârdır. Türkiyeden istirhamım tekrar inkişaf edebilmesi

(1) Yahya Kemal Beyatlı Aziz İstanbul, İstanbul 1964.

gerçekleştirmeye başlıyordu. Bu durum günümüze kadar devam edegelmıştır. İmparatorluğun son devirleriyle Cumhuriyetin ilk zamanlarında bu hastalığı teşhis eden şu satırlara bakınız :

«— Ah! Büyük cedlerimiz! Onlarda Galata, Beyoğlu gibi frenk semtlerinde yerleşirdi.

Fakat yerleştikleri mahallede müslümanlığın nuru belirir, beş vakitte ezan işitilir. Asmalı minâre, gölgeli mesçit peyda olur, sokak köşesinde bir türbenin kandili uyanır, hasılı o toprağın o köşesi imana gelirdi, Beyoğlunu ve Galatayı saran yeni yapıların yığını arasında o mesçitlerden o türbelerden bir ikisi kaldı da gördük ki; cedlerimiz o kefere frenk mahallerininin toprağına böyle nüfuz ederlerdi. Biz bugünün Türkleri bilâkis Şişli, Nişantaşı, Kadıköy, Moda gibi küçücük bir şehri andıran yerlere yerleştik, fakat o yerler müslüman ruhundan âri, çorak ve kurudur. Bir Üsküdarı bakınız bir de Kadıköyüne, Üsküdarın yanında Kadıköy tatavlayı andırır. Es ki Türklerin ruhları ile yeni Türklerin ruhları arasındaki farkı anlamak isterseniz bu son asırda peyda olan semtlerle İstanbul içlerini mukayese ediniz. Medenileştikçe müslümanlıktan çıktığımızı tabii ve hoş gören eblehler uzağı değil Balkan devletlerinin şehirlerine kadar gitsinler. Görürler ki, baştan başa yenileşen o şehirlerin her tarafında çan kuleleri yükselir, pazar yortu günleri çan sesleri işitilir. Manzara halkın dinini ve milliyetini hatırlatır. O şehirler bizim yeni semtlerimiz gibi millî ruhtan âri değildirler. Artık Türk milletinin ruhu bir rayiha gibi uçtu mu? Hayır büyük kütlede yine o ruh var fakat biz son nesil bir sürü gibi büyük kaafileden uzaklaştık, kaybolduk, fakat daha gitmiyeceğiz, yeni tarzda yaşayışla cedlarımızın diyanetini mezcedip, bizi bu çoraklıktan, bu karanlıktan, bu ufuncten kurtaracak mür-

ba bunu İnönü'ye duyurmak mümkün müdür?

«— İşte bütün bunlar içindir, ki bu mütevâzi mesâiyi, yeni bir görüş ufku açacağından iftihar duyarak, Avrupa ulemasının ittilama arz ediyor ve bununla dikkat nazarlarını Muhammedi hukuk'un menâbiine ve bu hukukun ne suretle vücude geldiği hususuna çekebileceğimizi ümid ediyoruz.

Tebaaları arasında birçok müslümanlar bulunan siyasi devlet ricali bu kitapta, İslâm ictimai teşkilâtının bütün esash kâidelerini muhtevi bulacaklardır.

Bugün Fransanın mukadderatını idare edenler meşgalelerinden vakit ayırarak bu kitaba bir göz atacak olurlarsa, Muhammedi olan akvâmın idaresi için lâzım olan sırrı, iki hakikat şeklinde tebarüz etmiş bulacaklardır, ki bu iki hakikat, Cezair müslümanlarının ne suretle idare edilmeleri lâzım olduğu yolunda umumi efkârı ve matbuatı işgal etmiye başlıyan meselenin çözülmesine yol açacaktır. Bu hakikatlerin nelerden ibaret bulunduğu şu suretle telhis olunabilir:

1 — Müslüman, ne kadar itikadı zayıf olursa olsun, din değiştirmedeği takdirde hiçbir hadisenin sıhhata murakin olup olmadığına o hadise İslâmileştirilmedikten sonra inanmaz. Zira müslümâna göre bir şeyin sıhhate mukarin bulunması ve onun doğru telâkki edilebilmesi için muhakkak surette dinen enredilmiş, bulunması, Allah'ın Kelâmına veya Peygamber'in sünnetine, yani dinin bu iki temel taşından birisine istinad ettirilmiş olmaları lâzımdır.

2 — Bütün kaziyelerin İslâmileştirilmek suretiyle dini temellere istinad ettirilmesi ve bin netice bu hakikatlerin yalnız kabulü değil aynı zamanda riayet olunması mecburiyeti altına sokulması da, Muhammedi Ka-

için serbest Türkiye'nin bizimle birlikte **hulûs birliğiyle** çalışmasıdır. Böyle bir Türkiye dünyanın hürmetine layık olur»

Bu «hulûs birliği» Lozandan sonra Türk Milletinin kaderinde vâki birçok değişiklikleri izah edecek bir anahatar sözdür. Artık, Türkün, kendine dönmesi bir daha mümkün olmayacak ölçüde mânen tahribinin âmîli, bu sözü söyleten fikir, rey ve his beraberliğidir. Bugün, böyle bir teslimiyeti temsil edip te asırlarca bir vilâyetimiz olarak bulunmuş Yunanistana karşı dahi şahsiyetli kalamamış olan İnönü'nün Amerika karşısında şahsiyetli bir politika takip etmek gibi bir sloganı diline dolamasının manası hazindir.

Burada onun iktidarı devrindeki bu «hulûs beraberliğinin» tezahürlerini münakaşa edecek değiliz. Bunların hepsi milletin gözü önünde cereyan etmiştir. Bu ekipte, daha öncekiler gibi sadece Garptaki teknik terakkiyi memleketimizde gerçekleştirmeye matuf hamleler yapacakken aksine Türkün kendi kendisini inkârına müncer olacak hareketlere devam etmiştir. Milliyetin müşterek bir duygu ve fikir beraberliğine muhtaç olduğu kaale alınmayarak Türkleri asırlarca yoğurmuş olan aziz bir ideolojiye (İslâma) cephe alınmıştır. İnönü ve ekibi tarafından bu ideoloji ve onun mâsum taraftarlarının maruz buldukları baskı cümlelerin malûmudur. Hıristiyanlar sokaklara kadar âyin gulgulelerini taşıırken ses çıkarmayan bu ekip, şurada burada Müslüman gurupların en ufak ve meşru dinî davranışlarını hoş görmemiş ve en ağır şekilde cezalandırmıştır. Fakat unutulmuştur ki, Türkün asırlardan beri İslâm ile yuğrulan ruhuna gayrı İslâmî her davranış yabancı gelecek ve tasvibe mazhar olmayacaktır. Bu keyfiyeti çok evvel görmüş olan şu Rum vatandaşın beyanına bakınız: Aca-

doğru bir oluş hız ve istikâmetini kazanmaktadır. Artık inkılâp yobazlığı ile büyük kitleyi yıldırma yolundaki ithamlar, yaygaralar ve gericelek isnatları tesirsiz hale gelmiştir. Böyle bir mevsimde Lozan gibi bütün hayati progremlerimizle ilgili olan Lozan Muâhedenâmesinin tahlil ve tenkidi mes'ut bir hâdisedir. Bu suretle Lozanın Milli Misak önünde muhasebe edilmesi çıkırı açılmaktadır. Bu milletçe önümüze çıkacak müstakbel fırsatlar için geç kalınmış bir hazırlık. Bu vesile ile Irakta-ki son gelişmeleri bir kere daha hatırlatmak isteriz.

Netice olarak Lozan, Türkün kaderinde bir düğüm noktası olarak gözükmektedir. Bu düğüm çözülmeden haline çalışılacak hiçbir meselenin eshabı mucibesi vu-zuha kavuşamayacaktır.

nun'daki menbaların mebzuliyeti dolayısıyla, güç bir mesele değildir.

Müslüman da sâir ferdler gibi günahkâr olabileceği gibi, cürüm işlemek suretiyle insanların en bayağı derecesine de düşebilir. Fakat bütün bunlara rağmen yine müslüman olarak kalır. İslâmiyette hakiki surette din değiştirmek âdeta meçhuldür Müslüman, İslâmileştirilmemiş olan bir kanuna mutavaat ederek, kendi kudret ve kuvvetini gösteremediği müddetçe bu kanuna zahiri şekilde mutavaat edebilir. Kanunun esaslı bir kaidesine göre bu cebir altında bulunma keyfiyeti, din değiştirme keyfiyetini ortadan tamamiyle kaldırır. Kudretlendiğini hisseder etmezdir ki Allah'ın Kelâmına ve Peygamberin Sünnetine istinad ettiği isbat edilememiş bulunan bir kanuna itaatten uzaklaşmak müslüman için farz olur.

Cebir kaidesiyle müslüman vicdanı her nevi şiddete karşı himâye edilmiş, sâir dinlerde olduğu gibi din uğrunda ölüm, asgari hadde indirilerek din değiştirme hususu da imkânsız bir hale konulmuştur.» (1)

İşte bu suretle ifade edilmiş olan gerçeğin tecellisiyledir ki, bugün Türkiye'de her türlü ihmal ve ihânete rağmen tasfiye edilememiş olan milli şuur, eskisinden daha canlı ve reaksiyon halindedir. Bu reaksiyan bütün zâhiri mücadeleleri etkiliyerek kül altında ateş gibi gitgide gelişmekte, yarının mes'ut Türkiyesini yaratmağa

(1) İslâm Hukuku Nazariyatı hakkında bir Etlüd.

Birinci Cilt Yazan : Sava Paşa (Osmanlı İmparatorluğunda sabık Vali Umumi ve Hariciye ve Nafia Nazarı, bir çok ilim cemiyetlerinde fahri ve muhabir âza)

1892 tarihli Fransızca aslından Türkçeye Çeviren Baha Arıkan
Yeni Matbaa Ankara 1955.

LOZAN KONFERANSI KRONOLOJISI
VE
MÜZAKERELERE TOPLU BİR BAKIŞ

LOZANA DAİR BAZI KIYMET HUKÜMLERİ

«Mehmetçiğin süngüsüyle kazanılan muazzam zafer Lozanda hebâ edilmiştir.»

Trabzon Mebusu ALİ ŞÜKRÜ BEY

«Muâhedemiz maâlesef Misak-ı Millîmizi hiçbir suretle temin edecek derecede olmadığı gibi, maâlesef ona dair bir kelimeyi de muhtevî değildir.»

Tekirdağ Mebusu FAİK OZTRAK

«Bu muahede efradın ve cemiyetin hukukunu tanımamıştır.

Bu muahede de kapitülasyon kokusu vardır.

En ziyade nazarı dikkatli celbeden şeyde mübâdele meselesinde heyeti murahhasamızın lütufkârlığıdır.

MUSTAFA NECATİ

«Bu muahede iyice tetkik edildiği zaman görülür ki, istiklâl-i iktisadî ve mâlimiz de tamamen müemmen değildir.»

VASIF ÇINAR

«Venizelos, Türk murahhas heyetinin taleplerini öğrendiği zaman benliğini zaran korkuyu yendi. Bütün delegasyonların Türklerden daha çok ağır şartlar beklediği muhakkaktı. Türkler bir çok mevzularda dokunmamışlardı. Venizelos bunlara temas edilmemesini maharetle devam ettirdi ve bilhassa birinci inkıtadan sonra artık nefsine tam emniyet gelerek, Türklerden tavizler almaya devam etti. Hudutlar, tazminat, İstanbul hariç, Rum halkının mecburî hicreti ve Yunanistandaki Türklerle mübâdelesi, Patrikhane gibi esas mevzularda konferansın başlangıcında tasavvur dahi etmediği neticelere vasıl oldu. Öyle ki, son celselerde talep eden daha çok oydu.»

LORD GÜRZON

hududunu çizen bir Misak kabul etti. Buna Misak-ı Milli diyoruz. Bu misak Türk İstiklâl Harbinin (tabir ca'izse) Amentü haline getirilmiş parolası idi. İşte size onun metni!

MISAK-I MİLLÎ

“Aşağıya imzalarını koyan Osmanlı Mebusan Meclisi azaları, devlet ve milletin istikbalinin haklı ve devamlı bir sulha kavuşabilmesi için kabul edebileceği fedakârlığın en ileri haddini gösteren aşağıdaki esaslara tamamiyle uyulmasının sağlanması ile mümkün olduğunu ve bu esaslar dışında sağlam bir Osmanlı saltanatı ve cemiyetinin vücudunun mümkün bulunmadığını kabul ve tasdik etmişlerdir :

Madde 1 — Osmanlı Devletinin sadece Arap çoğunluğunun oturdukları ve 30 Ekim 1918 tarihli mütarekenin imzası sırasında düşman ordularının işgali altında kalan kısımlarının mukadderatı, ahalinin serbestçe verecekleri reye uygun olarak tayin edilmek lâzım geleceğinden, adı geçen mütareke hudutları içinde din, ırk ve soyca birlik olan, birbirine karşılıklı saygı ve fedakârlık hisleriyle dolu bulunan, gelenek ve içtinaî hukukiyle yaşadıkları muhitin şartlarına tamamiyle uyan Osmanlı İslâm ekseriyetinin oturdukları kısımların hepsi hakikaten ve hükmen hiç bir sebeple ayrılık kabul etmez bir bütündür.

Madde 2 — Ahalisi ilk serbest kaldıkları zamanda amme reyi ile ana vatana katılmış olan “elviyeyi selâse” (Kars, Ardahan ve Batum) için icap ettiği takdirde tekrar serbestçe amme reyine müracaat edilmesini kabul ederiz.

Madde 3 — Türkiye ile yapılacak sulha bırakılan Garbi (Batı) Trakya'nın hukuki vaziyetinin tesbiti de,

KONFERANS ÖNCESİ

Osmanlı Türk İmparatorluğunun en dirayctli pa-dışahlarından biri olan Sultan Abdülhamid Han'ı gizli düşmanlarla işbirliği yapmak suretiyle tahttan indiren ittihatçılar devleti 10 seneden fazla ayakta tutamadılar.

30 Ekim 1918 de Türkiye namına Bayriye Nazırı Ra-uf bey (Orbay) itilaf kuvvetleri namına da İngiliz amirallerinden Galtrop tarafından Limni adasında Mondros limanında bir mütareke imzalandı. Türk mil-letin bu muâhede ile elim fâcialarla karşılaşacağı mu-hakkaktı. Çünkü müâhede her bakımdan aleyhte idi. Bil-hassa 7 inci maddesine göre İtilâf kuvvetleri kendî gü-venlikleri bakımından tehlikeli gördükleri anda Türk topraklarını işgal edebilmek hakkına nail oluyordardı. Tabiatıyla birkaç ay zarfında bu maddeyi sonuna kadar suistimal etmeye başladılar.

3 Kasım 1918 İngilizler Musul'u işgal ettiler. Ve Ur-fa, Maraş Ayıntap havalisine yayıldılar.

13 Kasım 1918 İtilâf kuvvetlerinin donanmaları Is-tanbul limanına demir attılar Fransızlar Adana dolay-larını İtalyanlara Antalya ve Konya havalisini işgal etti-ler. Samsun ve Merzifon'a da İngilizler askerlerini çı-kardılar.

15 Mayıs 1919 İtilâf kuvvetlerinin teşviki ile Yunan kuvvetleri İzmir'e çıktı. Bu suretle Türk milletinin ka-derinde çetin ve buhranlı bir devre başlıyordu. Tabiatıyla asırlarca hür yaşamış bir millet bu felâketi hazmet-miyecekti. Nitekim son Osmanlı Meclisi Mebusanı bü-tün bu olayları protesto edcn ve dünya efkârı umumiye-si muvacehesinde katlanabileceğimiz fedakârlıkların

da bu asgarî hakların dahi muazzam tâvizlerle iyice azaltılmış olduğunu düşünürsek işin fecaati ortaya çıkar. Birinci Büyük Millet Meclisinde Milli Misak üzerinde yemin edilmeden hemen bir iki ay evvel 29 Mayıs 1920 Cumartesi günü celsesi merhum İsmail Safa Misakı yetersiz bulanların his ve fikirlerine tercüman olmak üzere Meclis riyâsetine şu teklifi sunmuştu.

«Avrupanın hakkımızda idamdan çok ağır olan sulh şartlarını gördükten sonra hür ve müstakil yaşamıya azmeden Türkiye İslâmları hangi şartlarla sulh akdebileceklerini bütün dünyaya yeniden daha kuvvetli olarak neşir ve ilân etmelidirler. Millî ve coğrafi hududlarımız Erzurum ve Sivas kongrelerinde tesbit edilmiş, İstanbul, Mebusan Meclisinde de kabul edilerek Misakı Millî beyannamesi altında ilân olunmuştu. Bununla beraber, şarki cenubi hududumuzun daha açık ve canlı olarak tesbiti lâzımdır. Türkiye, bu kadar felâket ve zâ-yiattan sonra, hiç olmazsa millî hududları içinde daha müsterih ve korkusuz yaşamak için aşağıdaki madde-lerin sulh şartlarımız içinde yer alması şarttır:

1) Milletimiz bundan sonra Duyunu Umumiye namına on para ödemeyecektir. Çünkü bu alınan para bizim zorla sürüklendirilmiş olduğumuz harblere harcanmıştır. Ödenen fâiz, alınan paranın üstündedir. Bu zâlim borcu tanımayacağız.

2) Türkiye hududları içinde yabancıların bizi istismar için yaptıkları bütün tesisler, Türk milletinin öz malıdır.

3) Bunca nimetlere rağmen ıstırablarından bahseden Hıristiyan unsurların Rumelinde ve dünyanın diğer yerlerinde yaşayan Türk ve Müslüman kardeşlerimizle muhakkak mubâdele edilmelidir.”

Âzami fedakârlıklarımızı ihtiva ettiğinde bütün me-

halkının tam bir hürriyetle verecekleri reye göre yapılmalıdır.

Madde 4 — İslam Hilâfetine merkezi ve Saltanatın payitahtı ve Osmanlı Hükûmetinin merkezi olan İstanbul şehri ile Marmara Denizinin emniyeti her türlü ihlâlden korunmuş olmalıdır.

Bu esas mahfuz kalmak şartıyla Akdeniz ve Karadeniz boğazlarının umum ticaret ve münakalâta açılması hakkında bizimle diğer bütün alâkadar devletlerin ittifakla verecekleri karar muteberdir.

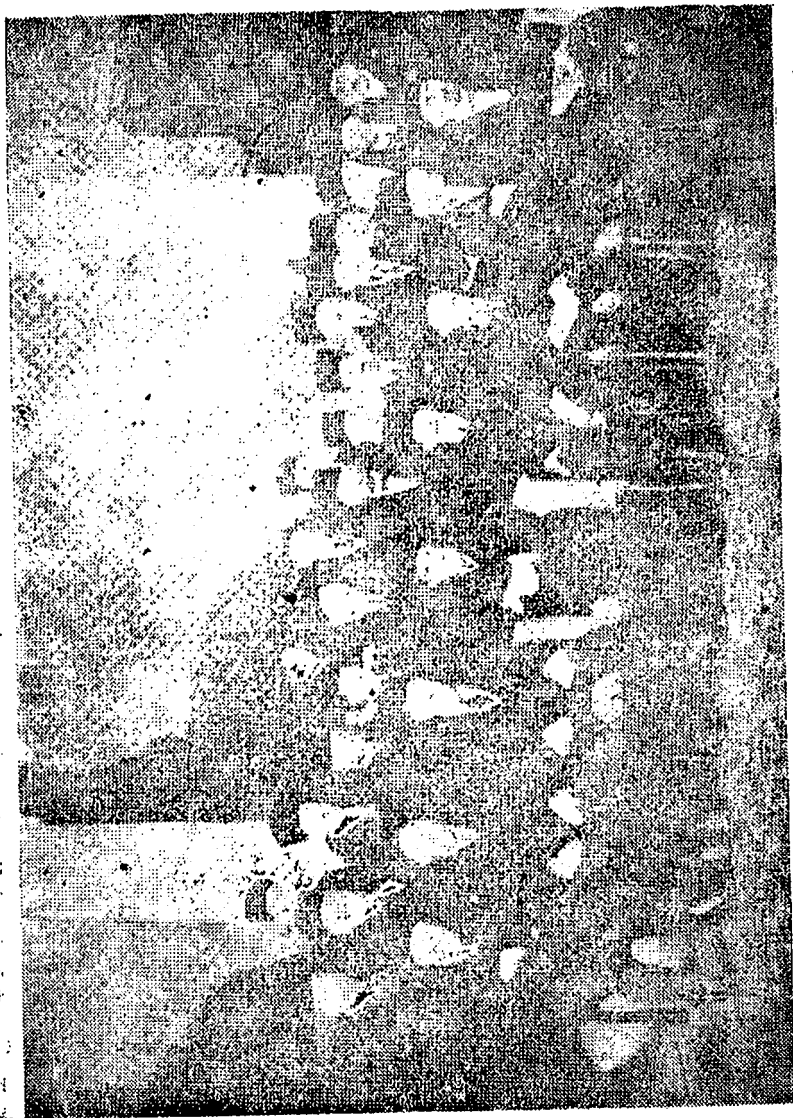
Madde 5 — İtilâf devletleri ile hasımları ve bazı müşâvirleri arasında da kararlaştırılan anlaşma esasları içinde azınlıkların hukuku, civarda bulunan memleketlerdeki müslüman ahalinin de aynı hukuktan istifadeleri emniyetiyle tarafımızdan teyid ve temin edilecektir.

Madde 6 — Milli ve iktisadi inkişafımız imkân dairesine girmek ve daha asri, muntazam bir idare şeklinde işlerin yürütülmesine muvaffak olabilmek için her devlet gibi bizim de inkişafımızın temininde istiklâl ve tam serbestliğe sahip olmamız, hayat ve bakamızın temel ve esasıdır. Bu sebeple siyasî, adli, mali inkişafımızı önleyen kayıtlara muhalifiz. Gerçekleşecek borçlarımızın ödeme şartları da bu esaslara aykırı olmayacaktır.

29 Kânunusâni (Ocak) 1336 (1920)

Bu suretle tesbit edilmiş olan Milli Misak Türkiye Büyük Millet Meclisinde de (18 Temmuz 1920de) aynen kabul edilerek üzerinde yemin edilmiştir. İlâve etmek gerekir ki, bazı mebuslar bu Misakta ifade edilen Türk haklarını bile gayri kâfi görüyor, daha fazlasının gerekli ve mümkün olduğunu ileri sürüyorlardı. Zira Milli Misak, haklarımızın asgarisini ihtiva etmekteydi. Lozan-

LOZAN

busların müttefik oldukları Misakı Milli bu tenkid ve daha geniş tekliflere rağmen teyid ve kabul edildi. Zira ancak bu kadarı mümkün görülmekte idi. Düşünülmemiştir ki, henüz zafer kazanılmadan daha fazla fedakârlığa taraftar olunmadığı halde zaferle rağmen İnönü bu asgari şartları dahi Lozanda tahakkuk ettirememiş ve bundan da ileride izah edildiği üzere sayısız fedâkarlıklar yapmıştır.

Misakı Milli bütün Milli Mücadele boyunca milletin azim ve kararının muhtevasını teşkil etmiştir. Zaferden sonra Mehmetçığın süngüsüyle tahakkuk eden bu Misakın masa başında da teyid edilmesi icabetmekte idi. Fakat bu Misak Lozanda kırılı kırılı âmiyâne tabiriyle kuşa döndürülmüştür. Şimdi hâdisenin bu tarafını ileri bırakarak sadece kronolojik bir sıra dahilinde ve gayet kısa olarak vak'aları kaydedelim:

MEYET NASIL TEŞEKKÜL ETTİ

Lozana gidecek heyete Rauf Beyin başkanlık etmesi isteniyordu. Halbuki bu konferans hariciye vekilleri seviyesinde bir konferans olacaktı. Bunun için o zaman Hariciye Vekili olan Yusuf Kemal Beyin gönderilmesi icabediyordu. Yusuf Kemal Bey, Rauf Bey başkan olduğu takdirde kendisine refakat edeceğini söylüyor ve bu vazifeyi kabul etmiyordu. Bir rivayete göre Mustafa Kemal'in ricası üzerine bir rivayete göre de rahatsızlığı üzerine Yusuf Kemal Bey hariciye vekillikinden istifa etti. Yerine, Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti adına Mudanya mütarekesini (3 Ekim 1922) imza etmiş olan İnönü Hariciye Vekilliğine getirildi. Mecliste kendisinin bu işi yapıp yapamayacağı hususunda münakaşalar cereyan etti. Zira bu vesile ile Avrupa politikacıla-

Hamit Hasanean : Hilali Ahmer İkinci Reisi

Cavit : Eski Maliye Nazırlarından

HAYİM NAUM : Yüksek Mühendis Okulu Fransızca Öğretmeni (sonra hahambaşı)

Baha : Adliye Vekillliği mezhep İşleri Müdürü

Matbuat Müşavirleri :

Ruşen Eşref Ünaydın : Muharrir

Yahya Kemal Beyatlı : Darülfünun Müderrislerinden

Umumi Kâtip Müşavir :

Reşit Saffer Atabinen : Mülga Şurayı Devlet azası
Mütercim :

Hüseyin Pektaş : Robert Kolej İkinci Müdürü

Kâtipler :

Ali Türkğeldi : Hariciye Vekillliği memurlarından

Mehmet Ali Balin » » »

Cevat Açıkalin » » »

Süleyman S. Kıran » » »

Celâl Hazım Arar » » »

Saffet Sav : Hilali Ahmer Umummi Merkezi Memurlarından

Rifat : Eski Hariciye memurlarından

Dr. Nihat Reşat Belger : Paris Matbuat Mümessili

13 Kasım 1922 Konferansın başlayacağı tarih olarak tesbit edilmişti. Heyetimiz iki gün evvel (11 Kasım) Lozana indi. İngilterede Loyd George kabinesinin düşmesi ve yeni seçim yüzünden konferans bir hafta tehir edilmiş bulunuyordu. İnönü müttefik devletler hariciye vekillerine bir nota gönderdi : «Sulh konferansının içtiması hakkında konferansa Fransa, İngiltere, İtalya hükümetleri tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetine resmen yapılan davet üzerine konferansın

rının karşısına ilk defa çıkacaktı. Lisan inceliklerine, ve Avrupa politik ahvaline ademi vukufu ileri sürülüyordu. Fakat Mustafa Kemal'in tensibi esash bir rol oynayarak murahhas heyeti başkanlığı onun üzerinde tahakkuk etti. İkinci murahhaslığa Umuru sıhhiye ve Muâveneti İctimaiye vekili Dr. Rıza Nur Bey ve murahhaslığa da sabık vekil Trabzon mebusu Hasan Hüsnü seçildiler. Heyette birçok müşavir ve gazeteci bulunuyordu bunların isimleri ve o zamki vazifeleri şöyle idi:

Başmurahhas : İsmet Paşa

Murahhaslar : Sıhhiye vekili Rıza Nur, Sabık Maliye vekili Hasan beyler

Müşavirler :

Münir Erteğin : Hariciye Vekaleti Hukuk Müşaviri

Muhtar Çilli : Eski Nafia Vekâleti Müsteşarı

Veli Saltık : Burdur Mebusu

Zülfü Tigrel : Diyarbakır Mebusu

Zekai Apaydın : Adana Mebusu

Celâl Bayar : Eski İktisat Vekili ve İzmir Mebusu

Şefik Başman : Maliye Teftiş Heyeti Reisi

Seniyüttin Başak : İstanbul Evkaf Hukuk Müşaviri

Şevket Doğruer : Milli Müdafaa Vekilliği Deniz Dairesi Müdürü (Yarbay)

Tevfik Bıyıkoğlu : Kurmay Yarbay

Tahir Taner : Adliye Müsteşarı

Nusret Metya : Hariciye Vekilliği ikinci Müşaviri

Hikmet Bayur : Hariciye Vekilliği Siyasî İşler Müdürü

Zühtü İnhan : Darülfünun müderrislerinden

Fuad Ağralı : Maliye Vekilliği Muhasebet Umum Müdürü

Mustafa Şeref Özkan : Eski Nazırlardan

Şükrü Kaya : Mülkiye Müfettişi

TİN KOLU VE KILICIDIR...» Sonra da neler oldu, hepimiz biliyoruz, değil mi?

Konferansa, bir tarafta Türkiye, diğer tarafta İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya ve Sırp-Hırvat-Sloven hükümetleri iştirak etti. Rusya, Türkiyenin ısrarı üzerine Boğazlara müteallik meselelerin müzakeresine dâvet edilmişti. Amerika, Lozan konferansında sadece müşâhit bulundurmuydu. Bulgaristan, kendisinin Ege denizinde bir mahreci bulunması meselesi konuşulduğu zaman konferansa iştirak etmişti.

Murahhaslar : İnönü Dr. Rıza Nur, Hasan Bey (Türkiye), Lord Gürzon, Sir Horas Kumbolt (İngiltere), M. Barrer, M. Bompar, General Pelle (Fransa), Marki Garroni, M. Montanya (İtalya), Baron Hayaşi, Baron Uçiyai (Japonya), M. Venizelos M. Kaklamanos (Yunanistan), M. Duka, M. Diamandi, M. Konçesko (Romanya), M. Niñçic, M. Yuvanoviç (Sırp-Hırvat-Sloven), M. Stambuliski, M. Stancıof, M. Kinstantodorof, M. Morfof (Bulgaristan), M. Çiçerin, M. Rokofski, M. Mdevani (Rusya), M. Peletzer (Belçika), M. Pereyra (Portekiz) M. Çayld, M. Gru, Amiral Bristol (Amerika namına müşâhit).

20 Kasım 1922 Mont Benon gazinosunda Lozan konferansı açıldı. Açış konuşmasının İsviçre Konfederasyon Reisi Mösyö Hab yaptı. «Yer yüzünden iyi niyetli kimselere Selâm» diye dözünü bitirdi. Arkasından Lord Gürzon, onun arkasından da İnönü konuştu.

21 Kasım 1922 Saat 10 da Uşi de Şato Otelinde konferansa devam edildi. Müzakerenin dahili nizamnamesi görüşüldü. Konferansta görüşülecek mevzular üç ayrı komisyona taksim edildi. Bu komisyonlar :

1 — Askerî ve arazi komisyonu (Reis Lord Gürzon)

açılma tarihi 13 kasım olarak kati surette kararlaştığı cihetle Lozana muvasalat eden Türk murahhas heyetinin müştereken takarrür eden yukarıda yazılı tarihte müzakerata girişmeğe hazır olduğunu zatı asilânelerine tebliğile kesbî şeref eylerim. Sulhün tehiri Türk milleti için büyüklüğü takdir edilemeyecek fedakârlıkları ve zahmetleri uzatacak ve bertaraf edilmesi münhasıran bizim iyi niyetimize bağlı olmıyan beklenmedik neticeler doğuracak bir mahiyette olduğunu benimle birlikte zatı asilâneleri de takdir edecektir. Bu cihetle cihan sulhünün menfaati namuna konferansın çabuk toplanması için beslediğim en hararetli temennileri zatı asilânelerine tebliğ ve yüksek saygılarımın teminüne musaraat eylerim.»

Bu nota ile İnönü Lozandaki ilk gafını yapmış oluyordu. Zira vaktinden evvel konferans mahalline gelmekle kalmıyor birde, bir an evvel müzakerelerin başlaması için tehâlük göstererek hiçbir müstağni tavır takınmıyordu.

Konferansın tehirinden bilistifade İnönü birkaç arkadaşısı ile Parise gitti. Üç günlük bir ziyaretten sonra Lozana döndü.

Pariste iken «Muslim standart» gazetesi muhabinine «HİLAFET»i göklere çıkaran bir beyanat verdi. Tafsilâtını ikinci cildimizin «Lozan Konferansı ve hilâfet» bölümünde bulacağınız bu beyanatta ezciünle : «... Siz ve sizin vasıtanızla bütün müslümanlara şunu söyleyiyim ki; biz eskisi gibi serbest bir İSLÂM DEVLETİ nin bütünlüğüne sarsılmaz bir itikad ile bağlı kalacağımız gibi, bunu yalnız söylemekle iktifa etmeyerek ileride bir tehlike ile karşılaştığımız vakit bunu kanımızla müdafaya hazır bulunuyoruz. TÜRK MİLLETİ İSLAMİYE-

11 Aralık 1922 Maliye tali komisyonunda tamirat meselesini görüştü.

12 Aralık 1922 Lord Gürzon azınlıklar için çeşitli teklifleri ileri sürdü.

13 Aralık 1922 Ecnebilere tatbik edilecek adli usule dâir müzakereler.

14 Aralık 1922 Aynı mesele tartışıldı. Ekalliyetler tali komisyonu toplandı.

15 Aralık 1922 İkinci tali komisyon (iktisadi usul noktai nazarından ecnebilere tâbi olacağı hükümler komisyonu), reis seçimi ve çalışma programının tesbiti, Ermeni millî yurdu meselesi tartışıldı.

18 Aralık 1922 Fransız murahhas heyeti tarafından ileri sürülen proje müsveddesinin müzakeresi yapıldı.

19 Aralık 1922 Ekalliyetler tali komisyonunda mütefiklerin teklifi ve bizim mukabil teklifimiz Maliye tali komisyonunda tamirat, tadilat ve duyunu umumiye meselesi ele alındı.

20 Aralık 1922 Ecnebilere tabi olacağı adli usule dair müzakereye devam edildi.

21 Aralık 1922 Ecnebilere ve ecnebi şirketlerin tabi olacağı mükellefiyet ve muafiyetlere devam edildi.

22 Aralık 1922 Ekalliyetler tali komisyonunda afi umumî görüldü.

23 Aralık 1922 Ecnebilere ve ecnebi şirketler meselesine devam edildi.

Ekalliyetler tali komisyonunda Cemiyeti Akvamın rolü ve ekalliyetlerin ahkâmı şahsiyesi müzakeresi edildi.

26 Aralık 1922 Üçüncü tali komisyon (Tabiiyet âsârı âtika araştırılması) toplandı.

27 Aralık 1922 Ecnebilere ve ecnebi şirketlere tabi olacağı mükellefiyet ve muafiyetlerin müzakeresine de-

2 — Ekaliyetler ve Ecnabiler komisyonu (Reis Garroni)

3 — Mali ve İktisadi Komisyon (Reis Barer)

22 Kasım 1922 Birinci komisyon toplandı. Türkiye'nin Avrupa hudutları görüşüldü.

27 Kasım 1922 Üçüncü komisyon da, tamirat ve tazminat meselesi ele alındı.

29 Kasım 1922 Adalarda asker bulundurulmayacağına, İmroz ve Bozcaadanın Türkiye'ye verilmesine diğer adaların askersiz ve mahalli idareye sahip olmasına karar verildi.

Gümrük ve ticaret usulleri komisyonu toplandı.

30 Kasım 1922 İktisadi meseleler talî komisyonu toplandı.

1 Aralık 1922 Gümrük ve ticaret usulleri komisyonu toplandılar.

İktisadi meseleler talî komisyonu toplandılar.

2 Aralık 1922 İkinci komisyon müzakereler başladı. Kapitülasyonlar müzakere konusu idi.

Bu meselede üç talî komisyona bırakıldı. Aynı gün.

Mülkiyeti sınıaiyye, edebiyeye ve bediyyenin himayesi ile,

Türkiyede müttefik tebalarının mal hak ve menfaatleri görüşüldü.

4 Aralık 1922 Birinci komisyon toplandı ve boğazlar meselesini görüştü. Ayrıca Gümrük ve rüsum hakkında görüşme yapıldı.

Türkiyede müttefik tebalarının mal hak ve menfaatleri konusuna devam edildi.

6 Aralık 1922 Heyetimiz Adli Kapitülasyonların kaldırılmasında ısrar etti.

8 Aralık 1922 Tariki münakale ve nakliyat talî komisyonunda müzakereler başladı.

23 Ocak 1923 Musul meselesinin müzakeresi konferansın en heyecanlı safhasını teşkil etmiştir. Müttefikler tebaasının zarar ve ziyamı ele alınıyordu. 15 milyon altın lira tazminat istiyorlardı. Viyanada basılan 6 milyon altın karşılığı kâğıt parayı da müsadere etmişlerdi. Sivil ve askeri esirlerin değiştirilmesi kabul edildi. 24 Ocak 1923 Tali komisyonun ek raporunun tevdi ve tasvibi...

25 Ocak 1923 Mısırın vaziyeti, Filistin musevileri, Medine hazineleri v.s.

26 Ocak 1922 Türkiyenin bazı beynelmilel mukavelelere iştiraki kabul edildi.

27 Ocak 1923 Sivil menkufların iâdesi ve harp esirlerinin mübadelesi görüşüldü.

Lord Gürzon, Mekkededen alınan mukaddes emanetlerin geri verilmesini istedi. İnönü şu cevabı verdi: «Mukaddes emânetlerin saklanma ve kullanılma hakkı Makâmı Hilâfetindir. Peygamberimiz efendimizin kabri mebesesine gelince bu bahis tamamen müslim ve müminlere aittir, din işlerinde çok hassa olan İslâm âlemi bunların burada konuşulmasına dayanamaz. (1)

29 Ocak 1923 Ekalliyetler tali komisyonunda ahkâmî şahsiye ve hukuku aile hakkındaki raporun tetkiki.

30 Ocak 1923 Evvelki meselenin devamı ve Ermeni millî yurdu hakkında Amerikan murahhaslarının beyannâmesi tartışıldı.

31 Ocak 1923 İnönü Lord Gürzon'un mukaddes

(1) Lozandan döndükten sonra İnönü'nün bu gibi dine ve mukaddesata ait mevzularda nasıl canhıraş bir muhalif ve amansız bir düşman kesildiği cümlelerin malûmudur. Demek ki, bu sözleri söyleyen henüz meşhur habambası Hayım ~~Hayım~~ efendi tarafından efsunlanmamıştı.

vam edildi. Türkiyede muvakkaten bulunan ecnebilerin tabii olacağı mükellefiyetler ve bunların müstemlekelere ve himâyeye altındaki devletlere teşmili. Affı umumi hakkında hukuk müşavirlerinin raporu ele alındı.

29 Aralık 1922 Aynı meseleler. Ahkâmı şahsiye meselesinin hukuk müşavirlerine havâlesi ve Türk ihtirazi kayıtları tartışıldı.

30 Aralık 1922 Bahsi geçen raporun tasvibi ve Türk kaydı ihtirazilerinin müzakeresi.

Maliye talî komisyonunda duyumu umumiyenin tak-simi mesleci görüşüldü.

2 Ocak 1923 Affı Umumi müzakere edildi.

3 Ocak 1923 Affı Umumi müzakeresine devam edildi.

4 Ocak 1923 Müttefikler tebasından her birinin Türkiyede iktisabının tanınması istendi.

Maliye talî komisyonunda tamirat ve tazminat meselesi ve istikrazları görüştü.

6 Ocak 1923 Kapitülasyonların ilgasına dair müzakereler. Ermeni meselesi tartışıldı.

9 Ocak 1923 En ziyâde müsaâdeye mazhar millet maddesi incelendi.

10 Ocak 1923 Aynı meseleye devam edildi.

11 Ocak 1923 ekalliyetlerin himâyesine müteallik meseleler. Mubadelei ahali talî komisyonu toplandı.

12 Ocak 1923 Mükellefiyetlerden muafiyet harp esirleri ve mevkularının mübâdelesi...

15 Ocak 1923 Amerika murahhas heyetinin beyannâmesi. Evvelki günlerin müzakerelerine devam. Maliye talî komisyonunda duyumu umumiye meselesi.

16 Ocak 1923 Sivil mevkufinin iâdesi ve mubadelei ahâlî meseleleri görüşüldü.

17 Ocak 1923 Aynı meseleye devam edildi.

halkını ezdiren İngilizler değildi. Kabul etmek lâzım gelirdi ki, Milli Mücadelede Yunanlıların şahsında bize karşı birazda İngilizler mağlûp olmuştu. Fakat İnönü bu vâkıaların yaratacağı psikolojiyi hiçbir zaman iktisap edememiş ve konferansa böyle bir atmosfer kazandırmaya muvaffak olmamıştır. Üstelik Türk Milletinin bir ölüm kalım savaşıyla Anadolunun taşına toprağına yazdığı Türk İstiklâl destanının Lord Gürzon tarafından tasvip ve teyidini temin etmek için boşuna çırpın durdu. Hakikatte Türk istiklâlinin bütün dünya muvacehesinde cereyan eden zaferlerimizden sonra Lord Gürzon veya herhangi bir başkası tarafından teyidine lüzum ve ihtiyaç yoktu. Çünkü Türk istiklâli fiili bir vâkıa olarak tebellür etmişti. İnönü o kadar Türk istiklâlinin bahsetti ki, bunu sonuna kadar istismar etmiş ve bizi sırf şekli bir istiklâl ile yetinmeğe mecbur bırakmış olan Lord Gürzon bile nihâyet isyan ederek. Türk hâkimiyetine kimsenin dokunmak istemediğini bu kadar endişenin yersiz olduğunu bildirmek mecburiyetinde kalmıştır. Bilâhare muahedenin tasdiki dolayısıyla İngiliz Parlâmentosunda bu mesele tekrar bahis konusu olunca : «Lozanda, Türkiye, hâkimiyeti hususunda pek ziyâde hassas görünüyordu. Esasen biz de Türk hâkimiyetine tecâvüz kastinde değildik.» demiştir.

Lord Gürzon İnönünün böyle bir istiklâl piskozu içinde bulunduğunu keşfettikten sonra asıl kendisince önemli olan mesecelardan ziyâde kasden kapitülasyonlar ve ekalliyetlerle ilgili meseceler üzerinde durmuş ve bu mesecelerde Türk taleplerine -binbir müşkülât çıkardıktan sonra- yaklaşarak artık Türkiye istediğini almıştır diye Musul, Batı Trakya, gibi asıl önemli meseceler de müzakereleri kendi menfaati istikâmetinde yürütmesini bilmıştır. Ekalliyetler meselesinde gayrı Türk ve

emanetler hakkındaki projesi için 8 günlük mühlet istedi. Ecebilerin tâbi olacağı usul komisyonu ve iktisadî ve malî meseleler komisyonlarıyla müşterek celse. Arazi ve askerî meseleler komisyonu da katıldı.

1 Şubat 1923 Boğazlar meselesi görüşüldü.

4 Şubat 1923 Müzakereler inkıtaa uğradı.

KONFERANS NEDEN DAĞILDI?

Hakikatte ortada konferansın dağılmasını icabettirecek hiçbir ciddi sebep yoktu. Fakat müzakerelerin başından beri çeşitli tehdit ve blöflerle meselelere istediği istikâmeti vermek isteyen İngiliz murahhas heyeti reisi Lord Gürzon devam edegelen tehdit ve taktiklerine bir yenisini ilâve ederek aniden Lozan'ı terketti. İstinad ettiği sebepler gayet sun'î ve müzakereleri kesmeyi icabettirmeyecek ölçüde idi. Lord Gürzon aynı zamanda Hindistan imparatoru ünvanını taşıyan İngiliz kiralını Hindistanda nâip sıfatıyla temsil etmiş ve çeşitli şark memleketlerinde vazife görmüş kurt bir diplomattı. Kendisine bütün Batı diplomasi mahfillerinde şark meselelerinin mütehassısı nazarı ile bakılıyordu. Bu yüzden konferansın başından beri gayet mütehakkim ve mağrur bir tavır takınmıştı. Karsısındaki Türk heyetinin başkanı da bu mağrur ve dessay diplomatın hilelerini önlemiyordu. Zira İnönü ilk defa böyle seçkin bir diplomatlar heyeti karşısında vazife görüyordu. Bize ikiyüz elli bin vatan evlâdına mal olan şanlı Çanakkale zaferrinin bileğini büktüğü düşman sanki Lord Gürzon'un temsil ettiği İngilizler değildi. Ve sanki 15 Mayıs 1919 da Giritli maceracı Elefterios Venizelosun askerlerini İzmire çıkartan ve Anadolu'da saymakla bitmez cinâyet, yangın ve zulümler ikâ ederek masum Türk

de buna benzer tehditlere bol bol başvurmuştur. (1)

Londra konferansının inkıtaa uğraması sebeplerini Lozan müzâkerelerinde Türkiye Büyük Millet Meclisine riyaset eden General Ali Fuat Cebesoy şöyle anlatmaktadır :

«— ... Lozan sulh konferansının ilk safhasında inkıtaa uğraması sebeplerini şöyle mütalâa etmişim: İngiltere ile Fransa ve İtalya arasında cihan siyaseti bakımından Osmanlı İmparatorluğu enkazı üzerinde yeni ve müstakil bir Türk devletinin kurulması hususunda hakiki bir ihtilâf mevcuttu. İngiltere, bir Türk devletinin kurulmasını istemiyordu. Diğer iki devlet ise, Yakın Şark siyasetinin istikrarı bakımından bu kuruluşa taraftar görünüyordular. Hattâ Fransa, bu fikri Ankara iti-

(1) Ekalliyetler meselesinde «—Şimdi, İsmet Paşa Hazretlerine hitabetmek isterim. Ben bugün vahim sözler söyledim. Zira gerek bu meselede, gerek diğer bazı meselelerde Türkler bizim vaziyetimizi iyi anlamıyorlar. Bizim yalnız bir maksadımız vardır: Bu da bir gayeye varmaktır. Bu gayeye vâsıl olmak için önümüze çıkar bütün müşkülleri yıkmak istiyoruz. Lâkin Türkler yeni mâniler çıkarıyorlar. Bu usul sonuna kadar devam edemez. Avrupanın ve bizim başka işlerimiz vardır. Ekalliyetler, dünya menfaatleriyle her şeyden ziyâde alâkâlıdır. Bu konferansın çalışmalarını ekalliyetler meselesinin alacağı hal şekli gösterecektir. Eğer Türkler mâkul olmayan hareketlerde bulunur ve konferans bu yüzden kesintiye uğrar ve Türkler Lozanı terkederlerse, dünyada onların dâvasını müdafaa edecek tek ses işitilmez!»

Boğazlar meselesinde :

«—... Artık ebediyen bu meseleyi müzakere edemeyiz. Hükümetimize sorduk, mütahasıslarımızla görüştük, yapabileceğimiz son müzâkereleri yaptık. En son teklifimizi size verdik, önümüzdeki proje değişemez. Bunu ya kabul ya reddedersiniz. Yarınki toplantı Boğazlar meselesinin son toplantısı olacaktır!»

gayrı İslâm ekalliyetler yanında birde Müslüman ekalliyetler dâvası ortaya çıkarmaya teşebbüs etmiş fakat ikinci murahhasımız Dr. Rıza Nur'un tarih ve realite lere dayanan şahâne müdafaasıyla bundan sarfinazar etmeye mecbur olmuştur. (1)

Aynı şekilde masum Türk halkına karşı en zayıf zamanında ihânet etmiş ve ihanetinin cezasını görerek dağılıp parçalanmış olan ermencilere Türkiyeden bir arazi vermek için bir hayli çırpınmıştır. Tabii, Türk heyetinin böyle bir meseleyi kabul etmesine imkân yoktu. Gerçekten bunu o da biliyordu. Fakat bu meselede ben sizin reyinize uydum, falan meselede de siz benim reyime uyun demek için vesileler ihdas ediyordu. Aynı şekilde tarihe karıştığını kabul ettiği Osmanlı Devletinin Birinci Cihan Harbinden, harptazminatı borcu bulunduğunu ileri sürüyor ve mirasını bize vermediği bir siyasi mevtanın borcunu bize yüklemeye çalışıyordu. Kapitülasyonlar meselesinde de tarihe karışmış bir devletin verdiği imtiyazlardan bizi mesul tutmaya ve o devletin irâdesi ile bizi bağlamaya teşebbüs etmek gibi hukuk mantığına uymayan garib iddialar ileri sürüyordu. Bütün bu taktikler İnönüyü bunaltmak ve asıl mühim meselelerde dize getirmek için ihtiyar olunuyordu. Bir de buna çeşitli tehditleri eklerseniz henüz pek tecrübesiz olup Avrupa siyasi ahvâline vukuf kesbedememiş olan İnönünün neden Lozanda büyük bir hezimete uğradığı kolayca anlaşılır.

Bir defasında hareket etmek üzerinde olan treni on dakika tehir ettirerek teklifleri kabul edilmediği takdirde derhal Londraya döneceğini söylemiş ve her mesele-

(1) Lozan konferansı bazıtları takım 1 cilt 1 sahife 583 (20 Kânunuevvel 1922 çarşamba celsesi).

hiç bir tazminat elde edememiş, İngilizlere Avusturya bankasındaki beş milyon altın ile harpten evvel ismarlamış olduğu harp gemilerinin bedellerini kaptırmış, sair iktisadi mali meselelerle zayıf düşmüş bir Türkiyenin vücade gelmesinden başka bir şey olamazdı.

Bütün tecrübe ve vasıtalara malik olan Lord Gürzon'un karşısında bizim ne tecrübe ve ne de vasıtalarımız kâfi değildi. Şu halde, evvel emirde siyasetin marifetli yollarına sapmadan, hususi muhaberelele girişmeden, başbaşa gelmeğe iltifat etmeden milli dâvamızın her kısmı üzerinde hazırladığımız prensiplerin müdafaası çerçevesi içinde konferansın umumî toplantılarında yapılan tarizler ve tazyikler ile haksız teklifleri baş murahhasımız derhal karşılamalı, muhataplarının ve cihan umumî efkârının anlıyacağı bir lisan ile cevap vermeli idiler. Bu suretle kendimiz yılmadan, muhataplarımızı yıldırmağa ve aleyhimize çevirmek istedikleri tarafsızlara onlardan evvel hakikati bildirmeğe ve plânlarımızı bozmağa çalışmalıydık.

Halbuki murahhaslarımız, milli dâvamızı müdafaa etmek hususunda iktidar ve kabiliyet sahibi olmalarına rağmen beynelmilel konferanslarda ne konuşmağa alışmış ve ne de oralarda konuşulacak lisanâ hâkim şahsiyetlerdi. Bu evsafa murahhaslar gönderemediğimiz için onlar da ekseriyetle kolaylığı ve tallûku cihetiyle filân baş murahhas ve murahhas ile mülakatı ve nota teatisini yukarıda ızah ettiğimiz metoda tercih etmişlerdi.

Hususi temaslara geçmeden evvel, alenî müdafaalarımız ve seyyanen hareketlerimizle muhataplarımızı hem bir dereceye kadar yola getirmek ve hem de milli dâvamızın yılmaz mudafilere olduğumuzu göstermek

lâfnamesi ile teyit etmiş bulunuyordu. Fakat, Türk muzaferiyetinden sonra, siyasi hedefine vasıl olamayacağını anlayan İngiltere, evvelce de işaret ettiğim gibi hedefe başka yollardan varmak istemişti. Kapitülâsyonlar, mali ve iktisadi meseleler içersinde istiklâlimize mâni olacak hükümleri bize türlü desiselerle kabul ettirmek çaresine baş vurmıştu.

İngiltere, Yunanistanı Türkiyeye karşı vikaye ve muhafaza ederek kuvvetli bulundurmak için ona Garbi Trakyayı temin etmişti. Ege denizinde Yunanlıların zaafını telâfi etmek ve Yakın Şark durumunu karıştırmak maksadıyla de on iki adayı İtalyanlara peşkeş çekmişti. Petrol kaynaklarını elde tutmak, Şark vilâyetlerimizin, İran'ın, İslâm birliğini ve Şark memleketlerinin askeri ve idari bakımdan kapısı ve kilit noktası olan Musulu Türkiyenin elinden almak için ne mümkünse yapmıştı.

Yakın Şark sulhüne aralarında esaslı ihtilâflar olmasına rağmen İngilterenin kapitülâsyonların, mali ve iktisadi meselelerin Fransa ve İtalyaya temin ettiği menfaatler bakımından onlarla beraber ve Türk sulhünde müşterek bir cephe teşkiline çalışmış ve kısmen de muvaffak olmuştu. İngilterenin Musul meselesini bir taviz vererek mi? Bütün tavizleri reddederek mi, yoksa sulh muahedesinin haricinde başka bir zamana bırakarak mı halledeceği o gün için henüz malûm değildir.

Beş yıl süren çetin bir mücadeleden sonra Türk milleti muzaffer olunca, Lord Curzon'un Lozanda elde etmeğe çalıştığı gayenin, Musul vilâyeti elinden alınmış, Boğazların açılmasına mukabil ne münferiden ve ne de müctemian teminat alamamış ve Yunanlılardan:

İngiliz işgaline kapılarak Anadoluyu istilâya kalkışan fakat yediği tokatla uğradığı hezimefi; Lord Gürzonun yardımıyla Lozan Sulh Konferansında telâfi imkânını bulan Yunan Başvekili

ELEFTERİYOS VENIZELOS

nan ordularımızın mühim bir kısmını cenuba naklettirerek Şarki Trakyayı yeniden kurtaracak bir zemin hazırlamağı da ihmal etmemişti. Garbi Trakyanın Yunanistanına ilhakını temin maksadiyle İngiltere, Yugoslavya, Romanya ve hattâ Bulgaristanı ikna ve tatmin ederek Balkanların cenubuna yeni bir devletin girmemesi tezini savunmuştu. Eğer bu devlet Türkiye olursa, ke-

lâzımdı. Fakat murahhaslarımız, aksine olarak en mühim tarizler karşısında sıcağı sıcağına cevap verememiş, ertesi toplantılarda yazılı ve muhtasar cevaplar getirmiş olmakla muhataplarına zaman kazandırmış, onlara aleyhimize her nevi oyunu oynamak fırsatını vermişti. Bu yüzden Musul vilâyetinin şimalinde ve Suriye hududu üzerinde lehimize bazı arazinin alınması ve hududun lehimize tashihi ve Musul petrollerinden mühim hisseler almak mümkün iken sonradan bu imkânlar kaybolmuştu. İngilizler, gaspettikleri harp gemilerine mukabil borçları tahakkuk ederse, borçlarına mukabil inşaat levazmatı, demiryolları malzemesi ve lokomotifler gibi vesait verebilecekleri vadinde bulunmuşlar, fakat sonra vaadelerini yerine getirmemişlerdir.

Avrupa işlerine karışmamaya karar vermiş olan Birleşik Amerika, Avrupalıların bizimle anlaşması tahakkuk etmeden ayrı bir dostluk ve ticaret muahedesi yapmağı mümkün görmüyordu. Bu yoldaki gayretlerimizden bir semere alınmamıştı. Hele Musul petrolünün Amerikalılar tarafından işletilmesini tercih ettiğimiz hakkındaki bazı teşebbüslerimiz, İngilizleri hem fazla teyakkuza çekmiş ve hem de aleyhimize oynamak istedikleri oyunların meydanını daha çok genişletmişti.

Mağlûp Yunanistanın baş murahhası Venizolos ise, beynelmilel konferanslarda pişmiş ve lisana hâkim bir zattı. Her fırsattan faydalanmasını ve haksız olan dâvasını yerinde ve zamanında iyi bir avukat gibi müdafaa etmesini bilmişti. Daha ileriye giderek Musul meselesinin tarafımızdan bir askeri müdahale ile halledilmesine çalışmıştı. Bu sayede Boğazlar karşısında bulu-

Celâl Bayar arasında görüş ayrılığı vardı. Celâl Bayar duyunu umumiyyeden bize yükletilen kısmın altın parayla ödenmesine muhâlif kalıyordu.

Murahhas heyetimiz kapitülasyonlar meselesinde müttefiklerce bir çıkmaza sokulmuştu. Esasen bu meleyi artık Osmanlı devleti tarihe karışmıştır diye kesip atmak imkânını bulamadılar. Karşılarında gerçekten önemli hâiz birçok mesele vardı. Yunan şaki sürülerinin Anadolu'da yaptıkları zulüm ve işkencelerin hesabı görülemiyor ve tazminat ve tamirat bedeli alınamıyordu. Musul mescelesi bizim için hayati bir ehemmiyeti haizdi. 4 Şubat 1923 saat 17 yi 25 geçe Boriva otelinde bir toplantı daha yapıldı. Musul sınırları 12 ay içinde iki tarafca halledilemezse Milletler Cemiyetine arzı, borçlar meselesinin 6 ayda yeniden tetkiki teklif edildi. Kapitülasyonlar mevzuunda da Montanyanın (İtalya) formülünü kabul yaklaşıldı fakat Lord Gürzon bir sinir harbine karar vermiş olduğu için hiçbir anlaşma mümkün olmadı. Ve aynı gün saat 19,15 de Lord Gürzonun treni Lozandan hareket etti. Bu suretle 86 gün sürmüş olan konferans hiçbir netice alınamadan dağılmış oldu. Murahhaslar memleketlerine dönmeye başladılar. Bundan sonra Türk heyetinin Türkiyeye avdetiyle Mecliste Lozan mevzuunda görüşmeler başladı bunları ilgili bahiste bulacaksınız. Lord Gürzon gidersem bir daha dönmem dediği halde konferansı yeniden toplantıya davet edenlerden biri de yine kendisi oldu.

8 Mart 1923 Alâkalı devletlere Ankaraca uzun bir nota gönderildi.

28 Mart 1923 Cevabi nota alındı.

23 Nisan 1923 İkinci Lozan konferansı açıldı. In-

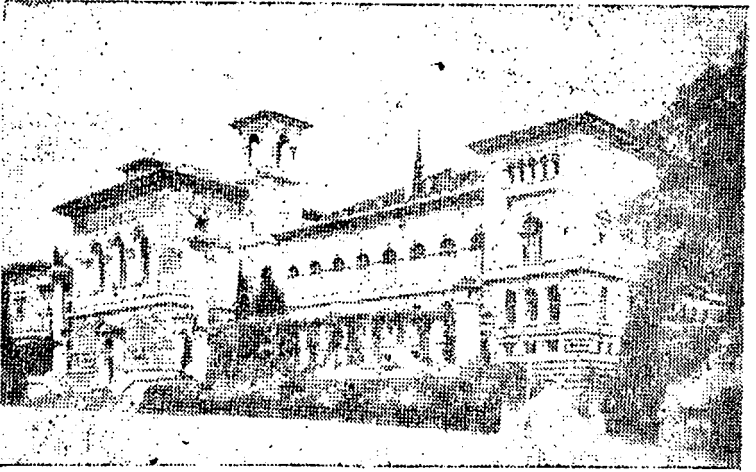
sif Türk ve Müslüman ekalliyetine malik olan Balkan devletlerinin dahili vaziyetlerinin Şimal komşuları Rusya ve Macaristana karşı zayıflıyacağını ileri sürdümüşü. Balkanların bu tesanüdü neticesinde ekseriyeti Türk ve Müslüman olan Garbi Trakyada matteesüf bir referandum bile yapılmadan Yunanistana ilhak edilmişti.

Lozan Konferansı, ileride de işaret edeceğim gibi Ocak ve Şubat aylarında bir çıkmaza girmişti. Gürzon'un konferansın başından itibaren kullandığı yıldırma taktiği bu neticeyi doğurmuştu.» (1)

23 Ocak 1923 tarihinde komisyonlar müşterek bir toplantı yaptılar. Lord Gürzon, Marki Garroni ve Bombar reisliklerini deruhte ettikleri komisyonların son tekliflerini bir ültimatın havası içinde İnönü'ye bildirdiler. Ve kendisine hazırlanan sulh muahedenamesiyle eklerinin imzalanmaması halinde 4 Şubatta Lozanı terkeceklerini bildirdiler. Fransız ve İtalyan delegeleri de bu tehdide iştirak ettiler. Japon murahhası arabuluculuk yapmak istedi. İnönü müzakerelerin bu anına kadar Lord Gürzon ve etrafındakilerin taktikleri altında bulunmuştu. Bu sırada Türkiyede, Mustafa Kemal Milli Misaktan bazı fedakârlıklar yapmak bahasına da olsa muahedeyi imzalayıp sulhu temin etmeye taraftar göründüğü halde başvekil Rauf Orbay meclisin umumî hissiyatına tercüman olarak hiçbir fedakârlığa yanaşmak fikrinde idi. Esasen murahhas heyetimizde de çeşitli fikir ayrılıkları vardır. Bir çok meselelerde Dr. Rıza Nur İnönünün tavizkâr politikasını tasvip etmiyordu. Bundan başka murahhas Hasan Saka ile müşavir

(1) General Ali Fuat Cebesoy'un Siyasi Hatıraları İstanbul, 1957

- 28 Mayıs 1923 Tamirât tazminât meselesi...
 31 Mayıs 1923 Muahedenâme projesinin tetkiki...
 4 Haziran 1923 Aynı meseleye devam edildi.
 26 Haziran 1923 Aynı meseleye devam edildi.
 3 Temmuz 1923 Muahedenâme projesinin münakaşası yapıldı.
 12 Temmuz 1923 Aynı meseleye devam edildi.
 17-18 Temmuz 1923 Aynı meseleye devam edildi.

Lozan Muâhedenâmesinin imza edildiği Üniversite binası
 (Palais de Rumine)

24 Temmuz 1923 Muahede imzalandı. Türk hükümeti adına İnönü, Dr. Rıza Nur ve Hasan Saka, itilâf, devletleri adına da şu zevat imza koydular Horace Rumbolt, Uelle Garroni, Uçiyai, Montanya, Venizelos, Kaklamanos, Diamandi Konçesko.

Lozan Muâhedenamesi devletlerin tasdiki dolayısıyla 16 Ağustos, 1924'te meriyete girdi. Şimdi varılan neti-

giltreyi artık Lord Gürzon değil, Sir Horas Rumbolt temsil ediyordu. Fransayı General Pelle, Italyayı Montanya temsil ediyorlardı.

24 Nisan 1923 Bazı meselelerde karara varıldı. Me-riç, Suriye ve Irak hududu. İkinci encümen toplantısı. Duyunu umumiye, demir yolları v.s.

25 Nisan 1923 Üçüncü komisyon toplantısı. Meis adası mevzuu görüşüldü.

26 Nisan 1923 Muahedenâme projesinin münakaşası yapıldı.

A — Barış halı kesim olarak yerleşecektir. Yunan sınırı tekrar değişecektir.

B — Meis adasını alma teklifimz reddedildi v.s.

27 Nisan 1923 Kapitülasyonlar, mezarlıklar meseleleri ele alındı.

28 Nisan 1923 Muahedenâme projesi münakaşasına devam edildi. .

1 Mayıs 1923 Muhaceret, ikâmet, iktisadî ve hukukî meseleler görüşüldü.

2 Mayıs 1923 İkinci encümende duyunu umumiye meselesi görüşüldü.

3 Mayıs 1923 Ecnebilere tatbik edilecek usule dair mukavelenâme incelendi.

7 Mayıs 1923 Kuponlar meselesi...

8 Mayıs 1923 Türkiye hududu...

10 Mayıs 1923 Ticarî mukavele...

11 Mayıs 1923 109 madde görüşüldü...

16 Mayıs 1923 Muahedenâme projesinin münakaşası yapıldı.

19 Mayıs 1923 Evvelki müzakreye devam edildi.

26 Mayıs 1923 Yine muahede lâyihasının münakaşasına devam edildi.

ceye bir göz atarsak kayıplarımızı şöylece sıralayabiliriz :

1 — **MUSUL**, hudutlarımıza dahil edilememiş ve muahedenin mevkiî meriyete konulmasından itibaren 9 aylık bir müddet zarfında sulhen halledilmesi, bu mümkün olmadığı takdirde de Cemiyeti Akvama baş vurulması kabul edilmişti. Bu mevzuda bilâhare cereyan eden hadiseleri ilgili bahsinde vereceğiz. Lozanda Musulun temin edilememiş olduğunu söylemekle iktifa edelim.

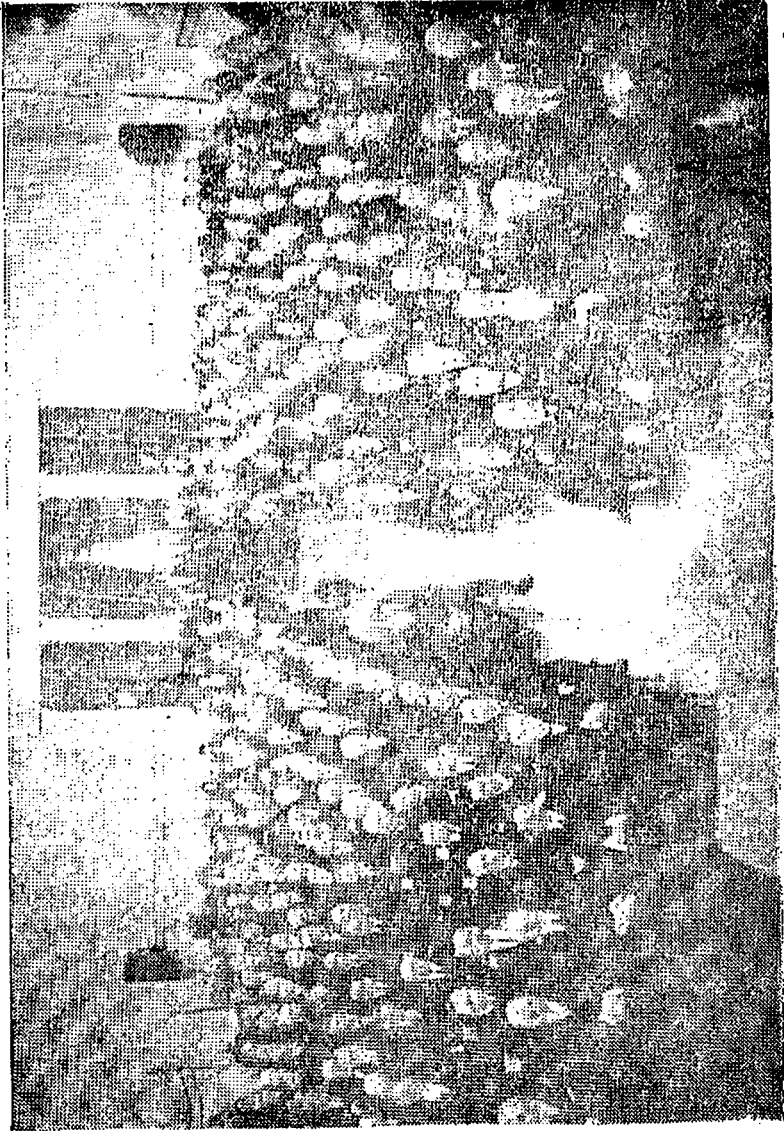
2 — **BATI TRAKYA** : Nüfusunun ekseriyeti Türk olan Batı Trakyada bir plebisit yapılması kabul ettirelememiş ve burada yaşayan yüzbinlerce Türk Balkan ve Milli Mücadele Muharebelerinde korkunç barbarlıklarına şahit olduğumuz Yunanlılara teslim edilmişlerdir. Yunanistanda harpten sonra harp mesulleri için kurulan mahkeme ve Venizelosun sukutundan sonra neşredilen resmi Yunan vesikaları Yunanlıların Batı Trakyayı gözden çıkarmış olarak sulh masasına oturtuklarını açıkça isbat ettiği halde bu meselede de Lozanda muvaffak olunamamıştır.

3 — **KIBRIS** : Lozana kadar durumu muallâk olan ve ilgili bahsinde belirttiğimiz üzere hâkimiyetimizin orada devam etmekte olduğu İngiliz devlet adamlarınca teyid edildiği halde Kıbrıs da kat'î olarak Lozanda ter-kettik.

4 — **ONİKİ ADA** : Türkiye için fevkalâde stratejik önemi olan oniki adayı da İtalyanlara kaptırmak gibi bir gaflet gösterilmiştir.

5 — **DiĞER ADALARI** : Meis adasına kadar diğer irili ufaklı adayı da Yunanlılara peşkeş çekmek gaflet ve mağlubiyetlerin bir dâğrını teşkil etmiştir.

6 — **PATRIKHANE** : Tarih boyunca entrika ocağı halinde faaliyet göstermiş ve Nutukta mevcut vesikalar-

Konferansın açılışında bulunanlar.

incisi Selimiye Camiinin minarelerinin gölgesini Yunan toprağına düşürecek kadar Edirneye yakın bir hudut kabul edilmiştir.

Bu maddelere daha ilâvesi mümkün birçok ikinci derecede kayıplarımız da hesaba katıldığı takdirde Lozanın bir zafer mi yoksa misli görülmemiş bir hezimet mi olduğu kolayca anlaşılır. Ne yazıktır ki, tarih boyunca harp meydanlarında kazandığımız zaferleri ekseriya sulh masasında kaybetmişizdir. Fakat hiçbir sulh masasından arkamızda muzaffer ordular bulunduğu halde bu kadar zararla kalktığımız görülmemiştir. Bugün Lozanı üzerinde münakaşa kabul edilmez bir muvaffakiyet vesikası halinde takdim edenler Misakı Millinin muhdevasını unutmüş görünmektedirler. Halbuki Türk efkârı umumiyesi Kıbrıs gibi aktüalite kazanan meseleler dolayısıyla gitgide yakın tarihin hata ve sevaplarını objektif olarak ele almak istikametinde bir şuur uyanıklığı göstermektedir. Bu da Lozanın şimdiye kadar devam eden resmî telkin ve tesirlerin dışında değerlendirilmesini neticelendirecektir. Esasen konferansın son devresinde İnönü büyük bir ruh buhranı içinde bulunuyor ve hiçbir esaslı netice elde edememiş olmanın sıkıntısını çekiyordu. Aradan seneler geçince artık o günleri unutmüş gözüküyor. Halbuki muahedeyi imzalamadan geri dönmeyi dahi düşünmüştü. Mustafa Kemal'in bilâhare girişeceği inkılâp hareketleri ile ilgili tasavvur ve hissiyatı sebebiyle kendisinin tutması bugün ortada böyle bir muahedenin mevcut olmasını temin etmiş-

la dahi hiyâneti sabit olmuş bulunan Patrikhanenin de hudutlarımız dışına tardı tahakkuk ettirilememiştir.

7 — **BOĞAZLAR** : Boğazlar bile bugünkü statüye ancak 1936 Nontrö mukavelenâmesi ile tabi kılınabilmiş Lozanda bu da temin edilememiştir.

8 — **ANTAKYA ve HALEP** : Antakya ve Halebin de nüfus coğrafya ve sâir sebeplerle Türklüğü sabit ve muhakkaktır. Fakat Lozanda bu muntaka da Türk hudutları dışında bırakılmıştır.

9 — **YABANCI KÜLTÜRE İMTİYAZ** : Yabancı kültüre alabildiğine imtiyaz bahşedilmiş ve bugün Robert Kolej gibi bir müessesenin Türkiyede üniversite seviyesine çıkartılması şeklinde bir misal ortaya çıkmış bulunmaktadır.

10 — **EKALLİYETLERE VERİLEN İMTİYAZ** : Ekalliyetlere Fatih devrindenberi hiçbir zaman verilmiş ölçüde geniş bir imtiyaz verilmiş ve bugün çeşitli tezahürlerini gördüğümüz durumlar ihdas edilmiştir.

11 — **KAPİTÜLASYONLAR RUSUBU ve BAZI İMTİYAZLAR** : Osmanlı devletinin bazı ecnebi verdiği şirketlere imtiyazlar hakkında ya bu imtiyazları devam ettirmek veya onlara muadil başka bir imtiyaz vermek veya bir ehli hibrenin tâyin ve tensib edeceği bir tazminat ödemek şeklinde bir karara bağlanmıştır.

12 — **TAMİRAT - TAZMİNAT** : Yunan ordusunun azgın sürüler halinde Anadolu'da yakıp yıktığı ocaklar köyler, şehirler ve tecavüz ettiği masum Türk çocuk ve kadınlarının hesabı görülememiş ve bir kuruşluk tamirât ve tazminat bedeli alınababıştır.

13 — **TRAKYA HUDUDU** : Edirneye giden trenin Yunan toprağından geçmesi gibi bir garabet ihdas edilmiş ve vaktiyle hükümet merkezimiz olan Edirnenin

lerinde murahhas heyetinin esaslı talimat kayıtlarından başka, olarak bütün teferruatıyla Ankaradan idaresi arzu ve temâyülü, müzakerelerin memleket için en faydalı bir surette idaresini ve hayırlı sulha varmak kudretini murahhas heyetinden selbetmektedir.» dedikten sonra, şu cümleyi ihtiva ediyordu : «... Hükümetçe tercih buyurulan bu şeklin 93 seferinin saraydan idaresinden farkı yoktur. Bize karşı itimatsızlık ve kifayetsizliğin hakkında mütemadiyen izhar buyurulan kanaat devam ettikçe, bizim vasıtamızla sulh akdi ihtimal haricindedir. Hükümetin noktai nazarını İtilâf devletlerine aynen kabul ettirmek kanaatinde olan bir heyetin ve bitabî zatı vâlâlarıyla, taalluku hasebiyle Maliye Vekili beyefendinin bizzat mesuliyeti deruhte ve konferansa hareket buyurmalarını rica ederiz.

Murahhas heyeti başkanımnın telgrafındaki bu müteceviz ifade, beni oldugu gibi, Mustafa Kemal Paşayı da son derece mütecessir etti. İkiniz de hayretler içinde kalarak, sinirlenmiştik, Vekiller heyetinde okunduğu zaman, bütün vekil arkadaşlar da aynı hislerle mütehas-sis olarak üzüntü içinde kaldılar. İsmet Paşanın : Milleti temsil eden yüzlerce kişilik bir meclisin icra vasıtası olarak seçtiği bir Vekiller Heyeti ile, benim ve Mustafa Kemal Paşanın büyük bir titizlikle düşünce taşına memleket menfaatlerine uygunluğu üzerinde ittifak ederek verdiğimiz kararları, istibdadı temsil eden saraydan verilmiş kararlara benzetmesi her şeyden evvel, onun bunca yıldır muttasıf olduğunu bildiğim ağır başlılık ve olgunluk vasıflarıyla kabili telif değildi. Hele «evvelce verilmiş olan talimattan başka olarak bütün hattı hareketimin teferruatıyla Ankaradan idaresi isteniyorsa ben bırakıp döneyim, siz benim yerime gelin. İtilâf Devletlerine istediklerinizi kabul ettirin.» deyişi

tir.(1) Ayrıca birinci Meclisi Mebusanın da bu muahedeyi reddedeceği muhakkaktı. Gayet aşîkâr olan bu durumu önlemek için de Milli Müdafaa gurubundaki ekseriyete dayanarak birinci Meclis feshedilmiş ve ikinci gurup adıyla teşekkül etmiş bulunan muhalefet ekibi tasfiye edilmek suretiyle bu muahedenin tasdiki imkân dahiline sokulmuştu. Buna rağmen birçok kimse muahedenin tasdiki imkân dahiline sokulmuştu. Buna rağmen birçok kimse muahedeyi esaslı bir surette tenkid etmişti. Bu tenkidlerde kısmen kitabımıza dercolumuştur. Rauf Bey ile İnönünün arasının açılması böyle birçok kusur ve eksik ihtiva eden bu sulh muahedesi sebebidir. Bu son safhaya ait olmak üzere İnönünün içinde bulunduğu şartları aksettiren Rauf Beyin şu şartlarını birlikte okuyalım :

«... İnönü çektiği telgrafta : Konferans müzakere-

(1) İsmet Paşa Hazretlerine,

Ankara, 19/7/1923

18 Temmuz 1923 tarihli telgrafnamenizi aldım. Hiç kimsede tereddüt yoktur. İnzaz eylediğiniz muvaffakiyeti en har ve samimi hissiyatımızla tebrik etmek için usulen vaz'ı imza olduğunun iş'arına muntazırız kardeşim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi

Başkumandan

Gazi Mustafa Kemal

Adet : 338

Lozan, 20 Temmuz 1923

Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine,

Her dar zamanında Hızır gibi yetişirsin. Dört beş gündür çektiğim azabı tasavvur et. Büyük işler yapmış ve yaptırmış adamsın. Sana merbutiyetim bir kat daha artmıştır. Gözlerinden öperim pek sevgili kardeşim, aziz Şefim.

İsmet

imkânları ile sırlarımızı ararken ellerine geçirip okudukları bu haklı tehdidimizden kuşkulunup da muahedeyi imzalamamış olsalar ve böylece inkıta bir olup bitti haline gelseydi ordumuz elbette Trakya'ya yürüyecekti. Çünkü daha fazla duracak, bekleyecek durumda değildik.»(1)

Bu suretle kısaca kronolojisini takip edip. kabul edilen esasların münakaşasına girmediğimiz Lozan'ın muhtevasında İnönü'nün Heyeti Vekilenin rağmına, bazı değişiklikler yaptığı anlaşılmaktadır. Esasen inkıttan evvel de kendi yaptığı bir projeyi İtilaf kuvvetlerine takdim etmişti. Bilâhare iki konferans arasındaki devrede Ankarada Heyeti Vekile ile birlikte kararlaştırılmış olan proje dahi esasen Milli Misaktan feragati ifade eden hususlar taşıyordu. Bu suretle her safhada biraz fedakârlık yapılmak suretiyle mâlum muahede ortaya çıkmıştır.

Demek ki, yukarıda Rauf Beyin bildirdiği haber Lozana zamanında vasıl olsaydı bu muahede bugün imzalanmamış yada bambaşka bir şekil almış olacaktı bu durumda, İnönü'nün ve Lozan muahedenamesinin ne derece dokunulmazlık hakkı olabileceği meydana çıkmış oluyor.

(1) Hatıraları ve Söyleyemedikleri ile Rauf Orbay İstanbul 1965

karşısında benden fazla Mustafa Kemal Paşa sinirlenmiş ve hemen o gün kendisine çektiği bir telgrafla «Çok asabi bir halde yazmış olduğumuz telgraftan dolayı sizi haksız buldum.» demişti.

Mustafa Kemal Paşa, murahhas heyeti başkanının bu hırçınca ve yersiz çıkışından duyduğum teessür ve infiali pek haklı bulduğunu ifade etmekle beraber, bunu yalnız benim şahsıma ait telakki etmememi, verilen kararlarda re'yi olduğunu, kendisinin de hattâ bütün vekil arkadaşların da, aynı haksız tarize uğramış olduklarını, ancak zamanın nezaketi hasebiyle şimdilik bunu hoş görmemiz gerektiğini söyledi :

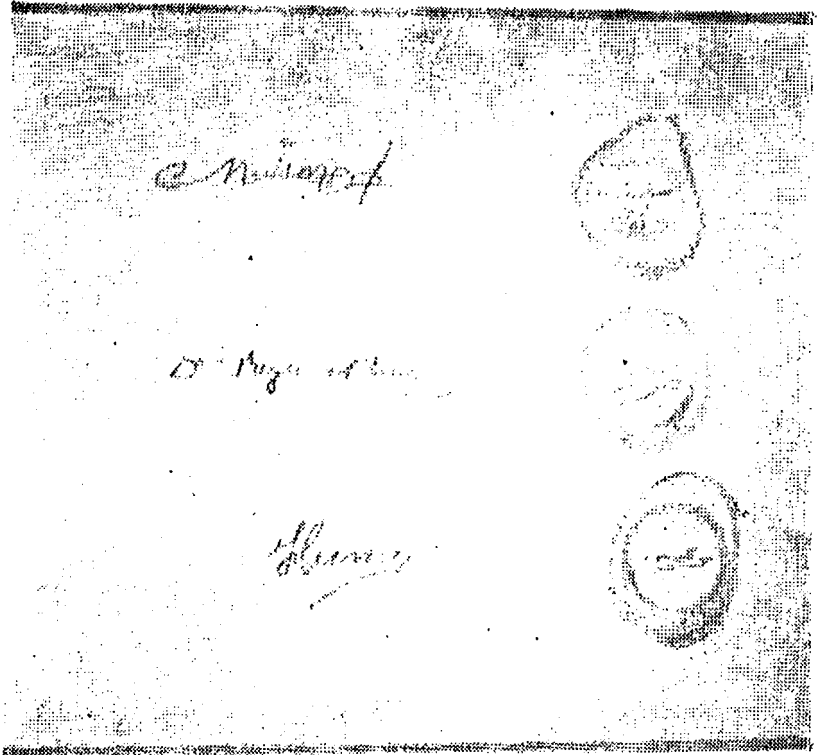
Ben «Nasıl hoş görebiliriz? İsmet Paşa evvelce talimat üzerine talimat isterken, şimdi adeta işi kimseye sormadan yapmak istiyor. Buna nasıl muvafakat edebiliriz? Bu olmaz. Vekiller heyeti de buna muvafakat edemez.» deyince, Mustafa Kemal Paşa da «Evet elbette olmaz» dedi. Şimdi ona vereceğimiz son talimatı tesbit edelim...

Birbirimize bakarak, biran durduk. Sonunda kati kararla murahhaslar heyeti başkanına son teklifimizi kabul ederse imza et, etmezlerse inkıtai = müzakerele-
rin kesilmesini, ilânla dön gel» demeye münasip gördük. Mustafa Kemal Paşa biraz daha düşündükten sonra, buna şu iki cümleyi ekledi : «Avakıbı ne olursa olsun, bunu silâh kuvveti ile halle kudretimiz vardır. Ordumuz hazır ve hattâ sabırsızdır.»

Lozanda verdiğimiz son talimat budur. Fakat bu da ötekiler gibi, Köstence'den geçerken İngilizler tarafından alınıp okunmuş olduğundan, 23 Temmuz 1923 günü Lozanda sulh muahedesi imzalanmıştır.

İngilizler malûm Entellicens Servis'lerinin çeşitli

İNÖNÜ
VE
LOZAN KONFERANSI

Muâhedenâmenin orijinal metninde murahhaslarımıza
ait imzalar.

Lozan Muâhedenâmesinin orijinal metni, tek nüsha ve Fransızca olarak Fransaya tevdi olunmuştur. Zabıtların aslıda Fransızcadır, sonradan Türkçeye çevrilmiştir. Fransa Cumhuriyeti kendisine tevdi edilen muâhedenâmenin tasdikli bir suretini ilgili devletlerin tasdiklerine ait tasdiknameler de Fransada depo edilmiştir.

çok büyük bir önemi haiz olan bir taviz verildiği halde karşılığında hiçbir şey alınmamıştır. Bu meselenin teferruatı ilgili bahistedir. Türkiye adalarla stratejik bakımından Yunan çemberi içine alınmış, bugünkü arazilerimiz içinde yegane iktisadi faktör olarak rol oynayabilecek olan petrolü haiz Musul alınmamış ve burada yaşayan bir milyon Türk daha sonra başına gelecek felâketlerle kaderine terkedilmiş (1959 Kerkük katliamı) Batı Trakyada yaşayan yüzbinlerce Türkün hudut dışında bırakılmasına mukabil hiçbir esaslı garanti alınmamış, Kıbrısın İngiltereye ilhakı resmen tanınmış ve burada izahı uzun bir bahis teşkil edecek çeşitli eksik ve kusurları ihtiva eden yamalı bir bohça halinde bir muahede imzalanmıştır. Temin edilen yegane şey Türkiye Cumhuriyeti Devletinin istiklâli mevzuunda beynelmilel bir garantidir. Fakat aklîselim ile düşünülürse İnönü'nün yerine Lozana kim gitseydi bu netice hasıl olmazdı? İstiklâl Türk milletine itilâf kuvvetlerinin bir atıfeti değil Metmetçigin süngüsüyle aldığı en tabii bir hakkıdır.

Kapitülasyonların ilgası ve Osmanlı Duyunu Umumiyesinin terkedilen araziler muvaccesinde taksimi de bu arada zikredilmek lâzımdır. Osmanlı devleti tarihinde karışmış ve ecnebilerin karşısına yeni bir Türk devleti olarak çıkmış olduğuna nazaran kapitülasyonların ilgasından daha tabii ne olabilirdi? Duyunu Umumiyenin taksimi ise riyazi bir hakkımızdı. Çünkü Osmanlı arazisinin büyük bir kısmı taksim ediliyor ve bize çok az bir kısım bırakılıyordu. Taksim edilen bu arazinin imar ve idaresine harcanmış olan bir meblâğın bakiyesinin de o arazilerin yeni malikleriyle aramızda taksimi gayet tabii bir hadise değil midir? Buna karşılık ilgili bahsinde bütün fecaatiyle gözler önüne serilmiş olan

İNÖNÜ KİMDİR?

Bu kitabın her satırında Lozan ile birlikte dolayısıyla o anlatılmış olmaktadır. Böyleyken neden böyle bir bahse lüzum görüldüğü surulabilir. Bir kere prensip itibariyle murahhaslar hakkında bilgi vermek muhakkak ki lüzumludur. (Üstelik İnönü tarihin bir cilvesi olarak başmuraahhaslık yapmıştır.) Lozan gibi büyük Türk Milletinin kaderinde en büyük dönüm noktalarından birini teşkil eden hadisenin, hakkıyla kavranması için ona şekil veren şahısların ruh ve karakter yapıları üzerinde durulması elzemdir. Çünkü onların fikir muhtevalarıyla karakterleri de muhakkak ki, -Lozan hâdisesi- nin oluş şartlarına dahildir. İşte bu prensip görüşüdür ki, bizi kitabımızda sayın İnönü'nün fikir ve karakteri üzerinde biraz dürmek mecburiyetinde bırakmıştır.

Hayatının kronolojik safahatını dercetmek lüzumunu hissetmiyoruz. Zira uzun süren siyasi iktidarı zamanda iktisaden ve fikren geri ve perişan bir durumda mazlum millete rağmen kendisi Neronvâri bir surette şatosunda gölün eğlendirir ve beyaz tren sefalarına çıkarken bütün bir millet onun sözümona üstün dehasından fişkırmış muvaffakiyetlerini resmi bir cebir altında ezberliyordu. Ders kitaplarıyla resmi matbalarda basılmış bol tafsilatlı methiyenâmeler bunun bir delili olarak halâ kütüphâne raflarını doldurmaktadır.

Biz burada az bilinen birkaç hususa işaretle sözü uzatmıyacağız. Kitabın bütün muhtevasına yayılmış gerçeklerle isbat edilmiş olmaktadır ki, Lozanda en asgari neticeler elde edilmiş üstelik te hilâfet gibi batılılarca

letin uyanması tahakkuk edecektir. Ecdadımızın, Cenabıhakkın nâmını ilâ için asırlarca bezlettiği sâyu gayret sebebiyle, onların torunları olan bizler, inşaallah affi ilâhiye mazhar olup batağına daldığımız bütün çıkmaz sokaklardan döndürüleceğiz.

İNÖNÜ VE MİLLÎ MÜCADELE

— 1 —

İSMET İNÖNÜ MÜ İSMET AĞA MI?

Şimdi aziz okuyucu Lozan konferansında elde ettiği neticeyi belirtmiş olduğumuz İnönü'nün birde Millî Mücadeledeki rolüne kısaca temas edelim :

Geliniz hiçbir şahsî mütalaa katmadan Millî Mücadelenin hepsinden evvel tahakkuk etmiş olan Şark harekâtıyla temelini atmış büyük asker Kâzım Karabekir'in İstiklâl Harbinimiz adlı kitabının (İstanbul 1960) yedinci sahifesinden şu satırları beraberce okuyalım.

— «İtilâf donanması nazarımda bostan korkuluğu menzelesine inmişti. İstanbulda ilk görüştüğüm İsmetti. 29 teşrinisanide Zeyrekte misafir olduğum biraderimin bahçesinde çam ile sanki istihza eden muazzam Süleymaniye camii karşımızda Türklüğün bir heykel vekarı gibi mağrur duruyordu. Pek eski ve pek samimi arkadaşım İsmet çok bedbindi.

Gördünmü Kâzım? Herşey mahvoldu. Vaktile gördüğün gibi sürüklediler ve bitirdiler. Derdin ki batıracaklar ve hayatımızla biz didişeceğiz. Fakat benim hiçbir ümidim kalmadı. Ben kararımı sana söyleyeyim mi Kâzım. Köylü olalım. Askerlikten istifa edelim. Senin

Yunan mezaliminin hesabı görülememiş ve Yunan palikaryalarının yakıp yıktığı yuvalar, öldürdükleri masum yavrular ve süngülenen gebe kadınların felâket ve ıstırapları onlara âdeta bağışlanmıştır. Bütün bunlardan başka asırlar boyunca bir fesat ve fitne ocağı halinde gelişmiş olan Patrikhanenin artık Türkiye hudutları dahilinde bulunamayacağını konferansa giderken verdiği bir beyanatta ifade eden İnönü konferansda bu neticeyi de istihsale muvaffak olamamıştır.

Hayim Naum gibi bir Yahudi hahambaşısını kendine akıl hocası (Hayim Naum resmen müşavirdi) alan İnönü'nün o zamanlarda gençliği sebebiyle mevcut olan toyluğu ve politikadaki acemiliği üstüneyken başka ne beklenebilirdi? Fakat ne gariptir ki bütün siyasi hayatı boyunca herşeyi büyük bir samimiyetsizlikle ters yüz eden İnönü bu Lozan mağlubiyetlerini de her vesile ile bir zafer olarak ilân etmekten çekinmemekte açıkça nisanın istismarını yapmaktadır.

Her ne kadar kendi iktidarı zamanında resmî bir görüş olarak kabul ettirilmiş olan Lozan hakkındaki telâkkileri müdafaa eden hükümet emrindeki bazı kalemlere, Lozan hadisesinin müdafaası yaptırılmış ise de, unutmamak lâzım gelir ki, yalancının mumu tarihte hiçbir zaman yatsıya kadar yanmamıştır.

Öyle zannediyoruz ki, bu kitap Lozan üzerine inşa edilmiş olan yalanların yatsısını haber vermektedir. Zira son Kıbrıs olayları dolayısıyla bir kere daha Lozan muahedenamesinin metanetinden milletçe şüpheye düşülmüştür. Bu şüphe gitgide büyüyecek ve inşallah Kıbrıs başka hadiselerin eklenmesinden evvel bu asil mil-

yap beni bir Kolorduya tâyin ettir. Anadoluda olsun mümkünse kendi Kolorduma. Hepimiz buradan uzaklaşalım. Yoksa günün birinde toptan bir ihanete kurban gidersek her  mit mahvolur.»

— 2 —

İNÖNÜ MANDACI MI?

Aşaiya klişesini koyduğumuz İnönü'nün İstanbulda Askeri Şurada aza Miralay İsmet olduğu bir devirde Kâzım Karabekir paşaya gönderdiği mektubun son kısmı görülmektedir. Burada Milli Mücadele karşısındaki mevkiini kendi ağzıyla ifade etmektedir. Amerikan mandasına taraftarlığı yegâne kurtuluş yolu olarak görmektedir. Anadoluya cephane sevkettirdiği hakkındaki iddiayı da şiddetle tekzip ederek böyle bir şereften ne kadar uzak olduğunu göstermiş oluyor. İşte günün Miralay İsmetinin Milli Mücadele karşısındaki tavrı: Ve vesikası.

Eğer Anadoluda halkın Amerikalıları herkese tercih ettikleri zemininde Amerika milletine müracaat edilse pek ziyade faydası olacaktır, deniliyor ki, ben de tama miyle bu kanaatteyim. Bütün memleket parçalanmadan Amerikanın mürakabesine tevdi etmek, yaşıyabilmek için yegâne ehven çare gibidir. Fakat bugün için bu kanaatin kıymeti, onun izharındadır. Avrupanın, Amerikanın pazarlık ettikleri bir zamanda Amerika lehine bir kuvvet göstermelidir. Sen Erzuruma giderken bana, «Korkuyorum ki, seni bir şeye karıştırmıyacaktırdır!» demiştin. Evimden dışarı çıkmadım. Hiçbir şeye karışmadım fakat senin muhitin karıştı. Ben karışmadım da ne oldu? Hiç! Sekiz ay cvimde oturduktan sonra bir gün

kaç liran var. Birleşelim Kâzım ağa, İsmet ağa olalım. Çiftçilikle hayatımızı sürükliyelim.

— İsmet, ne söylüyorsun dedim. Zaunediyor musun ki, bizi yataşacaklar. Ermeni, Rumlar şarktan, garaptan Türkü boğacaklardır. Bırakki benim bir tarla alacak param yok fakat olsa da ayaklar altında zelilâne ölmekten se milletimizin bu kadar senelik yediğimiz ekmeğini namuskârâne ölmekle ödemek daha çok yakışmaz mı

— Kâzım ne diyorsun Sen vaziyeti henüz bilmiyorsun. Ordularımız mahvoldu. Boğazlara itilâf hakim, bütün cenup hudutları açık bir halde. Asıl felâket bizim içimizden Kâzım! Tasfiye yapacaklar tasfiye! Anlıyor musun Bugün harpte kazandığımız pašalığı alacaklar bir belki de iki rütbe kaybedeceksin. Artık bize herşey düşman. Ben çok düşündüm. Neyimiz varsa birleştiririz, ne mümkünse alırız. Kâzım ağa, İsmet ağa ben başka tür-lüsünü göremiyorum., Kâzım. Sen de bir iyi düşün.

— İsmet ben kararımı vermiş bulunuyorum. Bütün bu şeyleri vaktile Çanakkaleden içeri sokmamıştık. Nazarımda bostan korkuluğu gibi duruyorlar. Biz ölümü göze alınca hepsini yine dışarı atarız. Milletın mahvol-duğunu görmek zilletindense yaşadığını görerek ölmek daha Türkçe olur. Ben Boğaz'dan gelirken ahdımı verdim. Tek bile kalsam veya tek dağ başı dahi kalsa uğraşmak. Silâhımı, üniformamı kimseye vermeyeceğim. Azim ve tedbîr her ümide yol açar. Vaziyeti sen de anlarsın.

— Kâzım, millete karşı mümkün olanı yapalım fakat yapılamıyacaktan fayda yoktur. Vaziyeti sende anlarsın.

— İsmet acele etme! Daha görüşürüz. Yalnız hepimizin İstanbulla toplanması feci. Beni getirmemeliydiniz. Yapılacak ilk iş ordularımızın başına gitmektir. Ne yap

çağırdılar. Şûra-i Askeri teşkil ettiklerini ve beni de oraya tâyin ettiklerini bildirdiler.

Bir hafta sonra affettiklerini söylediler. Kim istemişti, sonra ne sebeple affettiler, bilen, söyliyeni yoktur. Anadoluya silâh ve cephâne giderse ben gönderirimmişim. Adil Bey'in kanaati bu.. Merkumun her bildiği iş de böyle ise vay milletin başına!

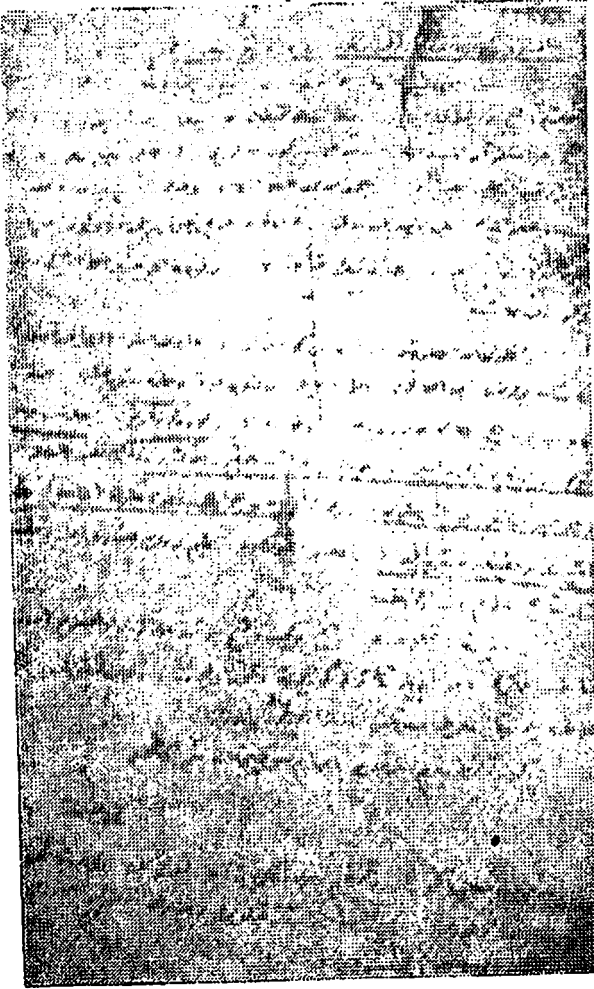
Dahilî nifak hükümetle millet arasında itirak, en soysuz, en alçak kısmının idare başında bulunması gibi ahvalin memleketi daha nice felâkete götüreceğine şüphe yoktur. Fakat erbab-ı namus için hiçbir çare burada yok. Anadolu da anarşi günden güne artıyor. Hükümet-sizlik her gün daha ziyade tebarüz ediyor. Bu yalnız başına azim bir felâkettir. En muktadir hükümetler en temiz insanlar bu anarşiyi senelerce tedavi ve mahvolan nüfuz-u hükümeti iadce teşebbüs etseler muvaffakiyetleri şüphelidir. Bilâkis tutulan sakim yolun inat ve ısrar ile takibinden mütevellit netayic bakalım ne olacaktır?

İşte biz evimizde hiçbir kimse ve hiçbir şeyle alâkadar olmaksızın (hükümetin kanaatine rağmen) ahvali böyle teessürle görüyoruz ve dîlhûn oluyoruz. Duadan başka elimizden birşey gelmez.

Malatyalılar bana Malatya mebusluğunu teklif ediyorlar. Ne dersin? Gözlerinden operim, seni bağrıma basarım sevgili kardeşim Kâzımcığım.

İsmet

Raif beyin gözlerinden operim. Mustafa Kemal Paşa ile Refet Bey bugünlerde Kastamonuya geliyorlarmış. Bayazıtta Jandarma Merkez Bölük Kumandanı Mülâzım-ı evvel Şevket Beyi Erzuruma alsın diye giderken yazmıştım. Acep ne yaptın?

İnönü'nün Miralay İSMET iken KAZIM KARABEKİR Paşaya yazdığı mektubun fotokopisi

nü'nün buna vereceği cevap âşikârdır. Harbe girsek, aç susuz kalır, perişan olurduk. Gerçekten doğru değil mi aziz okuyucu! Harbe girmeden milleti aç ve çıplak bırakıp perişan eden İnönü, ya harbe girse ne olurdu? Onun idaresinde... Maazallah...

/ İNÖNÜ ve KOMÜNİZM

Bugün ortamını solundayım diye övünen İnönü'nün komünizme sempatisi çok eskidir. Buyrun vesikalarını :

«Kadehimi İttihat Milletlerinin mukadderâtını büyük muvaffakiyetler ile idare eden mösyö Kalininin şerefine kaldırıyorum. Yaşasın zeval bulmaz Türk-Sovyet dostluğu! Başta bulunan partinin (Komünist partisi) yüksek ve kuvvetli mümessili mösyö Stalin'in şerefine içmeğe sizi davet etmekle de büyük zevk duyuyorum.»

(Moskovada)

«İktisadi, sınaî, zirai ve harsi bütün sahalarda girilen muhteşem kalkınma eserinin orada gözlerimle gördüğüm fiili ve çok parlak neticeleri bir an olsun hatırdan çıkıyor. Fakat Moskovayı anarken bütün hatıraların üzerinde STALİN'in büyük siması yükseliyor.»

(Ankarada)

«Bu politika ile hemen bütün komşularımızla, bâhusus bizim ihtilâf halinde bulunmamız ötedenberi mukadder farzedilen milletlerle (Ruslarla) münasebetlerimizde emniyet ve dost hayatı temin ettik.»

(20 ikinciteşrin 1932 Ankara Hukuk Fakültesinde mezunlara diploma tevzi merasiminde söylediği nutuktan).

«Panislavizm, panturanizm, siyasetlerini radikal olarak kapı dışarı ettik.»

(¹ şubat 1937 The Financial Times gazetesinin Türkiye nüshasına yazdığı makaleden)

İNÖNÜ HARPTTE SAMANLIĞA MI KAÇMIŞ?

İNönü harplerinin en sıkışık anında İnönü'nün kaçıp bir samanlığa gizlendiği, Yunan ordusu ric'ate başlayınca buradan zorla çıkarıldığı iddia edildi. Bir dergi (1) bu hususta tafsilatlı bir ifşaatta bulundu. İnönü bu sırada iktidar sandalyasında oturuyordu. Fakat kendisinden hiçbir ses çıkmadı. Yukarıya dercettiğimiz vesikaları tekzip edip Kâzım Karabekir Paşaya cevap vermemiş olduğu gibi bu ifsaatı da duymamazlıktan geldi. Acaba meşhur pilimi tükenmişti, kimbilir?

İNÖNÜ'NÜN KAÇIRDIĞI BÜYÜK BİR FIRSAT

İNönü Lozandaki kayıpların bir kısmını telâfi etmek imkânını da birçok kereler eide etmiş olduğu halde bu fırsatların maalesef hiçbirini kullanamamıştır. Bunun en tipik misali ikinci Cihan Harbinde kaybettiği fırsattır.

Söyle ki :

1 — Adalar denizindeki Yunan adalarıyla Oniki adayı ellerinde bulunduran Almanlar bu adaları bize teslim etmek ve silâhları bize teslim olmak teklifini yaptıkları halde İNÖNÜ bu teklifi reddetmiştir.

2 — Almanya'ya sembolik bir harp açıldığı zaman Bulgaristana da harp açılarak bu memleket işgal olunsaydı hem Bulgaristandaki Türkler kurtarılmış, hem de Şarkî Rumeli vilâyetimiz geri alınmış, Bolşeviklik Balkanlardan uzaklaştırılmış olur. Hattâ Batı Trakya davası da kesin olarak hallolurdu.

Memleketi harbe sokmadım diye bol bol öğünen İnö-

(1) Büyük Doğu Dergisi

Bu suretle Komünizm hakkında noktai nazarını kendi sözleriyle göstermiş olduğumuz İnönü'nün şeflik zamanında bunun köy enstitüleriyle kuvveden fiile çıkmasına nasıl gayret sarfettiğini Türk milleti çok iyi bilmektedir. Şimdi aşağıda gördüğünüz resimde de onun aynı yolda devam ettiği anlaşılmaktadır. Binbir gaile ile geçen bir koalisyon hükümeti devrinin tabii zaafalarına rağmen suni vesileler ihdas ederek Rusya ile bir kültür anlaşması teşebbüsüne girişmiş ve ömrünün sonunda da bir kere daha komünizm hakkında aynı duygu ve düşüncelere sahip olduğunu göstermiştir.

İNÖNÜ Rus Sefarethanesindeki toplantıda Sovyet Dış İşleri Bakanı Andrei Gromiko'nun eşi Lidya Gromikonun elini öpüyor kendi tabiriyle «zeval bulmaz Rus-Türk dostluğu» na son hizmet hatırasıdır.

Hariciye Vekilimiz Sovyet hükümetinin misafiri olarak Moskovada üç hafta kadar temas ve müzakerelerde bulundu. Bu müzakerelerden, eski dostumuz Sovyet ittifadile (Komünist Rusya) bugünkü mes'ut münasebetlerden daha ileri bir vaziyet ifa edecek bir anlaşma ümit etmiştir. Neticeye varmak için iktidarımızda bulunan bütün gayreti sarfetmiş ve bir an muvaffakiyetin elde edildiği anlayışına varmıştık... Bilirsiniz ki iki komşu memleket arasındaki dostluk kuvvetli esaslara müstenittir. Bu devrin muvakkat icaplarından doğan şartlar ve imkânsızlıklar da dostluğu ihlâl etmemelidir. Biz mazide olduğu gibi, âtide de Türk-Sovyet münasebetlerinin dostane seyrini samimi olarak takip edeceğiz. (1 teşrinisani 1939 T.B. Meclisinde söylediği açış nutkundan)

«Komünistlik ithamı altında vatandaşların yurt dışına sürülmesi tehdidi hukuk prensiplerine doğrudan doğruya taarruzdur ve her türlü siyasi emniyeti yok etmeğe kâfidir.»

Bu söz komünistlerin vatandaşlıktan iskat edilerek hudut harici edilmesi istenildiği ve bunu hükümetin de tasvip ettiği bir zamanda, 1951 Belediye seçim propagandası esnasında söylenilmiştir.

Bu vesikaları İnönü'nün şu sözünün ışığı altında bir kere daha düşünün :

POLİTİKAMIZ - FİKİRLERİMİZ VE DOSTLUKLARIMIZ HER MİLLETE TEMAS ETTİĞİ SAFHADA NASIL SÖYLÜYORSAK İÇ YÜZÜNDEN DE VAZİYET ÖYLEDİR?

(20 Kasım 1923 - Ankara Hukuk Fakültesinde mezunlara diploma tevzii merasiminde söylediği nutuktan.)

2 — Musul (Kerkük) Misâkı Milliye dahil olduğu halde alınamamış ileride yapılacak bir anlaşmaya mü'allâk kılınarak bilâhare İngilizlere kaptırılmıştı. O kadar ki bize tanınan cüzi petrol hissesi dahi alınamamıştır.

3 — Türkiyenin stratejisi için fevkalâde önemi haiz olan adaların bir kısmı doğrudan doğruya, bir kısmı evvelâ İtalyaya verilerek bilâhare Yunanistana geçmesi sağlanmış ve bu suretle Türkiyenin bir Yunan kontrolü çemberi içine alınmıştır.

4 — Yunanistanın Anadolu'da icra eylediği korkunç mezalim kendisine bağışlanmış ve tafsilâtı ciltler tutacak faciaların hesabı görülememiştir.

5 — % 68 nüfusu Türk ve Müslürman olan Batı Trakya'da plebisite gidilmesi temin edilememiş, sûtbe sût Türk olan bu toprak ve onun kardeş evlâtları milli hudutlar dışında bırakılarak Yunan zulüm ve tahakkümüne terk edilmiştir. Bu zulüm ve tahakkümün Lozan muahedenamesinden sonrada devam ettiğini ve Türkiyenin buna seyirci kaldığını Batı Trakya bahsinde kısaca izah etmiş bulunuyoruz.

7 — Hatay ve havalisi (Antakya dahil) tamamen Türklerle meskûn bulunduğu ve bu bölge de Misâkı Milliye dahil bulunduğu halde Fransızlara peşkeş çekilmiş bilâhare de ancak Antakyayı kurtarmak mümkün olmuştur.

8 — Sultan Mehmet Han'dan beri Türk milletine her türlü entrikaya kirli ellerini sokmuş bulunan papazların barınağı fitne ve fesat yuvası Patrikhâne milli hudutlar dışına çıkarılamamıştır.

Şimdi aziz okuyucu kapitülâsyonları kaldırdım diye övünen İnönü'nün Lozanda elde etmiş olduğu neticeyi yukarıdaki kayıpları hesaba katarak değerlendir-

Bütün bu hadise ve vesikaların Lozanla ne ilgisi var diyeceksiniz ;

Evet zahiren böyle düşünmek normaldir. Fakat Lozandaki vukuatın içyüzünü ve ondan sonraki edebiyatı aydınlatmak yönünden bunların hepsinin ayrı bir değeri vardır. Zira bu vesikalardan anlaşılmalıdır ki, hilâfı hakikat konuşmak İnönü'de tabiat halini almıştır. Her sene Lozandaki mağlubiyetler örtbas edilerek güya büyük bir muvaffakiyetin hikâyesi nakledilmektedir. Fakat mızrak çuvala sığmamakta orada sağlam bir esasa bağlanamayan meseleler zamanla milli bir facia halinde karşınıza çıkmaktadır. İnönü ise bu gibi hallerde büyük bir açıkgozlükle mesuliyeti siyasi rakiplerine yıkarak yavuz hırsız rolüne geçmektedir. Kıbrıs bunun bugünkü misalidir. Yarın ki misalini de Musul teşkil edecektir. Zira Molla Mustafa Barzani'nin hareketi Türkiyede yaşıyan ve asılları tamamiyle ve sütbesüt Türk olan ve ötedenberi tahrik edilmekte olan kürt kardeşlerimiz noktasından ciddi bir tehlike teşkil etmektedir. Musul da bilindiği gibi Lozanda muallâk bırakılmış ve bilahare de kaybedilmiştir. O da Kıbrıs gibi bir milli facia olmaya doğru yüz tutmuştur. Şimdi aziz okuyucu Lozanda surî bir istiklâl teyidi keyfiyetine mukabil aşağıdaki kayıplarımızı birer birer ve iyice düşün ve kararını kendin ver. Lozan bir zafer midir yoksa milsilsiz bir hezimet midir? Bir kere daha hülâsa edersek :

1 — A — Kıbrıs kati olarak Lozanda İngiltereye terkedilmiştir.

B — Türk tabiiyetini seçmek isteyenlerin Türkiyeye hicreti mecburi kılınarak Türk nüfusunun zamanla ekalliyet haline gelmesine ve bu suretle de Enosisin bir destek kazanmasına âmil olmuştur.

her yıldönümü vesilesi ile Türk milletine bir zafer olarak takdimi anane haline gelmiş bulunmakta ve maalesef hiç kimse bunu yadırgamamaktadır. Çünkü mesele ilmin ve tarih şuurunun ışığında bugüne kadar aydınlatılmamıştır. Her fırsattan azâmi şekilde istifadeyi büyük bir maharetle başaran İnönü işte bu suretle bugüne kadar borusunu öttüregelmıştır. Fakat hiçbir zaman tarihi yanılmak ve yalanın saltanatını ebedi kılmak mümkün olmamıştır ve olmayacaktır.

Bir de 1953 te Atina da bir mütekaid Yunan korgenerali olan Andonekea tarafından neşredilmiş bulunan Poliki İstoria Eledos 1821-1950 (= Yunanistanın Siyasi Tarihi) adındaki takdire değer eserin şu satırlarına dikkatinizi çekeriz:

«... Elefterios Venizelos birçok siyasi hadiselerde kendisini göstermek lüzumunu hissettiği gibi 1923 teki Lozan antlaşmasında da Türk başmurağhasası İsmet Paşanın karşısına çıkmayı lüzumlu gördü. Türk murağhasas heyetinde vazife almış bütün eşhas gayet mütekebbir idi. Çünkü onlara bu inkâmı kurtuluş savaşı bahşetmişti. Bizim karşımıza büyük hazırlıklarla çıkmışlardı. Halbuki buna mukabil Yunanistan 8-10 sene dahili buhranlar geçirmiş nihayet neticede Anadolu da mağlûp olmuş idi. Türk murağhasaları karşımıza büyük isteklerle çıkmışlardı. Yunan ordusunun silâhlı mevcudunun azaltılmasını Ege adaları ile Batı Trakya ve Ege ve Makedonyanın Türkiyeye iadesini ve külli yetli miktarda harp tazminatı talep ediyorlardı. Türkler muzaffer bir orduyu temsil ediyorlardı. Onların daha büyük talepleri ileriye sürmesinden diğerk batılı murağhasalarda endişe ediyorlardı. Şu duruma göre, Türklerin Ege adaları ile Batı Trakya ve Ege Makedonyasındaki talep ve istekleri ile harp tazminatı hakkındaki arzularını katıyetle ye-

mek gerekmez mi? Fakat onun birgün bu kayıplardan bahsettiği görülmemiştir. İlk zamanlardan yeni bir harbi göze alıp almamak gibi bir mâzeretin bu fedakârlıklara sebep olduğu yönünde beyanlarda bulunulmuştur. Fakat rahmetli Rıza Nur'un şu ifâdesinden anlaşılacağı üzere bu mazeret haklı değildir :

«İngilteredeki son intihabât Loyd Corc'un siyasetinin iflâsını gösteriyor. Dünya umumî efkârı harp istemiyor. Taleplerimiz meşrudur ve isteyeceklerimizin asgarisidir. Garbi Trakya ve Halebe kadar olan cenup hudutları, oniki ada üzerinde ısrar etmeliyiz. Sureti katiyede tamirat ve tazminat bedeli almalıyız.»

Demek ki harp istemeyen yalnız biz değildik. Bizimle birlikte bütün dünya efkârı umumiyesi uzun süren cihan harbinden usanmıştı, fakat bu psikolojiyi değerlendirmek mümkün olmamıştır. Şimdi Lozanı ve Lozanda İnönü'nün mevkiini daha iyi anlamak için Lord Gürzon'un şu sözlerine dikkatinizi çekeriz.

«Venizelos, Türk murahhas heyetinin taleplerini öğrendiği zaman benliğini saran korkuyu yendi. Bütün delegasyonların Türklerden daha çok ağır şartlar beklediği muhakkaktı. Türkler bir çok mevzulara dokunmuşlardı. Venizelos bunlara temas edilmemesini maharetle devam ettirdi ve bilhassa birinci inkitadan sonra artık nefsine tam emniyet gelerek, Türklerden tavizler almaya devam etti. Hudutlar, tazminat, İstanbul hariç Rum halkının mecburi hicreti ve Yunanistandaki Türklerle mübadelesi, Patrikhâne gibi esas mevzularda konferansın başlangıcında tasavvur dahi etmediği neticelere vasil oldu. Öyle ki, son celselerde talep eden daha çok oydu.»

Bütün bunlara rağmen Lozan muahedenâmesinin.

rine getirmemek için herhangi bir sebep yoktu. Çünkü, yukarda da belirttiğimiz gibi Yunanistan uzun yıllar iç mücadelelerin neticesinde gayet zayıf düşmüştü. Elefterios Venizelos'un politik taktikleri ve Türk murahhasının isabetsiz hareketleri neticesinde Lozan antlaşması muhtelif bakımlardan lehimize kaydedilmesi icabeden bir zaferdir. Vaki Karadeniz bölgesiyle Anadolunun muhtelif bölgelerinde genel mevcudu 3 milyon 600 bini bulan Yunan asıllı unsurlara karşılık Yunanistanın muhtelif yerlerindeki 600 bin Türkün mübadele esaslarına göre Türkiyeye iade edilmesi bizim için iyi bir netice idi. Bilhassa normalin üstünde silâhlı bir kuvvetimizin mevcudunun tahdit edilmeyişi harp tazminatından sarfınazar edilmişimiz ve İstanbuldaki Yunan Ortodoks Patrikhanesine vasi hukuki imkânlar ve imtiyazlar bahşedilişi ve İstanbul Rumlarının mübadele dışı bırakılışı Megalo İdeanın ölmeyişine bir delil teşkil eder. Elefterios Venizelos Yunan siyasi hayatında zaman zaman Yunan milli menfaatlerini tamamen tahakkukamatuf hareketleri olmamışsa da Lozanda göstermiş olduğu gayret ve politik faaliyeti lehine tescil edilmesi icabeden büyük bir başarıdır. Eğere 1923 ve 1924 yıllarının Yunan dahili politikasını ele alırdaki tahlilini yaparsak bizler her bakımdan müdafaa imkânlarından mahrum ve acze düşmüş bir vaziyette idik. Yunan ordusu içersinde 1922 de meydana gelen ikilik hareketi mukadder akıbetimiz olan mağlûbiyete bizleri haliyle götünebilirdi. Çünkü milletin göz bebeği olan Yunan silâhlı kuvveti tamamen ikiye ayrılmıştı. Bir kısmı kraliyet rejiminin yıkılmasını ve bunun yerine Cumhuriyet halk idaresinin kurulmasını arzu ediyor diğer bir kısmı ise tamamen sırtını saraya dayamış olup kraliyet rejimini ayakta tutmayı arzu ediyorlardı. Bizim Anadolu isteplerindeki kor-

ΝΙΚΟΥ Α. ΑΝΤΩΝΑΚΕΑ

ΑΘΗΝΑΙ 1953

“ΦΑΥΛΟΚΡΑΤΙΑ”

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ
1821 • 1950

Ἐπιφανεῖς ἄνδρες εἰς τὴν
ὑπερβία τῆς Πατρίδος.
Διαβημοὶ φαυλοκράται καὶ
τυχοδιώκται εἰς τὴν Ἐξουσίαν

İşte kolu kesilen masum bir yavru
Yığıllık! Ama çocuğa kıyıs!

kunç mağlûbiyetimizin sebep ve saikini orduya giren bu ikilikte aramaz icabeder. Bizler Türk ordusuna mütesanet bir kuvvet halinde hiçbir suretle mukavemet edemedik. Bilhassa Afyonkarahisar, Uşak ve diğer işgal bölgelerindeki askerî karargâhlarımız âdeta siyasi parti merkezi vaziyetinde idi. Komutanlar karşılardaki düşmanı unutmuş birbirlerine yemekle birbirlerini kötü suçlarla itham etmekle ve birbirlerine komplolar tertip etmekle meşgul idiler. Ordumuzun umumî durumu bu şartlar altında iken Türk silâhlı kuvvetlerinin büyük taarruzu baş gösterdi, ve onlar bu umumi taarruzdan arzu etmiş oldukları neticeyi bol bol istihsal ettiler. Eğer İzmire ve Ege sahillerine vasıl olan Türk silâhlı kuvvetlerine dur emri verilmemiş olsa idi bütün Ege adalarını Türkler işgal ve istirdat edebilir hattâ Atinaya kadar gelebilirlerdi. Çünkü, onlara karşı mukavemet edebilecek en küçük imkân kalmamıştı. Türk büyük taarruzunun başlamasından bir hafta evvel Uşak ve çevresindeki Evzon süvari alayı komutanı albay Nikolaus Plastiras ve piyade albayı İstilyanos Bonatas kuvvetlerinin cepheden geri çekerek İzmire gelmişler ve Yunan deniz kuvvetlerindeki anarşist yüksek rütbeli komutanlarla temasa geçilerek Atinadaki Yunan milli hükümeti başkanı Dimitrios Unaris'i devirme teşebbüsünde bulunmuşlardır. Neticede bu arzuları da tahakkuk etmiştir.» (1) İşte düşmanın ifâdesiyle gerçek budur.

Lozan Sulh Konferansında, Yunan eşkiya sürülerinin masum Anadolu ahâlisine karşı işledikleri bütün cinâyetler affedilmiştir. Geniş tafsilâtı, ikinci cildimizde mevcut olan bu konuya dâir, muhtelit tahkik heyetinin tespitlerini gösteren ve resmen Dahiliye Vekâleti tarafından yayınlanan eserlerden bir kaç misâl verelim:

(1) Niko A. Andonekea Poliki İstoria Elados 1821 - 1950 — Yunanistanın Siyasi Tarihi Atina 1953.

Bu da kadınlara ve çocuklara karşı kahraman kesilen Yunan Pali-
karyalarının sırtından süngülediği mâsum bir Türk anası
Affedilen milyonla cürümden biri

«Tarihî an işte o andır. İşte o andır ki, 24 temmuz
1923 salı günü saat tam 3 ü 9 gece İsmet Paşanın
attığı imza ile Osmanlı İmparatorluğu tasfiye edil-
miş ve yeni Türkiye devleti kurulmuş oluyordu. Ha-
kikatte tasfiye edilen Türklük ruhu ydu.»

NECİP FAZIL KISAKÜREK

«Türkler, Lozan sulh masasına oturdukları gibi kalkmadılar. Her duraklama onlardan bazı fevka-kârlıklara yol açtı. İlk Türk prensipleriyle muahedenin imzalanmış metni arasındaki mukayese Türkiyenin bugün başka Kıbrıs olarak Yunan sınırı, Patrikhane meselesi, Türk hudutları dışında yaşamaya terkedilen milyonlarca Türkün kaderi, Irak petrolerindeki Türk hissesi gibi devam eden hak-sızlıkların en açık izahıdır.»

GAZED BÖ LOZAN

«İşte Lozana canını dişine takmış erkek bir milletin şehit kanıyla yuğurduğu bu mucizenin kılıç hakkı ile oturduk. Elimizde Millî Misak adını verdiğimiz haklarımızın en mütevâzı vardı. Lozanın değeri bu hakların teminat altına alınıp alınmadığı muhasebesiyle yapılmalıdır. Hiçbir mazeret, hiçbir fâni duygu bu neticeler elde edilmemişse, Türk şehidinin itibarından ve sisteminden ne o gün ne bugün bizi kurtaramaz.»

CEMAL KUTAY

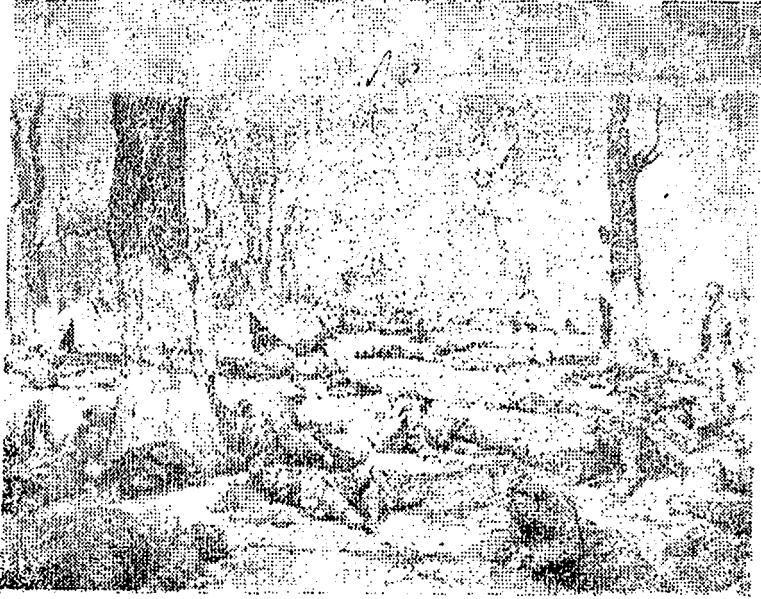
«Lozanda sınır tesbiti, galip devlet olmamıza rağmen aleyhimize olmuş ve Yunanistan kayırlmıştır. Biz, Lozanı kutlarız ama, ezberden kutlarız. Evlâtlarımız Lozan andlaşmasını istemiycekler ve bunu mutlaka değiştireceklerdir.»

TAHSİN BANGUOĞLU

(Senato'da Kıbrıs mevzuundaki konuşmasından)

«Lozan 3 yıl sebül gibi akan Türk kanının bedeli o muhteşem zafere lâyük değildir.»

CEMAL KUTAY

Bu resme ibretle bakınız; İnsan eli yetişebilecek yüksekliğe kadar ağaçların kabukları soyulmuştur. Yerde yatanlar son anlarını bu ağaç kabuklarını yiyerek geçiren zavallı müslüman Türklerdi. Yâni «EV-LÂD-I FÂTİHAN» Bu da asırlarca adaletle idâre ettiğimiz Bulgarların Balkan Türklüğüne muâmelesidir. Yarabbi!. Şu âziz millete ihânet etmeyen kimdir? Bizde bu unutmaya hastalığı varken, Allah gelecek nesilleri korusun!.

«... Lozanda Türkiye hâkimiyeti hususunda pek ziyade hassas görünüyordu. Esasen biz de Türk hâkimiyetine tecavüz kastinde değildik...»

LORD GÜRZON

İstiklâl, istiklâl diye çarpınmış olan İNÖNÜ'nün diplomatlık balonuna küçük bir iğne değil mi?

LOZAN HAKKINDA BAZI KIYMET HUKÜMLERİ

«Lozanda Millî Mücadele ruhu götürülememiştir.»

CEMAL KUTAY

«Benim fikrimce Lozan konferansının doğurduğu bu muahedemane nâkestir, nâtanamandır ve pek çok tehlikeyi mevzâdır hâvidir.

ŞÜKRÜ KAYA

«Ancak, bu muahede imzalanma safhasına girdiği günlerde İsmet Paşanın, Lozandan bana çektiği telgraftaki sitemkâr hattâ hakaretimiz ifâdesine, yalnız ben değil, Mustafa Kemal Paşa da pek haklı olarak üzalmiştir. Nitekim, benden evvel Mustafa Kemal Paşa verdiği cevapta kendisini haksız bulduğunu bildirmiş olduğu gibi o gün, bana da tekrar tekrar: «kusuruna bakmayalım, her halde pek bunalmış olacak... Dış âlemle teması yenidir, alışık değildir. Hoş görelim. Dönünce kulağımızı çekeriz.» tarzında sözler söylemişti ve hatta daha sonra, bu münasebetsizlikten dolayı İsmet Paşayı Kabineden tutmak istemediğim takdirde pekâla Hariciye Vekilliğinden uzaklaştırabileceğimizi ısrarla teklif ederek: «Kardeşim üzülme Başvekilsin, isteğini yapmakta tamamen serbestsin!» demişti.»

RAUF ORBAY

«Sanırım ki, Türkiye bir çok hususlarda sukutu hayale uğrayacaktır. Lozanda elde ettiğini iddia ettiği bazı muvaffakiyetlerin kendi aleyhine döneceğini görecektir.»

LORD GÜRZON

(İngiliz Parlamentodaki Nutkundan)

15 Mayıs 1919 da İzmir'e çıkan Yunan eşkiyalarının zavallı silâhsız sivil halka saldırışı. Lozanda bütün buntlar milyonla emsâli ile birlikte Yunanistana bağışlanmış ve Askerî zaferlerimiz değerlendirememiştir.

«Lozan Türk zaferinin bedeli değildir. Eksiktir, noksandır, kusurludur. Oluk gibi akan Türk kam ve zafere bağlanan Türk ünîdinin tam karşılığı olmamıştır.»

DR. RIZA NUR
(En selâhiyetli tenkitçi)

«... Türkler büsbütün hür ve müstakil olmak arzularının şiddetile mendeketlerinden bütün başka unsurları atmak istiyorlardı. Bu siyasetlerinde çok hata ettikleri kanaatindeyim. Türkler buna ilerde çok pişman olacaklardır. (!)

LORD GÜRZON

(İngiliz Parlamentosundaki Nutkundan)

«Efendiler! Muahedenin en acı safhasına girmiş oluyoruz. Muahedenin kalpleri karartan, gözleri yaşartan acı bir safhası var. Efendiler! Bu safha muahedenin (59) uncu maddesinde mukayyettir. Deniyor ki, Türkiye harbin temadisinden ve onun netayicinten mütevellit Yunanistanın buhranı malîsini nazarı dikkate alarak tamirat meselesinde Yunanistana karşı her türlü metalibinden sureti katiiyede teragaç eder efendiler! Yerleri, yurtları yakılmış milyonlarca halkın hakkını eüretkarene bir surette bahşeden bumuahedenin bu maddesini yangın olan bir yerin maddusu olmak itibarıyla katiiyen kabul edemem. Efendiler! Düşmanların billiassa düveli âkidenin emri kat'isi ile Akdeniz kıyılarına çıkan ve oradan Anadolu içerlerine kadar gelen Yunan ordusu memleketin içerlerine gelmiş, hânımanları yakmış, şehirleri yakmış, memlekette insan namına ne varsa kesmiş, doğramış bir canî sürüsüdür. Efendiler! Doğrudan doğruya düveli âkidenin emri katisiyle bareket eden bu ordunun icraatından yalnız Yunanistan mesul değildir. O orduyu orada sevkeden, o orduya emir verenler mesuldür. Heyeti murahhasanız konferansta, Türk milletinin hakkını düveli âkideden istiyecekti, Yunanistandan değil!» (Bravo sesleri)

MUSTAFA NECATI

Misak-ı Millimize dâhil oldukları halde millî hudutlar haricinde bırakılan topraklardaki, milyonlarca Müslüman Türk, Lozan Sulhünden sonra ne olmuştur? Bununla bir ilgilenen çıkmış mıdır? Ne gezer!.. 1943 senesinde C.H.P. Genel Sekreteri Recep Peker dış Türklerle ilgimizin sadece bir «Hatıra-i tarihiyyeden ibaret» olduğunu söylemek suretiyle devrinin dış Türklere bakışını ifâde etmiştir. Başta Yunanistan olmak üzere hep-side düşman eline sahipsiz bir surette bırakılan bu zavallı insanların başına gelenler bu kitabın hacmini aşacak, ve ayrı bir kitap teşkil edecek genişliktedir.

Lozanda, kendilerine Ayyıldızlı bayragımızın altında toplanmanın saadetini tattıramadığımız bu zavallı kardeşlerimiz'den hangileri bugüne kadar mes'ut yaşayabilmıştır? Maalesef hiç biri!..

Ellerine ve ayaklarına vurduğu zincirleri Gordiyorum Düğümü gibi perçinlemiş olan Rusya'nın mahkumu olanları, zaten hiç mevzubahis etmiyoruz. Türkiyede bu İnönü sayesinde tehlikeli bir mevzu ilân edilmiştir. Gerçekten onlardan bahsetmek İnönünün telâkkisine göre korkunç bir cürümdür. Bunu 1944'te milliyetçilere karşı en sert bir şekilde ifâde etmek fırsatını bulmuştu. Meşhur 19 Mayıs 1944 nutku).

Fakat asıl önemlisi kendi elleri ile yâd ellere, hayır kanlı düşman eline terkettiği Müslüman Türklere ile en küçük bir ilgi göstermedi. Bunun pek çok misâli meyanında Yunan boyunduruğuna terkettiği kardeşlerimizin Lozandan sonra başlarına gelen felâketlerden ve İnönünün bu felâketlere karşı vurdum duymazlığını bir nebze nakletmekle iktifa edelim :

«Niyazi Bey-Herhangi bir şeyi, herhangi bir eseri bütün fevaidi ve bütün mehaziri ile beraber tetkik edelim. Zannederim ki arkadaşlarımızın bir kısmı sırf muahedenamenin heyeti umumiyesiyle meşgul olduklarından ve Sevr projesiyle mukayese ettiklerinden dolayı fazla alkışlıyorlar. Sizinle beraber müsaadenizle bu muahedenin bazı noktalarına temas edelim. Bilhassa umde ittihaz ettiğimiz iktisadî hakimiyet ve İstiklâlin milli hudutları ihtiva etmesi lâzım geleceğini hiç unutmıyalım. Bir muahedename tasavvur edilsin ki mülkün bir kısmında bir çökürümü ağlatıyor. O muahede heyeti umumiyesiyle nakıstır, tam değildir!

Esat Efendi - Antakya, Trakya kan ağlıyor.

«Necip Bey - Cenup hudutları keza.

(Meclis konuşmasının)

NIYAZI BEY,

«... Bilhassa boğazların serbesliği hakkındaki anlaşmaya dikkatinizi celb ederim. Büyük ve bey-nelmîlel gaye için (!) binlerce kahraman İngiliz ve dominyon askerleri harp edip ölmüştü. Lozana ilk gittiğim zaman ticarî serbestlikten fazla bir şey elde edebileceğimiz, kimsenin hatırına bile gelmi-yordu. Lozandan bazı kamul tahditlerle Adalar-denizini ile Karadenize yabancı harp gemilerile hava kuvvetlerine girme hakkını dünyanın bütün devletlerine veren bir anlaşma ile geldim. Karadeniz, bu suretle bir Rus gölü olmaktan çıktı, gerek Çanakkalenin gerek Boğaziçinin her iki kıyısında askersiz ve istihkâmsiz mutakalar ihdas olundu.

LORD GÜRZON

(İngiliz Parlamento'sundaki Nutkundan)

Yalova köylerindeki, katliam programını tatbika me'mur Yalova Yunan kumandanı yüzbaşı Dimitri Gregorya Bugünkü GRIVAS'ın mübeşşirlerinden sadece biri...

Gümülcinedeki Türk konsolosluğu katiyyen meşgul olmamıştır. 1930 yıllarında İskecedeki (Türk Gençler Birliği) İskeçe mutasarrıfının bir telefon emri ile kapatılmış ve mezkûr cemiyetin üyelerinden 25-30 milliyetperver Türk genci tevkif edilerek Kavalaya gönderilmiş olup Kavaladaki Yunan askeri mahkemesinde bir nevi Yunan rejimlerine ihanet etmekle itham edilmişlerdir. Keza Gümülcünedeki (Türk Gençler Birliği) üyeleri de zaman zaman aynı muameleye tabi tutulmuş ve en küçük milli örf ve Türk ananeleri lehinde faa-

Yunanistanın İproz eyaletinin merkezi olan Yanya ve havalisinde genel yekûnu 46 milyonu bulan bir müslüman Türk gurupu yaşamaktaydı. Lozanda bunların mukadderatıyla ilgili hiçbir teminat alınmamıştır. Filvaki bunların asıllarının Arnavut olduğu iddia edilmiş ise de Arnavut hükümeti de, böyle bir iddiayı reddetmiş olduğundan Türklükleri sabit olmuş bulunuyordu. 1945 senesinde Yunanistanın üzerinde vaki işgalin kalktığı devrede faaliyet gösteren gerillacılar bu tarihe kadar milli ve dini hüviyetlerini muhafaza edebilmiş olan bu müslüman Türk ekalliyetlerine musallat oldular General Zervas idaresindeki 5000 kişilik bir milis kuvveti Neapolis ve Yanya dolaylarındaki bu müslüman Türk kitlesinin 36 binini feci bir surette katliama maruz bırakmışlardır. Mütebakisi de ancak din değiştirmek suretiyle maruz bulunduğu sadistçe zulüm ve işkencelerden kurtulmak imkânını bulabilmişlerdir. Durum buna muttali olan bazı kimseler tarafından Selânik konsolosluğumuza bildirildiği halde Hariciye vekâletimizde (Çamlık katliamı) adıyla bir dosya açılmakla iktifa edilmiş ve hiçbir esaslı tedbir protesto vesaire icra edilememiştir. İhtimal ki o tarihte İnönü ve etrafı başlamış olan çok partili hayatın tehlikeye düşürdüğü koltuklarını muhafaza için pln ve entrikalarıyla meşguldular.

Bizce tebarüz ettirilmesi lüzumlu görülen Lozan antlaşması ana hatlarından birinin Batı Trakya dâvası Ve Batı Trakyadaki Türk camiası tekil etmektedir. Asıl ikinci ciltte ele alınmış olan bu konuyu, burada sadece mezkûr muâhedenin tatbikatı bakımından kısaca ele alıyoruz şunu itiraf edebiliriz ki, 1923 tarihinden zamânımıza kadar (sihhatle nüfusu bilinmemekle beraber) 168 bini bulan Türk camiası ile Hariciye vekâletimiz ve

Anadoludaki katliam programını tatbika me'mur Papas Yorgiyos Minekesepeulos Makarios ilk ve son elikanlı Papas değildir!.

hali idarecileri ise 1913 tarihinden zamanımıza kadar Batı Trakyadaki bu müslüman Pomak Türk camiasına ısrarla Helenizm telkinini yapmaktadırlar.

Bu unsurlarla meşkûn olan İskeçe ve Gümülcinedeki mekteplerde 8 saat olan ders programının iki saati Türkçe olup 6 saati Yunancadır. Halbuki Lozan muahednamesinde Batı Trakyada Anadolu Türk lehçesini konuşan ve konuşmayan unsurlar diye Türk topluluğu ikiye ayrılmış değildir. Bunların her türlü hayatıyeti (Etaplı) vesikaları ile Türk olduğu tevsik edilmiş ve İstanbul Rumlarına karşı olarak bırakılmıştır. Yunanistanda zaman zaman meydana gelen rejim tebedülatları ve bazı mahalli hâdiseler mütemadi surette

liyet göstermelerine asla imkân verilmemiştir. Zaman zaman Günülce'deki Batı Trakya genel valisi görmüş olduğu lüzum üzerine yüzlerce genci tevkif edip Girit ile Midilli'deki cezaevlerine sevketmiştir. Bu terör idaresi bugüne bugün Batı Trakyada Türklere harfiyen tatbik edilmektedir. 1957-58 yılında İskeçe mutasarrıfı Nikoğlu keza İskeçe'deki 55 inci piyade taburu komutanı binbaşı Yorgios (buzat halen Tripolideki temel er eğitim tuğayı komutanıdır) İskeçe milletvekili Trabzonlu Mihail Triyandafilidis Bursa Mudanya doğumlu olup İskeçe ve dolaylarındaki Türk nahiyelerinde nahiyeye yazıcılığı yapmış olan Alekos Vlahidi (istihbar ettiğimize göre birkaç ay evvel intihar etmiştir.) Atina'dan almış oldukları özel bir emirle Batı Trakyadaki Türk ekalliyetini ikiye bölmek için Yunan harfleri ile Makedonya adıyla 260 sahife tutarında bir kitap neşrederek Batı Trakya'nın dağlık bölgelerindeki Türklere tevzi etmişlerdir. Yukarıda adı geçen şahısların neşretmiş oldukları bu kitapta Türk ekalliyeti tarihi ve antropolojik bir tasnife tabi tutularak ikiye ayrılmaktadır. Batı Trakyadaki 168 bin Müslüman Türkten 70 binine Pomaklık isnat edilmekte olup bunlar Anadolu Türk lehçesini konuşan Türklere ayrı bir unsur imiş gibi gösterilmektedir. Halbuki bu Pomak sıfatını taşıyan müslüman Türk camiası tarihi bakımdan Kuman ve yahutta Kıpçak Türk asli unsurunun bugün Balkanlardaki yegane kalıtısıdır. Bulgaristanda şu anda 1 milyon 250 bin müslüman pomak camiası, 1950 ve 1951 yıllarında Bulgar idarecileri bunların Türkiye'ye gönderilmesini katiyetle önlemişlerdir. Bunlara Bulgarlar tarafından 1877 ve 1878 yıllarından beri sistematik surette Slavizm telkinatı yapılmaktadır. Keza Yunan ma-

Lozan sulh antlaşması Batı Trakya'daki Türk ekalliyetinin bazı hukuki tasarruflarını tanımışsa da bunlar Yunan hükümeti tarafından madde madde ihlal edilmiştir. Mesela bu arada Evkaf idaresi Türk mekteplerini tedrise memur mektep encümenleri seçimi ve Türklerin üzerinde Osmanlı imparatorluğu devrinde tescil edilmiş olan geniş arazilerini zikredebiliriz. 1949 da kabul edilen bir kanunla 300 dönümden fazla arazisi olan Türklerin arazisi ellerinden alınmıştır. Keza Evkafa ait olan dükkân, tarla, ve buna benzer gelir getiren kaynaklar da tahdit edilmiştir. Lozan antlaşmasının beyanına göre: Mubadeleye tabi tutulan yerlerdeki camiler katıyetle yıkılamaz ve kiliseye tahvil edilemez, dendiği halde başta Kavala olduğu halde Drama, Serez ve Selânik gibi bilûmun mubadeleye tabi yerlerdeki Türklere ait camiler 1946 dan sonra birçoğu kilise yapılmış olup diğerleri ise tamamen yıkılmıştır.

Batı Trakya'daki Türk ilkokullarındaki tedris sistemi bize nazaran farklıdır. Her Türk ilkokulunun bulunduğu bölgelerde çocuk velileri tarafından mektep encümeni seçilir. Bu encümenler görevli oldukları okullarda Lâtince eğer arzu etmiyorlarsa Osmanlı harfleriyle tedrisin yapılmasını temin edebilirler. Bu belki dış görünüşü bakımından gayet makul bir hareket olabilir. Fakat hadisatın iç veçhesi bizim tahmin ettiğimiz gibi değildir. Batı Trakya siyasi büro şefi (Politiko Grofio) bu hususu bol bol istismar etmektedir. Türk ekalliyeğin bilhassa fikir tesanüdü meydana getirmesini önlemek için mektep encümenlerini zaman zaman birbirleri aleyhine tahrik etmektedirler. Bu Türk ekalliyetinin bir iç dâvası olduğuna göre ve Lozan antlaşmasıyla da teminat altına alındığına göre ne genel vali ve nede siyasi büro şefi tarafından hiç bir müdahale-

istismar edilerek Türk ekalliyetini sindirmek için vasiya olarak kullanılmıştır. 1941 de Almanlar Yunanistanı işgal etmek üzereyken Batı Trakya tamamen tahliye edilip bir kolordu ile İskeçe ve Dedeağaç mutasarrıfı Batı Trakya genel valisi beş altı yüz Yunan ailesi ile birlikte Doğu Trakyaya iltica ettiler ve bizlerden hüsnü kabul gördüler. Bunların arasında altı yüz müsüman Türk ailesi Doğu Trakyaya iltica etmişlerse de 4-5 günlük misafirlik hayatından sonra Yunanistana iade ediliyorlar. Bu biçareler 1941 den 1945 yılına kadar Meriç havzasında (Evros) gayet feci şartlar altında kaderin acı tecellisine terkedilip her biri ölmüştür. 1945 den sonra başlayıpta 1949 ve 1950 yıllarında nihayete eren Yunan iç savaşı esnasında 1500 Türk Yunan kralcılar tarafından 2600 Türk ise Yunan komünist çetecileri tarafından tasavvur edilemeyecek kadar feci şartlar altında öldürüldü. Bizim en fazla üzerinde ısrarla durduğumuz 1946 ve 1950 yıllarındaki Batı Trakya Türkiğü dâvasıdır. Mezkur yıllarda Türklerin arazileri istirdat ve müsadere edilmiş İskeçe ve Gümülcinedeki Türk evlerinin kapıları Yunan polisleri tarafından kırılarak girilmiş her Türk ailesi zorla 3-4 Yunan ailesi yerleştirilerek ikamete mecbur edilmiştir. Bu hadiseler Batı Trakyalı bazı Türk milliyetperverleri tarafından ele alınarak Batı Trakya genel valisi nezdinde şiddetle protesto edilmiş ise de katiyetle nazarı itibare alınmamıştır. Bu hareketler yalnız Lozan muahede hükümlerini değil Yunan kraliyet rejimini anayasasının keza insan hakları evrensel beyannamesinin anahatlarını düpedüz bir ihlâl olduğu halde şikâyetler kâle alınmamıştır. Bütün bu facialar Gümülcinedeki Türk başkonsolosluğunun gözleri önünde cereyan etmiştir.

tur. Fakat bizim Gümülcinedeki Türk başkonsolosluğu-
muzun umumi lâkaydiligi ve Yunanlıların kendi şa-
hıslarına münhasır entrikacılığı ile güya Türk ekalliyeti
içersinde milli bir vahdetin mevcut olmadığını iddia
eder gibi bir hava zaman zaman estirilmektedir. İnsan
bazen kendisine şunu sormak lüzumunu hissediyor: Bi-
zim hariciyecilerimiz acaba ne ile meşguldür? 1949 da
İskeçenin 19 Km. şimalinde Dolaphanlarda gece yarısı
20 Türk ailesi otomatik silâhlarla gayet feci bir vazi-
yette imha edilmiştir. Bu faciaya muttali olan Atina-
daki Amerika büyük elçisi ile birçok batılı devletlerin
sefaret ataşemiliterlik mensupları gelip yerinde tetkik-
ler yaptıkları halde bizim Atinadaki Türk sefaretî men-
suplarından herhangi biri faciannın vukubulduğu yerde
en küçük bir tetkik yapmak lüzumunu hissetmemiştir.
Bilhassa hassasiyetle belirtmek istediğimiz husus şudur :

1923 tarihinden zamanımıza kadar İskeçe ile Gü-
mülcinenin Bulgar hududu olan Cebel bölgelerindeki
Türk nahiyelerinden hiçbirine ne Gümülcinedeki baş-
konsolaosumuz ve nede viskonsolosumuz gidip tetkikler
yapmak buralardaki Türklerin durumları ile meşgul ol-
mak lüzumunu hissetmemişlerdir. Yunan mahalli ida-
recileri bu hususla haliyle bol bol istifade etmesini bil-
mişlerdir. Bu bölgelerde 40 binin üzerinde bir müslü-
man Türk kitlesi bulunmaktadır. Buraları Batı Trakya
genel valisi tarafından görülen lüzum üzerine yasak
bölge ilân edilmiş ve böylelikle dağı yayla Türklerinin
ova Türkleriyle hor türlü irtibat ve münasebetleri ke-
silmiştir. Halbuki bu Türklerin yukarda da belirttiğimiz
gibi Lozan muahede hükümlerine göre (Etabli) vesika-
sı ile Türk olduğu tevsik edilmiştir. Ama bizzat Türkiye
sahip çıkmadıktan sonra başka ne beklenebilir?

Lozanda, Yunanistana teslim edilmiş olan Türkler için meclis kürsüsünden «Yunana teslim ettiğiniz yüzbinlerce Türkten bir avuç kemik bile alamayacaksınız» diyerek ağlamış bulunan Aydın Mebusu Hoca ESAD EFENDİ.. Hâdiseler nasıl haklı çıkarmakta devam ediyor değil mi? Ruhu şâd olsun!

ye hedef olmaması icabeder.

Mevzu gelmişken ayrıca şu hususu da belirtmek isteriz. Bütün bu siyasi entrikalar Türk ekalliyetini tesanütten fersah fersah uzaklaştıran komplolar İskeçedeki farmason (EKATİ) ve Gümülçinedeki farmason (LAVİRİNTOS) locası tarafından destek görmektedir. Şu anda Batı Trakyadaki Türk ekalliyeti içersinde milli Türk recileri bu hususdan haliyle bol bol istifade etmesini bil-Türk mazisine mütedair en küçük fiili bir hareket yok-

Dr. RIZA NUR BEY

(1879 - 1942)

RIZA NUR
VE
LOZAN KONFERANSI

Sihhiye Vekili oldu. Bilâhare de mükerreren Hariciye Vekilliğini deruhte etti.

Lozan muahedenamesinin imzasıyla yurda dönen Rıza Nur ikinci devre Sinop mebusluğuna seçilmiştir. Fakat bu bahiste tafsilatını bulacağınız Lozan hakkındaki kanaatleri sebebiyle kısa bir zaman sonra memleketten ayrılarak bir köşeye çekilip kendini tarih ve edebiyata vermek mecburiyetinde kalmıştır. Lozanda milli misak'dan sırf sulhu temin etmek sebebiyle yapılan fedakârlıklara şiddetle muhalif kalmıştır. Çünkü Milli misak millet önünde yapılmış bir yemin mânasını taşıyordu. Dürüst, mert karakter sahibi bir insan olan Dr. Rıza Nur'a bu fedakârlıklar çok ağır geliyordu. Bu muahedenin eksiklerini hiç olmazsa milliyetçi ve şahsiyetli bir politika takip etmek suretiyle telâfi edebiliriz ümidini beslemişse de gitgide bu ümidinin de bir hayal olduğunu gördü. O milli hudutlarımız dışında bırakılmış olan Türk ve Müslüman unsur için Türk gençliğinin şuur ve fikriyatını uyanık tutmayı ve zuhur edebilecek en küçük fırsatlardan istifade ederek düzeltmeler yapmayı temin edebilecek bir istikamet tutulmasını arzu ediyordu. Fakat hadiseler onun arzu ettiği istikamette inkişaf etmedi. İkinci murahhas sıfatıyla bilmeceburi imzasını koyduğu muahedenin şartlarına ve hatta tatbikatına ömrünün sonuna kadar muhalif kaldı. 1926 senesinde mebusluğu bırakarak Parise yerleşti. Burada hatıralarını yazarak British Museum'a tevdi etti (1) Oradan İskenderiyeye geçti. Burada kendini ilme ve edebiyata verdi. 14 ciltlik bir Türk tarihi vücuda ge-

(1) Fazla bilgi için bakınız Orhan Cavit Tütengil - Dr. Rıza Nur üzerine, Ankara, 1965

DR. RIZA NUR KİMDİR?

Lozan muahedenamesine murahhas sıfatıyla ikinci imzayı koyan «Umuru sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye vekili» Dr. Rıza Nur Bey 1879 tarihinde Sinopta doğmuştur. Sinobun köklü ve eski bir Türk ailesinin çocuğudur. 1902 tarihinde yüzbaşı rütbesini haiz olarak Askeri Tıbbiyeden mezun olmuş ve hemen Gülhane Hastahanesine asistan girmiştir. 1905 senesinde bu müessesede muallim muavinliğine (bugünkü doçentlik karşılığında) terfi etti. 1907 de Askeri Tıbbiyeye cerrahi profesörü oldu. 1908 de binbaşılığa terfi etti. Bilâhare meşrutiyet inkılabı üzerine Sinoptan mebus seçildi. Diktatöryel bir yol tutmuş olan İttihadû Terakkinin karşısına çıktı. Yılmadan mücadele ettiği bu adamlardan zulüm gördü. Bir defada tehtid edilerek işkenceye maruz bırakıldı. 1910 yılında askerlikten istifa etti ise de Balkan harbi sırasında yaralılara hizmet etmek üzere tekrar orduya katıldı. Aynı yıl morg müdürü oldu, bilahare ittihatçılara karşı amansız muhalefeti sebebiyle sürgüne gönderildi. 8 yıl menfa hayatı geçirdikten sonra mütarekede vatana dönerek yeniden mücadeleye atıldı. Bu sırada teşekkül etmekte olan İlk Ankara hükümetinin kurucularından oldu. Cumhuriyet tarihinin ilk Maarif Vekilliğini deruhte etti. Aynı yıl bir müddet de Hariciye vekilliği yaptı. 1920 de fevkalade murahhas heyeti azası olarak Rusyaya gitti. 1921 senesinde ise tekrar Sıhhiye Vekili oldu. Sakarya meydan muharebesinde doktor olarak hizmet gördü. 1922 de Ukranyaya giden heyete reis seçildi. Dönüşünde tekrar

LOZAN MUAHEDENAMESİ

VE

RIZA NUR BEY

Lozan muahedenamesinin imzasının üzerinden 40 seneyi mütecaviz bir zaman geçti. Bu müddet zarfında gerçekten, başından beri bu muahedenin eksik ve kusurlu taraflarına muhalif kalmış olan Dr. Rıza Nur'u hadiseler müthiş bir suretle doğrulamıştır. Lozanda iktisadi desteklerden mahrum olarak sadece şekli bir surette de olsa genç devletimizin varlığı ve istiklâli milletler arası bir garantiye kavuşmuşsa bunda en büyük hisse hiç şüphe yok ki ilmi ve dirayeti ile Rıza Nur'un dur. Ne hazindir ki, bu kadar tabii bir hakkımızın teyidinden ibaret bir netice elde edilmesine mukabil ileride izah edilmiş olduğu üzere pekçok haklarımızında heder edildiği Lozan sulh konferansı hadisesini, sayın İnönü, müthiş bir istismar vesilesi yapmıştır. Sanki Türk tarihinde misilsiz güçlükler içinde başarılmış muazzam bir zafer abidesi ortada varmış gibi sultani tavırlar takınmakta ve sözüm ona böyle bir zaferin şeref payını da kimseyle paylaşmayan bir üslup içinde konuşmaktadır. Her yıl bu muahedenamenin seneyi devriyeleri dolayısıyla verdiği beyanatlarda hiç olmazsa Rıza Nur gibi elde edilen nisbi muvaffakiyetleri de kendisine borçlu olduğu büyük bir vatan evlâdını hatırlamak lüzumunu duymamaktadır. Her yıl yelesini biraz daha

tirdi. Türklerin biri Orta Asyada ve diğeri de Ön Asyada olmak üzere sadece iki devlet kurmuş olduklarını değişik devlet isimlerine rağmen değişmelerin birer hane-dan değişikliği mahiyetinde olduğunu müdafaa etti. Ta-rih şuuru bakımından fevkalâde önemi olan bu mütalâanın uzun uzun delillerini yazdı, ayrıca Türk Bilik Revüsü namıyla ilmi, tarihi ve hatırat nevinden hacimli bir mecmua neşretti. Bir doktor olması hasebiyle yıl-larca gurbetlerde yıpranmış olan vücudunun ölüme yaklaşmakta olduğunu hissedince vatan toprağına ka-vuşmak hasretiyle 1938 senesinde Türkiyeye geldi. Tür-kiyede de kendini fikri ve edebi çalışmalara hasretti. 1942 senesinin 7-8 eylül gecesi hayata gözlerini yumdu. Böylece meşrutiyet ve milli mücadele devirlerinin bu metin ve kanaatlerinden en küçük fedakârlığa yakla-şmayan büyük vatan evlâdı cbediyete intikal etmiş oldu. Onun tarih ilminin bütün derinliklerine vakıf bir in-san sıfatiyle son asır siyasi hayatımızdaki hâdiselerin tahlilinde müstesna bir başarı gösterdiği muhakkaktır. Genç nesillerin karakter ve dava sahibi bir insan ola-rak üzerinde ibretle ve dikkatle durmaları lâzım gelen büyük bir vatanperverdi. Devrinin şartları icabı bazı hissi düşünceleri mevcut ise de esas itibariyle vatan ve millet sevgisi ile dolu olan kalbi ve ilimle mücehhez ka-fasıyla daima milleti ve memleketi için çalışmıştır.

İşte bu vesikada görüleceği üzere «daima muhabbet ve müzâharetine arz-ı ihtiyaç» hissettiğini beyan ettiği mesai arkadaşını hiçbir Lozan yıldönümünde hatırlamamak şöyle dursun, 19 Mayıs 1944 de söylediği mahut nutukta utanmadan ebediyete intikal etmiş olan bu büyük insana iğrenç isnat ve iftiralarda bulunmuştur.

Metin ve gayet natuk bir politikacı olan Rıza Nur İnönü'yü birçok defalar terletmiş olan Türk düşmanı Venizelos'un sert bir münakaşada heyecanlı bir şekilde bayılmasına sebep olmuştur. Evet bu bir vakiadır. Bu vak'aya dair meşhur karikatürist DERSO'nun çizdiği bir karikatürü arka sayfada bulacaksınız. Bu karikatürün tetkiki Lozan'da İnönü'nün ve Rıza Nur'un rollerini çok iyi belirlemektedir. Ve hatırla tutmak lâzım gelir ki, bizim gibi onlarla aynı milletten olmadığı için Derso'nun hissi bir saike kapılarak bu karikatürü çizdiği söylenemez. Bu itibarla Lozan muahedenamesinin gerçek şampiyonunun kim olduğunu bir ecnebi müşahidin kalemiyle Türk milletine ifade etmiş oluyoruz. Fakat daha sonra vukua gelen hadiseler Rıza Nur'a Lozan muahedenamesinde kazanılmış olan bazı noktaların gerçekleşmesinde hiçbir rol ayırmamak ve hatta onu suçlu telakki etmek gibi bir vaziyet dahi husule gelmiştir.

Bu hakikatler meydanda iken bir gün gelmiş Lozan'daki mağlûbiyetlerden Rıza Nur mes'ul tutulmak istenmiştir. 9 Nisan 1964 tarihli Milliyet gazetesinde bir haber şu serlevhayı taşımakta idi. «Patrikhanenin Türkiye'de kalmasına Rıza Nur sebeb olmuş.»

Ankara Mustafa Ekmekçi bildiriyor:

«Lozan görüşmeleri sırasında Rum Patrikhanesinin İstanbul'da kalmasına Dr. Rıza Nur'un sebeb olduğu açıklanmıştır.

kabartarak Lozan muahedenamesini bir övünme vesilesi telâkki etmekte ve bu hadisenin bugüne kadar genç nesillere ve efkârı umumiyeye tek tarafî olarak male-dilmiş olmasından aldığı cesaretle konuşmaktadır. Böylece de her yıl mağlûmiyetten mağlûbiyete dâçar oldu-ğu siyasi hayatındaki muvaffakiyetsizlikler için Lozan hâdisesinden psikolojik bir destek çıkarmaya çalışmaktadır. Sanki istiklâlîmiz İnönü'nün bahşayışı olmuştur. Ve böyle bir eser onun müstesna dirayetinin neticesidir. Gerçekten böyle bir övünmeğe muhtaç olduğu da söylenebilir. Zira hayatında serbest ve normal olarak cereyan etmiş hiçbir seçimi kazanamamış olduğu gibi halk efkârı umumiyesinde de kabule mazhar olmuş bir manevi mevkie nail olamamıştır. Bizzat kendi siyasi hizbi içinde dahi daima kendisinin bir huzursuzluk mevzuu olduğu çeşitli hadiselerle sabittir. Şimdi mevzua avdet edersek onun Dr. Rıza Nur hakkındaki hissiyatını (hemen Lozanı müteakip bir devrede) aşağıya koyduğumuz şu vesika göstermektedir:

Telgraf

Mahreci : Ankara

Tarihi : 4 Teşrinisani 39 (— 4 Kasım 1923) Sinop mebusu muhterem Dr. Rıza Nur Beyefendi Hazretlerine.

Cumhuriyetin terakkisi ve vatanın dahilen ve haricen salabet ve itilası Dr. Rıza Nur gibi nadir evlât-ı vatanın istinadına müftekindir. Bu kanaatim Lozan'da ve Heyet-i Vekilede arkadaşlığımız zamanından daha ziyade sağlam ve samimidir. Mezuniyetiniz zamanının hitamına muntazırım. Daima muhabbet ve müzaheretinize arz-ı ihtiyaç ederim. Bilhassa gözlerinizden öperim kardeşim.

İsmet

Lozan'daki İngiliz Heyeti Başkanı Lord Gürzon'a Rıza Nur «Bu meselenin Türk hükümetinin bir meselesi olmadığını, İsmet Paşanın kendi ısrarı olduğunu» söylemiş ve bunun sonucunda, Patrikhanenin İstanbul'da kalması sonucu doğmuştur.

Delegasyon Başkanı İsmet Paşa, görüşmeler sırasında «Patrikhanenin Türkiyeden mutlaka nakledilmesi» konusunda ısrarlı isteklerde bulunduğu sırada, bu istek karşı tarafta yankı yapmış ve Aynaroz'da Patrikhane için yer bile hazırlanmıştır. Bunu İnönü'ye Venizelos bilahare itiraf etmiştir.

Tam görüşmelerin hareketli sırasında Lord Gürzon'un, «Patrikhanenin nakli ısrarından vazgeçmelerini» söylemiş, hilafeti de bahis konusu ederek «Patrikhanenin kalmasında ne mahzur var?» diye sormuştur. Rıza Nur da «Bu meselenin Türk hükümetinin ısrarla üzerinde durduğu bir mesele olmadığını, İsmet Paşanın kendisinin bunu mesele yaptığını ve ısrar ettiğini» söylemiştir.

Rıza Nurla görüşmelerinden sonra, Lord Gürzon İsmet Paşayı davet ederek bir görüşme yapmış ve «Benim bugün doğum günüm. Sizler de bana bir doğum hediyesi vereceksiniz» diyerek Rıza Nurla yaptığı konuşmayı nakletmiş ve «Patrikhane meselesinin sadece İsmet Paşanın bir kararı olduğunu öğrendiğini, artık daha fazla direnmemesi gerektiğini» ifade etmiş İnönü görüşmelerde bütün ısrarlarına rağmen Patrikhanenin yurt dışına çıkarılması görüşünü kabul ettirememiştir.»

Bu kuyruklu yalanın mücidi acaba kimdir? Umit ve temenni etmek isteriz ki İnönü değildir. Fakat kendisi değilse bile öyle bir yalanı hayatta bulunduğu ve üstelik başvekillik koltuğuna oturmakta olduğu bir za-

karikatür ünlü Fransız karikatüristi BERNINI'dir. Türk bayrağının altın-
boksör Rıza Nur'dur. Önünde Rıza Nur'un başına soğuk su serpererek serinleti-
ttirilen Venizelosun arkasında İngiliz, Fransız, İtalyan murahhasları var
Gürzon elinde saat Venizelosun ne kavramı ilân etmek için saniyeleri sayıyor.

bunu gördüm. Dr. Rıza Nur Bey Türk heyeti murahasası içinde başlıca medarı muvaffakiyet olmuştur. Millete bunu söylemek vazifemdir.»

Bu meselenin gerçek veçhesi Patrikhane bahsinde ele alınmıştır. Ancak şimdiden şu kadarı bilinmelidir ki, Venizelos yukarıdaki karikatürden de anlaşılacağı üzere talepleri için Rıza Nur'dan en küçük bir müsamaha görmüş olmak şöyle dursunu bilakis hücumların en müthişine maruz kalmış ve işi bayılmağa kadar götürmüştür. Buna konferans sırasında gazetelerde çıkmış bir haberi ve klişesini de ilâve edelim de artık kendini müdafaa edemiyecek bir durumda ebediyete intikal etmiş olan ve esasen bütün hezimetlere rağmen Lozan'da Türk milleti namına ne elde edilmişse onu da kendisine borçlu olduğumuz büyük bir vatanpervere karşı yöneltilen bu ithamın çirkinliği ve böyle bir ithamı bizzat yapmış veya yaptırmış değilse bile tarih ve hakikat önünde susmuş bir insan olarak İnönü'nün mevkii bir daha anlaşılın.

Bir an için bu yalanın doğruluğunu kabul etsek dahi İnönü'nün Lord Gürzon'a bir doğum günü hediyesi olarak Patrikhancyi hediye etmesi mi icabederdi? Müzakereler dikkatlice takibedildiğinde derras bir politikacı olan Lord Gürzon'un henüz siyasi hayatı mahdut ve genç bir insan olan İnönü'yü çeşitli entrikalarla parmağının üzerinde oynattığı görülür. Çok muhtemeldir ki bu meselede de Lord Gürzon böyle bir ifade ile İnönü'yü bir kere daha oyuna getirerek tarih boyunca bir ihanet ve fesat yuvası halinde çalışmış olan ve bugünde Kıbrıs'a vaki yardımlarının kokusu fazla çıktığı için hesapları tetkike alınan Patrikhanenin hudutlarımız dahilinde kalmasını temin etmiştir.

manda hiç olmazsa tekzip etmesi tarihe karşı borcu değil mi idi? Zira aşağıya klişesini koyduğumuz 22 ağustos 1922 çarşamba tarihli zabıt ceridesinin ilgili kısmının ifâdesi onu böyle bir yalana tahammül edememek vaziyetinde bırakmaz mı?

ربالخاصه مرخص اولهرق برار چالیشدینم دو فوور رضا
 نوربکی کمال توقیرله یاد ایتمک ایسترم . (آلفیشار)
 آرقداشدر ! کونا کون تاثیرات آاندہ یالکز علم
 ووروف و تجربہ کافی دیکدیور . فوق العادہ بر متانت اعصاب
 لازمدر . حقیقہ ر (ایدہ آله) خدمت لازمدر .
 فوق العادہ فرائد نفس حسی ایله یکدیگر یه نه کاتمک
 ویکدیگر نه ببعی بر مظاهرت کوسه ترمک لازمدر .
 آرقداشدر مدن وبالخاصه رضانور بکدن بونی کوردم .
 دو فوور رضانور ملک نورک هیئت مرخصه سی ایچندہ
 باشاوجہ مدار موقتبت اولمشار . ماتہ بونی سونوله ملا
 وظفہ مدر

«Ve, bilhassa murahhas olarak beraber çalıştığım Dr. Rıza Nur Beyi kemal-i tevkirle yâdetmek isterim.. (Alkışlar).

Arkadaşlar! Günâgün tesirat altında yalnız ilim ve vukuf ve tecrübe kâfi değildir. Fevkalâde bir metanet-i asâb lâzımdır, Hakikaten bir idcale hizmet lâzımdır. Fevkalâde bir feragat-i nefis hissi ile yekdiğerine eklenmek ve yekdiğerine samimi bir müzaheret göstermek lâzımdır. Arkadaşlarımdan ve bilhassa Rıza Nur beyden

VENİZELOS'UN SAFSATASINA RIZA NUR

BEYİN FETHAMI

Rıza Nur Bey, Şarkdaki bütün rahatlıklardan Venizelos'un mesul olduğunu beyan etmiş ve celse tatil edilmiştir.

Haberin özü şu : Venizelos, inanılmaz ve izahı güç utanmazlıkla, Rumların Türk topraklarından uzaklaştırılmasından Türk hükümetini mes'ul tutuyor. Bu küstah iddiaya cevap veren Dr. Rıza Nur'dur

«Ekalliyetlerin hukukunu müzakere eden tali komisyon içtimasında Yunan murahhası Venizelos ile Rıza Nur Bey arasında bir hâdise vuku bulmuştur.

Venizelos Türkiyedeki Hıristiyan ekalliyetlerin tehcirinden ve bu hususta Türk hükümetinin mes'uliyetinden bahsederek şiddetle tarizata cür'et etmek küstahlığında bulunmuş, Rıza Nur Bey Venizelos'un tarizatına karşı şiddetle mukabele ederek bunu red ve Şark'da vuku bulan bütün felâketlerin yegane mes'ulü Venizelos olduğunu beyan etmiştir. Rıza Nur Beyin Beyanâtı son derece iyi bir tesir yapmıştır.

MURAHHAS HEYETİNDE HAINLER Mİ VARDI?

Hernasılsa murahhas heyetine dahil olmuş Hayim Naum efendi namındaki Hahambaşının Ankara Lozan ve Amerika arasında mekik dokuyarak Lozanın kulislerinde çok mühim bir rol oynadığı artık bugün anlaşılabilir. Bir dergide: (1) «Garp dünyası bize bütün şahsiyeti ve mukaddesatımızı çiğnetmek bahasına Lozan sulhiyle maddi hayatımızı ve suri istiklâlîmizi bağışlamıştır.» diye söze başlayarak Lozan'daki

(1) Büyük Doğu Mecmuası

قوتخانه راننده تهجير بشنده متولد بر حادته

ونيزه لوسك سفظه سنه رضانور بلك اتهمی

رضانور بلك شرة سكي بوتون فلا كلردن مسؤل اولدیفنی بیان
اجتمس و جلسه تمطیل ابدیلاندر

لوزان ، ۲۲ لاقونه اول [صورتی فخر صده كوئنده و كاین حریر مزده] — اذیلرک
دقراقی انا کره اجه نالی فریبیرک جه فخرده سفقدرک بدوئسی ابد لورک کلاوت

مسئول و نهم وه نيزه لوسك
(فریبیرک و سانه لورک کلاوت)

مزشه سانه نطقا نظر بلك نایبی موضوع
بخت اولدیفنی حیراده بوتانه سرخی
وه نيزه لوس ابد رضانور بلك آرانده
هاده وقوع بولتور .

نيزه لوس لوس لور کیده کی خبر سانه اذیلرک
نيزه لوسک وه فخر صده لورک کلاوتک
ساقی ایزره بخت اجه بلك شنده نيزه لوس
جه ایت ازلک کستاقنده بولورور ، رضا

لور بلك وه نيزه لوسک نيزه لوسک
شده مقابله اجه بلك بولی رو و شرفه

وقوع بوردنه بولورور اذیلرک بلك مسؤل وه نيزه لوس اولدیفنی بیانه ایتورور .

رضانور بلك بیانی حوک و بده ابدی رتاتیر باجمعه .

Yukarıdaki paragrafta bahsi geçen gazete haberine ait klişe ve yeni
harflerle nakli:

Konferansta tehcir bahsinde mütevellid bir hâdisse

nü bu ifşaata karşı da en küçük bir tavır almamış ve Hayim Naum'un tesiri altında kalarak birçok feragat ve fedakârlıklarda bulunduğu ve müzakereler aksetmiyen kulislerde Türk milletinin hayat ve mukaddesatına müessir bazı taahhüdlere giriştiği yolundaki iddiaları tekzibetmemiştir.

HAYIM NAUM'un İngiliz entelicansı hesabına Lozanda nasıl bir yeraltı faaliyetine giriştiği ikinci cildimizin Hilâfet bahsinde tafsilâtlı olarak anlatılmıştır. Burada fikrimizi teyide medar olacak nispette devrin vatanperver Başvekili Rauf Orbayın hatıralarından bir kaç satır aktarmakla iktifa edelim :

«— İsmet Paşa, anlaşıldığına göre, Lozanda İngilizlerle bir nevi gizli ara buluculuk rolü oynayan, İstanbul Hahambaşısı Hayim Naum efendinin telkinleriyle, «Hilâfetin artık ne şekilde olursa olsun Türkiyede devamına müsaade edilmeyip derhal atılması lüzumu» fikrini tamamıyla benimsemiş bulunuyordu.

Pekiy, ya dört beş ay önceki «Hilâfete bağlılık, hattâ Hilâfetin kuvvetlendirilmesi» düşünce ve kanaati ve bu yoldaki kat'i ifadeler ve islâm âlemine bunun duyurulması hususundaki telâş ve heyecan ne olmuştu? (1)

Osmanlı Devletide son zamanında böyle bir hata işleyerek «kurda kuzu teslim etmek» nevinden Hayim Nauma bir vazife vermişti (2)

DiĞER HAINLER : II. CAHİD ve MALİYECİ CÂVID

Burada birazda ömrünün son yıllarını büyük bir hürriyet istismarcısı olarak geçiren Hüseyin Cahid ile maliyeci Cavidin ihanetleri hakkında Dr. Rıza Nur Beyi Dinliyelim :

(1) Hatıraları ve Söyleyemedikleriyle Rauf Orbay İstanbul, 1965

(2) Hükûmetin tensibi ile Avrupa ve Amerikaya gönderilen Ha-

müzakereler esnasında Hayim Naum'un oynadığı rolü teferruatlı bir şekilde ve efkâr-ı umumiye önünde izah etmiştir. Fakat ne gariptir ki hayatta olduğu halde İnö-

MÜSLÜMAN TURK EVLÂDİ!.

Şu fotoğrafını gördüğün katrâni libaslar içindeki iblis, senin ırk ve dinine en büyük ihânetin baş tertipçisi Yahudi Hahambaşısı HAYIM NAUM'dur. oynadığı maazzam role mükâfat olarak Yahudilere çok önemli olan MİSİR Hakambaşılığına terfi ettirilmiştir. Uğradığımız ve uğramakta olduğumuz her ihânetin planı sinsi düşmanımız Yahu-dinin eseridir.

manı, onunla dört yıl vuruşmuş ve Türkiyeyi dünya haritasından silmeğe fiilen koyulmuş kimselerdi. Demek, bizim adamlar düşmanla birleşmişlerdi. Bu bir müthiş vatan hiyaneti idi. Artık, biz Türk delegeleri bir taraftan düşman yedi devlet delegeleri ile cenk ediyorduk, bir taraftanda adları Türk bu iki adamla cenkleşiyorduk. Bu iki adam bizim bir iki müşavirimizi, hatta bir murahhasımızı da elde etmişlerdi. Birlikte dâvamız aleyhine çalışıyorlardı. Cahit, Tanin gazetesinde Türk murahhasları aleyhinde hasımane makaleler neşrediyordu. İsmet Paşa buna köpürtüyor ve: «Biz hâlâ Frenklerle harb halindeyiz. Bir Türk tebaası bizim aleyhimizde ve düşman tarafını tutuyor, ona hizmet ediyor. Hem bunlar düşman dâvasını alenen müdafaa ediyorlar. Bunlar haini vatandır. Cezası idamdır.» diyordu.

Hakkı vardı. Hakikaten biz kötü adam da olsak o zamanda bize hücum bizim birer kumandanı olduğumuz diplomatik ordumuzu arkadan vurmak, Türkiyeyi mahvetmekti. Bu da bütün vatan hiyaneti idi. Cahidin hüsnüniyeti olsa o vakit susar, sulh olunca aleyhimize döşenirdi. Mütarekeden beri işgal kuvvetlerine, Damat Feridle susan, o vakit hattâ İstanbulda bile değilde İtalyada oturan Cahid şimdi Lozanda celadet gösteriyordu, Zâloğlu Rüstem kesilmişti. Okuyuculardan rica ederim, o vakitki Taninleri okusunlar! Bu adamlardan pek sıkıldık. Müşkülât büyüdü. Tuhaf ki Türk tebaası, biri de müşavirimiz, birisi Türk gazetecisi olan bu iki adam hiç bizim sentimize uğramazlardı. Fransız heyeti ile konuşur, yemek yer, gezerlerdi. Onlara esrarımızı söylerlerdi. Sanki Fransız memuru idiler. Dâvaları da Frenklerinki idi. Casusluğa varıncaya kadar yapmışlardı. Bir gün İsmet Paşa bana «Bu adamlar vatan hainidir. Bunlardan nasıl kurtulacağız?» dedi. Köpürmüş,

«Şimdi, bunlara tuz biber olarak fevkalâde bir şey yazayım da Türk milleti, gençliği şaşsın! Kendini şimdi Türklüğe boca etmek isteyen H. Cahid neymiş anlarsın :

«Lozandan Câvid, Cahid Düyunu Umumiye işinden Fransızların tarafını tutup, Türk heyetinin aleyhinde çalışırlar idi. Bizimle var kuvvetlerle savaşıyorlardı. Dâva şu idi: Biz Türk borcunun sermayesi Türkiyeden ayrılan devletlere taksim edilecek, Düyun-u Umumiye ve iktisadi kapitülasyon kalkacak diyor, bu istikamette çalışıyorduk. Câvid, Cahid: Hayır, olmaz. Borcun yalnız senevi faizi taksim olunacak, asıl borç Türkiyenin sırtında kalacak, Düyunu Umumiye de duracak» diyorlar. Bunu böyle kendi adamlarımızdan, yani Câvid ve Cahidden işittigimiz vakit bizi bir dehşettir almıştı. Çünkü bu dâva Fransız delegelerinin dâvası idi. Bununla anlaşıldı ki uzun yıllardan beri Düyunu Umumiyeden bal yemiş olan bu iki adam balı ortadan kaldırmak istemiyorlar ve bir bardak bala Türkiyenin iktisadi hayat ve istikbâlini yani mevcudiyetini ecnebilere satıyorlardı. O ecnebilere ki Türkün hala sulh etmemiş düş-

hambaşı Hayim Naum efendi 8 Mart 1919 günü İstanbula dönüşünde gazetecilere şu beyanatı vermişti:

«... Fakat ihtimal bilmezsiniz, ben bundan evvelde memleketime gene bu nevi bir hizmette daha bulunmuştum. 1915 yılında Osmanlı hükümeti ile İngiltere hükümetinin arasını bulmak hususunda da bir hizmetim var. O zaman Sadrazam Sait Halim Paşa, münferit bir sulh yapmak istiyordu. Bunun üzerine, İngiliz dostlarım nezdinde yaptığım teşebbüs neticesinde Dedeoğlu'na gönderdikleri bir diplomatla buradan gönderilen bir diplomat temas ettiler. Fakat İngilizlerin şartları kabul edilemez derecede ağır görüldü. Bu meseleden sonra Almanlar beni, İtilâf hükümetlerini sevmekle itham ettiler. Talât Paşa da benden bu hususta izahat istedi. Sonunda beni serbest bıraktılar.»

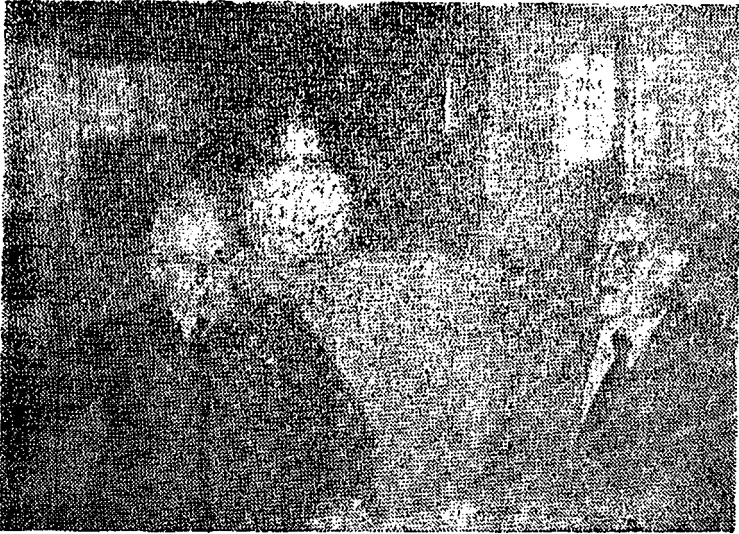
ferahladık. Cavid gidince Fransız delegesi M. Pomparın telâşını görmeliydi! Artık, Düyunu Umumiyyeyi de bizim istediğimiz gibi hal, iktisadi kapitülasyonları bu suretle imha ettik. Bu netice gösterir ki bu adamlar «fennen sermaye taksimi mümkün değildir» dedikleri bu dâvayı Fransızlara ve kendi şahsî menfaatlerine hizmet için yapıyorlardı. Bu suretle büyük ve tereddüd götürmez vatan haini idiler. Vatan haini başka ne türlü olur? Hüseyin Cahid işte itiraz götürmez bir surette sabit bir vatan hainidir. (1)

«Türkler Batılılara pek benzemeyen kıyafetleri içinde çok nâzik idiler. Bir gün Lozan Palas otelinin karşısındaki tertevarda iki genç İsviçreli partilerini almışlar, yağlı boya çalışıyorlardı. Merak ederek ne yaptıklarını öğrenmek için yanlarına yanaşım. Lozan Palas otelinin terasında dalgalanan Türk Bayrağının resmini yapıyorlardı. Biri bana dedi ki: «— Bayraklarını gökte dalgalanan ay ve yıldız olarak benimsemek, bir milletin gururuna delâlet eder Türkler hakkında bize çok şeyler söylediler. Fakat ben bunların çoğunun yanlış olduğunu, dün tanıştığım Türk İsmail murahhasının nâzik ve bilgili izahlarından anladım. Bu zat Türk hükümetinde sıbbat işlerine bakan zâtaış. Çok güzel ve mantıkî konuşuyordu. Tarihî malûmatına hayran oldum. Bir Lozanlı ve İsviçreli olarak kendilerini memleketimizde misafir etmekten zevk duyuyorum, ve İngilizlere daha müsâmaah ve haktanır olmalarını tavsiye etmek istiyorum.»

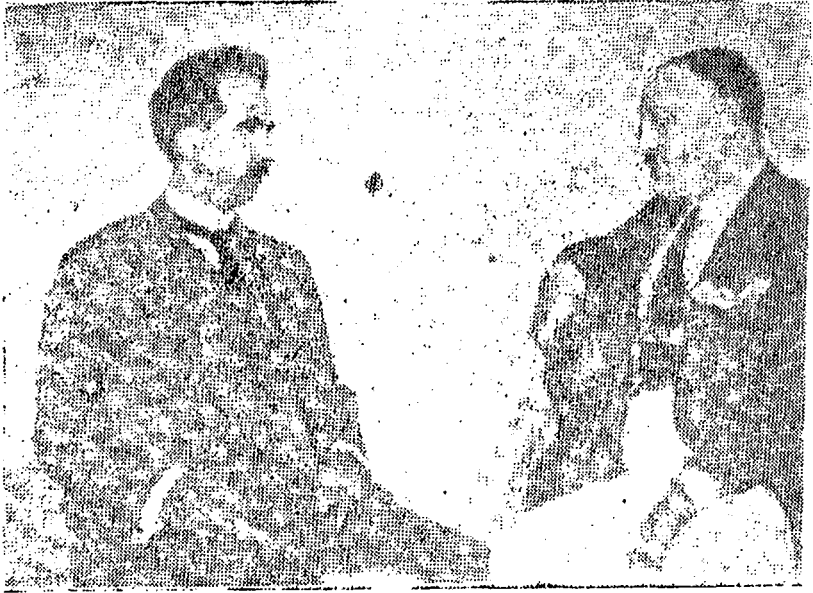
Mr. Harron ARMSTRONG
(Hatirâtından)

(1) Rıza Nur Türk Bilik Revüsü No: 8 1 Şubat 1938, Mısır.

telâş içinde idi. Ben Cavidî müşâvir olarak almak taraftarı değildim. Bunun için İstanbuldan Lozana kadar İsmet Paşa ile mücadele etmiştim. Nihayet benden habersiz getirmişti. Ben «biri dönme, diğeri Arnavut. Bunlar yıllarla Fransızlara hizmet ettiler, bunların nimetile beslenmişlerdir, onların adamlarıdır. Bu sebeplerden, bunlardan hayır gelmez, bilâkis zarar gelir. Gözleri Dünyunu Umumiyeden çöplenmededir.» diyordum. İsmet Paşaya sözümlü dinletemedim. Şimdi kendisine: «Ne haber? İsmet Paşa! Ben sana bunları söylemedim mi? Beni dinlemedin. Şimdi al!..» dedim. Cevap yok, sade dedi ki: «Nasıl kurtulacağız?» dedim: «Basit ve radikal. Lozandan kovalım» kabul etti. Fakat «Ben yapamam sen yap! dedi. Kovdum. Onlar gidince derhal

Rüzgâra göre yelken kullanan tecrübeli kaptan H. Cahitle samimi bir haspihal anında

Bu resim Lozan Sulh Müzakerelerinin en mücadeleli sırasında merhum üstad Velid Ebüzziya tarafından bizzat çekilmiştir. İnönü ile Dr. Rıza Nur'u karşılaşılan güçlüklerle bir çare bulmak için fikir teatisinde bulunurken gösteren bu resimde, her ikisinin de duruşlarındaki ifadeye dikkatinizi çekeriz.

bin kaderine tesir ettiğine tümen tümen şahitlik etmektedirler. İnşallah bu hakikat de milletçe duyulur ve hakikat, dolayısıyla hak bir defa daha yerini bulur. Dr. Rıza Nur'un arkadaşları ve yakınları onun hizmetlerini birer birer vesikalarla belirterek hakikate hizmet ederlerse, tarihin bazı karanlık sayfaları da nura kavuşabilir.

... Tarih sayfalarına iltimasla girenler ergeç çıkarlar. Tarih sayfasından çıkarılanlar ise ergeç hakikatin

KENDİ BEYANI İLE H. CAHİD

«— Ne vicdânî kanaatlerim, ne hislerim beni Müskümanlık idealine sevketmiyordu.»

Hüseyin Câhit Yalçın
(On Yılla Hikâyesi)

«Rıza Nur bey, unutulmakta ve unutturulmakta şüphesiz yalnız değildir. Fani insanlar unutulabilir, unutturulabilir, fakat ergeç baki tarih herkese lâyük olduğu yeri verecektir. Menfaatlere kapılarak hakikatleri, dolayısıyla hakları inkâr etmek ne kadar hatalı ise, hislere, kinlere kapılarak hakikatleri inkâr etmek de elbette hatalıdır. Hiç şüphesiz, Rıza Nur ve diğer zatların emeklerinin Lozan Muahdesini kutlama günlerinde yer alacağı ve tarihin bu sayfasında da aydınlığa, hakikate ereceği günler gelecektir, hatta gelmiştir. Elbette bir çok kahramanlar, hizmeti olanlar Türk tarihini şerefle süsleyecekler, zafer günlerinde Mehmetçikle birlikte hayırla anılacaklardır.

İnönü muharebeleri hakkında da muhtelif söylenişler yayılmakta, o muharebelere iştirak etmiş kumandanların dikkate değer vesikaların hergün ortaya çıkmaktadır. İnönü zaferlerini kutlama günlerinde onun hakiki kahramanlarından olduğu ispat edilmek istenmeyen 4 üncü Fırka Kumandanı Miralay Şehit Nazım Beyden de kadirşinashkla bahsedilecek ve istiklâl tarihinin bu kahraman evlâdı kanı ile suladığı vatan topraklarının tarihinde de lâyük olduğu şerefli yeri alacak mıdır? (İdeal Komutanlarımızdan 4 üncü Fırka Kumandanı (Miralayşhit Nazım Bey Yazan : İhsan İdikut, İstanbul Şirketi Mürettibiye basımevi. 1951 Eser 171 sayfa ve resimlidir.) İnönü muharebelerinde kumandanlık yapmış ve yüksek rütbelere ulaşmış arkadaşlara onun nasıl bir kahraman olduğunu nasıl har-

mu arka sahifeye koyduğumuz resimde veciz bir surette ifade etmektedir.

Şu bir hakikattir ki, Türkiye Büyük Millet Meclisi Dr. Rıza Nur'u murahhas heyetine seçerken tarih bilen bir âlim ve batı politikasının veçhelerini kavramış tecrübeli bir diplomat olmasını nazarı itibare almıştır. İnönü ise hayatında ilk defa Türkiye hudutları dışına çıkıyor ve Batımın kurt politikacılarıyla karşılaşmış oluyordu. Binanenaleyh politik kabiliyeti ve tecrübesi gayet kısırdı. Hâdiseler bunu teyid etmiştir. General Ali Fuad Cebesoy'un siyasi hatıralarından alınan şu satırlar bunu göstermektedir. (Lord Gürzon, arkalarında muzaffer ordular bekliyen mümessillerimizi konferans salonunda şaşırtmak ve onlara tazyik yapmak, şiddet göstermek suretiyle Yunan ordusuyla elde edemediği muvaffakiyeti bu yeni taktik ile elde etmek istiyorlar. Bizim murahhaslarımıza gelince Avrupa konferanslarının asırlardanberi inceliklerine, desaslıklarına ve lisan oyunlarına vukufsuzluğu ve ecnebi lisanlarına yeter derecede aşina olmaları Hindistanın bu eski ve azametli valisinin oyunlarına fırsat veriyordu.)

İnönü'nün Lozan'a gönderilişi Mustafa Kemal'in şahsi tensibine istinat etmektedir. Filvaki mecliste bu iş için reye müracaat edilmiş ise de asıl rolü Mustafa Kemal'in tensibi oynamıştır. Esasen bidayette heyete Rauf Beyin riyaset etmesi düşünülmekte idi, fakat konferans Başvekilleri seviyesinde değil, Hariciye vekilleri seviyesinde inikat edeceği için Rauf Bey gitmemiş oldu. Bu sırada istifa eden Hariciye vekili Yusuf Kemal Beyin yerine İnönü'nün seçilmesi kendisini Türk murahhas heyetinin tabii başkanı haline getirmiştir. Fakat müzakerelerin devamınca görülmüştür ki, Lord Gürzon'un baştan beri asâp yoran entrikaları karşı-

muhteşem ışığıyla sayfalar üzerine şanla, şerefle doğarlardı.» (1)

BİR TELGRAF

Türkiye Cumhuriyeti Başvekâleti Hususi
Dr. Rıza Nur Beyefendi Hâzretlerine
Pek Muhterem Doktor

Londra Sefaretiniz -halen mümessilliğimiz- münhaldir. Bir defa zat-ı devletlerinin bu hususta bir fikir ve temayülleri olup olmadığı tamamen hususi bir mahiyette öğrenmek isterim. Sefaretin ehemmiyeti ve burada devletin siyaseti umumiyesi için ifa olunacak hizmetin büyük kıymeti hakkında bir mütalaa serdetmeye lüzum görmeyiz. Yalnız Teşkilât-ı Esasiye Kanununun maddei mahsusuna göre mebusluktan feragat etmek lâzım gelecek. Bu mümessillığın -âtiyen sefareti-kabul etmeye muvafakat buyurup buyurmayacağımızı bana sureti hususiyede ve müstacelen bildirmenizi pek rica ederim. Sizden cevabı muvafakat alırsam muameleyi yürüteceğim. İngilizler evveleminde yani resmi ağreman talebinden evvel sureti hususiyede istinzaç edeceğim. İngilizlerden ağreman talebine cevap alınca kadar keyfiyeti son derece mahrem tutmak lâzım gelecek. Seri cevabınıza intizar... takdimi ihtiramat eyleyirim kardeşim efendim.

3 Temmuz 1340

İSMET

Not : Dr. Rıza Nur bu sefirlik talebini reddetmiştir.

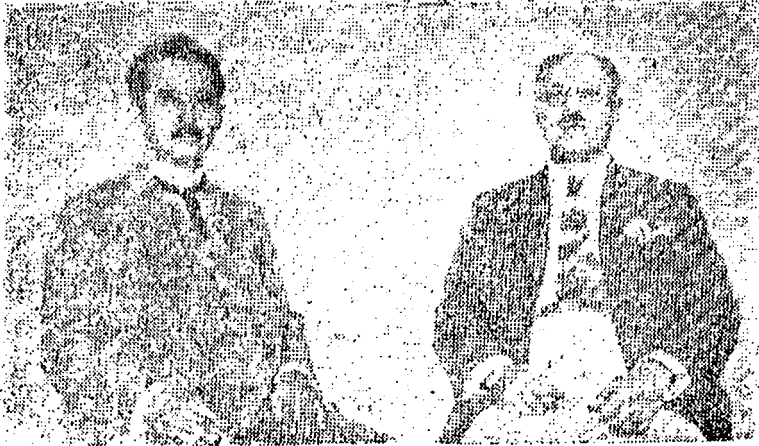
Buraya dercettiğimiz satırlar İnönü'nün her başdarda kaldığı zaman Dr. Rıza Nur'dan medet umduğunu göstermektedir. Buna ilâveten aralarındaki durumu

(1) Hikmet Tanyu Sevenlerinin Kalemıyla Dr. Rıza Nur İst., 1962

tekkiki ile anlaşılacaktır ki, Mısırdan Trablusgarbe kadar Osmanlı devletinin bütün mirası kendilerince taksim edilmekte idi. Fakat İnönü'ye karşı bir sinir harbi olarak girişilen bu ve benzeri taktikler onu bunaltıyor ve yese sevk ediyordu.

İşte bu zamanda imdadına yetişen yine rahmetli Rıza Nurdu :

«Ben bu taktiği zaten tahmin ediyordum. İsmet Paşa çok müteessirdi, hatta bedbindi. Kendisinin, beynelmilel bir müzakere masasında bu profesyonel siyasetçilerle ilk karşılaşması idi. Şunu temin etmek istedim: Onlar, bizi yeise sevketmek için ellerinden geleni yapacaklardır. Dayanacağız... Çünkü, İngilteredeki son intihabat, Loyd Corc'un siyasetinin iflâsını gösteriyor. Dünya umumi efkârı, yeni bir harbi istemiyor. Taleplerimiz meşrudur ve isteyeceklerimizin asgarisidir. Garbi Trakya ve Halebe kadar olan cenup hudutları, Oniki ada, üzerinde ısrar etmeliyiz. Suret-i kat'iyede tamirat ve tazminat bedeli almalıyız. Düyunu Umumiye'yi asla tekabül etmemeliyiz. Eğer bunlardan fedakârlık yaparsak, tarih huzurunda mesul oluruz. Zaman geçtikçe mukabil tarafta olanların taktikleri, bilhassa İsmet Paşa üzerinde müessir olmaya başladı. Fakat asıl sebebin, birinci Büyük Millet Meclisinde ve dahili siyasetin tecelliyatında olduğunu, Saltanatın ilgasının tevliid ettiği reaksiyona mukabil, sulhün bir an evvel imzasına kati lüzum görülmesinden doğduğunu, bu sebeple bir çok fedakârlıklara mecbur bırakıldığımızı, müttefiklerin de bizdeki bu ruh halini sezerek ondan âzami istifade ettiklerini söylemek isterim. Tâli komisyonlarda bile, 1923 senesi başında, yani konferansın onbeşinci celsesinden sonra bu psikolojik tezahür mevcuttu. Biz mütemadiyen fedakârlık yaptık. Buna rağmen, kapi-

Bu resimde müzakerelerin en çetrefil anlarında çekilmiştir. Buradaki ifadede görüldüğü üzere İnönü'nün Rıza Nur'a karşı o zamanki his ve tavrını ifade etmektedir.

sında bunalmış ve kararsız bir hale gelmiştir. Zira karşı taraf, hiçbir zaman elde edemeyeceklerini kesin olarak bildikleri bazı talepleri Osmanlı İmparatorluğunun hân-ı yağma halinde taksim edilen mirasından ne koparırsak kârdır nevinden ileri sürmekte ve İnönü'nün acz ve asap bozukluğundan istifade ederek taleplerini habire arttırıyorlardı. Meselâ bizi, Yunanistanın Anadolu'da yakıp yıktığı köy ve kasabalara karşılık olarak talep ettiğimiz ve anamızın sütü gibi hakkımız olan tazminattan vazgeçirmek için, birinci Dünya Harbine katılmış Osmanlı İmparatorluğundan bahisle 50 milyon altın lira harp tazminatı olarak istiyorlardı. Halbuki vaziyet gayet sarihti. Osmanlı İmparatorluğunun mirası genç Türkiye Cumhuriyetine bırakılmıyordu ki, mükellefiyetlerinden de o mesul olabilsin. Bu bir riyazi hakikatti. Kitabımıza ekli Lozan muahedenamesinin

Sayın general Ali Fuat Cebesoy'un siyasi hatıralarında belirttiği üzere şayet Osmanlı hariciyesinde çalışmakta olan eşhas yeni hükümete yardım ve iltihak etseydi belki binnisbet daha iyi bir durum hasıl olabilirdi.

RIZA NUR'UN NADİR NADI'YE CEVABINDAN BİRKAÇ SATIR VE MUSTAFA KEMAL'IN TELGRAFİ

«Sakarya muharebesi hazırlıkları ve muharebe beni dimaca ve bedence çok yormuştu. Millet Meclisi bu muharebeye başlanacağı vakit BAŞKUMANDANLIK HEYETİ TEFTİŞİYESİ hakkında mebuslardan mürekkep bir heyet teşkil, benide orada aza teşkil etmişti. Bir taraftan da Ankaradaki Darülmualimin ve Sanayi mekteplerinin 1300 yataklı hastahaneye koyup gece gündüz yarahlara ameliyat yapmıştım. Düşünmeli ki ilk hamlede binyüz küsur yaralı birden gelmişti. Çok bühranlı günlerdi. Burada çok uzun ve fevkalâde mühim vukuat var. Şimdilik, bunları geçelim. Beni bu yorgunluklar hasta düşürmüştü. Harb bitince istirahat ve tedavi için Sinoba gitmiştim. Millet Meclisi gıyabımda beni Sıhhiye Vekillğine intihap etmiş. O vakit kabine reisi olan Fevzi Paşa bana bir telgrafla bildirdi. Ankaraya dâvet etti. Kendisine kabul etmediğimi bir telgrafla bildirdim. Millet Meclisi ikinci reisi olan Dr. Adnan Bey yazdı. Onunla aramızda telgrafla birkaç muhabere oldu. Kabul etmedim. Bu sefer Mustafa Kemal Paşa bu telgraflı yazdı. Yine kabul etmedim. Bilâkis tedavim için dört ay müddetle Avrupaya gitmeme izin istedim. Nihayet Sinop ahalisini üzerime musallat ettiler. Bunlardan bir heyet evime toplandılar, kabul edeceksin dediler. Ben istemiyorum. Size ne dedim. Onlar, hayır bu iş bizindir, seni mebus yapan biziz. Bu memuriyet Sinop'un şerefidir, bizim arzumuzu yapmağa mecbursun dediler,

tülâsyonlar işinde onların çok fazla direnmeleri seksen altı gün süren birinci safhadan sonra, 4 Şubat 1923 de müzakerelerin kesilmesine sebep oldu. İkinci safha başlayınca, iki taraf da daha çok yumuşaktı. Fakat biz, gerek hudutların tesbitinde, gerek mali mevzularda ve bilhassa tazminat ve tamirat işinde artık, ilk günlerin taleplerinden rücu etmiş vaziyette idik. Nitekim ikinci safha kısa sürdü.»

Bütün bu beyanattan çıkan neticeye göre mesele konferansın inkıtaa uğramasından sonra Büyük Millet Meclisinde kararlaştırılan taviz politikasıyla müttefiklerin gemi azya aldıklarını ve herşeyin aleyhinize sökün ettiğini göstermiş olmaktadır. Zira Dr. Rıza Nur'un da işaret ettiği gibi konferansın birinci devresi seksen küsur gün sürdüğü halde ikinci devresi çok kısa sürmüştür. İkinci gurupun meclisteki tenkitleri fayda vermemiş ve meclis taviz politikasını benimsemiş olmakla esasen dâvayı kaybetmiş olduk. Bütün bunlara gûya bizden olan ve bizim menfaatimizi müdafaa etmekle mükellef bulunan sahte hürriyet münadisi Hüseyin Cahid ile maslup maliyesi Cavid'in ve bilhassa Hahambaşı sözümona müşavir Hayim Naum efendinin hıyanetleri eklenince netice istihsaline tabiatıyla imkân yoktu.(1)

(1) İsmet Paşa, Lozanda müzakereler kesilip de, Ankaraya geldiği ilk devrede olduğu gibi, kendisinin (o günün Türkiyesinde Avrupa politika âlemini ve dünya ahvalini herkesten iyi anıyanmış ve bilmiş bir politika adamı olarak) tauntmak becerikliliğini itiraf ederim ki hatta Mustafa Kemal Paşa da dahil olmak üzere herkese bütün Ankaraya kabul ettirmişti. Şimdi açıkça söylenebilir ki, o zamanki şartlar altında, bunu böyle kabul edişimiz, bizim uysallık da denebilecek bir gafletimiz olmuştur.»

Hatıraları ve Söyleyemedikleri ile Rauf Orbay sayfa 92 İstanbul, Sinan Matbaası.

tün milli istiklâl savaşında yalnız bunu kazanmıştım. Mevkiiler istememiş, para yağmalarına karışmamıştım. Bu servet bana yeterdi.» (1)

RIZA NUR VE İTTİHATÇILAR

İttihatçılar beni hudut dışına sürdüler, yani vatan-dan anamın babamın yurdundan kovdular. Kovarkende senin kaleminden zehir ve kan damlıyor, vücudun mem-leketin asayişine muzirdir dediler. Hakikatte ise kale-mimden onlar için zehir memleketim için şifa damlı-yordu.

Pariste edebi, tarihi, ilmi eserler hazırlıyordum. Umumi Harp bastırdı. Müracaat ettim, beni Türkiyeye sokmadılar Mısır'a gittim, ikinci numaralı itilâfçılar emsali beni ittihatçıdır diye Mısırda İngilizlere jurnal ettiler. İngilizler askeri divanı harbi beni muhakeme etti. Ne tuhaftır, nekarabet ve ne feci idi! Beni yerim-den yurdundan ittihatçılar kovmuştu, şimdi Mısırda ikinci itilafçılar ittihatçı diye mahkemeye veriyordu. Şu felek işte böyle alçaktır. Vatanperverlik etmek güç-tür, derde belâya, mahrumiyete, tezvire, iftiraya, haka-rete, zindana, ölüme tahammüllü olmalı. Onun için asıl muhaliflik vatanperverliktir, muvafık vatanperver ol-mak iki katlı ekmek kadayıfıdır. Hüseyin Cahidin ki gi-bi! Gurbetler, zaruretler vatanperverliğin mihenk taşı-dır. Bu nokta çok mühimdir. Birine vatanperver demek için bu imtihan geçmiş olması çok lâzımdır.» (2)

Dr. Rıza Nur Lozan hakkındaki samimi kanaatinin şu sözlerle ifade etmiştir:

«Lozan Türk zaferinin bedeli değildir. Eksiktir, nok-sandır, kusurludur. Oluk gibi akan Türk kanı ve za-

(1) Türk Bilik Revüsü.

(2) Dr. Rıza Nur Türk Bilik Revüsü.

hakları vardı, bunun üzerine kabul ettim.

Sıhhiye Vekili Dr. Rıza Nur Beyefendiye Mahsus-
tur.

C. 26 12-37 şifreye

Hastalığınızdan pek müteessi-
rim. Ciddi bir tedaviye ihtiyacınız lüzumunu da kabul
etmekle beraber Heyeti vekile beyanında ifa buyuraca-
ğınız vazifeyi mühim ve vaziyet-i hazıramızda sebkede-
cek hizmet ve muavenetinizi elzem gördüğümden Anka-
raya mümkün olan her türlü tedavi ve istirahatınıza rü-
fekaca da yardım edilmek üzere herhalde teşrifinizi ve
hareketinizi makine başında inba' buyurulmasını rica
ederim efendim.

28-12-1337 Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi

MUSTAFA KEMAL

Nadir Nadiye Cumhuriyet Gazetesinde kendisine
bir sütun ayırarak efkâr-ı umumiye önünde gerekli ce-
vapları vermesine imkân verilmesini talep ettiği halde
bu talep kabul edilmemiş ve gurbetteki bir insana tek
tarafli tenkit ve ithamlar yapılmıştır.

Ne hazindir ki, Cumhuriyet Gazetesi merhum Rı-
za Nur'un hayatında böyle hareket ettiği gibi ölümün-
den sonra da aynı yolda devam etmiş ve sütunlarında
hayatta iken kendisine müdafaa hakkı tammadığı bu
büyük vatanpervere yeniden hücumlara geçmiştir.(1)

RIZA NUR VE İSTİKLÂL MADALYASI

«Bu madalya üç türüdür. Cepheye hizmet edenle-
re kırmızı, o vakit mebus olanlara yeşil, cephe gerisin-
de hizmet etmiş olanlara ak kordelâlı verilir. Bana kır-
mızı yeşil, kordelerleri verildi. Bu benim iftiharımdı. Bū-

(1) Cumhuriyet 9 Mart 1964.

reye dökülerek, milli misaktan feragat kabul edilmişti. Böyle bir taviz kararı içinde Lozana giden heyetin muarızları da pek tabii boş durmamış, casus teşkilâtını harekete geçirmek suretiyle Ankara'nın artık milli misakta ısrar etmeme kararına vardığını anlamışlardı. Ayrıca murahhas heyetimizle Ankara arasındaki muhaberatın Köstence yoluyla yapıldığı ve burasının da İngiliz ve Fransızların kontrolü altında bulunduğu kayda değer bir keyfiyettir. Filhakika İnönü Ankaraya sorduğu suallerin cevabını alamamaktan mütevellit hükümet Reisi Rauf Beye tarizatta bulunuyordu. Halbuki İngiltere başvekili Winston Churchill'in hatıralarını neşriyle anlaşılmıştır ki İngiliz ve Fransızlar murahhas heyetimizle Ankara hükümeti arasındaki muhaberata takibediyor ve gerekli mukabeleleri hazırlamak için bilhassa geçiktiriyorlardı. Böylesine teknik gaflarda araya girince bugünkü milli hudutlarımız dahilinde yegane iktisadi faktör olan Musul'u kaybedişimiz Türkiyeye 42 mil mesafede olmasına mukabil Yunanistana 520 mil olan Kıbrıs alamayışımız Meis adası kadar pileleşmiş bir adadan Oniki adaya kadar bütün adaları kaybedişimiz tabiiyle mukadder olacaktır.

Aradan geçen seneler Dr. Rıza Nur'un: «Daha çoğu hakkımızdı. Hakkınızdan çok azını aldık, Lozan Türk milli mücadelesinin bahası ve bedeli değildir.» dediği hakikat her gün zuhur eden yeni yeni hadiselerle anlaşılmaktadır Eğer bu muahedenin ıslahı yolunda bir cereyan başlatılarak ilk zuhur edecek fırsatları kullanamazsak Kıbrıs hadisesi ric'atimizde son hadise olmayacak buna daha birçok yenileri de eklenecektir.

fere bağlanan Türk ümidinin tam karşılığı olmamıştır.» 5 misâl vermiştir: 1) Oniki ada, 2) Kıbrıs, 3) Halep, 4) Musul ve 5) Batı Trakya. Bunlardan başka bugünkü milli hudutlarımız dışında kalmış olan Türklerin hukukunu sonuna kadar ve azımla müdafaa etti. O dışarıda kalan Türklerin müdafaasız ve garantisiz bırakılmış olduğunu söylüyordu. Halbuki karşılarında kindar bir düşman bulunan bu kardeşlerimiz düşman kuvvetlerine teslim edilirken hiç olmazsa bazı garantiler almak lâzımgelirdi. Tevhid'î Efkar gazetesi adına kendisinden bir beyanat istenen Ebuzziyazâde Velid Beye ezcümle -Bu Türklük tabii böyle başı boş ve avare bırakılamaz- demiştir. Yunanlılar daha yapılan anlaşmanın mürekkebi kurumadan Türklere karşı sistemli bir yıldırma hareketine giriştiler. Velid Bey kendisine zulûm altındaki Batı Trakyalılardan gelen bir mektubu ekliyerek bir başmakale neşretti. Burada ekalliyet halinde düşman memleketlerine teslim edilmiş olan müslüman Türklerin sinsi ve hain usullerle imha edileceğini izah etti. Velid Bey Lozanda bizzat bulunmuştu. Hâdiseleri yakinen biliyordu. Evvelce de Milli Mücadele sırasında cesur mücadeleleri ile ün yapmıştı. Hatta bu yüzden Maltaya sürgün gitmişti.

Dr. Rıza Nur sulhun esas ve tatbikatına muhalif olduğunu bu suretle de bir kere daha göstermiş oluyordu. Ne yazıkki engin tarih bilgisinin beslediği aklıselim ve talâkatiyle ölümsüz müdafalar yapmış olmasına rağmen Dr. Rıza Nur'un kendisini murahas heyetine seçen birinci meclisi mebusanın beklediği hizmeti hakkıyla ifa etmiş olduğu söylenemez. Zira Lozan (bize mecburi bir başeğme) haline getirmişti. Birinci meclisi mebusanda ikinci gurupun alâkalı bahsinde teferruatı görüleceği üzere ateşli tenkitlerine rağmen iş sonunda

I
BİRİNCİ
BÜYÜK MİLLET MECLİSİNDE
MURAHHAS HEYETİMİZİN TÜRKİYE DÖNÜŞÜ
VE
İNÖNÜ'NÜN VERDİĞİ İZAHAT

Lozan Konferansının birinci devresi 4 Şubatta sona erdi Hükümetten aldığı talimat üzerine murahhas heyetimiz yurda döndü. Bütün müttelikler konferansı tehir edilmiş kabul etmekle idiler. Lord Gürzon'un «gidersem bir daha dönmeyin» gibi bir tehdit savurmuş olmasına rağmen herkes konferansın tekrar toplanacağından ümitli idi. Fakat her ihtimale karşı Ankara hükümeti 8 Şubat tarihinde İzmit ve İzmir limanlarını ecnebi harp gemilerine kapamak ve hazine-i humâyunun mühim bir kısmını Konyaya nakletmek kararını aldı. Heyetimiz Ankaraya vasil olur olmaz heyet başkanı meclise bilgi vermek arzusunu gösterdi. 21 Şubatta Türkiye Büyük Millet Meclisi General Ali Fuat Cebesoy'un riyasetinde toplandı. Murahhas heyeti reisi konferansın seyri hakkında saatler süren bir konuşma yaptı. Konferansın meseleleri 3 gurup halinde ele aldığını ve bu her gurupu teşkil eden meselelerde de çeşitli ihtilâflar zuhur eylediğini Garbi Trakyada halkın reyine müracaat olunmasını kabul ettiremediğini zira Bosna-Hersek'e kadar bütün müslümanların Türk hükümetine iltihak etmek için ateş üstünde durduğunu ifade ettiklerini bu durumda Batı Trakyaya istiklâl vermenin Türkiyeye iltihakla neticeleneceğini söylediklerini, Garbi Trakyanın hududu, Musul vilâyeti ve Gelibolu yarı-

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNDE
LOZANA DÂİR MÜZÂKERELER

taksim olunacakmış. Fakat bunlar taksim olunamamıştı. Bunun taksiminden emin olalım dedik. Senevi verilecek fâizlerin taksimiyle iktifa ederiz dediler. Harbi Umumi esnasında yaptığımız borçlarımızın Suriyeye ve Irak'a taksimini kabul etmediler. Gösterdikleri sebep mâli olmayıp siyasi idi. Umumi harpten mağlûp çıktınız, habuki borçlarınızı bize yüklemek istiyorsunuz, bu nasıl şeydir, diyorlardı. Biz de cevaben demiştik ki: Harbi Umumiyi yapmış olan Osmanlı İmparatorluğuna Suriye ve Irak da dahildi, bu imparatorluk şimdi inkisama uğramıştır. O halde herkes borç hissesini kabul etmelidir. Mesuliyet meselesini Osmanlı İmparatorluğu ile görüşünüz. Bu mesele de böylece ihtilâfta kaldı. Suriye ve Irakta devlete ait olmıyan emlâki hususiye ve hazineî hassa emlâkini tanımak istemediler. Sonra mütareke esnasında İstanbul hükümetinin yaptığı mukavelelerin tarafınızdan tasdikini istemişler, ihtilâf halinde kaldı.

Tamirat bahis mevzuu oldu. Yunanlılardan istediğimiz tamirâtı asla nazarı itibare almak istemediler. Muttasıl harpte iki taraf tebaasının zararlarından bahsettiler. Müttefikler tebaalarının zararlarını telâfi için on milyon liraya indiler. Senevi doksan bin lira olmak üzere bu parayı otuz yedi sene zarfında ödeyecektik. Yunan işgalinin sebep olduğu tamirat parasını dört milyon altın olarak istemiştik. Yunanlılar da tehcir edilmiş olan hıristiyanların emlâk ve arazi bedeli olmak üzere ve halen tediye etmekte oldukları masarif namı altında bir çok para istemişlerdi. Müttefiklerin istedikleri normlarla Yunanların tamirat parasını yekdiğlerine bağışlamak şeklinde halletmek istediklerini ifade ettiler. Bunda da nihayetine kadar ihtilâf halindeyiz..

Eski Osmanlı kanunlarına göre teşekkül etmiş ec-

madası meselelerinde Yunanlılarla İngilizlerin ağız birliği ettiğini anlatarak beyanatına şöyle devam etti.

«... Biz Musul üzerinde kendileriyle anlaşmış bir sureti hal bulalım dedik. Musul vilâyetini derhal işgal edelim, fakat onların iktisadi inkişafı ve petrollerden istifade etmek gibi menfaatleri varsa veyahut bir takım unsurları kendi aleyhlerinde tahrik edeceğimizden endişeleri varsa onu tatmin edelim, bir sureti hal bulalım dedik. Onlar da bir sureti hal aramışlardı. Diyorlardı ki, Musul şehrini muhafaza edelim. Eğer biz menâfi-i iktisadiyesinden ve petrolünden dolayı Musulu vermiyorsak herkese verdikleri gibi onlar da bize bir hisse ayıracaklardı. Umumi celsede mesele bu safhaya girmişti. En sonunda müttefikler müttehit bir cephe alarak inkıta tehdidi ile bizi tehtid ettiler:

Musul ile Geliboluda bir garnizon bulundurulması meselesi doğrudan doğruya İngilizleri alâkadar etmişti. Sulh müzakerelerinin leh ve aleyhinde icrayı tesir edecek olan İngiliz donanma ve kudretine istinat ediliyordu. İtalyan işgali altında bulunan oniki ada meselesi konferansta bahis mevzuu olmadı. Çünkü böyle düşünülüyordu.

Müttefikler arazi meselesinde, Trakya, Adalar, Suriye hududu ve Musulu yekpare bir mesele olarak bize tasdik ettirmek istemişlerdi. Fakat biz diğer meselelere temas etmeksizin yalnız Musul üzerinde müzakerelerimizi teksif etmiştik. Bu suretle onların müttehit cephesini ayırmak istemiştik. Hakikatte arazi meselesinde Musul, halledemediğimiz ve ihtilâf halinde büyük bir mesele olarak kalmıştı.

Mali ve iktisadi meselelerin esaslarından da bida-yetten beri ihtilâf halinde kalmıştık. Meselâ borçlarımız, Berlin Muahedesindenberi ayrılan memleketlere

İnkita sebepleri :

Beyanatına devam eden İnönü, mütteliklerin bir-denbire taktiklerini değiştirdiklerini, meselenin heyeti mecmuasını bir proje haline koyduklarını işaret ederek demişti ki :

— Budan maada maksatları, hiçbir devlet kendi meselesi veyahut ihtilâf halinde bulunduğu mesele kabul edilmeyip konferansı inkıtaa götürecekle olursa, kendi mes'ul görünmiyecektir. Bütün devletlerin konferansla ayrı ayrı meseleleri olmayıp, Türkiye devleti hariç diğerlerinin Türkiye ile insaniyet namına kül olarak dâvaları vardır. Eğer hakikatte bir devletten ihtilâfı yüzünden konferans inkıtaa uğramış ise, o devletin adı görünmeyecek, ihtilâf umuma ait olacak ve bu yüzden bir harp çıkacak olursa, devletler umumî menfaatleri namına harp etmiş olacaktı ve mes'ul de Türkiye olacaktı.

Muahede projesini tetkik ettiğim zaman, baktım ki o zamana kadar konuşulupda halledilmemiş olan bazı meseleler tadil edilmişti. İhtilâf halinde kaldığımız bazı meseleler mütteliklerin noktai nazarına göre projeye ithal edilmişti. Hiç konuşulmayan meseleler de açıktan ithal edilmişti. Açıktan konulan meseleler için de öyle maddeler vardı ki bu yüzden muhakkak bir inkıta tahmin etmiş oldukları ve bir çok milleti aleyhimize tahrik edecekleri anlaşılıyordu.

Bu projede kapitülasyon işlerinde ve diğer meselelerde bir çok devletleri tatmin edebilecek tadilat yapmışlardı. İnkıta olacak olursa, birçok milletlerin ve tarafsızların hukukunu temin için hasbetenlillâh silâha sarılmışlar gibi propagandaya başlamışlardı Şimdi muahede projesini bu tarzda hülâsa ettikten sonra bu muahedenin son şekli budur diye Ankaraya götürmek

nebi şirketleri meselesini beynelmilel bir ahidnâmenin müzakeresine ithaf etmek istediler. Kabul etmedik. Kapitülasyonları da adli sistem üzerinde buhranlar vücudunda gelmişti. Biz, bidayetten itibaren herhangi iki devlet yekdiğerinin tebaası için mütekabiliyet esasına müslenden mukaveleler aktediliyorsa sizinle onu aktederiz, demiştik. En serbest hükümleri de kabul ederiz, bundan başka bir şey kabul edemeyiz.

Onlar, kapitülasyonlar usulünde haksızlık olduğunu esas itibariyle kabul ediyorlar, ancak muvakkat bir intikal devresi lâzımdır, diyorlar. Onun içindir ki sizin hükümetinizde bir çok sermayeler yerleşmiştir. Bu sermaye, bu şirketler gelirken mevcut olan kapitülasyonlar esasına istinat etmişlerdi. Bu usul üzerine sermaye getiriniz, dediniz ve biz de sermaye getirdik. Şimdi bu usulu kâmilten kaldırıyorsunuz, ne yapacağız? Onun için dört beş senelik bir müddet kabul ediniz. Bu dört beş sene zarfında bu kalan ecnebi şirketler, ya sizin sisteminizi kabul ederler ve yahut etmezler, çekilip giderler, demişlerdi. Bu şekilde kapitülasyonları tadil ederek idame etmek istemişlerdi. Vekâlet beş senelik bir müddet olsun adli sistemde bidayettenberi bir fark yaptılar. Konsolosların mahkemesinden vazgeçtiler. Bunun yerine muayyen yerlerde ecnebi hâkim usulünü teklif ettiler. Nihayetine kadar vazifelerini ifa edecek müşâvir dediler, müşâvir namı veriyorlar, fakat hakim vezâifi gördürüyorlar.

Mali kapitülasyonlardan vazgeçtikleri kabul edilebilir. Tarife esası üzerine diğer bir ticaret mukavelesi esasları müzakere edilmiş ve bir çok maddeler üzerinde mutabakatı efkâr hasıl olmuştu. Fakat kat'i karara iktiran etmemiştir. .

mukadderatına hâkim olmak için diledikleri idareyi kabul edebilir. Bu memleketleri istiklâl uğrunda fedakârlık etmiş olanlar için affı umumî yapılabilir.

Bu muahedeyi şimdiye kadar konuşulmuş olan muhtelif meselelerin hülâsası ve lâyhâsı olmak üzere alıyoruz, bunu mütalea için en aşağı bir hafta zaman lâzımdır. Bir hafta sonra mütaleamızı arzederiz dedik. Hususi bir celse yaptılar, mazeret serdederek bu müddetin azaltılmasını istediler. Maamafih üç, dört güne kadar olanca süratle cevabımızı verneğe gayret ederiz dedim. Ertesi içtimalarda şunları söyledim. Esasta ihtilâfımız vardır, nasıl anlaşabiliriz, dedim. Arazi meselesini açtılar. Bende bu mesele üzerinde ısrar ettim. Çünkü o arazi meselesi İngilizlere aitti. Bilâhare adli, mali ve iktisadî meselelere tallük eden bir takım mütalealardan sonra tarafınızdan bir hal tarzı gösterilirse, diğer muhtelif meseleler üzerinde çalışacaklarını ve mütefikler tekrar vaz edecekleri bir takım maddeleri söyleyecekler. Bende pekâla dedim. Cumartesi yine çağırıldılar. Yapacakları son şeyleri söylediler. On beş milyon altın lira istemişlerdi, bunu on ikiye indirmişler, borcumuzun sermaye üzerinde taksim edilmesinden vazgeçmişlerdi esas üzerine taksimini kabul ediyorlar.

... Trakyada tahaddüs eden askeri meseleler vardı ki, ondan vazgeçmiş olduklarını bildirdiler. Bundan başka birşey yok mudur, dedik, cevaben yoktur, dediler. Yaptığım tetkikat neticesinde bir iki noktayı tadil ettikleri anlaşıldı. Bizden tamirat parası istiyorlar. Arazi meselesini olduğu gibi muhafaza ediyorlar, fakat Yunanlılara vermiyorlar. İktisadî meseleler olduğu gibi muhafaza ediliyor. Bu vaziyete göre, inkıta olursa ve bundan harp çıkarsa bütün cihan efkârı umumiyesine karşı Türkler hiçbir şeyde uyuşmak fikrinde değildirler.

muhakkak bir inkıta ve belki de harptir dedik. Ne için dediler? Çünkü çok ağırdır. Bilirsiniz ki bunun bir çok maddesi üzerinde konuşulabilir dediler. Projeyi bu haliyle Ankaraya götürdüğümüz takdirde ve hatta üzerinde konuşabileceğimizi söylediğimiz halde bize kimse inanmıyacaktı. Ve neticesi inkıta ve harp olacaktır, dedik. Bunun üzerine telâş ettiler ve dediler ki: Verdiğimiz proje bir ültimatı değildir, üzerinde konuşabiliriz. Müttefikler, daima hangi mesele bizim için diğerlerinden daha mühimdir, bunu anlamağa çok ehemmiyet veriyorlardı. Halbuki her mesele kendi sahasında hayati bir değeri olduğu ve hiçbir fark göstermediğimiz için umumiyetle zannediyorlardı ki memleketin dahiline tallük eden malî ve iktisadi meseleler nihayet bizim için halzi ehemmiyet olabilir. Bunları kabul ettirebilirler, zannediyorlardı. Herkes kendi fikri üzerine mütalâa dermeyan ediyordu. Fakat hiç bir devlet, bilhassa İngiltere inkıta ve harp olacak olursa, kendine taalluk eden bir ihtilaftan dolayı değil, bilâkis umumun menfaatini korumak maksadiyle olmuştur, denmesini istemişti.

Bundan sonra proje üzerinde tadilat olacak mı, olmayacak mı konuşalım denildi. Bu esas olduğu zaman muahede resmen bize verildi. Müttefiklerin her biri ayrı ayrı söz aldı. Resmen ve alenen bir çok ağır beyanatta bulundular. Kabul etmek, alenen ilân etmek lâzımdır, dediler. Sulhi âlem için bunu kabul etmek elzemdir, dediler. İki gün sonra da İngiliz heyeti hareket edecekti.

Muahede projesini aldıktan sonra biz, Türkiye haricinde kalacak memleketler hakkında noktai nazarıımızı bir daha ifâde ettik. Onu söyleyeceğim, dedim. Mısır, Suriye, Irak ve saire bu memleketin ahalişi kendi

«— İtalyanlar ve ondan sonra Amerikalılar mu-
rahhas heyetimizin bulunduğu daireye gelmişlerdi.
Amerikalılar bir tavassut yapabilmek için bir formül
bulmuş ve mutabık kalmıştık. Vaktin dar olması ve İn-
giliz heyetinin Lozandanı hareket etmesi ve Amerikan
müşahitlerinin teşebbüslerine mâni olmuştu.

O gün düşündüler ve dediler ki kapitülâsyonlardan
Lozan konferansı inkıta etmiştir. Ecneblerin Türkiye-
de oturması ve yaşaması için Türklerden teminat iste-
dik, vermediler, inkıta hasıl oldu. Güya bu suretle dün-
yadaki bütün ecnebler Türkler aleyhine dönmüş ola-
caklardı. Onlar böyle düşünmüşlerdi.

Biz dedik ki: Türkiyeyi baştan aşağıya tecrit ettik-
ten sonra bâki kalanı soymak istediklerinden inkıta ol-
muştur. Bankerler harp etmek istiyorlar.

İngiliz heyeti ayrıldıktan sonra Fransız murahhası
ile temas ettim. Hareket edeceğimi, vaziyetin tenvirini
müttefiklerden beklediğimi söyledim. Çünkü dedim, hu-
susi bir vaziyet vardır. Aramızda aktedilmiş olan Mu-
danya mukavelesi kalkmıştır. Her iki taraf hareket ser-
bestisini iktisap etmiştir. Böyle midir, dedim. Hayır de-
ğil, dediler.

Fransa murahhas heyeti de hareket etmişti. Çar-
şamba günü bende hareket edeceğim, dedim. İki esaslı
nokta tezahür etti: Biri konferans inkıta etmemiş, ta-
lik olunmuştur. Diğeri: sen şundan vazgeçeceğim,
sen şundan vazgeçeceksin diye bir takım
sözler söylendi. Türkler, talep ettikleri şeyleri kabul ede-
riz, veya etmeyiz, taleplerini kâğıt üzerinde tekrar etsin
denildi. Amerikalılar, siz bunu kabul ederseniz, biz kon-
feransı toplarız, dediler. Biz, noktai nazarımızı yazdık
dedik. O noktai nazarınızda sebat ediyorsanız bunu da
yazınız ve imza ediniz dediler. Anladık ki, bizden bir

Bidâyette ne söylemişlerse, nihâyetine kadar ısrarla kalmışlar ve bir eser-i hal göstermemişlerdir. Bunlar sulh yapmak için gelmemişler, kendi şartlarını bize dinletmek için gelmişler tarzında aleyhimize bir hava yaratmak çok mühindi.

Şu veya bu şekilde bir takım usullerle meseleyi halletmek inkâmı var mıdır? Bunu da iyice aramak lâzımdır. Cihanı alâkadar eden Boğazlar, ekalliyetler ve tabiiyetler meseleleri vardır ki bunları esas itibariyle halletmişizdir, milletlerin münasebatı ticariyeye girmeleri esaslı bir surette hal edilememiştir. Bir takım arazi meselelerinden Musul meselesi vardır ki inkıtayı bu mesele üzerinde hasretmemek için bunu muahedenin imzasından bir sene sonra İngilizlerle aramızda halletmeği ve Trakyada Yunanlıların silâh ile halledecekleri tarzında yapılacak bir propagandaya mâni olmak için 1918 hududunu kabul ederiz, dedik. Mali meselelerde ve tamiyat meselelerinde bir takım meseleler kabul ederiz. Fakat mesâili iktisadiyeyi de kâmilen ihraç etmek şartıyla müzâkeresine devam ederiz dedik. Muvafakati efkâr hasıl olan meseleleri bir araya topladıktan sonra onu bir tarafa bırakarak muvafakati efkâr olmıyanlar üzerinde müzakereye devam olunur. Ya halledilir, veya edilemezdi. Bu tarzda muahedenin heyeti umumiyesi üzerinde konuşulurken kendimizi inkıtâa bağlamıyacak bir yol üzerinde kalmamız lâzımdı. Zira bir kısmını kabul etmedikleri takdirde hiçbir kayıt altında değiliz, demek hakkını muhafaza edebilmeliydik. Bunu da kendilerine söylemiştik.»

İnönü, bundan sonra, Lord Gürzon ve arkadaşlarının Lozan'ı terketmesini müteakip hasıl olan durumu izah etmiş ve yapılan son tavassut ve teşebbüslerini anlatmıştır.

tedilât yapılmış ve nede tadilât yapılması ümit edilmiştir. Böyle bir vaziyetin içindeyiz. Vekillere de bu tarzda vaziyeti teşhir ettim. Şimdi biz, bir defa muahedeyi hükümette mütalea ederek heyeti umumiyesinden bir fikir hasıl ettik. Vaziyeti mütalaa ederken muvafık bir karara varmak ihtiyacındayız. Ondan sonra Meclisi âliye bu şekilde arz olunacaktır. Eski muahede sureti tercüme ve tabolunmuştur. Demek ki azayı kiram da bir iki gün zarfında bunu mütalâa edeceklerdir. Takip olunması lâzım gelen hattı hareket hakkında Meclisi âliye teklif eyapacağız. Meclisin vereceği karar hattı hareketimiz olacaktır.»

Bu uzun beyanatından sonra İnönü'ye mebuslar tarafından müteaddit sualler sorulmuştur :

Rus murahhas heyetiyle Türk murahhas heyetinin münasebetlerine dair sorula suale :

— Rus heyeti ile bizim heyetimiz, konferansın başından sonuna kadar dâima dostane bir temas ve münasebat halinde bulunmuştu. Cereyanı ahvalden yekdiğerimizi haberdar ederdik. Dostane ayrıldık. Biz, Boğazlar meselesinde boğazların tahkim edilmesini ve harp sefinelerinin serbest olarak geçmesini kabul ettik. Halbuki Rus heyetinin nokta-i nazarı esas itibariyle Boğazların tahkim edilmesi ve kapalı kalması zemininde idi. Onun için Boğazlar meselesinde aramızda ihtilâf vardı. Diğer siyasi meselelerde ve unumi münasebatta anlaşmıştık.

Boğazlar hakkında kabul ettiğimiz şeklin muhadenet ahitnamesinde kabul ettiğimiz şekil ile çatışıp çatışmadığına dair suale de şu cevabı vermiştir.

— Biz muhadenet ahitnâmesini de Ruslarla beraber boğazlar meselesinin itilâf devletlerinin ve alâkadar milletlerin dahil olacağı bir konferansa tetkik ve

taahhüt alarak vaziyeti tesbit etmek istiyorlar. İmtina ettim. İtalya heyeti de hareket etmişti. Dediler ki: Biz yalnız murahhaslar gideceğiz, heyetleri burada bırakacağız. Sizde kalınız. Hem murahhaslar hem de heyetler gitmiştir, biz ne için burada kalalım. Biz de gideceğiz dedik.

Vaziyet, olabildiği kadar halledilmiştir. Ortada bir muahede vardır. Bu muahede üzerinde ne tadilat yapılmıştır ve ne de tadilat yapılması memuldür. Biz hiçbir taahhüde girmemiştir. Şimdi artık onların taahhüt tekliflerini kabulden imtina ediyor, memlekete dönmeğe çalışıyorduk. Müttelikler ise, vaziyet inkişaf ettikten sonra artık bunu imzalı bir senede varduralım ve Türkleri bir kayıt altında bulunduralım zihniyetinde idiler.

... İtalyan ve Amerikan heyetleri de gittikten sonra ben de Çarşamba günü sabahleyin hareket etmiştim. Biz de onlar gibi bir iki kâtip bırakmıştık. Milano'da İtalya heyeti müşâvirlerinden birisi iktisadi ve mâli meselelere bir hal sureti bulalım dedi. Kabul etmedim. Köstence yolundan gelmiştim. Romanya hükümeti mütelâşi görünüyordu. Tavassut etmek istediler, kabul etmedim. Çünkü hükümetim ile temas kalmamıştı. İstanbul'a geldiğim zaman üç devletin komiserleri ayrı ayrı ziyaretime gelmişlerdi. Muahede üzerine bir çok teklifler yapmışlardı. Ankara ile temasa geçmeden evvel bir cevap veremezdim.

Lord Gürzon muahedenin imza edilmesi hakkında tebligat yaptılar. Bunların hepsinde sarıh bir vaziyet almaktan içtinap ettim. Şimdi son vaziyet şudur ki: muahede elde mevcut olan şekli ile herkesin bütün talepleri içine yazılmış ve müzakere edilmişti. Hiçbir taahhüdümüz olmayarak bu mevcut muahede üzerinde ne

Mecliste İnönüyü çok sert tenkit ederek ikinci defa Lozana gönderil-
memesini ve onun yerine başka birinin intihabını teklif eden Birinci
Meclisin âteşin üyesi, Trabzon Mebusu gerçek Şehid ALİ ŞÜKRÜ BEY

Merhum

ze etmek istedikleri projenin ihtiva ettiği şartları izah etti, bu İnönü İcra Vekilleri Heyetinin isâbetli gördüğü hattı hareketi de şu sözlerle izah etmiştir:

— Arazi meselesinde Misâkı Milli ile menfaatleri-
mizi âzami surette telif edecek bir hal sureti bulmak,
bununla mütteliklerin teklifine yaklaşmak, diğer me-
selelerde hayati menfaatlerimizi temin edecek tadilât-
lan yeniden teşebbüse geçmek, İcyeti Vekile ile vermiş

hallini kabul ettik. Taahhüdümüz beraber konferansa iştirâk edip boğazlar meselesini halletmekti. Yoksa boğazlar meselesinin şu veya bu şekilde halli hususunda ahkitleşmemiştik. Bilâkîs biz Misakı Millide İstanbul, Marmaranın âtisini ihlâl etmeksizin boğazların beynelmilel ticarete açık bulunmasını kabul etmişizdir. Ve muhadenet ahitnamesinde de kabul olunmuştur.

Bilâhare Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey merhum tarafından kendisine şu sual soruldu :

— Mütteliklerin projesinde mukabil teklif ettiğimiz muahede projesi kabul ve tatbik edilmiş olsaydı Trakya ve İstanbul derhal tahliye edilecek miydi, yoksa Muşul meselesinin halline kadar işgal altında mı kalacaktı?

Sualin cevabı şudur :

— Lozan konferansının müzakeresine başlandığı vakit, Müttelikler demişlerdi ki : Evvelâ mukaddematı sulhiye yapalım, sonra mütebâkisine devam edelim ve yahut hepsini bitirelim. Yani tam bir sulh yapalım. Bunun üzerine şu cevabı vermiştim : Her ikisini düşünebiliriz. Şu şartla ki her neyi imza edersak sulh tamam olmalı, İstanbul, elibolu ve Boğazlar tahliye edilmeli. Biz daima bu noktayı müdafaa ettik. Onun için teklifatımız da, mütaleatımız da sulh olur olmaz hiçbir şeye hacet kalmaksızın tahliye tamam olsun.

Mütteliklerin murahhas heyetimize empoze etmek istedikleri sulh projesine mukabil Milli menfaatlerimiz zaviyesinden ele alınmış yeni bir proje meydana getirmek için hükümet ile murahhas heyeti birlikte çalıştı. 27 şubatta Türkiye Büyük Millet Meclisi toplandı. İcra Vekilleri Heyeti sıfatiyle Rauf Bey müzakereyi açtı. Bilâhare İnönü kürsüye gelerek mütteliklerin bize empo-

adamların maksadı tavazzuh etmiştir. Mesele şu ve bu değildir. Vaktiyle düşündükleri gibi bize hayat temin etmek istemiyorlar, deriz. Bu meydana çıktıktan sonra gerek milletimize ve gerekse diğer milletlere karşı herhangi bir kararımızda bittabi daha çok selâbet olur. Demiş ve sözlerini şöyle bitirmişti :

— Şimdi heyeti celilenize karar vermesini teklif ettiğimiz mesele şudur : Mesâili araziye, iktisadiye ve idariye bakımından bizi hiçbir noktadan tatmin etmiyorlar. Kâmilen red ederiz, bu elinizdedir. Birde yeniden sulh imkânını aramak lâzımdır. Sulh imkânını aramak için şunda fedakârlık edebilir, şunda edemeyiz diye bir kara vermek lâzımdır. Heyeti Vekile noktai nazarını söylemiştir.

MECLİS ELEKTRİKLENİYOR

Bundan sonra İzmit Mebusu Sırrı Bey :

— Misak-ı Milliden fedakârlık yapan bir hükümet ve murahhas heyetiyle herhangi bir mevzu üzerinde yapılmadan evvel meclisten itimat reyini istenmesi lâzımgelir demişti.

Esasen Lozandan dönen heyette mevcut mebus, mütehasıs ve müşavirlerin beyanat ve ifâdeleri de birbirini tutmadığı gibi birçok noktalarda da İnönü'nün yukarıya dercolunan tafsilatlı beyanatına da uymuyordu. Ayrıca İstanbul gazetelerinde konferansın inkıtai ve cereyan eden hadiseler hakkında vâki olan neşriyatları da birbirini nakzedecek mahiyette idi. Bu müzakereye başkanlık eden General Ali Fuat Cebesoy'un siyasi hatıralarında da belirtmiş olduğu veçhile İnönü'nün beyanatı Büyük Millet Meclisini hakikaten tenvir edememişti. Müttefiklerin yanlış tercüme ve tabedilmiş sulh projesinden başka elde birşey yoktu.

olduğumuz kararın esası budur. Arazi meselesinde düşündüğümüz de şunlardır :

Garp hudutlarımızın tâyininde ötedenberi ısrar ettiğimiz 1913 hududur. Yaptığımız tekliflerde Meriç'in garbındaki araziye istemekle başladık. Nihayet 1913 hududuna geldik. Yalnız Karaağaç ile dahi iktifa ettik. Mümkün olmadı. Bu arazinin ve Karaağaç istasyonunun kıymet ve ehemmiyeti bizim için çoktur. Bununla beraber bu talebimiz misak-ı millinin sarîh hükümlerinden değildir. Doğuda Musul vilâyetinin hallini tâlik ediyoruz ve bir sene zarfında İngiltere ile halledilmesini kabul eyliyoruz. Mutabakat hasıl olamazsa, Milletler Cemiyetine müracaat etmek suretiyle müttefiklerin noktâi nazarına yaklaştırmak istiyoruz. Şimdi Heyeti Celile arazi meselesindeki tekliflerimizi kabul ederek diğer meseleleri de tasvip ederse, sulh teşebbüslerimize devam edeceğiz. Mesele bundan ibarettir. Arazi meselesinde bilfiil işgal etmediğimiz bir yeri işgal etmek yüzde doksan dokuz silâhla oraya girmeğe mütevakkıftır. Yalnız boğazlara kadar müsellağ olarak dayandığımız vakit Edirne'ye kadar olan araziye mukavele ile tahliye ettirmişlerdir. Harbe girmedığımız halde tahliye ettirdiğimiz yalnız bu mesele vardır. Arada yine müttefiklerin müdafaa vasıtaları ile askeri kuvvetleri mevcuttur.

İnkıtâi harp halini dâvet etmezden evvel dahile ve harice karşı sulh imkânını yeniden temin etmek için düşündüğümüz hareket hattı şudur: Arazi meselesinde müzakreye girerek diğerlerine yeniden başlamaktır. Olabilir ki mali, iktisadi ve idari meselelerden dolayı hayati menfaatlerimiz temin olunamaz. Bizim teşebbüsümüz akamete uğrar. Fakat o zaman biz kendi vicdanımıza kendi memleketimize ve bütün dünyaya kar-

li meselelerde Adliye Vekili karışımıza çıkmalı, mali meselelerde Maliye Vekili çıkmalı, hem müşavirleriyle bizi ikna edecek ve bir karar alabilecek şekilde çıkmalıdır. Bugün bu kadar kâfi gidip hazırlansınlar mevkilerini hazırlanacak adamlara terketsinler.»

Birinci Büyük Millet Meclisinde, fiilen muhalefet partisi halinde faaliyet gösteren ikinci gurupun mert, cesur ve vatanperver reisi Erzurumun kahraman evladı Hüseyin Avni Bey merhum.

İnönü'den sonra kürsüye meclisin o günkü muhalefetini teşkil eden ikinci gurupun lideri **Erzurum mebusu Hüseyin Avni** çıktı.

Vekiller heyetinin Türkiye Büyük Millet Meclisine karşı istihfakâr bir tavır takındığını İnönü'nün verdiği izahatın kâfi ve tatminkâr bulmadığını söyleyerek söylerine şöyle devam etti :

«— Vekiller heyeti kendi efkârını bize gösterecekti. Şöyle olsun diyecekti. Konuşulan yalnız harici meseleler değildir. Buraya bütün Vekiller geleceklerdi. Murahhas heyeti avdetten sonra artık sıfatını kaybetmiştir. Maliye işlerinde Maliye Vekilini gönderdiği murahhası ile müşaviriyle memleketin iktisadiyatı hakkında elde ettiği fikir nedir? Buraya gelecek, onu tesbit edecek, son sözü söyleyecek ve bizden vechce alacaktır. Paşayı ben dinledim, siz de dinlediniz. Şimdi sizden soruyorum, ne dinlediniz, efendiler? Maliye hakkında Avrupalılar ne düşünüyormuş, sonu ne olacakmış? Bu müzakereler böyle devam etmez. Proje bir kere okunur, Vekiller sıra ile deruhte etmiş oldukları hususatta yalnız bugün için değil, elli sene için ne gibi fikir aldıklarını tehlikeleri gösterir, biz de onu anlıyarak ona göre bir karar veririz.....

«— Arkadaşlar bir teklifim var. Gerek vekiller heyeti ve gerekse Büyük Millet Meclisi, Misakı Milliden zerre kadar feda ederse, icabı namus ve milli için çekilip gitmelidir. Bugün Trakya'nın manası kalmamıştır. Musulu veremeyiz. Biz harbe atıldığımız zaman daha zayıftık. Bugün elimizde ordumuz bulduktan sonra öyle iğfalkâr vaziyete düşmek istemeyiz. İsmet Paşadan ricam şudur: Memleketin askeri fikirlerini hürmetle kendilerinden dinlerim. Fakat iktisadî müdafaalarını dinliyorum. Malî fikirlerini ise katıyen dinlemem. Ad-

da bilhassa Musul meselesi üzerinde duruyorlar İngilizlerle sulh yapılamadığı takdirde Cemiyeti Akvama gidilmesinden hiçbir netice elde edilemeyeceği kanaatini izhar ediyorlardı. Meclis misakı milli tahakkuk etmediği takdirde bunu tahakkuk ettirmek için harbe devam olunmak mecburiyeti hasıl olsa dahi ısrar edilmek lâzım geldiği kanaatinde idiler. Hüseyin Rauf Bey «Şimdi yapılacak 3 hal vardır. Hangisini yapalım diyoruz Birincisi müttefiklerin verdiği kabulü imkânsız olan muahede metnidir. Atalım. İkincisi diyoruz ki: Böyle bir proje yaptık bu projeyi teklif ile harbe girmezden evvel bir daha cihan huzurunda dahil ve haricin vicdanını tatmin etmektir. Bu da kabul edilmezse üçüncüsü harp olacaktır.» diyordu.

Fakat Rauf Bey daha kürsüden inmeden Siirt Mebusu Necmettin Bey kendisine şu suali sordu:

«Rauf Beyefendi, geçen celsede Musul hakkındaki beyânâtınızda Musulun fevkalâde ehemmiyetli olduğunu ve burasının terki vilâyatı şarkiyenin hepsini terketmek kanaatinde olduğunuzu ifade ettiniz. Kanaatınızı değiştirdiniz mi? Yoksa tebdili kanaat için bir mecburiyet mi gördünüz? Rauf Bey cevap verdi:

«Hayır, kanaatimi tebdil etmedim. Aynı kanaatteyim. Musul meselesi Vilâyatı Şarkiyeye meselesidir. Vilâyatı Şarkiyeye meselesi Türkiye meselesidir. Vilâyatı Şarkiyeye tehlikeye düşerse, Türkiye tehlikeye düşer.»

Mebuslar İnönü'nün konferans inkıtaa uğramadan hazırlayıp müttefiklere takdim ettiği projeye çok kızıyor ve şayet bu proje kabul edilseydi durumumuz ne olacaktı diye İnönü'nün selâhiyetlerini tecavüz ederek Türkiye Büyük Millet Meclisine danışmadan misakı milliden fedakârlık yapmaya kalkıştığını söylüyorlardı. Teklif edilen bu projenin misakı milliyeye uygun olup olmadığı

Avni Beyin sık sık alkışlarla kesilen konuşmasından sonra Mersin Mebusu Selâhattin Bey kürsüye gelerek:

«Elimize verilen bu kâğıt parçasıyla ben, ne ecneblerin hakiki teklifini ve ne de arkadaşlarımızın kabul ettiği şeyi görüyorum. Bununla beraber bugün teklif edildiği gibi meselelerin bir kısmını tay edelim, bir kısmı üzerinde el kaldıralım, bendenizce bu doğru bir şey değildir. Yetmiş gün müzakereden sonra konferansın neden birdenbire durduğunun ve kapandığının izahını rica ederim. Ancak ondan sonra münakaşaya geçebiliriz.» dedi.

Usul hakkında söz isteyen birçok mebusun ve vâki münakaşaların gürültüye boğulduğu mecliste mebusların kâfi derecede aydınlanmamış oldukları anlaşılmıştır. Kürsüye mebusluk hayatlarında ender olarak çıkmış olanlar dahi söz istedikleri görülüyor birçokları oturdukları yerden İnönü'ye ve hükümet erkânına lâf atıyorlar, ve müdahalelerde bulunuyorlardı. Hükümetin murahhas heyetle birlikte çalışarak vücuda getirmiş olduğu yeni projenin misakı milliden yapılan fedâkarlıkları meclisin asla hazmetmeyeceği görülüyordu. Bu projenin kabulü halinde millet huzurunda yemin edilerek vücuda getirilmiş olan misâkı milli'nin tahakkuk edememesi gibi bir durum hasıl oluyor ve bu durumdan da bütün mebuslar büyük bir üzüntü ve heyecana kapılıyorlardı. Bir emrivâki karşısında kalmak endişesi ile meclis hem hükümete ve hem de murahhas heyetine karşı itimatsızlık duymakta idi. Bunu kürsüye gelen hemen herkes bir cesâret ve belâgatla ifâde ediyordu. Bütün bu durumu yatıştırmak için Mustafa Kemal ve Hüseyin Rauf beylerin çok ter dökmüş olduğunu tahmin etmek güç değildir. Mebuslar birçok meseleler meyanın-

zaman zaman kırıcı bir hüviyete bürünen sert konuşmalarıyla müzâkereler günlerce devam etti. İnönü'nün Lozanda kendi insiyatifi ile mukabil bir proje hazırlayıp teklif etmesindeki mesuliyetsizlik ve meclise karşı istihfâfkâr tavır üzerinde duruldu. Hükümetin mukabil sulh projesini niçin meclise getirmediği soruldu. Bu arada İzmit mebusu Sırrı Bey İnönü'den çeşitli mevzularda sualler sordu. Trabzon mebusu Ali Şükrü Bey ve ikinci gurupun reisi Erzurum mebusu Hüseyin Avni Bey Musul'un misakı milli içinde bulunması dolayısıyla asla fedâ edilmemesini ve hükümetin getirdiği yeni projenin burasını feda etmeğe müncer olacağını ifade eden sert tenkitleri oldu. Rauf Bey yeni projenin Musulu terk mânâsını tazammun etmediğini söyledi, ise de büyük bir çoğunluğu tatmin etmesi mümkün olmadı. Trabzon mebusu Ali Şükrü Bey: Mehmetçğin süngüsü ile kazanılan muazzam zaferin Lozanda heba edildiğini söylemiş Lord Gürzon'un oyunlarına ve desiselerine kurban gittiğimizi ifade ederek :

«Bu murahhas heyetinin sulh meseleleri üzerinde sözleri olamaz efendiler. Artık bunların vazifeleri bitmiştir.» demiştir. Bilâhare de Lozana yeni bir heyet gönderilmek lâzım geldiğini ve bu heyetin ne yolda faaliyet göstermesi icabettiğini izah ederek Yunanistanın elinde bulunan adalara ve Musul meselesi üzerinde ehemmiyetli bir surette durarak uzun bir konuşma yapmıştır. Bilâhare de birçok hatiplerden sonra Mustafa Kemal'e Ali Şükrü Bey arasında çok sert bir münakaşa cereyan etmiştir. Saruhan mebusu Reşat Bey ve arkadaşlarının kifayeti müzakere takriri 170 mebus tarafından imza edilerek risayete verildi. Reis Ali Fuat Cebesoy takriri reye koymak istediği sırada ikinci gurupun itirazlar yükseldi. Zira ikinci gurup İnönü riyasetindeki heyetin çok zayıf kal-

yolundaki ardı arkası kesilmeyen suallerle hükümeti sıkıştırıyorlar ve Rauf Bey cevap yetiştirmek için çok müşkülât çekiyordu. Bu arada Erzurum mebusu Hüseyin Avni Bey ile Rauf Bey arasında sert bir münakaşa cereyan etmiş ve Hüseyin Avni bey İnönü'nün meclisi tenvir etmek için değil iskandil etmek için geldiğini söylemiştir. Bundan sonra usul hakkında söz isteyen Mustafa Kemal kürsiye gelerek murahhas heyeti ile hükümeti müstereken hazırladıkları projenin uzun uzun müdafasını yapmıştır.

27 Şubatın ikinci celsesi yine Ali Fuat Cebesoy'un riyâseti altında açıldı. En evvel Cebelibereket mebusu İhsan Bey ondan sonra Mustafa Kemal söz alarak Musul mevzuunda harbi tekabbül edip edemeyeceğimiz hususunda konuştu. Bunların müteakip Lazistan mebusu Abidin Bey ve ondan sonra da Mersin mebusu Selâhattin Bey söz aldılar. Lozan müzakere zabıtlarının tetkiki gerektiği izhari bir müzakere açılması lâzım geldiğini söylediler. Trabzon mebusu Ali Şükrü Bey de söz alarak İnönü'ye sert tenkitler tevcih etmiştir. Saruhan mebusu Reşat Bey ve arkadaşlarının verdikleri kifayeti müzakere taktirri kabul edilerek müzakere son buldu.

1 Martta mutad olan açılış merâsimi sebebiyle sulh müzakerelerine birgün ara verildikten sonra 2 martta tekrar başlandı. İlk söz konferansta Rıza Nur beye verildi: Rıza Nur bey tabiiyet, ekalliyetler, rehinelere memleketimizin her tarafından Yunanlıların sivillerden toplayıp götürdüğü âkibeti bizce henüz meçhul olan kimşeler ve Yunanlılar elinde bulunan harp esirleri, adli kapitülasyonlar ve umumî af meselelerinin müzâkereleriyle Lozanda yakinen meşgul bulunduğunu ve bu meselelerde zuhur eden güçlükleri izah eden üç saatlik bir konuşma yaptı. Her iki taraftanda müteaddit kimşelerin

II.

İKİNCİ

BÜYÜK MİLLET MECLİSİNDE

Lozan muâhedenamesinin imzalanmasından sonra heyetin Türkiyeye gelmesi yeniden bu mevzua meclisçe avdet edilmesini icabettirmiş ve müzâkereler açılmıştır. Birinci Büyük Millet Meclisinde çok şahsiyetli insanlardan müteşekkil ve vatanperver bir kadro olarak bir muhalefet gurupu teşekkül etmişti. Buna ikinci gurup deniliyordu. Bu gurup gitgide kuvvetlenerek meclise hâkim olacak bir duruma gelmişti. Bundan evvelki bahiste izah edildiği üzere ikinci gurup Lozan müzâkereleri kesilip heyetimiz Ankaraya dönünce başlayan müzâkerelerde gerek murahhas heyeti ve gerekse hükümetle murahhas heyetinin birlikte hazırlanmış oldukları yeni sulh projesi üzerinde fikirlerini açıkça ve mertçe ortaya koymuşlardı. Bunlar misakı milliden yapılacak en küçük defakârlığın millet huzurunda kendileri için ve bütün meclisi mebusan için bir mahçubiyet teşkil edeceğini ve İnönü'nün riyasetindeki heyetin muvaffakiyetine inanmadıklarını açıkça ortaya koymuşlardı. Bu yüzden birinci meclisi mebusanın ikinci guruptaki celâdetli mebuslarla devamı halinde Lozanda aktedilen muâhedenin mecliste reddi muhakkaktı. İşte bu sebeple ikinci gurup mebuslarının meclise girememelerini temin etmek için seçim yoluna başvurmuş ve Cumhuriyet Halk Partisi yegâne siyasî varlık olarak ve iki dereceli seçimle kendi arzusu ettiği elemanlardan müteşekkil bir meclis kurmaya muvaffak olmuştur. Bu suretle ikinci gurupun birçok kıymetli mebusu meclis harici kalmıştır. Buda Lozan muâ-

dığını ve sulh müzakerelerine aynı heyetle devam edildiği takdirde misakı milliden büyük ölçüde fedakârlıklar vukubulacağı hususunda müttetiktiler. Ne hazindir ki; kitabımızın her bir cildinde açıkça görüleceği üzere ikinci gurupun bütün endişeleri gerçekleşmiş ve ve Türk murahhas heyeti yoluna yoluna kuşa çevrilmiş bir vaziyette sulh muâhededisini aktedmiştir.

Zira misakı millide mevcut olup Büyük Millet Meclisinin üzerinde çok büyük bir hassasiyetle durduğu **Musul** halledilemediği gibi **İskenderun** dahil **Hatay** bile hudutlarımız içine alınmamış, oniki adadan başka **Kıbrıs**, resmen İngilizlere verilerek muallakta olan ilhaki tescil ve teslim edilmiş, **Şarkıkaraağaç** da tabiatıyla Yunanlılara bırakılmış %68 i Türk olan **Batı Trakya** üzerinde de hiçbir muvaffakiyet elde edilememiştir. Fakat tarihimizde acı bir gelenek olarak «söyletmen urun» zihniyeti rolünü oynamış ve ikinci gurupun meseleyi daha teferruatlı bir şekilde müzâkereden sarfınazar etmeyecek ihmale getirmemeyi nâtik takrirleri gürültüler patırtılar arasında ertelenerek kifayeti müzakere reye konulmuştur. Saruhan mebusu **Reşat Bey** ve arkadaşlarının takriri reye konulduğu zaman **Trabzon** mebusu **Ali Şükrü Bey** **Karahisar** mebusu **Sahip Hulusi Çankırı** mebusu **Neşet**, **Karahisar** mebusu **Mehmet Şükrü**, **Erzurum** mebusu **Hüseyin Avni** ve **Sinop** mebusu **Hakkı Sami Beyler** yüksek sesle rey vermekten içtinap ettiklerini söylediler. **İzmit** mebusu **Sırrı Bey** meclis riyasetini protesto maksadiyle rey vermiyeceğini söyledi ve bunu zapta geçirilmesini istedi. Reis takririn kabulü halinde hükümetin buna itimat telâkki edeceğini söyledi. Saruhan mebusu **Reşat beyin** takriri 170 reyle kabul edildi. Tasnif sonunda ikinci gurupa mensup 60 mebusun reyeye katılmadıkları anlaşılmıştır.

devrin havası öyleydi. Lozan'ın aleyhinde konuşulmasının vatan için gayet tehlikeli olduğu inancı yerleştirilmeye başlanmıştı: Bu kâfi değilmiş gibi bir de **Takrir-i Sükûn kanunu** ile Lozan hakkında bir dokunulmazlık temine çalışıldı. Bu hava maalesef hâlâ devam ettirilmektedir. Bu siyasi atmosfere rağmen «birçok aleyhte konuşanlar» oldu.

Aradan geçen zaman Lozan muahedenâmesini her türlü tesire rağmen tenkit etmiş olanların müthiş bir surette haklı olduklarını ortaya çıkarmıştır. Hattâ denilebilir ki, bu muahedenin eksik ve kusurlarının neticeleri onların tahmin ve tasavvur ettiklerinden daha da acı bir surette tezâhür etmiştir. İşte Kıbrıs! İşte Musul!. Ve işte Balkan Türklerinin Lozandan sonra ve bilhassa ikinci Cihan Harbi hengâmesinde başlarına gelen felâketler.

NIYAZI BEYİN KONUŞMASI

Hariciye Encümeni Reisi Yusuf Kemal beyin «muâhedenin tasdiki» ni istiyen konuşmasından sonra, Meclis Reisi Ali Fuad Paşa ilk sözü Mersin mebusu Niyazi Beye verdi. (1)

Reis — Söz Niyazi Beyindir, buyurun.

Niyazi Bey — Efendiler, Tarihi bir gün yaşıyoruz. Ben isterdim ki; bugün tarihimizin dönüm yerinde olduğumuzu daha fazla bir suretle hissedelim. Önümüzde bir muâhedename vardır. Zannediliyor mu ki, bu muâhedename âmal-i milliyemizi tamamen tâyin ediyor? Zannediliyor mu ki, bu muâhedename milli hudutlarımız dahilinde bu devlete bir istiklâl-i tam veriyor?

Necip Bey (Mardin) — Hayır, vermemiştir.

(1) Niyazi Bey çok uzun bir konuşma yapmıştır. Zabıt Ceridesi Cilt I, 8. 205-217.

hedenamesinin tasdikini kolaylaştırmıştır. Buna rağmen ikinci meclisi mebusanda da Lozan muahedenamesi bir hayli tenkitlere uğramıştır. Zira misakı milli muvacehesinde ve Türkiyenin herkesçe mâlum olan milli menfaatleri önünde bu muahedenin eksikler ve kusurlarla dolu olduğunu saklanmaya imkân yoktu. Bilâharc hükümette vazife alarak bu muahedenamenin tatbikatında rol almış birçok insanlar bile bu muahedeyi ağır bir dille tenkid etmişlerdir. Bunlardan Şükrü Kaya, Mustafa Necâî, Vasîf Çınar ve Faik Özlak'ı zikredebiliriz. Şurasını da belirtmek lâzımdır ki Lozan'ı tenkit edecek olanlar meclis umumi heyetinden önce yapılan Halk Partisi gurup toplantısında tespit edilmişlerdir. Tabiatıyla bu toplantı istişari mahiyette olmuştur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi 21 Ağustos 1923 salı günü müzakereye başladı. Evvelâ muahedenin dört kısım üzerinde metni, Vekiller Heyetinin gerekçesi Hariciye Encümeninin matbazatası okundu. Vekiller Heyeti, muahedeye bağlı tasdik kanun lâyihasının müstaceliyetle müzakeresini teklif ediyordu. Meclise başkanlık eden Ali Fuad Paşa (Cebesoy) teklifi reye koydu. Kabulünden sonra Hariciye Encümeni reisi ve eski Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey söz aldı, muahedenin müdafaasını yaptı. Osmanlı İmparatorluğunun haşmetli devrinde bile müsavi şartlar altında muahedeye rastlanmadığını, Lozan'ın bundan istisna teşkil ettiğini söyledi ve dedi ki :

«Sulh muahedesinin heyet-i umumiyesi, Hariciye Encümeninizce milli emelleri tatmin eder mahiyette görülmektedir. Bu sebeple, heyeti celilinizden buna ait dört kanun lâyihasının kabul ve tasvibini istirham ediyoruz.»

Bu sırada muahede Ankarada günün konusu idi. Aleyhde konuşacakların kimeler olduğu merak ediliyordu. Fakat herşey ancak imâ yoluyla yazılabiliyordu : O

bilcümle hukuk ve müsteniattan feragat ettiğini beyan eyler. Ben, şimdiye kadar ilân ettiğimiz prensibe sadık kalarak, hak ve adalet düsturunda ısrar ederek diyorum ki: Bu yanlışdır ve katiyen kabul edemem. Bizden ayrılan memleketler kendi iradeleriyle tâyin edecektir. Sonra efendiler! Bu muahedename bizden İmparatorluğumuzun yalnız gayri Türk aksamının ayrıldığını göstermiyor. Bu muahedename bilhassa kemali teessürle söylerim ki aynı zamanda oldukça mühim miktarda öz Türk memleketlerinin de mukadderatını tehlikeye ilka ediyor.

Necip Bey (Mardin) — Beşyüz bin Türk nüfusudur.

Niyazi Bey — Bu Arab hudud u Irakiyesinin şimalinde ve muahedenamenin üçüncü maddesinde mevzu bahis olan hududun cenubunda yani bu iki hudud arasında kâin bir kaç vilâyetimiz cesametinde bulunan koca bir kıt'a-i araziyenin sâkinleri bizim din kardeşlerimizdir. Kan, din ve dil kardeşlerimizdir. (Doğru sesleri).

Efendiler! Ellerinizi kalblerinizin üzerine koyunuz ve iyi düşününüz.

Necip Bey (Mardin) — Gitmiyecektir. Alsas Loren'i nasıl reddetti ise biz de öyle red edeceğiz, öyle alacağız.

Niyazi Bey — Arkadaşlar! Şu noktayı bilhassa nazarı dikkatinize vaz etmek isterim. Bugün sizler, memleketimizin mühim bir kısım halkı sulh şenliği yapıyor. Fakat unutmayınız ki milletdaşlarımızdan bugün çok ağlayanlar da var. Bu mecliste de aza bulunan eski Meclis azayı muhteremesini iştad ederim. Kaç defalar Antakya ve İskenderun havalisindeki mağdur ve mazlum kardeşler bu meclisin büyüklüğüne müracaat ettiler. Ne kadar kardeşlerimiz bu meclisin çşiklerinde ağladılar! biliyoruz.

(Ali Fuad Paşa'ya hitaben) Müterakenin esnayı ak-

Necip Bey (Mardin) — Cenup huduları keza

Niyazi Bey (devamla) — Efendiler! Lozan muahedenamesi şanlı büyük bir imparatorluğun hesabının tasfiyesini tazammun ediyor. Bu muahedenamenin ahkâmı siyassiyesinde bizim Mısır ve Sudan'dan, Kıbrıs'tan, Adalardan, Trablus-Garbtan ve bütün kıtaat üzerindeki hukukumuzdan, ünvanlarımızdan feragat ettiğimizi ifade ediyor. Siz ki efendiler! Bunlar için çok defa çırpındınız. Siz ki Mısır için, Kıbrıs için kaç defalar didindiniz. Mısır dediniz, Kıbrıs dediniz, dedeleriniz, atalarınız bunlar için ne kadar uğraştı? Efendiler! Yalnız bu kadar da değil, muahedename dünkü bir imparatorluğun tasfiyesini de ihtiva ediyor. Filistin'den -Musul hariç olmak üzere Irak'tan, Suriye'den ve bütün Arabistan kıt'asından el çekmemizi tazammun ediyor.

Bizden ayrılan bölgelerdeki haikın, kendi kaderini kendilerinin serbestçe tâyin etmelerini milli misakın bir şartı olarak müdafaa ettiğimizi hatırlatan Niyazi Bey, devamla :

Biz cemiyeti akvam nizamnamesini, onun mandaya mütedâir hakanını kabul ediyor muyuz? (Hayır sesleri) Ve bizim bu işi idare eden heyeti murahhasa reisi İsmet Paşa hazretleri -ki Fransa hükümeti tarafından ahiren neşrolunan (Sarı kitap) taki zabıtnamelerde münderictir. Birinci Lozan konferansının 23 kanunusanı 1923 tarihli celsesinde buyurunamışlar mı idi ki «Eski Osmanlı İmparatorluğunun herhangi bir kısmı üzerinde hiçbir devletin mandasını tanımıyoruz?» Halbuki efendiler! Muahedenamenin 16 ıncı maddesi beni düşündürüyor: **Türkiye, işbu muahdedede masruh hudutlar haricinde kâin bileümle arazi üzerinde -ki bu arazi ve cezirelerin mukadderatı alâkadarlar tarafından tâyin edilmiş veya edilecektir- her ne mahiyette olursa olsun haiz olduğu**

lik değildir. Trakya'ya, Adalara, hazine-i hassanın hukukuna tamirat ve saireye ait bir çok söylenecek sözler vardır. Şimdi bunları teşrih fazla olur. İcap ederse izahat veririm.....

Efendiler! Fazla söz söylemiye tahammülüm kalmadı. Yalnız bir şey diyeceğimi: Bu muahedename bu şekliyle bence gayı kabili kabuldur. Hepinizin hissiyatına ve teessürlerine vakıfım. Hepiniz de benim hissiyatıma iştirak edersiniz. Hisleriniz ve dertleriniz benimle müşterektir. Ben, teessürümün izâlesini bu muahedenamenin tamamıyla reddinde buluyorum. Siz teessürünüzü ne şekilde iblag ederseniz ediniz, cihan duysun.

YAHYA KEMAL BEYİN KONUŞMASI

Yahya Kemal Bey (Beyath) — Lozanda Rumeli hududumuzdaki daha küçük bir nehri bir seddi Çin gibi hudud-u tabii addediyorlardı. Ve orada (600.000) Türk ikâmet ediyordu. O (600.000) Türk'ü Yunanistana elleri, kolları bağı teslim ettiler. Acaba cenupta Fırat, Meriç kadar bir hudud-u tabii teşkil edemez mi idi? Evet efendiler! Fıratın beri tarafında kalan saha, o saha ki: Diyarbakır, Siverek, Urfa, Mardin, Siirt ahalişi ağnamının mer'alarıdır. Oralar bize kahrıldı ve o sahada gayet büyük bir mikyasta bir aşair-i temevvücani bulunurdu ve hudutta emn ü asayiş daima baki kahrıldı. Fakat Suriye'nin Rum ve Ermeni katolikleri -ki daima burunlarını şark meselesine sokarlar- onlar efkârı unumiyeyi ihlâl ettiler, dediler ki o sahada oturan ırk doğrudan doğruya Suriye ırkına mensuptur.

Necip Bey (Mardin) — Hayır yalan söylemişlerdir.

Yahya Kemal Bey — Hayır efendiler doğrudan doğruya Türk ve Kürt milletine mensup bir ırktır, ve doğrudan doğruya Ana-Vatana iltihak etmek isteyen bir ırktır.

dinde bugün Meclisimizin ikinci riyasetini ihraz eden Ali Fuad Paşa hazretleri bizzat Kilis havalisinde bulunuyorlardı. Kendilerinden sorarım: 'Tarafeyn orduları nerede bulunuyordu? Türk kuvvetleri Haleb'in az şimalinde Müselmiye civarında değil mi idi?

Biz, efendiler! Kimsenin ocagını yıkmadık, kimse-
nin toprağında gözümüz yoktur. Biz öz yurdumuzu, öz
toprağımızı istiyoruz! (Şiddetli alkışlar)

Kılıç Ali Bey (Gaziantep) — Hakkımızı istiyoruz.

Tunah Hilmi — Bravo Niyazi.

Niyazi Bey — (devamla) — Efendiler, Millet esa-
sına hürmet istiyoruz. Bu esas ki bilhassa son zaman-
larda hudutların tayin ve tesbitinde unuman prensip
olarak kabul edilmiştir. Bu esas ki bizzat Fransızların
milli dâvalarında istinatgalları olmuştur. Arkadaşlar!
Bu muahedename ile uğradığımız müki, milli, iktisadi
zayıyatın ehemmiyetini gösterdim. Cenupta kalan Türk-
lerin tarihî irki, harsi, iktisadi vaziyetleri hakkında iza-
hatta bulundum. Bu kardeşlerinizin idarelerini bidayet-
ten beri kavlen ve fiilen izhar ettiklerini hikâye ettim.
Bu büyük ve kıymetli kitle-i milliyetimiz halâsı öteden-
beri dâvamızın esası olduğunu Londra ve Ankara mü-
zakerat neticesinde ası mukadderatının bilâhare muahede-
dename ile tâyinine intizaren verilmiş bulunan asgari
teminatı izah ettim. Maateesüf bu asgari teminatın bile
tatbik olunmadığını gösterdim. Artık siz de benim gibi
bu kardeşlerimizin selâmeti için, mülkümüzün büyük bir
kısmının salah-ı iktisadiyesi için her türlü ihtilâfın iza-
lesi için cenup hududunun milliyet esasına göre tasnihi
ve bu menatığın millî hududumuz dahiline ithalini za-
rurî gördünüz.

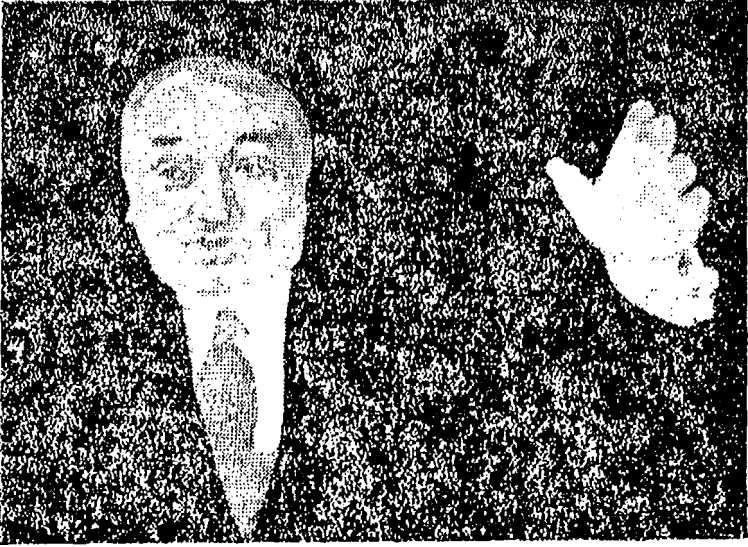
Efendiler! Sabrınıza suistimal etmekten korka-
rım. Söylenecek söz çoktur. Yalnız bu meseleye müteal-

cinnetimiz onları şaşırttı o akılları durdurdu. Biz bugün, bu anda Antakya'da İskenderun'da ve bütün o toprakların arkasında kalan Türk, Türkmen, bayraklarını görüyoruz ve bizim mefkûremizi hiçbir şey durduramayacaktır. (Şiddetli ve sürekli alkışlar).

HAMDULLAH SUPHI BEYİN KONUŞMASI

Hamdullah Suphi Bey — Fakat bu muahedenin içinde bazı maddeler var ki kalbimiz tasdikletmemiştir. Milletler ıstırap zamanlarında bilhassa zavallı, mağdur Türk milleti için vâki olduğu gibi arzularının hilâfında bir muahedeyi imzalarlar. Fakat elimizin imzaladığı kalbimizin imzalamadığı zamanda o tasdik hakiki değildir. Biz ana topraklarımızın haricinde kalan Türklere bhusus enyakin zamanlara kadar bizimle beraber aynı bayrağın gölgesinde yaşayan Türklere icabeden emniyet bahsedilmedikçe, onlar topraklarında hür ve mesut yaşamadıkça bu muahedeyi yine imza edebiliriz. Fakat ellerimiz bunu kerhen imzalar. Fakat kalbimiz asla buna razı değildir. Hududumuzun cenup kısmında kalan kardeşlerimize söylüyorum, o yerleri, yurtlarınızı terk etmeyen Anadolu mesafelerinin üzerinden o bedbaht kardeşlerimize, o Türk bayrağı altında yaşamak isteyen o zavallı kardeşlerimize söylüyorum: Sizinle beraberiz, sizinle beraber kalacağız. Talih bir zaman makûs görünse bile neticede bir gün gelecek eğer Fransızlar sözlerini tutmamakla devam ederlerse biz icabeden bütün şerâiti elde edeceğiz ve vaktile olduğu gibi yarın da milli bayrağımızın gölgesinde beraber yaşamak yolunu bulacağız. (Şiddetli alkışlar). Daha sonra Şükrü Kaya söz aldı:

Şükrü Kaya — Efendiler! Bugün önümüze terke-

Lozanda, maddesi ve mânası yoluyla tasfiye edilen imparatorluğumuz hicranını ölümsüz mısralarıyla terennüm eden büyük sair

YAHYA KEMAL BEY

Yahya Kemal bundan sonra Fransızların kırk sekiz sene Alsas-Loren için nasıl ağladıklarını hatırlattı, Lozan'ın bizlerden ayırdığı vatan parçaları için kalbimizin daima kamyacağını söyledi, «Kürsüden inmeden evvel bir kelime daha söylemek istiyorum. Bu anda Antakya ve İskenderun mühim bir saat yaşıyor. Bu iki şehir, zannetmesinler ki onlar için bu saat hiçbir zaman veda saatleri değildir. Biz, o milletiz ki Yunan topları Haymana'dan Polatlı'ya doğru patlarken biz, bütün o ateş hattının arkasında ve İzmir'de, Bursada Edirne'de Türk bayraklarını görüyorduk. Ve o anda bizim mefkuremizi cinnet telâkki edenler vardı. Fakat bizim bu

nındır. Garbi Trakya Türktür ve Türkün olması lâzımdır. (Alkışlar).

Esat Efendi — Anadolunun Kurtuluş Taarruzundan evvel Garbi Trakyanın kıyam ve mücahedesini üzerine Yunanın üç fırkasının Rumeliye ve Garbi Trakyaya geçtiklerini kumandanlar tasdik eder. Acıyalım bu fedakâr halka, acıyalım.

Şükrü Kaya (devamla) — Birinci Lozan konferansında insaftan tecerrüt eden diplomatlar bu garip vatanı da bizden ayırmadan çekinmemişlerdir. Hem hudut oldukları için hassaten iyi çığnemeğe mecbur bulunan Bulgarlar, Yunanlılar ve Türklerin arasına bir vesile-i nifak olmak üzere bu hali kabul etmişlerdir. Bunun en iyi çâre-i halli Garbi Trakyanın sahibi aslısi olan Türklere vermektir ve ancak ihtilâf bu suretle ref olunabilirdi. Bundan Balkan muvazenesine hâlel gelmez, bilâkis asıl muvazene o zaman teessüs ederdi. Yunanistanla aramızda bu mesele-i ihtilâf daha ziyade azalmış olurdu. Ve Bulgarlara müsaadekârlıkta bulunabilirdik. Bugün Garbi Trakya doğrudan doğruya vesile-i ihtilâf olarak Yunanistanda kalmış ve oradaki müslümanlar ezilmekte bulunmuştur.

Garbi Trakyada müslümanlar mübadeleden istisna edilmiştir. Fakat Yunanistanın başka yerlerde muvafakiyetle tatbik edildiği imha siyaseti yarın maalesef orada da her Türk'ü barındıramıyacaktır. Gazetelerde sütunlarla dolu fâcialar, bugün elimizde gezen istimdatnameler, hususî mektuplarla alabildiğimiz feci haberler, Türk'ün yüksek göğsünden yükselen ve yalnız semalarda mâkes bulan hıçkırıklarıyla gizli matem ve gizli emellerinin binde biri derecesinde bile değildir.

Efendiler! Lozan muahedecisinin hudutlar safhasında Türklere gösterdiği insafsızlık bundan ibaret değil-

dilen bu vesika-i siyasiye ensal-i âtiyeye hattâ korkarım ki bizim nesle bile esash ihtilâflar tevhit edecek tehlikeli ahkâmı muhtevi bulunuyor. Bir defa muahedenin Avrupa'da bizimle Yunanistan ve Bulgaristan arasında tesbit ettiği hududa bakınız ve bir de haritayı gözönüne getiriniz. Göreceksiniz ki bu muahede bize Balkan Harbi neticesinde, o elemli günlerde elde ettiğimiz 1913 hududunun temin edemiyor. Edirne'nin hayat ve ziya menbalarını kapıyor ve Edirne'yi matteestîf ölümüne mahkûm ediyor.

Efendri! Bir şehir tarihi millide tuttuğu yerle, hatıratıyla, âbidâtiyle yaşamaz. Bir şehrin yaşaması için kendisine bir muhiti iktisadi lâzım. İşte Edirne bu muhiti iktisadiden tamamiyle mahrum edilmiştir Edirnenin yaşayabilmesi için garpta kendisine geniş bir saha lâzımdır. Kendisini denize isal edecek, doğrudan doğruya milli hudutlarımızdan geçecek bir şimendifer ve bahri sefidin kendisine en yakın bir limanı lâzımdır. Bunların hiç birisi kendisine verilmemiştir. Edirnenin yarın bir âkıbeti elimiyeye düşmek ihtimali büyük bir kehanete tavakkuf etmez. Hudut yavaş yavaş tesirini yapmaktadır. Asırlardan beri yerleşen Türkler yavaş yavaş memleketlerini terk etmektedirler. Efendiler! muahedenin aynı maddesi tarihi ekseriyet-i nüfusu, dini, ırkı, âbidâti hülâsa bir kıt-a-i araziye bir millete bağlayan ravabıtın kâffesi ile bize merbut olan Garbi Trakyayı hudutlarımızın haricinde bırakmıştır.

Esat Efendi — Balkan Harbinden sonra elli sekiz gün hükümet süren Trakyanın sözü, özü Türktür.

Şükrü Kaya — Balkan Harbinde bu arazi o zaman da güya bir hakkı tasarruf varmış gibi Bulgaristana verilmişti. Şimdi de Yunanistana veriliyor. Bu da gösterir ki Garbi Trakya, Ne Yunanistanın ve ne de Bulgarista-

vazifeyi ifaya muktedir değilim. Bu imkânı bulamıyorum. Çünkü efendiler, elinizdeki muahedenin maddeleri arasında esas hukukumuzu, yaşama ve var olma hakkımızı, meşru haklarımızı, bir kısım ırkdaşlarımızın hayat ve huzurunu tehdit ve ihlâl eden birçok maddeler vardır. Çok arzu ederdim ki, her türlü vasıttan mahrum olarak, herşeyi yoktan ver ederek azim ve himmetle işe başlayan büyüklü, küçüklü, kadınlı erkekli her varlığını cömertçe sarfeden bumilletin istiklâl ve haysiyet mücadelesi bize sadece Mondros mütârakesi ile vaadedilen şeyleri, hattâ kısmen getirmiş olmakla iktifa etmiş olmasın.. Çok isterdim ki Mondros mütârakesi ve o meşhur beyannamelerle meşhur nutuklarla vaadedilen milliyet istiklâl bekâ ve muhtariyet gibi hukuk-u esâsiye ve mukaddeseyi tanımaktan ibâret olan vaatlerden başka ayrıca bu kıymetli mücâhedenin hissesini de beraber getirsin. Fakat çok şayân-ı teessüftür ki, bizim elimizde olan bu muahedename bunlardan mahrumdur. Bendeniz muahede gördüğüm gayr-ı müsâit, muzir, haklarımızı yok eden maddelerin hepsinden bahsedecek değilim. Bunlarla daha çok alâkadar ve bu mevzular üzerinde daha selâhiyetli olan arkadaşlarımız kâfi miktarda izahat verdiler. Şüphesiz ki, sizi kâfi derecede eleme ve teessüre sürüklediler. Ben o arkadaşlarımızın kalblerinizde yarattığı acıyı kanatmıyarak, daha çok mazlum Trakya meselesi üzerinde duracağım.

Efendiler! Muahedenamenin bize «garp topraklarında biricik vilâyetimiz olan Edirne'nin, bu toprakların en güzel ve tarihi beldesinin, O'nun sinesinde Türk manevî varlığının en mükemmel bir eseri halinde yaşayan, bütün İslâm âleminin kalbinde yeri olan Sultan Selim'in emniyetini temin etmiyor, bekasını garanti edemiyor. Garb hududumuz Edirne'nin pek yakının-

dir. Boğazlara hâkim olan yerlerde bazı adalar vardır. Meselâ, bunlardan bir kısmı İmroz ve Bozcaadadır. Bunlar bize bazı kuyut ve şurutla iâde olunuyor. Fakat aynı derecede Boğazlara hakim Samedirek, Limni vardır. Bunlar unutuluyor. Herkesin malâmudur ki, boğazlara karşı olan tasallütlar, taarruzlar Limni Monrdos limanında ihzar olunur. Niçin bu memleketler, bu adalar Türkiyeye iade olunmuyor? Benim fikrimce bu itibarla ve birçok itibarla **Lozan Konferansının doğurduğu bu muahedenâme nakıstır, nâfianımdır ve pek çok tehlikeli mevaddı hâvidir.** Boğazlardan sonra Midilli, Sakız ve Sisam adaları vardır. Rica ederim benimle beraber tekrar haritayı gözönüne getiriniz. Bu adalar Anadolu'dan kopmuş güzel birer parçadır. Ben bu adaların güzelliğinden, servetinden, oradaki Türk hayatının yaşattığı âbidattan bahsetmiyeceğim. Rica ederim, bir kere daha haritaya bakınız! Bu adalar yabancı ellerde buldukça bizim sahillerde yaşamak imkân var mıdır? (Yok sesleri) Sahillerimizin temini âsâyişi için edeceğimiz mütevali fedâkarlıklar bu adaların zap-ü raptından daha ziyade güç olacaktır.

Biz sulha pürüzsüz, endişesiz bir surette girmek istiyorduk. Efendiler! Yine bize sulh ve sükun vermeyeceklerdir.....

FAİK ÖZTRAK'IN KONUŞMASI

Şükrü Kaya Beyden sonra kürsüye **Tekirdağ Mebusu Faik Bey** geldi.

Faik Bey — Efendiler! Milletimizin bu kadar yüksek kahramanlıklarla dört senedir devam ettirdiği mücâdelenin neticesinde elde edilen bu muahede gönlüm isterdi ki, ancak tebrik, takdir ve teşekküre lâyık olsun. Fakat çok, pek çok teessüf ederim ki bu anda ben bu

bu topraklarda muazzez şehitlerimizin hatıralarına ne dersiniz? Onların ölülerinin mevcut olduğu bu yerlerde bizim de yüzbinlerce şehidimizin kanları ve kefenleri mevcuttur. Biz bu mücadele topraklarında karşı-mızdakilere karşı, vatanımızı istilâya gelmiş olanlara karşı bu imtiyazları vererek bu şehitlerin aziz hatırası nı nasıl rencide edebiliriz? (Çok doğru sesleri).

Hazım Tepeyran (Niğde) — Evet... Maksudları başkadır... Bir gün bu memleketi ölülerle bile istilâyı düşüneceklerdir...

Faik Bey (devamla) — Efendiler! Trakya denildiği vakit hatıra bir de garbî Trakya gelir. Vakıa Trakya heyeti mecmuasiyle birdir. Şark ve garp namlarıyla Trakya deniliyorsa da esasî birdir. İki değildir. Trakya bir ve nakabili taksimdir ve müebbeden de Türk kalacaktır. (İnşallah sesleri).

Mehmet Bey (Biğa) — Herşey aslına rücu eder.

Faik Bey (devamla) — Efendiler! (Bu garbî Trakya) tabiri bir takım vekâyî meş'ume neticesi doğmuş ve maalesef o sebeple istimale zaruret hasıl olmuştur. Bu, hiç bir vakit ayrılığı ifade edecek mahiyeti hakikiyeyi hâiz değildir. Trakya Türk vatanının nâkabili-i terk ve taksim ve cüz'ü aslîsi olarak ötedenberi millette kabul edilmiş bir esas olmak itibariledir ki, Misak-ı Millimizde garbî Trakyanın mukadderatı kendi evlâdının kemal-i serbesti ile verecekleri aranın neticesine tâlik edilmişti. Muahedenamemiz maalesef Misak-ı Millimizi hiçbir suretle memnun edecek derecede olmadığı gibi, maalesef ona dâir bir kelimeyi de muhtevî değildir.

Efendiler! Garbi Trakya eseriyeti tefevvukisiyle tamamen Türktür. Emlâk ve arazisinin hemen tamamı

dan geçer ve onu her türlü müdafaa tedbirleri almaktan mahrum bırakır. Her türlü müdafaa tedbirleri almaktan mahrum bırakır. Her hangi bir taarruz zamanında Edirne'nin müdafaa edecek ne bir istihkâmı, ne de müstahkem bir müdafaa hattı mevcuttur. Şükrü Kaya Bey arkadaşımın demin izah ettiği üzere, Edirne iktisadi varlık ve inkişaftan da mahrum bırakılmıştır. Araya yabancı hakimiyetler konulmuştur.

... Muahede de Gelibolu yarımadasının (mezarlık) denilen bir kısmının yabancı devletlere terkedildiğini görüyoruz. Maalesef bu terketme, çok kuvvetli hukuki teminat ile karşı tarafa bırakılmıştır. Buna bahâne olarak itilâf devletleri, bu topraklardaki askerlerinin mezarlarının mahfuziyet ve korunmasını gösteriyorlar. Bendeniz bu sebebi hiç de doğru ve hakiki olarak bulmuyor böyle telâkki etmiyorum. Oradaki mezarların muhafazası, bizim ölümlere karşı gösterdiğimiz hürmete emniyetle terkedilebilirdi. Orada gözlerinin önünde emniyet ve hürmetle muhafaza ettiğimiz Fransız mezarlığı bu hakikatin en kuvvetli delilleridir. Bunu da yapmak istemezlerse, Amerikalıların yaptıkları gibi, ölümlerini alıp götürebilirlerdi. Onu da yapmadılar ve neticede mezarların mülkiyetini, tasarrufunu elde ettiler...

Efendiler!.. Bugün orada otuz beştane İngiliz ve iki tane de Fransız mezarlığı vardır. Yarın bilmem kaç tane olacaktır. Burada duvar denir yapılır, yol denir yapılır, hülâsa türlü şeyler meydana çıkar. Onun için ben bu kaydın altında çok zehirli bir tehlike görüyorum. Bugün dünyadan elini ayağını çekmiş, fânilerin ihtirasından uzak ölümleri yarının tecavüzleri için vasıta saymak, bizzat kendilerinin ölümlere olan hürmetsizliğini gösterir. Fakat efendiler... Bizim de onlara bırakılan

müstakil bir devlet kurma ve istiklâl yolundaki bu kahramanca hareketlerini bir takım siyasi mülâhazalarla muzir görmüşler ve onları iğfal ederek demişlerdir ki: «Sizin bu hareketiniz Ana-vatanın temel varlığını tehlikeye düşürüyor. Biraz daha esârette katlanın. Biz size söz veriyoruz ki sizi kurtaracağız.»

İşte efendiler... Garbi Trakya Türk'ü ancak Ana-Vatanın hak ve huzuru için elindeki silâhı terketmiş kurduğu devleti yıkmıştır. Bu vaziyette olan halk, bilmem nasıl olur da, düşmanın eline bilâ kaydu şart teslim edilir?...

Ben zannediyorum ki, bize düşen borç onları kurtarmaktı. Fakat bu yapılamamış olsa bile imhalarına mâni olacak esbap temin edilebilirdi. Maalesef ve tekrar maalesef arz ediyorum ki hiçbir şey yapılamamış, hiç bir kayıt istihsal edilememiştir. Ben bu şekilde bu şerait altında gelen muahedeyi bir taraftan bu vatanın menafiine muhalif gördüğümden, diğer taraftan da biraz vefasız bulduğum için maalesef kabul edemeyeceğim.....

Efendiler... Bu muahede ile biz, Garbi Trakyanın en mühim aksamındaki hakkımızdan vazgeçmiş bulunuyoruz. Bilmiyorum ki, bu bir siyasi basiret midir? Garbi Trakya'nın hakkı Ana-Vatana kavuşmaktan ibaretti. Ahval ve şartlar bunu bir anda teminiñe müsaade etmezse, hiç olmazsa muhtariyetlerinin temini lâzımgelirdi. O da temin edilmezse hiç olmazsa hayatlarını, huzur ve istirahatlerini temin edecek müeyyideler şarttı. Fakat maalesef Yunanlıların Bozcaada ve İmroz gibi bir avuç toprak için kabul ettirdikleri şartları biz koca Garbi Trakya için kabul ettiremiyerek geldik. Muahedede daha garip bir maddeye tesadüf ettim. Efendiler! Onun bir maddesinde Yunanlılar Anado-

Türklerindir... Türkler, orada ticaret itibariyle diğer bütün anasıra fâiktir. Hars itibariyle hepsine gâiptir. Bu vaziyette bulunan bir kıt'a ve bu kıtanın evlâdı nasıl olur da ötedenberi onları imha etmek siyasetini kullanmadan başka birşey takip etmiyen zâlim, imhâkâr ve bir devlete bilâ kaydü şart teslim edilir. Nasıl olurda asırlardan beri orada yaşayan ve bize daima hudut bekçiliği eden ve her dâvet vukuunda hududa ve her vazife borusu çaldığı zaman bilâtereddüt vazifesi başına koşan sizin, bizimle beraber her zaman bu memleket bu vatan ve bu millet için herşeyi fedâ etmekten bir an terüddüt etmek istemeyen bu kardeşler, bu imhakâr düşman eline teslim olunur?

Efendiler! Garbi Trakyanın kendi mukadderatını bilfiil tâyin etmek hakkı bütün şerâiti tabiiye ve hukukeyesile mevcut olduğu gibi, onların en büyük kuvvei müeyyidesi olması lâzım gelen mücâhedesıyla de sâbit ve müeyyettir. Garbi Trakya bugün değil, elli sene, altmış sene, yüz sene evvel de hürriyeti için ve bu vatana merbutiyeti için mücâdele etmiştir. Kırçali'lilerin tarihe intikal eden fedakârlıklarını içimizde bilmeyen yoktur zannederim. Balkan Harbini müteakip feci, meş'um bir talih neticesi olarak Balkanlıların eline geçmiş olan Garbi Trakya hiçbir taraftan yardım görmediği halde kendi kendine mücadele etmiştir.

Esat Efendi (Menteşe) — 58 gün hükümet sürmüş, dünyaya kendini göstermiş, Edirnenin halâsına âmil olmuştur.

Faîk Bey (devamla) — Trakya kendi azmiyle, kendi irâdesiyle kendi silâhiyle mücadele etmiş ve orada icrai hükümet etmişti. Fakat efendiler maateessüf talihsizlik orada da zavallıya yetişmiştir...

Efendiler... O zamanki devlet ricali Trakyalıların

Efendiler! Muahedename natamamdır, kat'i değildir. Efendiler... Biz böyle natamam bir muahede karşısında bilâkaydû şart rey veremeyiz. Çünkü kuponlar meselesi hallolunmamıştır. Muahede natamamdır. Çünkü bizden ayrılması imkân dahilinde olmıyan Musul kıtası, Türktür ve ilelebet Türk kalacaktır. Bütün dünya bilsin ki, Musuldan kendileri için birşey kazanmış olmayacaklardır. Musul kıtası daimi surette Türklüğe merbuttur ve bu kıtai asliyeden biz hiçbir vakitte hiçbir kuvvetle ayrılmıyacağız ve bunu kürsiyi muallâdan tekrar arz ediyorum ayrılmıyacağız! (Alkışlar) Efendiler! Bu muahede iktisadî millimiz temin olunmamıştır. Muahede bu hususta da sakattır. Duyunu Umumiyenin taksiminde de adilâne bir taksim nazarı dikkate alınmamıştır. Bütün borçların kısmı küllisi Türk milletine yükletilmiştir.

Efendiler! Müthiş bir haksızlık karşısında mütehayir ve mütecellim oldum: Servet itibariyle, nüfus itibariyle ve arazisinin genişliği itibariyle Osmanlı İmparatorluğunun mühim bir kısmını terkettik. Belki üçte dördüğünü bıraktık. Fakat efendiler, Düyun-u Umumiyenin yüzde altmış bize bırakılmış, yüzde kırkı bizden ayrılan yerlere terkolunmuştur. Bunun adalet neresindedir? Bu taksim adilâne midir?

Efendiler! Daha garip bir vaziyet vardır: Evrakı nakdiye ve istikrazı dahilinin ödenilmesi tekmi Türk milletinin üzerine bırakılmıştır. Bundan yedi, sekiz sene evvel bütün Osmanlı İmparatorluğu harbe sürüklenirken yalnız Türk milleti mi karar vermiştir? Osmanlı İmparatorluğunu teşkil eden ve onların mümessillerinden, mebuslarından mürekkep bir heyeti mebusan bu evrakı nakdiyeyi çıkarmıştır. Binaenaleyh bu borç hepisi bize ait değilken 173 milyon lira paranın bizim tara-

luya yaptıkları zararı ve ziyanın esasını kabul ediyorlar. Acaba unutuldu mu ki, bu vatanda Anadolu'dan başka bir küçük vatan parçası daha mevcut idi ve Yunanlılar orada da aynı mezâlimi ve aynı fecâyii ve aynı tecavüzâtı ve aynı zararları yaptılar. Evet, denilebilir ki, biz Yunanlılardan bunu affettik, affetmekle beraber bu itirafı zünup arasına Trakyanın da dahil edilmesi lâzım gelmez miydi acaba? Muahedenin münakalâta ait olan kısmının bizce şayanı kabul olmadığını görüyorum.

Efendiler! Arkadaşların mütarekenin şayanı kabul olmıyan noktasını kâfi miktarda izah ettiler. Bendeniz de hayli tasdiatta bulundum. Zannederim ki, maksadımı izah da ettim. Artık vicdanlarınıza ve sizin kalplerinize ve sizin takdirlerinize aittir. Ben kendi hesabıma söylüyorum ki, milletin yaptığı fedâkarlıkla mütenasip olmıyan bu muahedeye verilecek benden kırmızıdan başka hiçbirsey yoktur.

MUSTAFA NECATİ'nin KONUSMASI

Bilâhare kürsiye, Mustafa Necati geldi.

Mustafa Necati — Efendiler! Bu memleketi kurtarmak için yaptığımız fedakârlıkları gözüyle görmüş bir arkadaşınız sıfatıyla arz ediyorum ki, bir dâva uğrunda nice genç anneler evlâtlarını Ilgaz tepelerinde, bir tarafa yavrularını, bir tarafa kağnısını gömerek mahvolmuşlardır. O sevgili evlâtlarını, hemşirelerini, kızlarını, oğullarını, hayat arkadaşlarını kaybetmenin elemi içinde düşmanı süngüsünün ucuyla denize döken Mehmetçiğin şükran hisleri içinde, gözlerimin önüne hazin bir tablonun dikildiğini görüyorum: Dindaşlarımdan, mürekkebe kalabalıkların halâ esaret altında inlediklerini görüyorum.

ye vardır. Efendiler! Hakikî bir tarzda mübâdele meselesini karıştırdığımız zaman nazarlarımıza çok acı sahneler çarpar? Tasavvur buyurunuz. Bizim Yunanistandaki tebaamız inkiyatkârane hareket etmiş ve bütün Yunanistandaki tebaamız kanunlarına itaat ederek tam ve tebaa olarak yaşamıştır. Buradaki insanlar, Türk milletinin hayatına kasetmiş, Türk milletinin toprakları üzerinde ve Türk milletinin ordusu Izmire doğru giderken hâin vatandaşlar da düşmanla beraber gitmiştir. Binaenaleyh mübâdelede cânilerle en ziyade insaniyetkârane hareket eden insanları müsavi görüyorsunuz. Bunun neresinde müsavat var? Eğer mübadele tam mânasiyle olsaydı? eğer İstanbulda bize sükast eden Rumlar beraber gitseydi efendiler, bu şekilde ben heyeti murahhasamızın lütufkârlığını görüyorum. Cânilerle oradaki kalan müslümanları müsâvi addetmişler görüyorum. Bu itibarla ben müsavi bulmuyorum.

Zarar ve ziyanımız olarak tesbit edilen dört milyar altun frank düşmana hibe edilmiştir. Aaltmış milyon lira hayvan sürülerimizi götürdüler. Onu bile istememişizdir. Onlar, başkalarından alacakları için ordular sevk ediyorlar. Fransa tamirat bedelini almak için Almanya yürüyor. Nasıl olur da Türk milleti üç milyon halkın hakkını feda edebilir? Razi iseniz, evlerinden uzak ve mahrum kalmış, babaları kesilmiş evlâtların feryatları kulaklarınıza gelmiyorsa, eğer efendiler dul kalmış annelerin kalplerinden kopan ah ve figanları vicdanlarınızı azlatmıyorsa, evleri yanmış, ocakları sönmüş eski ocakzedelerin feryadları ruhlarınıza sarsmıyorsa, bu muahedeyi kabul edebilirsiniz. Yoksa efendiler, orada üç milyon halk yersiz, yurtsuz, aç kalmış feryat ederken, imdat ve muavenet bulmayan bu halkın feryadını dinlemezseniz bunlar ölecektir, aç ka-

fımızdan ödenilmesi talep edilmiştir ve biz de kabul etmişizdir. Efendiler! Bu muahede nasıl oluyor da kabul ediliyor ve nasıl kabul edebiliriz? Efendiler! Bu muahede eşhasın ve cemiyetlerin hukukuna da taarruz vardır. Bu muahedede efradın ve cemiyetin hukukunu tanımamıştır. Elli sekizinci maddede 1914 senesinde harp sefinelerine mukabil terk edilen parayı bağışlamış bulunuyoruz.

Efendiler! Bu para kimin parasıdır? Bu para Türk milletini parasıdır. Türk kadınının Türk çocuklarının gerdanından kopardığı elmaslarının parasıdır. Türklerin denizlerde gezdireceği donanmasının parasıdır. Bunu ne hakla terk ediyoruz? İnsaniyete ders vermek isteyen bir hükümet nasıl bu parayı alırdaki cebine koyabilir? Milletleri, eşhasa karşı hürmetkâr olan devletler nasıl oluyor da bunu kabul ediyor?

Efendiler! Bu muahedede kapitülasyon kokusu vardır Kapitülasyonu Türk milleti bundan yedi sekiz sene evvel lağvetmiştir. Zaten efendiler! Bilirsiniz ki kapitülasyon cedadımızın cenebilere bahsettiği bir lütuftur. Vahidültaaraf bir kukaveledir. Bunu istedigimiz zaman kaldırabiliriz, Binaenaleyh bu muahedede bir kapitülasyon kokusu kokması, beni ürkütüyor, korkutuyor. Efendiler! Muahedenin 16 nci maddesine bakınız! Bu muahedede Harbi Umumide düveli cenebiye tebaası gibi muamele görenlerin zararlarını kabul etmişiz. Yani muhammiligi kabul etmişizdir. Biz düveli cenebiye tebaası gibi Rumların muamele görenlerin zararlarını tazmin etmeğe mecbur oluyoruz. Bu kapitülasyon değil de nedir?.....

... Efendiler! En ziyade nazarı dikkati celbeden bir mesele de mübadele meselesinde heyeti murahhasamızın lütufkarlığıdır. Mübadelede zahiri bir şerâiti mütesavi-

mızın hiçbir maddesinde gayri askeri ve bitaraf mıntakalar yapacağımıza dair sarahat yoktur. Maalesef Lozan muahedenamesi boğazlarda askeri ve bitaraf mıntakalar kabul etmiştir. Yani icabında boğazları müdafaa etmek hakkını taksim etmiştir. Ve bu hak taksim edilirken bunda İngilizlerin Gladeston'danberi takip ettikleri siyasetin bariz safhaları görülüyor.

Arkadaşlar! Ticaret noktaı nazarından serbestii seyrüsefer için bitaraf mıntakalara ihtiyaç varsa, beynelmilel idarelere ihtiyaç varsa, sorarım Büyük Britanya İmparatorluğu için Cebelitarık ve Süveys Kanalında, daha umumi tariki bahri olan bu yerlerde neden bu şekli kabul etmemiştir?

Türk kalbi bugün şanlı bayrağının, şanlı gölgeleri haricinde kalan muhtelif Türklerin iftirakından müteessirdir. Garbi Trakyanın Türk olduğu, Musulun Türk olduğu, cenubi hudutlarda kalan Antakya ve Iskenderun'un Türk olduğu dünkü arkadaşların müdellel ifadeleriyle sabit olmuştur. O halde hars itibariyle, vicdan itibariyle bizden ayrı olmayan ve her hususta bize merbut olan bu kardeşlerimizi bizden ayırmak, medeniyetin en büyük ve en zalim bir cinayetleri değil de nedir? Düveli âkide cinayetlerinde şüphe ve tereddüt-süz yürümüşlerdir. Fakat bizim heyeti murahhasamız bunu imza ederken en derin bir ıstırap duymamışlardır. Yalnız arkadaşlar! Dramadan itibaren Yunan idaresinde bulunan bütün o havalideki Türkler mecburi mübadeleye tabi tutulmaktadır. Maalesef oradaki Türk kardeşlerimiz buraya geldikten sonra, itiraf etmeğe mecburuz ki, Garbi Trakya'daki Türkler çok fenâ bir muahede neticesi olarak yerlerinde bırakılıyorlar.

Esat Efendi (Menteşe) — Kurbanlık bırakılıyorlar.

Vasif Çınar — (devamla) Bir kere oradaki Türkler şimdiye kadar Yunanın imhakâr siyasetine kurban edil-

lacaktır. Türkiye milletinin bütçesi buna kâfi değildir. Avrupahlarda insanîyet varsa aç bîlâç bıraktıkları sefil bıraktıkları insanlara acısınlar. Çünkü efendiler gözlerimle gördüm ve şahit oldum :

Geçen, sene binlerce kardeşlerimiz yokluktan sefaletten ölmüşlerdir. Binaenaleyh doğrudan doğruya heyetiyeti murahhasamızın tamirat meselesinde gösterdiği lütfkârlığa karşı ben hiçbir vakitte bu milletin bir evlâdı olmak itibariyle beyaz rey veremem. Benim buna vereceğim rey sulh muahedesini saran bu kırmızı kâğıttan başka birşey değildir.

VASIF ÇINAR'ın KONUSMASI

Mustafa Necati'den sonra kürsüye eski Maarif vekillerinden Vasif Çınar geldi.

Vasif Çınar — Arkadaşlar! Adliye Vekilini Türk kanunlarını tatbik edip etmediği hususunda kontrol edecek yegâne bir müessese vardır. O da Büyük Millet Meclisidir. Adliye Vekilimizi Büyük Millet Meclisinden başka hiçbir kuvvet, bilhassa ferdi hâkimiyeti yıktıktan sonra hiçbir kuvvet murakabe edemez. Maateessüf ki, bu muahede bütün fecuatıyla bu esası ihtiva etmektedir.

Efendiler! Bu muahede iyice tetkik edildiği zaman görülür ki, istihlâl-i iktisadî ve mâlimiz de tamamen müemmen değildir. İstiklâl-i mâlî, iktisadımızı muhil birçok maddeler vardır, gerek ticaret mukavelesinde ve gerek kapotaj meselesinde ve gerek Düyunu umumiye ve gerek şirketler ve imtiyazât meselelerinde.

Tâ, Sivas kongresinden beri Boğazlarda serbesti seyrüseferi kabul ettiğimizi ilân etmişiz ve misakı millimizde de mevcuttur. Binaenaleyh bunun haricinde bir karar almak mümkün değildir. Boğazlara âit kararı-

KIBRIS VE LOZAN KONFERANSI

«EGER GEÇMİŞ, HAKİKATEN OL-
MUŞ BİTMİŞ İSE, ONA KARŞI ALA-
CAĞIMIZ YALNIZ BİR TAVİR VAR-
DIR: ÖLÜLERİ KENDİ HALİNE BI-
RAKMAK, FAKAT GEÇMİŞ ZAMAN
BİLGİSİ, BUGÜNÜ ANLAMAK İÇİN
BİR ANAHTARDIR. TARİH GEÇMİŞ
İLE UĞRAŞIR. GEÇMİŞ İSE, BUGU-
NÜN TARİHİDİR.»

JOHN DEWEY
(Amerika Filozofu)

KIBRIS ADASININ ÖNEMİ

Kıbrıs Adası Stratejik bakımından büyük bir öne-
mi hâizdir. Bu yüzden meşhur İngiliz Başvekili Disraeli
«Kıbrıs Batı Asya'nın anahtarıdır» demiştir. Gerçekten-
de Kıbrıs Amerikanın keşfinden evvel stratejik ve ti-
carî bakımlardan büyük bir rol oynamakta iken Ame-
rikanın keşfi ile önemi biraz azalmış ise de bilâhare
Süveyş Kanalı'nın açılması ile tekrar büyük bir ehemmi-
yet kazanmıştır. Coğrafi bakımdan Anadolu'nun bir
devamı mahiyetindedir. Bu da ayrıca bizim için strate-
jik bir değer yaratmaktadır. Zira Kıbrıs İskenderun lima-
nına hâkim bir vaziyettedir. Rusyaya karşı muhtemel
bir harpte Türkiyenin yegâne masun cephesi Güney
cephesi olacaktır. Kıbrısın Yunanistan gibi zayıf ve bu-
günkü hâdiselerle görülmekte olduğu veçhile komünis-

mekte, feci bir akibete maruz bırakılmaktadır. Maalesef hükümetin tarzı hareketi Yunanistanın feci olan siyasetini kabul ettiğini işrap etmektedir. Bu şekil kabul edildiği takdirde arkadaşlar, niçin Garbi Trakyanın bir kısmı diğer kısımlarına tercih edilmiştir? Bunun esbabını anlamakta âciz ve mütehayyirim. Ben öyle zannediyorum ki, milletin bütün âmâlini temsil eden Meclisi Âliniz ve Meclisi Âlinizin etrafında dâima yekvücut olarak yaşayan Türk milleti, Lozan muahedesinde bizden ayrı olarak bırakılan parçalar için muvafakat kararını vermemiştir. Herhangi bir hükümet ve herhangi bir hükümetin murahhasları siyasi bir cebir karşısında ıstırap çekerek imza vazeder. Şüphesiz o imzalar siyaseten muteberdir. Fakat emin olalım ki, arkadaşlar, Türkün bütün ruhlarının ihtizazlarını tetkik buyurunuz, göreceksiniz ki, orada bırakılan kardeşlerine ebedi bir merbutiyet ve ebedi bir alâka vardır. (Alkışlar) Garbi Trakyadaki Türklerin yerlerinde ipkası neticesinde ve ipkası mukabilinde İstanbul Rumları yerlerinde kalmıştır. Arkadaşlar! Tebaadan herhangi biri bizim bayrağımız altında hür olarak, daima hür olarak yaşamak hakkına mâliktir. Fakat arkadaşlar! O tebanın da diğer tebaa gibi hukuku tabiiyete tâbi olması ve şerâit dahilinde yaşaması zaruridir. Arkadaşlar! Hangi Rumdan ve hangi Rumlardan bahsediyoruz? Arkadaşlar! Artık Rum yoktur. Silâh atan hainler vardır. Bunlar tebaa değildir., benim hemşiremin namusunu ezen cânilerdir. Bunları nasıl affediyorsunuz?...

... Bu ıstırapların ve eninlerin kulaklarımızdaki hazin akisleri benim ruhumu titrettikçe arkadaşlar! **Maalesef ben bu muahedeye reyî kabul vermekte mazurum.** (Bravo sesleri), (Alkışlar).

Bilâhare muahede ve ona bağlı dört kanun ayrı ayrı reye konuldu, 227 mebustan 213 kabul, 14 red oyu çıktı.

boldu. Kıbrıs kiralığı bilahare Perslerin mağlûbiyeti üzerine İskender'in hâkimiyetini tanıdı. Bundan sonra birçok defalar ada el değıştirdi. 395 yılında Roma İmparatorluğu ikiye taksim olunca Kıbrıs Doğu Roma İmparatorluğuna kaldı. Halife Hz. Osman zamanında Suriye valisi olan Hz. Muaviye 647 senesinde adayı işgal etti. Fakat burada iki sene kalabildi. Müteakiben müslümanlar buraya müteaddit akınlar yapmışlardır. 1184 yılında Prens İsaac Commene adaya gelerek kendini Kıbrıs kiralığı ilân ettirdi. Üçüncü Haçlı seferi sırasında ada Aslan Yürekli Rişar'ın gemisinin fırtınaya tutulup buraya yaklaşması sebebiyle işgali altına girdi, fakat paraya ihtiyacı olduğu için Kıbrısı yüzbin bezata altına Tempilers şövalyelerine sattı. Aşağı yukarı dört asır (1195-1573) Kıbrıs Lâtinlerin eînde kaldı. (Fransız, Venedik-Ceneviz).

Bilâhare burada Venedikliler hâkim oldu. İstanbulun Fatih Sultan Mehmet Han tarafından fethinden sonra Ortodokslara tanınan şerbesti Kıbrıslıların gözlerini kamaştırdı. İmparatorluk dahilindeki azınlıkların elde ettikleri haklardan istifade etmek için adayı fethetmeleri zımında Sultanlara heyetler gönderiyorlardı. 1570 tarihinde bir Türk ticaret filosunu soyan korsanlar Kıbrısı iltica etmişlerdi. Padişah İkinci Selim tazminat olarak Venediklilerden adanın Türklere terk edilmesini istedi. Venedikliler Kıbrıstan çekilmeyeceklerini bildirdi. Bir zamanlar Müslümanların olan bir arazinin istirdadı için harbin câiz olduğuna dair devrin meşhur şeyhülislamı Ebussuud efendi fetva verdi. 1570 senesi ağustos ayında Türk filosu kaptanı **derya Piyale Paşanın** kumandasında adaya sevk edildi. Yüzbin kişilik bir çıkartma kuvveti **Lala Mustafa Paşanın** emrine verilmişti. Bu suretle **ada** Türklerin eline

ti bol bir memleketin eline geçmesi Türkiyeyi müstahbel bir Rus tehlikesine karşı daima tehlikeye maruz bırakmaktadır. 1878 senesinde Kıbrısı kendi namına ve sırf bir üs olarak kullanmak şartıyla İngiltereye vermek mecburiyetinde kalan büyük diplomat Sultan ikinci Abdülhamit Hanın 4 haziran 1878 tarihli anlaşmada iki hususa ehemmiyet atfettiği görülür:

1 — «Hukuku şahâneme asla hâlel gelmemek» ibâre siyle adanın mülkiyetinin bize ait olduğunu ve İngilizlere sadece bir kullanma hakkı verildiğini esas metne ilâve ettirmiştir.

2 — Muhtemel bir Rus tehlikesine karşı İngilterenin Osmanlı devletine yardım etmesi mecburiyeti de bu anlaşmanın metninde esaslı bir nokta olarak zikredilmişti. Zira Kıbrıs Adası Türkiye için büyük bir stratejik ehemmiyeti hâizdir. Rus tehlikesi kim ne derse desin kıyamete kadar bâkidir. Daha dün Rusya Boğazların kontrolünü ve Kars ve Ardahanın kendisine verilmesini talep etmiş değil midir?

KIBRIS ADASININ TARİHİ

Kıbrıs adasının uzun ve teferruatlı tarihine kısaca bir nazar atfedecek olursak bu adanın hiçbir zaman Yunan hâkimiyetinde bulunmamış olduğu görülür. Kıbrıs ismine ilk defa Mısır kralı Thotmes III ün Kıbrısı zaptettiği 15 inci asırda rastlanılmaktadır. Bilâhare Hititlerle Mısırlılar arasında el değiştiren adaya milâttan önce bin yıllarına doğru Fenikeliler yerleşerek 291 yıl hüküm sürdüler. Kıbrıs Mısır kralı Amasisin fethine kadar da (milâttan önce 569) Asurların elinde kaldı. Milâttan önce 520 yılında Perslerin idaresine geçti ve bir nevi muhtariyet aldı. Milâttan önce 500 yılında Onesilos isyan ettiysede Perslere karşı mağlu-

Mezkûr anlaşmadan sonra oradaki müslüman ahalinin idaresine dair de 1 temmuz 1878 de İstanbulda ek bir anlaşma imzalanarak gerekli teminat alınmaya çalışıldı. Fakat tarihte birçok defa olduğu gibi bu konuda da İngiltere'nini 1878 anlaşmasını çiğnediği görüldü. Bu anlaşmanın ada üzerindeki Türk hâkimiyetine son vermiş olmadığı İngilterenin sadece bir idari hak elde ettiği defalarca İngiliz devlet adamları tarafından tekrarlandığı halde anlaşma çiğnenmiştir. Meselâ 1908 de M. Orr, şöyle yazıyordu :

«Ada idaresini İngilizlere terk etmekle Sultan, Kıbrıs üzerindeki hâkimiyetinden hiç bir suretle vazgeçmemiştir.» Mr. Churchill de 1907 de: «Diğer yandan ada müslümanlarının arzusu, İngiliz işgalinin Osmanlı İmparatorluğunun parçalanmasını intaç etmemesi ve şarkta B. Britanya politikasının Sultanın hâkimiyetini zayıflatıcı bir gaye gütmemesidir. Bunlar, Kraliyet hükümetlerinin hürmetle mütalaa etmek zorunda olduğu hususlar arasındadır.» Diyordu. 1912 de İngiliz Yüksek Komiseri Golds Adams, şu beyanatı veriyordu :

«... 1878 denberi İngiltereyi Kıbrıs mevzuunda Türkiye ile anlaşarak üzerine aldığı mükellefiyetlerden azad edebilecek hiçbir hâdise vâki olmadığını işaret etmeği lüzumsuz addederim. Binaenaleyh 4 haziran 1878 anlaşmasının hükümleri anlaşmasının imzalandığı günkü kadar bu gün de yürürlüktedir. Büyük Britanya radikal hiçbir değişmeye rıza gösteremez.»

Kıbrıs Adası üzerinde 1878 den sonra da hukuken Türk hükümranlık haklarının devam etmesi meselesinde hemen bütün tanınmış hukukçular aynı fikirde dirler. C. Rousseai, Devletler Umumi Hukuku ders notlarında: «... Böylece yaratılan durum hukuki bakımdan acaipti. Kıbrıs adası ismi olarak Türk hâkimiyetinde

geçmiş oldu. Bundan ürken papalık Türklere karşı bir haç seferi tertip etti. Bu seferde ceman ikiyüzelli gemilik bir filo tertip edildi. Nepant'ta büyük bir deniz harbi cereyan etti, ve bütün Türk filosu hemen hemen tahribedildi. Fakat devrin dirayetli Sadrazamı Sokullu Mehmet Paşa bir kış içinde Türk donanmasını eskisinden daha mükemmeli bir surette inşa ettirdi. Bu muharebeden sonra Sokulluyu ziyaret eden Venedik elçisi Le Bayle'e Sokullu'nun verdiği şu cevap Kıbrısın stratejisini göstermek bakımından da büyük bir ehemmiyet taşımaktadır. Son kazadan sonra cesaretimizin ne halde olduğunu görmeğe geliyorsunuz? Biz sizden Kıbrısı alarak sizin kolunuzu kestik, siz bizim filomuzu imha ederek sakalımızı tıraş ettiniz, bu suretle biz sizden daha az kaybettik, çünkü, kesilen sakal daha gür olarak yerine gelir fakat koparılan kol yeniden büyüyemez.»

Fetihten sonra Gazi Lala Mustafa Paşa bütün Osmanlı ülkesinde mevcut olan huzur aşayış ve adaleti burada da tesis etti. Türk askerlerinin otuz bini bu adaya yerleşmek arzusunu izhar ettiler. Paşa onların bu arzusunu kabul ederek kendilerine toprak verdi ve ailelerini getirip yerleştirmelerine müsaade etti.

Müstakbel bir Rus harbine karşı Türkiye'ye yardım mecburiyeti taahhüt edilmek kayıt ve şartıyla adanın idaresi, 4 haziran 1878 de Sadrazam Saffet Paşa ile büyük Britanyanın Türkiye elçisi Layert arasında İstanbul'da imza edilen anlaşma gereğince İngiltereye verildi. «İngiliz politikasını çok iyi bilen Abdülhamit Han bütün manevralara rağmen adayı terk etmek istemedi. İngiliz dostu Rüştü Paşanın yerine sadrazamlığa getirilen Saffet Paşa da ehemmiyetini müdrik olduğu adanın muhafazasına azmetmişti.»(1)

(1) Kıbrısın Politik Durumu Dr. Şükrü Torun İst. 1956 sayfa 28

sından daha tabii ne olabilir. Fakat ne gariptir ki, İnönü büyük bir açıkgozlülükle Kıbrıs dâvasında bu en temel hataları işlememiş gibi konuşmakta ve yavuz hırsız ev sahibini bastırır atasözüne misal teşkil etmektedir.

Lozan Muahedenamesinin Kıbrısla ilgili şu maddelerini başka türlü anlamaya ve tefsir etmeye imkân var mıdır? Esasen İnönü de şimdiye kadar Kıbrıs mevzuunda her önüne geleni tenkit ettiği halde, sözlerini Lozan Muahedenamesinden bir esasa istinat ettirerek sağlam bir müdafaa yapmak imkânını bulamamıştır. Son iktidarı devresinde de Kıbrısla ilgili münasebetlerin fiili ve psikolojik yenilgelerle devam etmesinin başlıca sebebi budur. Maalesef Lozandan sonra yapılmış olan anlaşmalarda elde edilmiş olan haklardan dahi istifade edememiş birçok kere fırsat zuhur eylediği halde mevcut müdahale hakkımızı kullanamamış ve mütemadi yenilgelerin âmili olmuştur. Lozanın Kıbrısla ilgili maddelerini birlikte okuyalım:

Madde: 20 Kıbrısın Britanya hükümeti tarafından 5 teşrinisâni 1914 de ilân olunan ilhakını Türkiye tanıdığını beyan eder.

Madde: 21 5 teşrinisâni 1914 de Kıbrıs adasında mütemekkin olan Türk tebası kanun-u mahallinin tâyin ettiği şerâit dairesinde İngiltere tabiyetini iktisap ve bu yüzden Türk Tabiyetini zâyi edeceklerdir. Maahaza işbu muahedenamenin mevkii meriyete vazından itibaren 2 senelik bir müddet zarfından Türk tabiyetini ihtiyar idebileceklerdir. Bu takdirde hakk-ı hıyarlarını istimal ettikleri tarihi takip eden 12 ay zarfında Kıbrıs adasını terk etmeye mecbur olacaklardır.

İşbu muahedenamenin mevkii meriyete vazi tarihinden itibaren Kıbrıs arasında mütemekkin olupta

kalıyor ve Osmanlı İmparatorluğunun bir cüzü olmakta devam ediyordu.» (2)

Bütün bunlara rağmen İngiltere 5 kasım 1914 tarihinde anlaşmayı feshederek (tek taraflı olarak) Türkiye'ye harp ilân etti. Bu durum harp sonuna kadar Kıbrısın kaderini muallak kılmış oluyordu.

LOZANDAKİ DURUM

Kıbrısın tek taraflı olarak İngiliz hükümeti tarafından 1878 anlaşması feshedilerek 5 kasım 1914 de ilhak kararı Lozanda maateessüf kabul edilmiştir. Bu suretle Kıbrıs üzerindeki hâkimiyet hakkımızdan feragat etmiş olduk. Bu kat'i bir durumdur. Halbuki İngilterenin yukarıda bahsi geçen 1878 anlaşmasını ilk zahir eden fırsatta ve tek taraflı olarak fesh etmiş olması ve birde İngiliz başmurahtası Lord Gürzon'un bütün konferans boyunca Yunanlıları savunmuş bulunması dikkate alınırca bu feragatin ileride nereye kadar sürüp gideceğini kestirmek kolaylaşır. Adanın diğer birçokları gibi Yunanistana iltihakını birdenbire ortaya atamadıkları için böyle dolambaçlı bir yola gitmişlerdi. Zira Lozanda kabul edilen 21 inci madde, ileride Türklerin adada ekalliyet haline gelmesini sonuçlandıracak bir açık kapı bırakıyordu. O da şuydu Türk tabiiyetini seçmek isteyenler bu seçim haklarını kullandıkları tarihten itibaren 12 ay zarfında adayı terk ederek Türkiye'ye hicret etmeye mecbur tutuluyorlardı. Bu durumda 20 inci maddeyle adanın İngiltereye kati bir surette terkini 21 inci maddeyle de Türk nüfusunun zamanla intaç edecek bir kararı kabul ve imza eden İnönü'nün bu günkü Kıbrıs facialarından mesul kılınma-

Bu vesikanın ışığı altında Lozanda kabul edilen maddeler birkere daha mütalâa edildiği zaman Enosisin temellerinin Lozanda takviye edildiğini kabul etmek icabeder. Bir kere bu vesikanın tarihi 1920 dir. Sonra da haber bir Türk gazetesinde çıkmaktadır. Yunanlılar iltihak istemekte Lord Gürzon'da bunu için elinden geleni yapacağını vadeylemektedir. İnönü, bu gerçeklerden gafil olarak Kıbrıs İngiltereye teslim etmiş ve Türk tebası olmak isteyenlerin de Türkiyeye hicretini kabul ederek Enosisin zamanla tahakkukuna yardım etmiş olmaktadır. Şu halde Kıbrısın İngiltereye ilhakının Enosis için sadece geçici bir safha olarak İngiltereyle Yunanistan arasında kararlaştırılmış olduğu, İnönü'nünde bu oyuna geldiği anlaşılmaktadır.

Şimdi aziz okuyucu başını avuçlarının içine alarak iyice düşün. Lozanda kabul edilmiş olan esaslar Kıbrıs meselesinin bugünkü hale gelmesini intaç etmiş değil midir?

KIBRIS VE BAZI GERÇEKLER

1 — Kıbrıs Türkiyeye 40 mil, Yunanistana ise 520 mil mesâfededir.

2 — Kıbrıs hiçbir zaman Rum hâkimiyetinde bulunmamış fakat 1570 tarihinden itibaren malûm olan güne kadar üçyüz kusur sene Türk hâkimiyeti altında kalmıştır.

3 — Kıbrıs coğrafi bakımdan Anadolunun bir devamı mahiyetindedir.

4 — Kıbrıs Türkiye'nin müdafaası bakımından büyük bir stratejik ehemmiyet taşımaktadır.

Lozanda Kıbrısı dair kabul edilmiş olan esasların zamanla Kıbrısın Yunanistana ilhaki ile neticeleneceği muhakkaktı. Zira yukarıdaki izahattan da anlaşılacağı üzere Enosisin tarihi, Lozan muahedenamesinden evvele dayanmaktadır. Türk nüfusunun zamanla azal-

kanunu mahallinin tâyin ettiği şerâit dâiresinde vukubulan müracaat üzerine tarih-i mezkûrde İngiltere tabiyetini ihraz etmiş veya etmek üzere bulunan Türk tebası dahi bundan dolayı Türk tabiyetini zayi edeceklerdir.

Şimdi şu mesele üzerinde de ehemmiyetle durulmak gerekmektedir ki, Lozanda en hâkim tavrı takınan İngiliz başdelegesi Lord Gürzon enosise taraftardı. Bunu yanda gördüğünüz şu gazete kupürü ifade etmektedir.(1) Haberde şöyle denilmektedir:

(1) 31 Temmuz 1920 Tercüman-ı Hakikat Gazetesi.

قبریس مسئلهسی

لورد گوردون الحاق طرفدارسی

تاریخ: ۲۶ (مؤ. لورد) - لندن
(گوردون) حرکت ایشین درباری

لورد گوردون (مخالف ایشین طرفدار)

لورد دکوردون

حاجتی تمیز ایدن موسیو (دنیلس) ی
آوان ایشیندر . حاجت مند کوره موسیو
(لوئیس جوج) . دوله آنا وطنه
الحاق آؤزوسسی نتیج ایشیندر . لورد
(گوردون) ووردیکی جوابده بو تحریک
حیر حدوله کلسی ایچون اللهی کافی صرف
الده چکن سوله شدو .

KIBRIS MESELESİ.

LORD GÜRZON İLHAK TARAFTARI:

LORD GÜRZON TARAFTARI:

LORD GÜRZON BUGÜN KIBRIS

RUMLARI CEMAATİNİ TEMSİL E

DEN MÖSYÖ DENİLEŞİ KABUL ET

MİŞTİR! CEMAAT MOSYO LOYD

CORC'A (İNGİLİZ BAŞVEKİLİ)

RUMLARIN ANAVATANA İLHAK

ARZUSUNU TEVDİ ETMİŞLERDİR

LORD GÜRZON VERDİĞİ CEVAP

TA BU TEMENNİNİN GERÇEKLEŞ

MESİ İÇİN ELİNDEN GELENİ YA

PACAĞINI SÖYLEMİŞTİR.

larını tatminle meşgul sayın İnönü görememiştir. Yakın tarihin Türk Yunan münasebetleri incelenirse Yunanlıların Türk milli varlığı için korkunç bir yok etme plânı olan **Megalo İdea**'ya adım adım yaklaştıkları görülür. Dünün Girit hâdisesi ve bugünün Kıbrısı Megalo İdea'nın sadece birer safhâsıdır. Şâyânı teessüftür ki, haksız ve küstahça bir tecâvüz ile Anadolu toprağına ayak bastıktan sonra zulüm ve işkencelerin hayal ötesi şekilleriyle masum halkı süngüden geçiren, mâmureleri yakıp yıkıp harabeye çeviren Yunan palikaryalarına karşı kazanılan zaferin Lozan sulh masasında hebâ edildiği bir hakikattir. Zira Yunanlılara karşı Lozanda elde edilmiş hiçbir müsbet netice yoktur. Bize karşı mağlûp oldukları halde yine de Meis adasına kadar bütün adalar kendilerine verilmiş özbeöz malımız olan Batı Trakya onlara bırakılmış, Anadolu'da ikâ eyledikleri zulüm yangın ve vahşetin karşılığında tamirat ve tazminat bedeli olarak bir kuruş alınmamış, Patrikhane İstanbulda ibkâ edilmiş ve Türkiyede kalmış olan ekaliyetlere saymakla tükenmez imtiyazlar bahşedilmiştir. Bu durum muvacehesinde Lozanı Yunanlılar hesabına bir zafer sayan ve Venizelosun harpte kaybettiğini Sulh masasında kazanmış bulunduğunu söyleyen Yunan generali N. Andokea'nın ne kadar haklı olduğu meydandadır. Halbuki Lozanda muzafferiyetin meyvaları hakkıyla devşirilmiş olsaydı muhakkak ki Megalo İdea ağır bir darbe yemiş olacaktı. Kıbrısın sağlama alınmayışıyla da Megalo İdea'nın yeni bir adım ve hamlesine zemin hazırlayan baş mesul; İnönüdür. Kıbrısı Megalo İdea'nın bir meselesi olarak görmek tarih şuurunun emperatifidir. Esasen karşı taraf bunu zaman zaman ifşa eder mahiyette konuşmaktan çekinmemekte ve Kıbrıs vesilesi ile elde ettiği fiili ve psikolojik mesnetten bilistifâde iddialarını bakınız nerelere kadar götürmektedir:

masını intaç edecek bir kararı imza eden İnönü, Enosis'e bir destek ihdasına âmîl olmuştur. ŞEMSEDDİN SAMİ'nin «Kâmüsül Alâm»ının Kıbrıs maddesinde adadaki müslüman Türk nüfusunun üçte biri olduğu kayıtlıdır. Bu eserin intişarı aşağı yukarı 1878 anlaşması ile Kıbrısın İngiltereye bir üs olarak (bugünkü Amerikan üsleri gibi) verildiği tarihlere rastlar. 1323-1907 de neşredilen «Memalik-i Osmaniye Cep Atlası»nda da Devleti Aliyeyi Osmaniyenin ahvali coğrafiye ve istatikiyesinden bahsedilirken 205 inci sahifeye tesadüf eden Kıbrıs sahifesinde 1903 nüfus sayımında 246,519 olarak görülen ada halkının gene üçte biri Müslüman Türk olarak kayıtlıdır. 1903 ten Lozan muahedenamesinin aktine kadar da bu nisbet muhafaza edilmiştir. Bugün adadaki Türk nüfusunun beşte bire inmiş olmasının Lozanda kabul edilen esaslarla ilgisi bu suretle ortaya çıkmaktadır.

Lozan muahedenamesinin imzasından sonra Türkiye Büyük Millet Meclisinde cereyan eden müzakere-ler sırasında Aydın mebusu Hoca Esat Efendinin daha o zaman bu gerçeği gördüğü de kaydetmek gerekir :

Ben Yunanlıları bilirim, bu adamlar, ergeç bir hâdis'e çıkaracaklar ve emin olunuz arkadaşlar, ne Garbi Trakyadaki, ne de Kıbrısındaki ırkdaşlarımızı rahat bırakmayacaklardır. Biz üç senedir oluk gibi kan döktük. Bağrımıza taş bastık. Aynı hakka mücadelemiz âlemi hayrette bırakan bir zaferle tetevviç etti. Fakat bu muahededeki Cezairi Bahri Sefid dediğimiz adalarla Kıbrıs ve Garbi Trakya ahvalinin zaferimizle gayrikabili izah bir şekilde halledildiğini görmekte müteellim ve mahzunum.»

Bu sözlerin bir kehanet gibi nasıl hâdiseler tarafından doğrulandığını bugün içimiz sızlayarak müşahade etmekteyiz. Ne yazık ki, Esat Hoca merhumun gördüğü gerçekleri, büyük adam jestleriyle kamçılanmış ihtiras-

Bütün bu gerçekleri tarih şuurunun ışığı altında mülâhaza eden bir muharrir bakınız nasıl feryad ediyor :

«... Üç yüz senedenberi veriyoruz. Kara, deniz, gök, ada veriyoruz. Yetmişmiş evlât veriyoruz. Galip gelsek de, mağlûp olsak da veriyoruz, vatan veriyoruz.

Bütün ömrüm, ciğerim parça parça koparılıyormuş gibi, halis Türk ülkelerinin anavatandan ayrılışını görmekle geçti. Öyle ki, gittikçe daralan anavatana sınırlarının nerede karar kılacağını bilmemenin huzursuzluğu için, günün birinde vatansız kalmağa mahkummuşum gibi göz karartıcı bir endişenin pençesinden kurtulmak için halâ çırpınıyorum.

Dokuz yaşında idim, Bosna-Hersek gitti. Peşinden Trablusgarb gitti. İki sene geçti geçmedi, içinde dört Balkan devleti barındıran koskoca Rumelimiz gitti. Giridimiz gitti. Cezayir-i Bahrisefid = Akdeniz adaları gitti. Birkaç sene sonra Irak gitti, Batı Trakya gitti. Yarım asır içinde Türk topraklarının yarıdan fazlası gitti.

Kayıplarımızın çoğu milli acimizin değil, resmi ihmallerimizin neticesidir. Balkan Harbinden pek az evvel, Osmanlı Hariciye Nazırı Asım Bey, Mebusan Meclisimizde «Balkanlardan namusum kadar eminim» demişti. Birkaç sene evvel, Kıbrıs meselesi patlak verdiği sırada o zamanki Hariciye Vekilimiz de «Bir Kıbrıs meselesi yoktur» dedi. (1)

Lozanda ileride Yunanistana geçmek ihtimali varit olmak üzere İngiltereye verilen Kıbrısla ve orada yaşayan Müslüman Türklerle Lozandan sonra hiçbir suretle alâkadar olunmamıştır. Daha konferanstan evvel adanın Yunanistana ilhakı için çalışmaya başlamış

(1) Peyami Safa Türk Düşüncesi Kıbrıs Sayısı Şubat-Mart 1958 Sayfa 6,

«... Bizans İmparatorluğu zamanında din düşmanı barbar akıncılar Küçük Asyadan gelip buralara akın ettikleri zaman bir, Panayiamıza sığınmıştık Konstantinopolisteki Ayasofya kilisesinde âyini yarıda bırakıp çanlarımızı susturdıkları zaman da yine Panayiamıza sığınmıştık. Yunan milleti Türk esâreti altında geçirdiği yıllar boyunca da Panayiadan imdat bekledi. Bu duâlar boşa gitmedi, bir gün elbette Panayiamızın yardımıyla Ayasofyada ÇANLARIMIZ ÇALACAKTIR...»

Makarios 8.9.954

Yunan emellerinin Kıbristan ibaret olmadığına ve Kıbrısın sadece bir köprü başı teşkil ettiğine dair misalleri alabildiğine çoğaltmak mümkündür. Bunlardan bir iki tanesini daha zikretmekle iktifa edelim :

Aşırı sağı ve aşırı milliyetçi Yunan gazetesi Ethnikos Kiriks 9.8.955

«... Yunan istiklâl bayramı olan 25 mart tarihinde Yunan okullarında bu arada meselâ Gümülcinedeki Rum Lisesinde oynanan bir piyese göz atalım : Sahne- de bir kraliçe, onun karşısında birkaç genç kız vardır. Elleri ve kolları kalın zincirlerle bağlı olan bu kızların herbiri bir Yunan eyâletini temsil etmekte, her kızın üzerinde (Rodos), (Girit), (Oniki adalar), (Trakya), (Makedonya), (Epir), gibi bölgelerin isimleri yazılı bulunmaktadır. Bu esir eyâletler hep bir ağızdan :

— Kraliçemiz bizi kurtar! diye bağırılmaktadır.

Bu sırada sahneye yakışıklı bir Yunan askeri girer ve bütün kızların zincirlerini çözer. Genç kızlar sevinç içindedirler. Fakat ikinci plândan yürekler paralayıcı iki feryad yükselir :

— Kraliçemiz bizleri kurtarmıyacak mısın? Bu şekilde bağırın ve elleri diğer kızlar gibi zincirli olan dilberlerden birinin üstünde KIBRIS, diğerinin üzerinde ise İSTANBUL, kelimeleri yazılı bulunmaktadır...»

Cumhuriyet 19.1.954

ye çalışsan İnönü bakınız daha dün Kıbrıs hakkında nasıl bir tutumun âmili olan bir idarenin başındaydı. Yunanlılar Kıbrısı kendilerine mal etmek için harıl harıl çalışırken bizimde uyanmamız lâzımgeldiğini söyleyen gerçek vatanperverler mahkemeye veriliyor, ve bu suretle Kıbrısın bugün tevâli etmekte olan fâciaları hazırlanmış oluyordu. Daha doğrusu Yunan hazırlıklarını durduracak hiçbir mukâbil harekete geçilmemekten mütevellit karşı tarafa her türlü imkân verilmiş oluyordu.

İşte dün Kıbrıs mevzuundaki vurdum duymazlığımızı böylesine samimiyetle tenkit edenleri mahkemeye sevkedenlerin bugün sıkılmadan Kıbrıs mevzuundan başkalarını mesul tutmağa açılışmaları gerçekten şaşılacak bir keyfiyettir. Kıbrısı Enosise bir merhale teşkil etmek üzere Lozanda İngilizlere peşkeş çekmekle kalmamış bilâhare de orada cereyan eden Rum hazırlıklarına gözlerini yumup kulaklarını tıkayarak imkân bahsetmiş ve üstelikte bu durumu tenkid edenleri de mahkemelere sevketmiş olan İnönü'nün Kıbrıs faciasından ne derece mesul olduğunun takdîrini okuyuculara bırakıyoruz.

Bütün bu izahattan anlaşılacağı üzere Kıbrısta diğer birçok kayıplarımız yanında Lozanda kaybedilmiş ve oradaki Türklerin hayat mematiyla ilgili hiçbir garanti elde edilememiş olduğundan bilâhare ve milletçe çok iyi bildiğimiz ve büyük ızdırabını yüreğimizde taşıdığımız feci hâdiseler vukua gelmiştir. Bunların izahı bahsimiz dışındadır. Ancak Batı Trakya gibi Kerkük gibi Kıbrıstaki Türklerinde Lozanda hiçbir garantiye mazhar kılınamamış olmalarından doğan katliama ait pek çoğu maşeri şuurumuzu doldurmuş bulunan vakialardan bir tanesine ait fotoğrafı buraya koyuyoruz. Bunun ve emsallerinin mesullerini ve bu dâvanın nereye kadar gideceğini düşünmek senin Türklük ve Müslümanlık borcundur, Aziz okuyucu!...

olan Yunanlılara karşı Türk milli menfaat ve tarih şuurunun emri olarak hiçbir mukabil faaliyette bulunmamıştır. Yalnız Kıbrıstaki Türkler için değil Lozanda gayet hatalı olarak çizilmiş bulunan hudutlarımızın dışındaki bütün Türkler unutulmuştur. Fakat Kıbrıstaki hâdiseler daha Lozan muahedenamesinin mürekkebi kurumadan dikkatimizi çekmesi lâzım gelen bir mahiyet almıştır. Dahili siyasetinde sadece çevireceği manevralarla meşgul bulunan İnönü dış Türklerle hiçbir suretle ilgilenmediği gibi zaman zaman kendi kaderine terkedilmiş bu ırkdaşlarımızı düşünen muhtelif şahıs ve zümreleri de takbih ve cezalandırma yolunu tutmuştur. Devrinin ünlü demagoğu Recep Peker 1943 senesinde (Türkiyenin haricindeki Türkler bizim için bir hatırai tarihiyeden ibarettir.) diyordu. Bu, İnönü devrinin dış Türklerle ilgili siyasetini ifâde eden bir sözdü. 1943-1944 yıllarında dış Türklerle ilgilenen bir gurupu da ırkçılık Turancılık ithâmı altında zulümlerin en müthişine maruz bırakmıştır. Buna Kıbrısla ilgili şu misâli eklersek İnönünün dış Türklerle ilgili zihniyetini ve bugün Kıbrısta cereyan etmekte olan faciaların ortaya çıkmasındaki rolünü hakkıyla belirtmiş oluruz.

BİR HÂDİSE ve BİR ZİHNİYET

28 Kasım 1946 tarih ve 43 sayılı Millet Mecmuası Anadolu Ajansının 25 Ekim 1946 tarihinde Lefkoşe mahreçli olarak verdiği bir haberi esas olarak Rumların hazırlığına dikkati çekmekte ve bizim lâkaydimizi tenkid etmekteydi. Ne hazindir ki; O zaman Millet Mecmuasının naşiri Cemal Kutay bedbaht Kıbrısın elden gitmekte olduğunu haykırdığı için İstanbul örfi idare kumandanlığına celbedilmiş ve nâzik bir zamanda devletin harici siyasetinin tenkidinin ağır mesuliyeti kendisine ihtar edilerek mahkemeye sevk edilmiştir. Bugün Kıbrıs politikasındaki yenilgileri başkalarına maletme-

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مَقَالَةٌ

مَقَالَةٌ

۲۶ بَنَدُود - ۱۳۳۹ - ۱۹۲۳

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
۱۳۳۹

Nakle esas aldığımız muahede metninin kapak kılışesi

SULH MUAHEDENÂMESİ

Bir taraftan,

Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Sırp - Hırvat - İsviçre devleti ve diğer taraftan, Türkiye.

1914 senesinden beri Şarkın sükûnunu ihlâl eden hali harbe kat'i surette hatime vermek arzuyu mütekabiliyle müte-hassis olarak, ve kendi milletlerinin müşterek refah ve saadeti için elzem olan dostane ve ticari münasebatı beyinlerinde tesis etmek emelinde bulunarak, ve bu münasebatın devletlerin istiklâl ve hâkimiyetine hürmet esasına müstenid olması vücûbunu mü'lâhaza ederek, bu maksatla bir muahede akdine karar vermişler ve murahhas olarak:

Haşmetlü Büyük Britanya ve İrlanda Kraliyet-i Müttehidesi, Maverayı Ebhâr Britanya Arazisi Kralı ve Hindistan İmparatoru Hazretleri:

İstanbulda fevkalâde komiser asaletlü Sir Horas Jorj Montagu Rumbold, Barone J.S.M.J.
Fransa Cumhuriyeti;

Fransa Sefiri, Cumhuriyetin Şark fevkalâde komiseri, Lejon Donör nişan-ı millisinin Grand Ofisiye rütbesini haiz ferik General Mösyö Maurice Pelle.,

Haşmetlü İtalya Kralı Hazretleri:

Kraliyetin senato âzası, İtalya sefiri, İstanbulda fevkalâde komiser Sen Mcris Velazar ve kuron ditali nişanlarının grand kuruvasını haiz asaletlü marki Camille Geroni, Atina fevkalâde murahhas ve orta elçisi Sen Moris Velazar nişanlarının komandor rütbesini ve kuron ditali nişanının grand ofisiye rütbesini haiz Mösyö Jül Sezar Montanya Haşmetlü Japon İmparatoru Hazretleri.

Soley-Lövan nişanının birinci rütbesini hâiz, Roma fevkalâde sefiri kebiri ve murahhası Mösyö Kentaro Uçiyai Jo-zammî.

Haşmetlü Yunanlılar Kralı Hazretleri:

Sabık hey'eti nezzar reisi, sovr nişanının grand kuruva rütbesini haiz Mösyö Elefteriyos K. Venizelos.

Londra orta elçisi Sovur nişanının komandor rütbesini haiz Mösyö Demeter Kaklamanos, Haşmetlü Romanya Kralı

TÜRKİYE
B.M.M. Hariciye Vekâleti

L O Z A N
S U L H M U H E D E N Â M E S İ

Mukavelât ve Senedâtı Sâire

24 Temmuz 1923 - 1339

İSTANBUL

Matbaacılık Osmanlı Şirketi
1339
Ahmet İhsan ve Şirekâsı

KISIM : I

SİYASİ MEVAD

Madde : I — İşbu muahedenin mevki-i mer'iyete vaz'ı tarihinden itibaren bir taraftan Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Sırp- Hırvat- İslaven Devleti ve diğer taraftan Türkiye arasında ve kezalik tarafeyn teb'aları beyninde hal-i sulh suret-i kat'iyyede tekrar teessüs edecektir.

Tarafeyn arasında münasebat-ı resmiye vücud bulacak ve tarafeynin arazileri dahilinde siyasi ve şchbeuderi memuriyn vaki olacak itilâf-ı hususiyeye hâlel gelmeksizin hukuku düvel esasatı umumiyesiyle tayin edilmiş olan muameleye mazhar olacaktırlar.

FASIL : I

I — Araziye müteallik ahtâm

Madde :2 — Bahri siyahdan Adalar Denizine kadar Türkiye'nin hududları berveçhizir tespit edilmiştir. (Merbut bir numaralı haritaya müracaat)

1 — Bulgaristan ile :

Rezvaya marsıbindan Meriç üzerinde kâin Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristana ait üç hududun nokta-yı iltisakına kadar : Bulgaristanın elyevm tahdid edilmiş olduğu şekilde cenup hududu,

2 — Yunanistan ile :

Oradan Arda ve Meriç nehirlerinin birleştiği noktaya kadar .

Meriç mecrası :

Oradan Arda menbana doğru bu nehir üzerinde ve Çürek Köyün hemen civarında olmak üzere arazi üzerinde tayin edilecek bir noktaya kadar :

Arda mecrası :

Oradan cenubi şarki istikametinde Bosna Köyün bir kilometre munsâb cihetinde Meriç üzerinde kâin bir noktaya kadar :

Bosna Köyünü Türkiyede bırakan hissölunacak derecede

Hazretleri: Orta elçi Mösyö Kostantin I. Diyamandi, orta elçi Mösyö Kostantin Konçesko, Haşmetlû Sırp, —Hırvat— İslövcü Kralı Hazretleri: Bernde fevkalâde murahhas ve orta elçi Mösyö Dr. Milolin Yuvanoviç.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti :

Edirne Mebusu, Umur-i Hariciye Vekili İsmet Paşa, Sinop Mebusu Umur-u Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekili Dr. Rıza Nur Bey, Trabzon Mebusu sabık Vekil Hasan Be.y. (I)

Hazaratını tâyin etmişlerdir. Müşarünileyhım usulüne muvafık ve muteber tanınan selâhiyetnâmelerini ibrazdan sonra âtidedeki mevaddı kararlaştırmışlardır :

cek ve mukarrerâtı mezkûre alâkadar taraflar için mecburiyül-ifa olacaktır.

Komisyunun masârifi alâkadar taraflar canibinden mütesaviyen deruhte edilecektir.

Madde : 6 — Bir nehir veya ırmağın sahilleriyle tayin olunmayıp mecralarıyla tayin edilen hudutlara gelince işbu muahedenamede istimal edilen mecrâ (cours) ve kanal (chanal) tabirleri bir taraftan seyrüsefere gayri müsait olan nehirlere su mecrasının veyahut başlıca kolunun diğer taraftan seyrüsefere müsait olan nehirlerde başlıca seyrüsefer kanalının muta-vassıt hattı manasını ifade eder.

Maahaza hattı hududun muhtemel olan tebeddülâtında hattı hududun bu suretle tayin edilen mecrâ veya kanalı mı? takip edeceğini veyahut mezkûr mecrâ veya kanalın işbu muahedenâme mevki meriyete vaz edildiği anda haiz bulunduğu vaziyette mi suret-i katiyede tayin edileceğini tasrih etmek tahdidi hudut komisyonuna ait olunacaktır.

Madde : 7 — Alâkadar devletler komisyona vazifeleri için lâzımgelen her türlü vesâiki, bilhassa hududu hazıra ve sâbıkânın tahdidine müteallik zabıtnamelerin sureti musaddaklarını mevcut büyük mikyastaki bütün haritaları, mesahaya müteallik malûmatı, tertip ve tanzim edilip neşredilmiş mesaha haritalarını ve hudut boyundaki nehirlerin yatak tebdil etmesi hakkındaki malûmatı itâ etmeği taahhüd ederler. Türk devairi nezdinde bulunan haritalar, mesahaya müteallik malûmat ve tertip edilip neşredilmiş haritalar işbu muahedenin mevki icraya vazı anından itibaren müddeti kasirei mümkün zarfından komisyon reisine dersaadette teslim edilecektir.

Bundan maada alâkadar devletler komisyona bütün vesâikin bilhassa plânlar ve kadastroların ve tapu defterlerinin tevdi ve mezkûr komisyonun talebi üzerine emlâk ve araziye ve iktisadi cereyanlara dair bilcümle malûmatın ve izahat-ı lâzime-i sairenin itası zmnında memurini mahalliye talimat vereceklerini taahhüd ederler.

Madde : 8 Alâkadar devletler, tahdid-i hudut komisyonuna vazifesinin ifası için lâzımolan münakalât, mesken, amele ve malzeme (direk, hudut işareti) ve müteallik muaveneti gerek doğrudan doğruya ve gerekse memurini mahalliye vasıtasıyla ifa eylemeyi taahhüd ederler.

Bilhassa Türk hükûmeti icab-ı takdirinde, vazifesinin ifa-

müstakim bir hat. Çürek Köyü, beşinci maddede zikr edilen komisyon tarafından ahalsi ekseriyet itibariyle Türk veya Rum olarak tanınacağına göre Türkiye veya Yunanistana verilecektir. 11 Teşrini evvel 1922 tarihinden sonra bu köye hicret eden ahali hesaba alınmayacaktır:

Oradan Adalar Denizine kadar: Meriç mecrası.

Madde : 3 — Bahri Sefidden İran hududuna kadar Türkiyenin hududu berveçhi zir tespit edilmiştir:

1 — Suriye ile :

20 Teşrini evvel 1921 senesinde akd olunan Fransa — Türkiye itilâfnamesinin sekizinci maddesinde musarrah ve muayyen hudud :

2 — Irak ile :

Türkiye ile Irak arasındaki hudud işbu muahedenâmenin mevki-i meriyete vaz'ından itibaren dokuz ay zarfında Türkiye ile Büyük Britanya arasında suret-i muslihanede tayin edilecektir.

Tayin olunan müddet zarfında iki hükümet arasında itilâf husule gelmediği takdirde ihtilâf Cemiyet-i Akvam Meclisine arz olunacaktır.

Hattı hudud hakkında ittihaz olunacak karara intizaren Türk ve Britanya Hükümetleri mukadderat-ı katiiyesi bu karara muallâk olan arazinin halihazırında her hangi bir tebdil ikama bâis olacak mahiyette hiç bir hareket-i askeriyeye ve sairede bulunmamağı mütekabilen taahhüt ederler.

Madde : 4 — İşbu muahede de zikrolunan hududlar işbu muahedeye merbut bulunan 1 000 000 da 1 mikyasındaki haritalar üzerinde tersim edilmiştir. Muahede metni ile haritalar arasında ihtilâf vukuunda muahede muteber olacaktır.

Madde : 5 — İkinci maddenin ikinci numarasında muharrer hudutları arazi üzerinde çizmeye bir tahdit ve hudut komisyonu memur edilecektir. Bu komisyon her devlet için birer murahhas olmak üzere Yunanistan ve Türkiye murahhaslarından ve mezkûr hükümetlerce bir devleti sâlise tebası meyanından müntehep bir reisden terekkiip edecektir.

Mezkûr komisyon idari hudutları ve mahalli menafii iktisadiyeyi mümkün olduğu kadar nazarı dikkate alarak işbu muahededeki tarifâtı yakından takip etmeğe her hal-i kârda ceht ve gayret edecektir.

Komisyonun mukarrerâtı ekseriyet-i ârâ ile ittihaz edile-

lâha alınıp mahallinde talim ve terbiye edebilecek olan insan erbabının miktar-ı mutadına ve bütün Yunan arazisinde mevcut bulunan jandarma ve polis miktarı ile mütenasip olacak jandarma ve polis miktarına münhasır kalacaktır.

Madde : 14 — Türk hâkimiyeti altında kalan İmroz ve Bozcaadaları idare-i mahalliyeye ile eşhas ve emvalin himayesi hususunda gayr-i müslim ahali mahalliyeye her türlü teminatı bahşeden anasır-ı mahalliyeden mürekkep bir teşkilât-ı mahsusa-i idariyeye nail olacaktır. Mezkûr adaların emniyet ve asayışı balâda mezkûr idare-i mahalliyeye marifetiyle enahliyi mahalliyeye meyanından alınan ve idare-i mebhusenin emri tahtında bulunan bir heyeti zâbıta vasıtasıyla temin edilecektir.

Rum ve Türk ahalinin mübadelesine dair Yunanistan ile Türkiye arasında aktedilmiş veya aktedilecek ahkâm İmroz ve Bozcaadaları ahâlisine kabil-i tatbik olmayacaktır.

Madde : 15 — Türkiye zirde tadad olunmuş adalar üzerindeki bileümle hukuk ve müstenidatından İtalya lehine feragat eder.

Elyevm İtalyanın tahtı işgalinde bulunan Avstropalîa, Rodos, Harkî, Sekar, Pantc, Kasos, Piskopis, Misiros, Kalimnos, Leros, Patnos, Lîpsos, Sombiki ve İstanköy adaları ile bunların tevabiından olan adacıklar ve Kastello, Rizo (iki numaralı haritaya müracaat).

Madde : 16 — Türkiye, işbu muahdede musarrah hudutlar haricinde kâim bileümle arazi üzerinde ve bu araziye müteallik ve kezalik işbu muahede ile üzerlerinde kendi hakkı hâkimiyeti tanınmış olan adalardan gayri cezireler üzerinde — ki bu arazi ve cezirelerin mukadderatı alâkadarlar tarafından tâyin edilmiş ve edilecektir. — Her ne mahiyette olursa olsun, haiz olduğu bileümle hukuk ve müstenadından feragat ettiğini beyan eyler.

İşbu maddenin ahkâmı mücaveret münasebeti ile Türkiye ile hemhudut memleketler arasındaki takarrur etmiş ve edecek olan ahkâmı hususiyeyi ihlâl etmez.

Madde : 17 — Türkiyenin Mısır ve Sudan üzerindeki bütün hukuk ve müstenidatından feragatinin hükmü 5 teşri nisani 1914 tarihinden muteberdir. ;

Madde : 18 — Mısır vergisiyle temin edilen Osmanlı istikrazlarına yâni 1855, 1891, 1894 istikrazlarına müteallik bil-

sında tahdidi hudut komisyonuna muavenet etmeye salih memur-inı fenniye tedarik etmeyi taahhüt eyler.

Madde : 9 — Alâkadar devletler, komisyon tarafından vaz edilmiş olan nirengi noktalarını, işaretleri ve direk veya hudut işaretlerini hüsn-ü muhafaza etmeyi taahhüt ederler.

Madde : 10 — Hudut işaretleri birbirinden gözle görünebilecek mesafelere vazolunacaktır. Bunlara numara vaz edilecektir. Buldukları mevkiler ve numaraları bir harita üzerinde işaret edilecektir.

Madde : 11 — Tahdid-i hududa ait kat-i zabıtnâmeler, haritalar ve onlara merbut vesaik üç nushai asliye olarak tanzim olunacaklardır. Bunlardan ikisi hemhudut devletler hükümetlerine tevdi edilecek ve üçüncü nüshasında işbu muahedeye vaz-ı imza eyleyen devletlere birer suret-ı musaddakasını tevdi eylemek üzere Fransa cumhuriyeti hükümetine irsal kılınacaktır.

Madde : 12 Şarki bahr-ı sefit adaları üzerinde ve İmroz ve Bozcaadaları ile Tavşan adalarından gayri bilhassa Limni, Semendrek, Midilli, Sakız ve Sisam ve Nikarya adaları üzerinde Yunan hakimiyetinin kabulüne dair 17/30 Mayıs 1913 tarihli Londra Muahedenâmesinin beşinci ve 1/14 Tesrinisani 1913 tarihli Atina Muahedenâmesinin 15 inci maddeleri ahkâmına tebean 13 Şubat 1914 tarihli Londra konferansında ittihaz edilip 13 Şubat 1914 tarihinde Yunan hükümetine tebliğ edilen karar. işbu muahedenâmenin İtalyanın hâkimiyeti altına vaz edilen ve 15 inci maddede mezkûr olan adalara müteallik ahkâmı mahfuz kalmak şartıyla teyid edilmiştir. Asya sahilinden üç milden dün mesafede kâin adalar, işbu muahedede hilafına sarahat bulunmadıkça Türkiye hakimiyeti altında kalacaklardır.

Madde : 13 — Sulhun muhafazasını temin zammında Yunan hükümeti Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adalarında âtideki tedabire riayet etmeyi taahhüt eder.

1 — Mezkûr adalarda hiç bir üssü bahri, hiçbir istihkâm tesis ve inşa edilmeyecektir.

2 — Yunan askeri tayyarelerinin Anadolu sahili arazisi üzerinde tayeran etmesi menedilecektir. Mukabeleten Türk hükümeti askeri tayyarelerinin mezkûr adalar üzerinde tayeranini men edecektir.

3 — Mezkûr adalarda Yunan kuvayı askeriyesi, taht-ı si-

AIKÂM-I MAHSUSA

Madde : 23 — Tarafeyn-i âliyejn-i âkıdeyn boğazların usulüne dair bugünkü tarihle münakit mukavele-i mahsusada beyan olunduğu veğhile Çanakkale boğazında, Marmara denizinde ve Karadeniz boğazında bahren ve tarik-i havaiye ile gerek sulh ve gerek harb zamanlarında serbesti-i mürur ve seyr-i sefain esasını tasdik ve beyan hususunda mütehitdirler. Mezkûr mukavele buradaki tarafeyn-i aliyeyn-i âkıdeyn nazarında işbu muahedede münderiç olduğu takdirde haiz olacağı hüküm ve kuvvetin aynını haiz olacaktır.

Madde : 24 — İşbu muahedenin ikinci maddesinde tarif edilen hudutların usulüne müteallik ve bugünkü tarihle münakit mukavele-i mahsusada buradaki tarafeyn-i aliyeyn-i âkıdeyn nazarında işbu muahedede münderiç olduğu takdirde haiz bulunacağı hüküm ve kuvvetin aynını haiz olacaktır.

Madde : 25 — Türkiye, kondisiye yanyana harb etmiş olan devletler ile diğer düvel-i âkıde beyinde münakit muahedat-ı sulhiye ve mukavlat-ı munzamanın tamame-i meriyetini tanımayı ve eski Almanya imparatorluğu, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan arazisine dair ittihaz olmuş veya olunacak mukarreratı kabul etmeği ve böylece tâyin edilen hudutlar dahilindeki yeni devletleri tanımayı taahhüt eder.

Madde : 26 — Türkiye şimdiden Almanya, Avusturya, Bulgaristan, Macaristan, Yunanistan, Lehistan, Romanya, Sırp - Sloven - Hırvat devleti ile Çek - Slovakya devletinin hudutlarını, işbu hudutlar 25 inci maddede beyan olunan muahedeler veyahut mütemmim bircümle mukavelelerle tesbit edilmiş veya edilecek olduğu şekilde tasvip ve kabul edildiğini beyan eder.

Madde : 27 — Türkiye hükümeti veya Türk memurini tarafından, Türk arazisi haricinde işbu muahedeye vazruhimza diğer devletlerin taht-ı hâkimiyetinde veya himayesinde bulunan arazi tebası ile Türkiyeden ayrılan arazi tebası üzerinde siyasi, teşrii veya idari hususattan herhangi bir sebebe müstenit olursa olsun hiçbir selâhiyet veya hakkı kazâ istimal edilmeyecektir.

cümle taahhüdât ve mükellefiyattan Türkiye ibra olunmuştur. İşbu üç istikraz mürettebatı için Mısır tarafından vaki olan tediyatı seneviye Mısır duyun-u umumiyesi mürettebatının elhâleti hâzîhi bir kısmını teşkil etmekte bulunduğundan duyun-u umumiye-i Osmanîyeye müteallik sair bilcümle mükellefiyattan Mısır ibra olunmuştur.

Madde : 19 — Mısır devletinin tanınmasından müteallik mesail alâkadâr devletler arasında tâyin edilecek şerait dairesinde muahheren takarrür edecek ahkâm ile hâl edilecek ve işbu muahede mucibince Türkiyeden ayrılan araziye müteallik muahede-i mezkûre ahkâmı Mısır devletine tatbik edilecektir.

Madde : 20 — Kıbrısın Britanya hükûmeti tarafından 5 teşrinisani 1914 de ilân olunan ilhakımı Türkiye tanıdığını beyan eder. ² *İstikraz mürettebatı* *İstikraz mürettebatı*

Madde : 21 — 5 teşrinisani 1914 tarihinde Kıbrıs adasında mütemekkin olan Türk tebası kanun-u mahallinin tâyin ettiği şerait dairesinde İngiltere tabiyetini iktisab ve bu yüzden Türk tabiyetini zayi edeceklerdir. Maahaza işbu muahedenamenin mevkii meriyete vazından itibaren 2 senelik bir müddet zarfında Türk tabiyetini ihtiyar edebileceklerdir. Bu takdirde hakk-ı hıyarlarını istimal ettikleri tarihi takip eden 12 ay zarfında Kıbrıs adasını terk etmeye mecbur olacaklardır.

İşbu muahedenamenin mevkii meriyete vazi tarihinde Kıbrıs adasında mütemekkin olup da kanunu mahallinin tâyin ettiği şerait dairesinde vukubulan müracaat üzerine tarih-i mezkûrde İngiltere tabiyetini ihraz etmiş veya etmek üzere bulunmuş Türk tebası dahi bundan dolayı Türk tabiyetini zayi edeceklerdir.

Şurası mukarrerdir ki, Kıbrıs hükûmeti, Türk hükûmetinin muvafakati olmaksızın Türk tabiyetinden başka bir tabiyet ihraz etmiş olan kimselere İngiltere tabiyetini tefvizden imtina etmek selâhiyetini haiz olacaktır.

Madde : 22 — Türkiye, 27 nci maddesinin ahkâm-ı umumiyesine hâlel gelmemek şartıyla 18 teşrin evvel 1912 tarihli Lozan muahedesini ve ona müteallik senedat mucibince her ne mahiyette olursa olsun Trablusgarp (Libya) üzerinde haiz olmuş olduğu kâffe-i hukuk ve imtiyazatın ilga-i katisini tanı-

2 sene müddet zarfında ahâlisinin ekseriyeti kendisinin ırkına mensup olan devletlerden birinin tabiiyetini mezkûr devletin mezkûr arazideki ekseriyet ahâliden ırk itibariyle ayrı olan kimseler, işbu muahedenin mevkii meriyete vazından itibaren muvafakati şartıyla ihtiyar edebileceklerdir.

Madde : 33 — 31, 32 nci maddeler ahkâmı mucibince hakkı hıyarlarını istimal eden eşhas bunu takip eden 12 ay zarfında ikametgâhlarını hakk-ı hıyarlarını lehine istimal ettikleri devlet arazisine nakle mecburdurlar.

Hakk-ı hıyarlarını istimalden mukaddem nakim buldukları diğer devletin arazisinde malik oldukları emval-i gayrimenkuleyi muhafaza etmekte serbest olacaklardır. Hernevi emval-i menkulcilerini beraberlerinde nakledebileceklerdir. Bundan dolayı kendilerine ne ihraç ne de ithal için hiçbir harç veya resim tarh olunmayacaktır.

Madde : 34 — İşbu muahede ahkâmı mucibince Türkiyeden ayrılan arazi ahali-i asliyesinden olup 18 yaşını müteceviz olan ve işbu muahedenin mevkii icraya vazı anında memalik-i cenebiyede yerleşmiş bulunan Türk tebası, Türkiyeden ayrılan memalikte icra-i hâkimiyet eden hükümetler ile kendilerinin yerleşmiş buldukları memleketlerin hükümetleri arasında aktine lüzum görülebilecek itilâfât kayd-ı ihtirazisi tahatında ahali-i asliyesinden buldukları arazide meri olan tabiiyeti iktisapta muhayyerdirler. Şu şartla ki: ırkları itibariyle bu arazi ahâlisinin ekseriyetine mensup olalar, o arazide icra-i hâkimiyet eden hükümet de bura muvafakat ede.

Bu hakk-ı hıyar işbu muahedenin mevkii meriyete vazı tarihinden itibaren iki sene müddet zarfında istimal edilmelidir.

Madde : 35 — Düvel-i âkide, işbu muahdede veya Almanya, Avusturya, Bulgaristan veya Macaristan ile münakit sulh muahedelerinde veyahut Türkiyeden başka düvel-i âkide-i mezkûre ile veya onlardan biri ile Rusya beyinde veya kendi aralarında münakit bir muahdede derpiş edilen ve alâ-kadarâne kendileri için iktisabı mümkün olan herhangi bir başka tabiiyeti ihraz müsaadesini bahşeden hakk-ı hıyarın istimaline hiçbir vechile mümânaat göstermeyeceklerini taahhüt ederler.

Madde : 36 — İşbu fasıl ahkâmının tatbikına mütedair olan kâffe-i hususâtda zatül zevce kadınlar zevçlerinin ve 18

Şurası mukarrerdir ki; memurin-i mezhebiye-i islâmiyenin vezaif-i diniyelerine halel iras edilmiş değildir.

Madde : 28 — Tarafeyn-i aliyeyn-i akideyn, Türkiyede kapitülasyonların kâffe-i nukat-ı nazardan tamamen ilgasını herbiri kendisine taallüku cihetinden kabul ettiklerini beyan ederler.

Madde : 29 — Fransız tebası Faslılar, Tunuslular, Türkiyede diğer Fransız lebasının tâbi olduğu usulün her hususta aynıma tâbi olacaklardır.

Trablusgarb tebası, Türkiyede diğer İtalyan tebasının tâbi olduğu usulün her hususta aynıma tâbi olacaklardır. Bu maddenin ahkâmı aslen Tunuslu, Trablusgarblı, Fash olup da Türkiyede yerleşmiş bulunanların tâbiyetleri bahsinde bir hükmü tazammun etmez.

Türk tebası, birinci ve ikinci fıkralardaki ahkâmdan ahalisinin müstefit bulunduğu memleketlerde, karşılıklı olarak Fransa ve İtalyadaki usulün aynından müteakiben müstefit olacaklardır.

Birinci fıkradaki ahkâmdan ahalisi müstefit olan memleketlerden vürud eden veya o memleketlere sevkolunan eşyanın Türkiyede tâbi olacağı usul ile bilhukubele Türkiyeden vürudeden veya Türkiyeye sevk edilen eşyanın mezkûr memleketlerde tâbi olacağı usul, Fransa hükümetiyle Türk hükümeti arasında biltilâf tâyin edilecektir.

FASIL 2

TABIİYET

Madde : 30 — İşbu muahede ahkâmı mucibince Türkiyeden ayrılan arazide yerleşmiş Türk tebası bihakkin ve kavanin-i mahalliyeye mevzu şerait dahilinde işbu arazinin intikal ettiği devletin tebası olacaklardır.

Madde : 31 — 18 yaşını müteaviz olup da 30 uncu madde ahkâmı mucibince Türk tabiiyetini zayi ve bihakkin yeni tabiiyet iktisap eden eşhas işbu muahedenin mevki-i meriyete vazı tarihinden itibaren 2 sene müddet zarfında Türk tabiiyetini ihtiyar etmek selâhiyetini hâiz olacaklardır.

Madde : 32 — İşbu muahede ahkâmı mucibince Türkiyeden ayrılan arazide yerleşmiş ve 18 yaşını müteaviz olup

BİRİNCİ FASLA MÜRUBUT İLÂHİKA
1 Teşrinisani 1914 tarihinden evvelki Duyun-u Umumiye-i
Osmaniye'nin cetveli

A KISMI

(1) İstikraz	(2) Mukavelenâme Tarihi	Faiz (3) %	Devre-i itfa (4)	(5) İhracaden bank
duyunu muvahhede	1-14/9/1903, 8-21/6/1906	4		
İkramiyeli Türk tahvi.	5/1/1870			
Osmaniye	18-30/4/1890	4	1931	Osmanlı Bankası
Tömbeki	26/8-4/5/1893	4	1954	» »
40 milyon franklık				Deutsche Bank
şark şimceri-diferleri	1-13/3/1894	4	1957	gurubu, Enternasyon Banka ve 2 Fransı bankası dahil olduğ
% 5 1896	20/2-12/3/1896	5	1946	Osmanlı Bankası
Gümrük 1902	17-29/5/1886, 28/9-10-11/1902	4	1958	» »
% 4 1903	3/10/1888,			
seyd-i bahri	21/2-6/3/1903	4	1958	Deutsche Bank
Bağdat I. tertip	20/2-5/3/1903	4	2001	» »
% 4 1904	4-17/9/1903	4	1950	Osmanlı Bankası
	21/4-11/12/1901,			
% 4 1901-5	25/4-8/5/1905	4	1951	» »
Tehizat-1				
Askeriye	4-17/4/1905	4	1961	Deutsche Bank
Bağdat II. tertip	20/2-5/6/1908	4	2006	» »
Bağdat III. tertip	20/2-5/6/1908	4	2010	» »
% 4 1908	6-19/9/1908	4	1965	Osmanlı Bankası
% 4 1909	30/9-13/10/1909	4	1950	» »
Soma -				
Bandırma	20/3-11/12/1910	4	1992	» »
Hüdeyde -				
Sana	27/9-10/11/1910	4	1952	Fransız bankası
Konya ovası	5-18/11/1913	5,5	1943	Deutsche Bank
% 5 1914	13-26/4/1914	5	1962	Hurubu
				Osmanlı Bankası

NOT : İşbu iki cetvel bu faslın nihayetine dercoluması gerekirken yanlışlıkla buraya konmuştur. (Özür dileriz)

yaşından dün olan çocuklarda ebeveynlerinin tabii oldukları şeraite ittiba edeceklerdir.

FASIL 3

EKALİYETLERİN HİMAYESİ

Madde : 37 — Türkiye, 38 den 44 e kadar olan maddelerde musarrah ahkâmını kavanin-i asliye şeklinde tanınmasını ve hiçbir kanun, bir nizam ve hiçbir muameleyi resmîyenin bu ahkâma münafi veya muarız olmamasını ve hiçbir kanun, nizam ve hiçbir muameleyi resmîyenin ahkâm-ı mezkûreye ihraz-ı tefevvuk etmemesini taahhüt eder.

Madde : 38 — Türk hükûmeti, tevellüt, milliyet, lisan, ırk veya din tefrik etmeksizin Türkiye ahalisinin kâffesine hayat ve hürriyetlerince himaye-i taamme ve kâmile bahşetmeyi taahhüt eder. Türkiyenin bütün ahalisi intizam-ı âmme ve âdab-ı umumiye ile gayr-ı kabîl-i telif olmayan her din, mezhep veya itikadın gerek umumî ve gerek hususî suretiyle serbest-i icrası hakkına malik olacaklardır. Gayrimüslim ekalîyetler, bütün Türk tebasına tatbik edilen ve Türk hükûmeti tarafından müdafaa-i milliye veya intizam-ı âmmenin muhafazası için memleketin her tarafında veya bir kısmında ittihaz edilen tedabir mahfuz kaimak şartıyla serbesti-i seyrü sefer ve muhaceretten tamamiyle istifade edeceklerdir.

Madde : 39 — Gayrimüslim ekalîyetlere mensup Türk tebası Müslümanların istifade ettikleri aynı hukuku medeniye ve siyasiyeden istifade edeceklerdir. Türkiyenin bütün ahalisi din tefrik edilmeksizin kanun nazarında müsavi olacaklardır. Din, itikat veya mezhep farkı hiçbir Türk tebasının hukuku medeniye ve siyasiyeden istifadesine vebilhassa hıdmat-ı âmme kabulüne memuriyet ve meratibe nailiyetine veya muhtelif mesalik ve sanayi icra etmesine bir mâni teşkil etmeyecektir. Bilumum Türk tebasının gerek münasebat-ı hususiye veya ticariyede, gerek din, malbuat veya her nevi neşriyat hususunda gerek içtimaat-ı umumiyede herhangi bir lisanı istimal hakkına malik olmalarına karşı hiçbir kayıt vazedilemeyecektir. Lisan-ı resmî mevcut olmakla beraber Türkçeden gayri lisan ile mütakellim bulunan Türk tebasına mehakim huzurunda kendi lisanlarını şifahî suretle istimal edebilmeleri zımında teshilât-ı münasebe ibraz olunacaktır.

Madde 40 — Gayri müslim ekalîyetlere mensup olan Türk tebası hukuken ve fiilen diğer Türk tebaya taşbik edi-

len aynı muamele ve teminattan müstefit olacaklardır. Bunlar bilhassa masrafları kendine ait olmak üzere her türlü müessesat-ı hayriye, diniye veya içtimaiyeyi, her türlü mektep ve sair müessesatı talim ve terbiyeyi tesis, idare ve murakabe etmek ve buralarda kendi lisanlarını serbestçe istimal ve âyini dinilerini serbestçe icra eylemek hususlarından müsavi hukuka malik olacaklardır.

Madde: 41 — Tedrisat-ı umumiye hususunda Türk hükümeti gayri müslim tebasının mühim bir nisbet dahilinde mütemekkin oldukları şehirler ve kazalarda bu Türk tebasının çocuklarının iptidai mekteplerde kendi lisanlarıyla tahsil etmelerini temin zımında teshilât-ı münasebete ihraz edecektir. Bu hüküm Türk hükümetinin mezkûr mekteplerde Türk lisanının tedrisini mecburi kılmasına mâni olmayacaktır.

Gayri müslim ekalliyetlere mensup Türk tebasının mühim nisbette mevcut oldukları şehirlerde veya kazalarda devlet bütçesi, belediye veya sair bütçeler tarafından terbiye, din veya emri hayır maksadıyla tahsis edilen mebalğden bu ekalliyetlere de muhakkak bir hisse temin olunacaktır.

Mebalğ-i mezkûre alâkadar müessesatın sahibi selâhiyet mümessillerine ita edilecektir.

Madde 42 — Türk hükümeti gayri müslim ekalliyetlerin hukuk-u aile veya ahkâm-ı şahsiyeleri bahsinde bu mesailin mezkûr ekalliyetlerin örf ve âdetlerince hâl ve fasl edilmesine müsait ahkâm vaz'ına muvafakat eder.

İşbu ahkâm Türk hükümetiyle alâkadar ekalliyetlerden her birini müsavi miktarda mümessillerden mürckkep hususi komisyonlar tarafından tanzim olunacaktır. İhtilâf vukuunda Türk hükümetiyle cemiyet-i akvam meclisi Avrupa hukuşinasları meyanından müntehep bir hakemi alel hakemi bilitifak tayin edeceklerdir. Türk hükümeti mezkûr ekalliyetlere ait kiliselere, havralara, mezarlıklara vesair müessesatı diniyeye her türlü himayeyi bahşeylemeyi taahhüt eder. Aynı ekalliyetlerin hali hazırda Türkiyede mevcut olan evkafına ve müessesat-ı diniye ve hayriyelerine her türlü teshilât ve müsaadat ita olunacak. Ve Türk hükümeti yeni müessesat-ı diniye ve hayriye ihdası hakkında bu kabli sair müessesat-ı hususiye temin edilmiş olan teshilât-ı lâzımden hiçbirini diriğ etmeyecektir.

Madde: 43 — Gayri müslim ekalliyetlere mensup Türk te-

<p> Mütun idareci nhisariyesi avansı % 5 1911 hazine tahvilâtı Şefain-i harbiye mübayaası Banka Os- mani 1912 hazine tah- vilâtı Banka Os- mani 113 hazine hivilâtı doğ- rıdan doğ- ruya ihraç edilen tahvi- t dahil K) 54 üncü addeye üracaat </p>	<p>4/8/1913</p>				
	13/8/1911	5	1916 X	Türkiye Milli Bank	
	8/21/1911	5	1916 X	Osmanlı Bankası	
	19/1-1/2/1953	5	1918 X	Periye ve şürekası	

B Kısmı

Avanslar	Mukavelename tarihi	Faiz	İtibari Sermayei İptidaiyesi (T.L.)
Bağdat şirketi	3-16 Haziran 1908		
Fenerler İda.	5-18 Ağustos 1904		
Fenerler İda.	5-18 Temmuz 1907	7	300 000
Köstence	27-9 Teşriniev. 1904	8	55 000
kablo Şti.		7	300 000
Tünel şirketi		4	17 335
Eytam sandığı			3 000
Deutsche Bank	Muhlelif tarihlerde		153 147
Fenerler idaresi	13-26 Ağustos 1912	5,5	33 000
Anadolu demir- yolu	3-16 Nisan 1913	7	500 000
	24-5 Mart 1914	6	200 000

KISIM 2

AHKÂM-I MALİYE

FASIL I

DÜYUN-U UMUMİYE-İ OSMANİYE

Madde 46 — İşbu fasla merbut cetvelde muharrer düyun-u umumiye-i Osmaniye işbu fasılda münderiç şerait dairesinde Türkiye ile 1912-1913 Balkan muharebeleri neticesinde lehlerine Osmanlı İmparatorluğundan arazi terkedilmiş olan devletler ve işbu muahedenin 12 ve 15. maddelerinde mevzuabahs olan adaların ve işbu maddenin son fıkrasında mezkûr arazi-nin kendilerine ilhak olunduğu devletler ve nihayet işbu muahede mucibince Osmanlı İmparatorluğundan ayrılan Asya arazisi üzerinde müecdedden teşekkül eden devletler arasında taksim edilecektir. Bundan maada bâlâda zikrolunan devletlerin kâffesi 53 üncü maddede gösterilen tarihlerden itibaren işbu fasılda münderiç şerait dairesinde düyunu umumiye-i Osmaniye mürettebatına ait mükellefiyatı seneviyeye dahi iştirâk edeceklerdir.

53. maddede tesbit edilen tarihlerden itibaren Türkiye diğ-er devletlerin uhdesine tahmil edilen hisas-ı iştirakiyyeden hiçbir vechile mesul tutulmayacaktır.

1 Ağustos 1914 tarihinde Osmanlı hâkimiyeti altında olup Türkiyenin işbu muahedenamenin ikinci maddesinde tayin edilen hudutları haricinde bulunan Türkiye arazisi, düyunu umumiye-i Osmaniye'nin taksimi hususunda mezkûr muahedename mucibince Osmanlı İmparatorluğundan ayrılmış gibi telâkki edilecektir.

Madde 47 — Düyunu Umumiye-i Osmaniye meclisi, işbu fasla merbut cetvelin (a) kısmında münderiç istikrazata ait olan ve âlakadar devletlerden her birine isabet eden tekasit-i seneviyenin miktarını işbu muahedenamenin mevki-i meriyete vazı tarihinden itibaren 3 ay müddet zarfında 50 ve 51. maddelerde mevzu esasat üzerine tayin edecek ve bunu düvel-i mezkûreye tebliğ eyleyecektir.

Salif-üz zikir devletler düyunu umumiye-i Osmaniye meclisinin bu husustaki mesaisini takibetmek üzere İstanbula mu-rahhaslar göndermek selâhiyetini haiz olacaklardır.

bası, ahkâm-ı diniyelerine muğayır veya dinî âyihulerini muhil herhangi bir muamelenin ifasına mecbur tutulamıyacakları gibi istirahat-ı esbuiyeleri olan günde mahkemelerde isbat-ı vücut etmekten veya herhangi bir muameleyi kanuniye icrasından istinkâf ettiklerinden dolayı hiçbir hakları sâkit olma-yacaktır.

Maamafih bu hüküm mezkûr Türk tebayı intizamı âmme-nin muhafazası için diğer Türk tebaya tahmil edilen mecbu-riyetlerden âzade kılmıyacaktır.

Madde 44 — Türkiye işbu faslın yukarıki maddelerinin Türkiyenin gayrı müslim ekalliyetlerine taallük ettiği merte-be de ahkâm-ı mezkûrenin beynelmilel menfaati haiz taahhü-dat teşkil etmelerini ve cemiyeti akvamın kefaleti altına va-zedilmelerini kabul eyler.

Bunlar cemiyeti akvam meclisinin ekserisinin muvafakati olmaksızın tadil edilemeyeceklerdir. Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya ve Japonya cemiyeti akvam meclisi tarafından işbu mevât hakkında usulü dairesinde kabul edilecek olan her türlü tadilatı reddetmeyi muahedeyi hazıra taahhüt ederler.

Türkiye, cemiyeti akvam meclisi âzasından herbirinin bu taahhüdatdan herhangi birine karşı vuku bulan tecavüzü ve-ya tecavüz tehdidini meclisin nazarı dikkatine arza selâhiyet-tar olacağını ve meclisin icabı hale göre münasip ve müessir telâkki edilecek bir sureti hareket ittihaz ve talimat ita ede-bileceğini kabul eder. Bundan başka Türkiye işbu mevatta mütedair hukuki veya fiili mesailde Türk hükümetiyle vazı-ul imza diğer devletlerden biri veya cemiyet-i akvam meclisi âza-sından diğer bir devlet beyninde ihtilâf-ı efkâr vukua geldiği takdirde işbu ihtilâfın cemiyet ahitnamesinin 14 üncü madde-si ahkâmına nazaran beynelmilel mahiyeti haiz bir ihtilâf gi-bi telâkki edilmesini kabul eder. Türk hükümeti bu kabilden olan her ihtilâfın diğer taraf talep ettiği takdirde beynelmi-lel adalet mahkeme-i dalmesine tevdiini kabul eder. Mahke-me-i dalmenin kararı kabil-i istinaf olmayıp cemiyeti akvam ahitnamesinin 13 üncü maddesi ahkâmı mücibince verilmiş bir kararın aynı kuvvet ve hükmünü haiz olacaktır.

Madde 45 — İşbu fasıl ahkâmı ile Türkiyede bulunan gay-rı müslim ekalliyetler hakkında tanınan hukuk, Yunanistan tarafından kendi arazisinden bulunan müslüman ekalliyet-hakkında dahl tanımıştır.

leriyle işbu fashın ahkâmı nazarı itibare alınarak yapılacaktır. Birinci fıkrada muharrer komisyon Türk hükümetinin bir mümessili ile düyunu umumiyei Osmaniyeye meclisinin ve düyunu muvahhede ile Rumeli demiryolu tahvilâtından gayri düyunun birer mümessilinden ve alâkadar devletlerden her birinin tayin edebileceği mümessilden terckküp edebilecektir. Komisyonunda ihtilâf hasıl edilemiyen kâffe-i mesai 47 inci maddenin 4 üncü fıkrasında muharrer hakeme tevdi edilecektir.

Türkiye kendi hissesi için yeni esham ihracına karar verdiği takdirde bir Türk hükümeti mümessili ile düyunu umumiye meclisinden ve düyunu muvahhede ile Rumeli demiryolu tahvilâtından gayri düyun mümessilinden mürekkep bir komite marifetiyle, evvel be evvel Türkiyeye müteallik olmak üzere sermaye-i düyunun taksimi fera edilecektir.

Müceddeden ihdas edilecek esham komisyona tevdi edilecek ve komisyon Türkiyenin ibrasını ve diğer taraftan düyunu umumiyei Osmaniyeden uhdelerine birer hisse tahmil olunan diğer devletlere karşı hamillerin hukukunu mübeyyin şerait dairesinde esham-ı mezkûrenin hamillere itasını temin edecektir. Düyunu umumiyei Osmaniyeden her devletin hissesini temsilen ihraç edilecek esham tarafeyn-i aliyeyn-i akideyn arazisinde her türlü damga resminden veya işbu ihraçtan tevellüt edecek sair rüsûmdan muaf tutulacaktır. Alâkadar devletlerden her birine isabet eden mürettebatı seneviyenin tediyesi re'sul mal-i itibariyenin taksimine müteallik işbu maddede münderiç bulunan ahkâmdan dolayı tehir edilemeyecektir.

Madde 50 — Kırkyedinci maddede mezkûr mürettebatı seneviyenin ve 49 uncu maddede mevzuubahs olan düyunu umumiyei Osmaniyenin mali itibarisinin taksimleri berveçhi âti vuku bulacaktır.

1) 18 tegrinievvel 1912 tarihinden evvelki istikrazlar ile onlara ait mürettebatı seneviye 1912-1913 Balkan Harpleri neticesinde bulunmuş olduğu hal üzere Osmanlı İmparatorluğu ile muharebatı mezkûre neticesinde Osmanlı devletinden lehlerine arazi tefrik olunan Balkan hükümetleri ve işbu muahedenin 12 ve 15 inci maddelerinde mevzuubahs adaların kendilerine ilhak olduğu devletler arasında taksim olunacak ve mezkûr muharebata hateme veren muahedelerin veya muahheren aktedilmiş muahedatın mevkiî mer'iyete vaz'ılarından sonra vu-

Düyunu umumiye meclisi, Bulgaristan ile 27 Teşrinlani 1919 tarihine mün'akit sulh muahedenamesininin 134 üncü maddesinde zikrolunan vezaiifi ifa edecektir.

İşbu maddede muharrer esasatın tatbikına müteallik olarak alâkadar taraflar beyninde tahaddüs edebilecek olan bütün ihtilâfat, birinci musarrah tebligatın ifasından sonra nihayet bir ay zarfında cemiyet-i akvam meclisinden iracesi rica edilecek bir hakeme tevdi olunacak ve işbu hakem âzami 3 ay müddet zarfında kararını ita edecektir. Hakeme verilecek ücret, cemiyeti akvam meclisi tarafından tayin ve diğer masarif-i tahkimiyeye ile beraber alâkadar taraflara tahmil edilecektir. Hakemin mukarreratı kat'i olacaktır. Zikrolunan hakeme müracaat tekasid-i seneviyenin tediyelerini tehir etmeyecektir.

Madde 43 — İşbu fasılda merbut cetvelin (a) kısmında gösterilen düyunu umumiye Osmaniyenin aralarında taksim edilecek devletlerden Türkiyeden maadası 67 inci maddede mevzu bahis olan tekasidi seneviyeden mütenezirân uhdelerine isabet eden hisseleri hakkında maddel mezkûre ahkâmı mucibince kendilerine vuku bulacak tebligat gününden itibaren 3 ay zarfında düyunu umumiye meclisine kendi hisselerinin tediyelerini temin için kâfi miktarda karşılık (rehin) irae edeceklerdir.

Bâlâda muharrer müddet zarfında mezkûr karşılıklar tesis olunmadığı veyahut tesis olunan karşılıkların muvafık olup olmadığı hakkında ihtilâf zuhur ettiği takdirde işbu muahedenameye vazı-ul imza herhangi bir devlet tarafından cemiyet-i akvam meclisine müracaat edilebilecektir.

Cemiyet-i akvam meclisi, karşılık olarak tahsis olunan varidatın cibayetini Türkiyeden maada aralarında düyunu umumiye taksim edilecek olan devletler arazisinde mevcut beynelmilel teşkilât-ı maliyeye tevdi edebilecektir. Cemiyeti akvam meclisinin mukarreratı kat'i olacaktır.

Madde 49 — Alâkadar devletlerden her birine isabet eden tekasidi seneviyenin 47 inci madde ahkâmına tevfiakan tayin-i kat'isine tevessül olunduğu günden itibaren bir ay müddet zarfında işbu fasla merbut cetvelin (A) işaretli kısmında muharrer düyunu umumiye Osmaniyenin re'sul mal-i itibarisinin tarz-ı taksimini tesbit etmek üzere Pariste bir komisyon itima edecektir. İşbu taksim; tekasid-i seneviyenin tevzii için kabul edilmiş olan nisbetlere göre ve istikraz mukavelename-

hasılatı nazarı itibare alınmayacaktır.

2) 46 ıncı maddenin son fıkrasında zikrolunan arazi dahil olduğu halde işbu muahede mucibince Osmanlı devletinden ayrılan araziye gelince alâkadar devlete isabet eden hissenin 50. maddenin ikinci fıkrası ahkâmına tevfikân taksim kılınacak tekasid-i seneviye yekûn-u umumiyesine nisbetle balığı, arazi-i münfeke vasatı varidatı ile 1910 - 11 ve 1911 - 12 senevi maliyeleri esnasında (1907 senesinde mevzu gümrük rusum manzumesi hasılatı da dahil olduğu halde) Osmanlı devletinin vasatı varidatı umumiyesinden birinci fıkrada zikrolunan arazi ve adalar hissesinin badettenzıl kalan miktarı arasındaki aynı nisbet dairesinde olacaktır.

Madde 52 — İşbu fasla merbut cetvelin (B) kısmında mezkûr avanslar Türkiye ile 46 ıncı maddede zikrolunan diğer devletler arasında şerait-i âtiye dairesinde taksim olunacaktır.

1) Cetvelde muharrer olup 17 teşrinievvel 1912 de mevcut bulunan avansların, işbu muahedenin mevkii icraya vaz'ı tarihinde tesviye olunmayan re'sul mali varsa işbu re'sul mâl ve keزالık 53 üncü maddenin birinci fıkrasında zikredilen tarihlerden beri müterakim faizler ile tevarih-i mezkûreden beri vuku bulan tediyat, 50 ıncı maddenin birinci fıkrası ile ve 51 ınci maddenin birinci fıkrasında münderiç ahkâma taksim olunacaktır.

2) İşbu ilk taksim neticesinde Osmanlı devletine isabet eden mebalîğ ile cetvelde muharrer olup devleti mezkûre tarafından 17 teşrinievvel 1912 tarihi ile 1 teşrinisanı 1914 tarihi arasında aktedilmiş bulunan avansların işbu muahedenamenin mevkii mer'iyete vaz'ı tarihinde tesviye olunmayan re'sul mali varsa işbu re'sul mal ve keزالık 1 mart 1920 tarihine kadar müterakim faizleriyle mezkûr tarihten beri vuku bulan tediyat, 50 ınci maddenin ikinci fıkrasıyla 51 ınci maddenin ikinci fıkrasında münderiç ahkâma tevfikân taksim olunacaktır.

Düyunu umumiyei Osmaniye meclisi mezkûr avanslardan alâkadar devletlerden her birine isabet eden hisse miktarını işbu muahedenin mevkii mer'iyete vaz'ından itibaren 3 ay müddet zarfında tayin ve bunu mezkûr devletlere tebliğ eyleyecektir. Türkiyeden maada devletlere tahmil edilen mebalîğ mezkûr devletler tarafından düyunu umumiye meclisine tediyeye edilecek düyunu umumiye meclisinde de ya dayinlere tesviye veyahut Türkiyenin mezkûr devletler hesabına gerek faiz

ku bulan arazi tahavyülâtı nazarı itibare alınacaktır.

2) Bu ilk taksimden sonra devlet-i Osmaniye'nin uhdesinde kalan istikrazat bakiyesi ile onlara ait mürettebat-ı seneviye bakiyesine devlet-i Osmaniye tarafından 17 teşrinievvel 1912 tarihi ile 1 teşrinisani 1914 tarihi arasında aktolunan istikrazat ile onlara ait mürettebatı seneviye ilâve olunmak suretiyle hasıl olacak yekûn Türkiye ile Asyada yeni teşkil olup işbu muahede mucibince devlet-i Osmaniye'den lehlerine arazi tefrik edilen devletler ve nihayet mezkûr muahedenin 46 ncı maddesinin son fıkrasındaki arazi kendisine ilhak edilen devlet arasında taksim olunacaktır. Re'sul malinin taksimi işbu muahedenin mevki-i meriyete vaz'i tarihinde her istikrazın re'sul malinin balığı olduğu miktar üzerinde icra olunacaktır.

Madde 51 — 50 inci maddede beyan olunan taksim neticesi olarak düyunu umumiye-i Osmaniye mürettebatı seneviyesinden alâkadar her devlete isabet eden hisse berveçhi âti tayin olunacaktır.

1) 50 inci maddenin fıkra-i üsüsünde beyan edilen taksim için evvel emirde 12 inci ve 15 inci maddelerde zikrolunan adalar ile Balkan harpleri neticesinde Osmanlı devletinden ayrılan arazinin mecmuuna isabet eyleyecek hisse miktarının takdirine tevessül olunacaktır. İşbu hissenin 50 inci maddenin birinci fıkrası ahkâmına tevfikân taksim olunacak tekasid-i seneviye yekûnuna nisbetle balığı 1907 senesinde mevzu gümrük rüsum manzumesi hasılatı da dahil olduğu halde 1910 - 1911, 1911 - 1912 sene-i maliyeleri esnasında Osmanlı devletinin varidat-ı umumiyesi yekûn vasatîsi ile mezkûr adalar ve arazi-i münlekenin birlikte olarak varidat-ı umumiyesi yekûn vasatîsi arasındaki aynı nisbet dairesinde olacaktır. Böylece tayin edilecek yekûn lehlerine bâlâdaki fıkrada mezkûr arazi ilhak edilen devletler arasında taksim edilecek ve bu tarzda mezkûr devlete isabet edecek hissenin beyinlerinde taksim edilecek yekûn-u umumiyeye nisbetle balığı bu devletlerden her birine ilhak edilen arazi varidat-ı vasatîsi ile Balkan harbi neticesinde Osmanlı devletinden ayrılan arazinin ve 12 inci ve 13 üncü maddelerde mezkûr olan adalar mecmuununun 1910 - 1911 ve 1911 - 1912 sene-i maliyeleri zarfındaki varidat-ı umumiye vasatîsi arasındaki aynı nisbet dairesinde olacaktır.

İşbu fıkrada mevzuubahs varidatın hesabından gümrük

edilmiş olan mebalîğ miktarına tekabül edinceye kadar Türkiyenin borçlu kalacağı tekasid-i mütedahileye mahsub edilecektir.

Madde 56 — Fimabâd düyunu umumiyeci Osmaniye meclis idaresinde Alman, Avusturyalı ve Macar hâmillerin murahasaları bulunmayacaktır.

Madde 57 — Düyunu umumiyeye-i Osmanliye istikraz ve avanslarına ve karşılığı Mısır vergisiyle lemin edilmiş olan 1855 ve 1891 ve 1894 Osmanlı istikrazatına ait faiz kuponlarının ibraz mühletleri ile salifüzzıkr istikrazlardan kurası çıkmış olan eshamın tahsili bedelâtı için ibraz mühletleri tarafeyn-i aliyeyn-i akideyn arazisinde 29 teşrinievvel 1914 tarihinden itibaren işbu muahedenin mevki mer'iyete vaz'ından 3 ayın inkizasına kadar tecil edilmiş addolunacaktır.

FASIL II

AHKÂM-I MUHTELİFE

Madde 58 — Bir taraftan Türkiye, diğer taraftan (Yunanistan hariç olduğu halde) düvel-i saire-i âkide, Türkiyeyle düveli mezkûrenin ve kezalik (çşhası hükmiyye de dahil olduğu halde) tebealarının, 1 ağustos 1914 tarihiyle muahedeyi hazıranın mevki-i mer'iyete vaz'ı tarihini beyninde güzeran eden müddet zarfında gerek ahval-i harbiyede, gerek istimval, zabt, sekvestro tasarruf veya müsadere tedabirinden münbalsi ziyat ve zararı ziyaniardan dolayı her türlü metalibi nakdiyede bulunmaktan mütekabilen feragat ederler.

Maamafih bâlâdaki hüküm, işbu muahedenin üçüncü kısmında muharrer ahkâma (ahkâm-ı iktisadiye) hâlel vermiyecektir.

Almanya ile mün'akit 28 Haziran 1919 tarihli sulh muahedenâmesinin 259 uncu maddenin (1) işaretli fıkrası ve Avusturya ile mün'akit 10 Eylül 1919 tarihli sulh muahedenâmesinin 210 uncu maddesinin (1) işaretli fıkrası mucibince Almanya ve Avusturya tarafından devredilmiş olan altın nükuş üzerindeki her türlü hukukundan Türkiye (Yunanistan müstesna olarak) diğer âkid devletler lehine feragat eder.

Birinci tertip Türk evrak-ı nakdiyesi hakkında gerek 20 Haziran 1331 (3 temmuz 1915) tarihli mukavelename ile gerek

ve gerek re'sul mal akçesi namıyla tediye etmiş bulunduğu mebalîğ miktarına tekabül edinceye kadar Türk hükümeti hesabına irat kaydolunacaktır.

Fıkra-i anifede icrası zikrolunan tediye işbu muahedemenin mevki mer'iyete vaz'ından itibaren müsavi 5 tekasid-i senevi ile icra olunacaktır. Tediye-i mezkûrenin Osmanlı devleti dayınlarına ifa edilecek kısmı avans mukavelâtında mukarrer faizleri de ihtiva edecek ve Türk hükümetine ait olan kısım ise bilâ faiz eda olunacaktır.

Madde 53 — Balkan muharebatı neticesinde lehlerine Osmanlı devletinden arazi ayrılmış olan devletlerin borçlu olduğu, işbu fasla merbut cetvelin (A) kısmında münderiç düyunu umumiye-i Osmaniye istikrazatı tekasid-i seneviyesi mebhûsun anı arazinin düvel-i mezkûreye intikalını mübeyyin olan muahedelerin mevki mer'iyete vaz'ı tarihinden itibaren lüzum-üt-tediye olacaktır. On ikinci maddede musarrah adalara gelince bunların taksid-i senevisi 1/14 teşrinisani 1913 tarihinden ve 15 inci maddede mevzuubahs olan adaların taksid-i seneviyesi 17 teşrinievvel 1912 tarihinden itibaren vacibüt tediye olacaktır.

İşbu muahede mucibince Osmanlı devletinden fekkedilen Asyadaki arazi üzerinde yeni müteşekkil devletler üzerinde 46. maddenin son fıkrasında gösterilen arazi kendisine ilhak edilen devletin borçlu oldukları tekasid-i seneviye 1 Mart 1920 tarihinden itibaren lâzımüt-tediye olacaktır.

Madde : 54— İşbu fasla merbut cetvelin (A) kısmına tâdat edilen 1911 - 1912 - 1913 hazine tahvilâtı, mukavelâtın tayin edildiği tediye tarihlerinden itibaren 10 sene müddet zarfında mukarrer faizleriyle beraber tasfiye olunacaktır.

Madde 55 — Türkiye dahi dahil olduğu halde 46 inci maddede zikrolunan devletler işbu fasla merbut cetvelin (A) kısmında tasrih olduğu vechile düyunu umumiye-i Osmaniye-den kendilerine isabet eden ve 53 üncü maddede muayyen tarihlerden itibaren lâzımüt-tediye olup tesviye edilmemiş bulunan tekasid-i seneviye miktarını düyunu umumiye-i Osmaniye meclisine tediye edeceklerdir. Bu tediye işbu muahedenin mevki mer'iyete vaz'ından itibaren müsavi 20 taksit-i senevi ile ve bilâ faiz ifa edilecektir Türkiyeden maada devletler tarafından düyunu umumiye meclisine tediye olunacak tekasid-i seneviye düvel-i mezkûre hesabına Türkiye tarafından tediye

olup veya onun tarafından idare edilip işbu maddenin 2 inci ve 3 üncü fıkralarında mevzu bahis olmayan emval ve emlâkin mahiyeti hukukiyesini tebdil etmeyecektir.

Madde 61 — İşbu muahede mucibince 'Türkiyeden gayri bir devletin tebaası meyanına giren ve mülki ve askeri tekaüt ve mazuliyet ve eytam ve eramil maâşatından istifade edenler maâşlarından dolayı Türk hükümetine karşı hiçbir talep dermeyan edemeyeceklerdir.

Madde 62 — Almanya ile mün'akit 28 Haziran 1919 tarihli Versay sulh muahedenamesininin 26 ıncı maddesi ve 10 Eylül 1919 tarihinde Avusturya ile ve 27 Teşrinisani 1919 tarihinde Bulgaristan ile ve 4 Haziran 1920 tarihinde Macaristan ile mün'akit sulh muahedenamelerininin mevcaddı mütenazırası mucibince Almanya, Avusturya, Bulgaristan ve Macaristanın Türkiyeden olan bilcümle matlubatınını devrini Türkiye kabul eyler.

Sair düveli âkide bu husustan dolayı Türkiye zimmetine terettüp eden düyundan Türkiyeyi ibra ederler.

Türkiyenin Almanya, Avusturya, Bulgaristan ve Macaristandan olan matlubatı dahi sair düveil âkide lehine devrolunmuştur.

Madde 63 — Harpten sonra Almanyadan Türkiyeye ihraç olunacak emtia bedelâtına mukabil Almanya hükümetinin Türkiye evrak-ı nakdiyesini muayyen bir kambiyo fiatıyla kabul edeceğine dair yapmış olduğu taahhüdatdan Almanya hükümetini ibra eylediğini Türkiye hükümeti sair düveli âkide ile bilittifak beyan eder.

KISIM 3

AHKÂM-I İKTİSADİYE

Madde 64 — Bu kısımda (düveli müttefika) tabirinden maksat Türkiyeden maada düveli âkidedir. (Müttefikin tebaası) tabiri, Türkiyenin gayri düveli âkide tebaasından bulunan veyahut düveli mezküreden birinin tahtı himayesindeki bir devlet veya arazi tebaasından olan eşhası hakikiye, şirkât, cemiyetat ve müessesata şamildir.

Bu kısmın (müttefikin tebaasına) müteallik bulunan ahkâmın, düvel-i müttefika tabiiyetini haiz olmadıkları halde

mezkûr evrakı nakdiyenin zâhırında muharrer metne nazaran düyun-u umumiye-i Osmaniye meclisine tahmil edilmiş olan bîcümle tediye mükellefiyâtı fesholunmuştur.

Kezalık Türkiye, Hükümet-i Osmaniye tarafından İngiltereye sipariş olunup Britanya hükümeti tarafından 1914 tarihinde vaziyet edilmiş olan harb sefinelerine mukabil tediye kılınmış bulunan mebalığın iadesini ne Britanya hükümetinden ve ne de tebalarından talep etmemegi kabul ve bundan dolayı her türlü metalibinden feragat eder.

Madde 59 — Yunanistan harb kavanininin mugayir olarak Anadolu'da Yunan ordu veya idaresinin e'falinden mütevellit hasaratın tamiri mecburiyetini tanıır.

Diğer taraftan Türkiye, harbin temadisinden ve onun netayicinden mütevellit Yunanistan vaziyet-i maliyesini nazarı dikkate alarak tamirat hususunda Yunanistana karşı her türlü metalibattan suret-i kat'iyyede feragat eder.

Madde 60 — Gerek Balkan muharebeleri neticesinde ve gerek işbu muahede ile lehlerine Osmanlı İmparatorluğundan arazi ayrılmış ve ayrılmakta olan devletler işbu arazi üzerinde kâin olup Osmanlı İmparatorluğuna ait kâffe-i emval ve emlâki meccanen iktisap edeceklerdir.

26 Ağustos 1324 (8 Eylül 1908) ve 20 Nisan 1325 (2 Mayıs 1909) tarihli iradelerin hazine-i hassadan devlete naklini emrettikleri emval ve emlâk ve kezalık 30 Teşrinievvel 1918 de hazine-i hassa tarafından hüdemat-ı umumiye menfaatine icare edilmiş olan emvâl ve emlâk, düvel-i mezkûre bu emvâl ve emlâke müteallik hususatta Osmanlı İmparatorluğu yerine kâim olacakları ve emvâl-i mezkûre üzerine müesses olan vakıfların muteber tanınması lâzım geleceği cihetle, fıkra-i ânifede gösterilen emvâl ve emlâk meyanına dahil olduğu mukarrerdir.

Gerek Balkan muharebeleri neticesinde ve gerek bilâhare Yunanistana intikal etmiş olan eski Osmanlı İmparatorluğu arazisi üzerinde kâin olup hazine-i hassadan devlete geçmiş bulunan emval ve emlâk hakkında Türk hükümeti ile hükümet-i Yunaniye arasında mütekevvin ihtilâf, aktolunacak bir tahkimnameye tevfikân ve 1-14 Kânunucvvel 1913 tarihli Atina muahedesine merbut 2 numaralı hususi protokol mucibince Laheyde bir mahkeme-i hakemiyyeye tevdi olunacaktır.

Bu maddenin ahkâmı, hazine-i hassa namına mukayyet

muhtelit hakem mahkemesine arz edilecektir.

Madde 66 — 65 inci maddenin birinci ve ikinci fıkraları ahkâmının tenfiz ve icrası için tarafeyn-i âliyeyn-i âkideyn menlehulhakları en seri bir usulle ve kendilerinin rızası olmaksızın tahmil edilmiş olabilecek hergüna tekâlif ve kuyut-tan âzâde bir halde emval, hukuk ve menafilerine mutasarrıf kılacaklardır. Emval ve hukuk ve menafi-i mezkûreyi bu iade-yi icra edecek olan hükümetten bilvasıta veya bilâ vasıta iktisabetmiş olup ta iadeden dolayı mutazarrır olmuş bulunacak olan eşhası salisenin tazmin-i zararı dahi o hükümete ait olacaktır. İşbu tazmin-i zarar keyfiyetinden tahaddüs edebilecek ihtilâfatın halli mehakim-i umumiyenin daire-i selâhiyetinde bulunacaktır.

Sair kâffe-i ahvalde, tazmin-i zarar için eşhas-ı müteallika aleyhine ikame-i dâva etmek, mutazarrır olan eşhas-ı saliseye ait olacaktır.

Bu maksatla düşman-ı emval, hukuk ve menafi hakkında tarafeyn-i âliyeyn-i âkideyn tarafından tevessül ve itihaz olunan bilcümle muamelât-ı tasarrufiye ile tedabir-i istisnaiye harbiyye, emri tasviye henüz hitam bulmamış ise, derhal ref'u tevkif edilecektir. Sahiplerinin metalibi de emvali hukuk ve menafi-i mezkûre teşhis olunur olunmaz hemen iade kılınmak suretiyle is'af olunacaktır.

65 inci madde ile iadesi mukarrer olan emval hukuk ve menafi işbu muahedenin imzası tarihinde tarafeyn-i âliyeyn-i âkideyn hükümetlerinden birinin memurini canibinden tasfiye edilmiş bulunur ise, mezkûr hükümet, bedeli tasfiyeyi sahiplerine tesfiye etmek suretiyle emval ve hukuk ve menafi-i mezkûreyi aynen iade etmek mecburiyetinden varestе kalacaktır. Eğer sahibinin müracaatı üzerine beşinci fasılda zikrolunan muhtelit hakem mahkemesi, tasviyenin, değer fiatını bulduracak şerait altında icra edilmemiş olduğu reyinde bulunur ise mezkûr mahkeme, tarafeyn arasında itilâf hasıl olmadığı takdirde, muhik göreceği miktarda bedeli tasfiyeyi tezyid edebilecektir. Mal sahibi ile hasıl olan itilâftan veyahut ânifüz-zikr hakem mahkemesi kararından itibaren 2 ay zarfında te-diye vuku bulmadığı takdirde, emval, hukuk menafi mezkûre iade edilecektir.

Madde 67 — Bir taraftan Yunanistan, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven devleti ve diğer taraftan Türkiye kendi orduları ve

filen bu devletler tarafından mazhar-ı himaye olmuş bulunmalarından dolayı memurin-i Osmaniye canibinden müttefikin tebaası gibi muamele görmüş ve bu yüzden zarara duçar olmuş olan eşhas hakkında da tatbik edilecektir.

FASIL I

EMVAL - HUKUK VE MENAFİ

Madde 65 — 29 Teşrinievvel 1914 tarihinde düveli müttefika tebaası olan eşhasa ait olup İşbu muahedenin mevkii icraya vaz'ı tarihinde Türk kalacak arazi üzerinde hâlen mevcut ve kabili teşhis olan emval, hukuk ve menafi, buldukları hal üzere, menlehühaklarına derhal iade olunacaktır.

Bilmukabele, Türk tebaasına ait olup 29 Teşrinievvel 1914 tarihinde düveli müttefikanın hâkimiyeti veya himayesi altında bulunan veyahut Balkan muharebelerini müteakip Osmanlı İmparatorluğundan fekkedilerek bugün düveli mezkûrenin taht-ı hâkimiyetinde bulunan arazi üzerinde hâlen mevcut ve kabili teşhis olan emval, hukuk ve menafi'de buldukları hal üzere menlehühaklarına derhal iade edilecektir. Kezalik bu muahedeyle Osmanlı İmparatorluğundan ayrılmış arazi üzerinde bulunup Türk tebaasına ait olan düveli müttefika memurini canibinden tasfiye edilmiş veya lâalettayin sair tedabiri istisnaiyeye tâbi kılınmış bulunan emval, hukuk ve menafi hakkında aynı iade muamelesi derhal yapılacaktır.

İşbu muahedeyle Osmanlı İmparatorluğundan ayrılan bir toprakta kâin olup Osmanlı hükümeti tarafından tedabiri fevkalâdei harbiyeye tâbi tutulmuş olduktan sonra mezkûr toprakta icra-i hâkimiyet eden devlet-i âkidenin elyevm yedinde bulunan kabil-i teşhis kâffe-i emvâl ve hukuk ve menafi sahibi meşrularına, buldukları hal üzere, iade edilecektir. Mezkûr arazi üzerinde icra-i hâkimiyet eden devlet-i âkide canibinden tasfiye edilmiş olan emval-i gayri menkule dahi aynı iade muamelesine tâbi tutulacaktır. Efrat arasında bunlardan maa-da olan bilcümle istihkakı müddeiyatı, selâhlyettar mahallî mahkemelerine raci olacaktır.

İstihkak iddia olunan emvalin teşhisine veya iadesine müteallik kâffe-i ihtilâfat bu kısmın beşinci faslında muharrer

baren 12 ay müddet zarfında muhtelit hakem mahkemesi nezdinde dermeyan ve ikame olunacaktır.

Madde 71 — Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Romanya ve Sırp-Hırvat-Sloven devleti veya bunların tebaaları kendi emval, hukuk ve menafileri hakkında 29 teşrinievvel 1914 tarihinden evvel hükümet-i Osmanîye nezdinde serdi metalip veya ikame-i dâva etmiş olduklarından, işbu kısmın ahkâmı, bu gibi metalip veya deâviyi bir suretle ihlâl edemeyecektir. Britanya, Fransa, İtalya, Romanya ve Sırp-Hırvat - Sloven hükümetleri nezdinde hükümet-i Osmanîye veya tebaası tarafından serd veya ikame olunmuş metalip veya deâvi hakkında da aynı muamele cari olacaktır. Bu metalip veya deâvi Türkiye hükümetiyle işbu maddede gösterilen hükümetler nezdinde kapitülasyonların ilgası nazarı itibare alırmak şartıyla aynı şerait altında tâkip olunacaktır.

Madde 72 — Muahede-i hazıra ile Türk kalan arazi dahilinde Almanya, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristana veya onların tebaalarına ait olup ta işbu muahedenin mevkii mer'iyete vaz'ından mukaddem hükümet-i müttefika canibinden haciz veya işgal edilmiş emval, hukuk ve menafi, mezkûr hükümetlerle Almanya, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan hükümetleri veya onların alâkadar tebaaları arasında takarrür edecek itilâfların in'ikadına kadar hükümet-i müttefika yedlerinde kalacaktır. Eğer emval ve hukuk-u menafi-i mezkûre tesfiye edilmiş ise bu tesfiye muamelâtı tasdik edilmiştir.

İşbu muahede ile Türkiyeden ayrılmış arazi dahilinde icra-i hâkimiyet eden hükümetler, bu muahedenin mevki-i icraya vaz'ından itibaren bir sene zarfında o arazide bulunan Almanya, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristana veya tebaalarına ait emval ve hukuk ve menafii tasfiye edebileceklerdir.

Şimdiye kadar icra edilmiş olsun veya henüz icra edilmemiş bulunsun tasfiyelerin hâsılatı, eğer bu emval Alman, Avusturya, Macar ve Bulgar devletlerine aitse, alâkadar devlet ile akdolunmuş olan sulh muahedesıyla müesses tamirat komisyonuna itâ edilecektir. Eğer tasfiye edilen emval, emval-i hususiyeden ise bedeli doğrudan doğruya sahiplerine verilecektir. Bu maddenin ahkâmını Osmanlı anonim şirketlerine tatbik olunmaz.

İşbu madde ile derpiş edilen tedabirden dolayı Türkiye hükümeti hiçbir veçhile mes'ul olmayacaktır.

devairi canibinden Türkiye arazisinde veya mütenazarın Yunanistan, Romanya ve Sırp - Hırvat - Sloven devleti arazisinde ahz ü kabz edilmiş veya sekvestro olunmuş olup ta elyevm kendi arazileri dahilinde bulunan her nevi emvali menkulenin memleketlerinde taharri ve iadesi hususunda gerek tedabir-i idariyei münasibenin itihazi, gerek evrak ve vesaik-i aidesinin teslimi suretiyle teshilât irâesini mütekabilen taahhüt ederler.

İşbu taharri ve iade keyfiyeti, kezalik Almanya, Avusturya-Macar veya Bulgar orduları ve devairi tarafından Yunan, Romanya veya Sırp-Hırvat-Sloven devleti arazisi üzerinde zapt veya sekvestro olup ta Türkiyeye veya tebasına devrolunmuş bulunan anifüzükir eşya ile Yunan, Romen veya Sırp orduları tarafından Türk toprağında zapt veya sekvestro edilerek Yunanistana, Romanyaya veya Sırp-Hırvat-Sloven devleti veya tebalarına devredilmiş olan eşya hakkında dahi cari olacaktır.

Bu taharri ve iadeye müteallik metelib, muahedenin mevki-i mer'iyete vaz'ından itibaren altı ay zarfında vâki olacaktır.

Madde 68 — Türkiyenin Yunan ordusu tarafından işgal edilmiş bulunan metankında bir tarafta Yunanistan memurini ve devairi ve diğer taraftan Türk tebası arasında aktolunmuş mukaveiâtтан mütevellit düyun, mezkûr mukavelelerde mün-deric şerait dairesinde Yunanistan hükümeti tarafından tesviye olunacaktır.

Madde 69 — Bir ağustos 1914 te müstefit oldukları usule göre düvel-i müttelifka tebasından ve mallarından alınmayan hiçbir vergi, resim veya resm-i munzam 1922 - 1923 sene-i maliyesi tahakkukatından mukaddemki seneler için tebayi-i mezkûreden veya mallarından cibayet edilmeyecektir.

1922 - 1923 sene-i maliyesinden mukaddemki seneler hesabına ait olmak üzere 15 Mayıs 1923 den sonra meballğ ahzü tahsil edilmiş bulunur ise işbu muahedenin mevki-i mer'iyete vaz'ında, mukabili menlehuhlaklara reddolunacaktır.

1923 Mayısının 15 inden mukaddem tahsil edilen meballğ hakkında hiçbir talep ve iddia ıera olunamayacaktır.

Madde 70 — 65, 66, 68, 69 uncu maddelere müstenit metallip işbu muahedenin mevki-i icraya vaz'ından itibaren 6 ay müddet zarfında selâhiyettar memurini nezdinde ve itilâf hâsil olmazsa yine işbu muahedenin mevki-i mer'iyete vaz'ından iti-

düşman oldukları tarihten itibaren müfessih olmuş addedileceklerdir.

Mamafih mukavele âkitlerinden her biri işbu muahedenin mevki-i mer'iyete vaz'ından itibaren 3 ay zarfında, icabederse taraf-ı diğere, mukavelenin akti tarihindeki şerait ile icrası talep olunduğu tarihteki mevcut farka tekabül edecek tazminatı tediyeye etmek şartıyla o taraf diğerinden mukavelenamenin icrasını talep edebileceklerdir. Bu tazminat tarafeyn arasında itilâf temin edilemediği halde muhtelit hakem mahkemesi tarafından tesbit edilecektir.

Madde 76 — İşbu muahedenin mevki-i mer'iyete vaz'ından evvel 73 ile 75 inci maddelerde muharrer mukavelenamelerin düvel-i âkide tebaasından olan âkidler arasında ve bilhassa bu mukavelâtın feshine, idamesine, suver-i icraiyesine veyahut tadiline dair — tediyeye edilecek akça cinsine veya kambiyo rayicine mütecallik itilâflar da dahil olduğu halde — vukua gelen suver-i tesviyenin muteber olduğu tasdik olunur.

Madde 77 — 30 teşrinievvel 1918 den sonra müttefikin tebaası ile Türk tebası beyninde mün'akit mukavelât muteber ve ahkâm-ı umumiyyeye tâbidirler. 30 teşrinievvel 1918 tarihinden sonra 16 mart 1920 tarihine kadar İstanbul hükümetiyle usulü dairesinde aktolunmuş mukavelât dahi kezalik muteber ve ahkâm-ı umumiyyeye tâbidir.

16 mart 1920 den sonra İstanbul hükümetiyle usulü dairesinde aktolunmuş ve mezkûr hükümetin hâkimiyet-i fiiliyesi altındaki araziye mütecallik bulunmuş olan ve bütün mukavelât ile itilâfat işbu muahedenin mevki-i mer'iyete vaz'ından itibaren 3 ay müddet zarfında alâkadarların vuku bulacak müracaatları üzerine, Türkiye Büyük Millet Meclisinin tasvibine arzolanacaktır. Bu mukaveleler mucibince vuku bulmuş olan tediyat, tediyatı mezkûreyi icra etmiş olan taraf hesabına usulen matlup kaydedilecektir.

Büyük Millet Meclisince tasdik ve tasvip olunmadığı halde alâkadar tarafın — eğer mevcut ise — doğrudan doğruya ve fiilen duçar olduğu zarara tekabül edecek miktarda bir tazmine istihkakı olacak ve bu tazmin muslihane bir itilâf hâsil olmazsa muhtelit hakem mahkemesi canlıbinden tesbit edilecektir.

Bu maddenin ahkâmına, imtiyaz mukavelâtına, ne de imtiyazatın devir ve ferağına tatbik olunamaz.

FASIL II

MUKAVELÂT VE MÜRUR-U ZAMANLAR

Maddo 73 — 82 inci maddede târif edildiği veçhile muahharen düşman olmuş olan taraflar beyninde ve mezkûr maddede gösterilen tarihten mukaddem mün'akid olup âtide zikredilen envaa mensup bulunan mukaveleler, ihtiva ettikleri ahkâm ve işbu muahedenin münderecatı kaydı ihtirazisi altında mer'i kahrılar.

A) Enval-i gayri menkule satışına müteallik mukavelât, 82 inci madde mucibince tarafeynin düşman olduğu tarihten mukaddem teslim muamelesi fiilen icra olunmuş ve fakat nefisbey muamelesi usulen tahakkuk ettirilmemiş bulunsa bile;

B) Efrad arasında mün'akit icar ve isticar mukaveleleriyle bedelli icar ve vadli icar mukaveleleri;

C) Efrad arasında mün'akit meadin, orman veyahut ziraat edilecek arazi işletilmesine müteallik mukavelenameler;

D) Gayrimenkulâtın teminatı iracesine müteallik mukaveleler ile menkulâtın rehnine ve teminat gösterilmesine dair mukavelât;

E) Şirket tesisine mütedair mukavelenameler, bu hüküm tâbi oldukları kanuna göre şürekânınkinden başka bir şahsiyeti bulunmayan kolektif şirketlere (partnırşip) tatbik olunmaz;

F) Mevzu ne olursa olsun efrad veya şirketlerle devlet, vilâyet, belediyeler veya diğer buna mümasil eşhası hükmiyeyi idariye arasında mün'akit mukaveleler;

G) Alle ahkâmına müteallik mukaveleler;

H) Hibelere veya ne mahiyette olursa olsun teberrüata ait mukaveleler;

İşbu madde, mukavelâta hın-i akitlerinde bizzat haiz oldukları kıymetten başka bir kıymet izafesi için ihticac olunmaz. Bu madde imtiyazat mukavelâtına tatbik olunmayacaktır.

Madde 74 — Sigorta mukaveleleri işbu faslın zeylinde mün-deriç ahkâma tâbidir.

Madde 75 — Muahheren düşman olmuş eşhas beyninde aktedilmiş olup 73 üncü ve 74 üncü maddelerde tadad olunanların ve imtiyaz mukavelâtının gayri mukaveleler tarafeynin

ya tediye için müddeti matlube zarfında ibraz edilmediğinden veya harb esnasında ne keşidecilere, ne cirootalara adem-i kabul veya adem-i tediye dolay ihbar vuku bulunmadığından ne protesto ve ne de merasimden herhangi birinin şekli ademi ifasından dolayı gayrı muteber addedilemeyecektir.

Eğer bir sened-i ticarinin kabul veya tediyesi zımında mecburiyet ibrazı yahut adem-i kabul veya adem-i tediye için keşideci veya cirootalara mecburiyeti ihbarı veya o senedin protesto mecburiyeti için muktazi müddet, harb esnasında munkazi olmuş ve senedi ibraz veya protesto etmek veya ademi kabul veya ademi tediyesini ihbar eylemek ile mükellef olan taraf bunu harb zamanında ifa etmemiş ise senedi ibraz, ademi kabul veya ademi tediye için ihbar veya protesto tanzimi için kendisine işbu muahedenin mevki-i mer'iyete vaz'ından itibaren üç ay müddet verilecektir.

Madde 81 — Vacibüttekiye olmuş düyünü teminen harbtan evvel tesis kılınmış menkul veya gayri menkul merhunat veya teminatı akçeye tahvil için harb esnasında yapılmış olan satışlar, merhunu haberdar etmek üzere muktazi merasim kâmilen ifa olunamamış olsa bile — medyunu mezkûrun her türlü zürur ve ziyanlar hakkında ruyet-i muhasebe için dâni muhtelit hakem mahkemesine davet edebilmesi hakkı mahfuz kalmak kaydı sarîhi ihtirazisi tahtında — muteber tanınacaktır.

Mahkeme tarafeyn arasında hesabata tasfiye etmek ve rehin veya teminat olarak verilen malın şeraiti furuhatini tetkik eylemek ve eğer dayın suiniyetle hareket etmiş, yahut rehni satmaktan ihtinap için veya satışın bir mutedir fiat tahakkukunu temin edecek şerait tahtında lerası zımında yed-i iktidarında olan her vasıtaya müracaat etmemiş ise, medyunun satış hasebiyle uğradığı zararı tamir mecburiyeti dayine tahmil eylemek vazifesini halz olacaktır.

Bu ahkâm ancak düşmanlar arasında kabili tatbik olacak ve bâlâda muharrer muamelâtın 1 mayıs 1923 tarihinden sonra icra edilmiş olanlarına teşmil edilmeyecektir.

Madde 82 — Bu fashın müfadinca bir mukavelenin tarafeyni teşkil eden eşhas, aralarında ticaretin fiilen gayri mümkün olduğu veya bunlardan birisinin tâbi olduğu kavanin, evâmîr veya nizamât ile ticaret men edildiği veya gayri kanunî

Madde 78 — Bilâhare düşman olmuş, tarafeyn arasında, imtiyaz mukavelâtından başka mün'akit mukavelelere ait olarak zuhur etmiş veya zirde gösterilen altı ay müddetin inkızasından evvel zuhur edebilecek olan bilcümle ihtilâfat, muhtelit hakem mahkemesi tarafından halledilecektir. Maahaza bitaraf devletlerin kanunlarını tatbikinden dolayı düvel-i mezkûre mehakim-i milliyesinin daire-i selâhiyetine dahil olan ihtilâfat müstesnadır. İşbu şık âhurde ihtilâfat-ı mezkûre muhtelit hakem mahkemesi tarafından değil mehakim-i milliyeyi mebusun anı tarafından hal ve fasl edilecektir. Bu madde mucibince muhtelit hakem mahkemesinin daire-i selâhiyetinde olan ihtilâfata müteallik şikâyetin mezkûr mahkemeye teşkili tarihinden itibaren altı ay müddet zarfında arzedilmiş olması lâzımdır. Bu müddetin inkızasında muhtelit hakem mahkemesine arzedilmemiş olacak ihtilâfat, ahkâm-ı umumiyyeye tevfikân selâhiyettar mehakim tarafından hal ve fasl edilecektir.

Bu maddenin ahkâmı, ne harp esnasında aynı memlekette oturmuş ve şahıslarıyla mallarını serbestçe mutasarrıf bulurmuş olan bütün taraflar arasında mün'akit mukavelâta, ne de tarafeynin düşman oldukları tarihten mukaddem selâhiyettar bir mahkeme tarafından bir hükme iktiran etmiş ihtilâfata tatbik olunamaz.

Madde 79 — Tarafeyn-i âliyeyn-i âkideyn arazisî üzerinde düşmanlar arasındaki münasebatta mürur-u zaman, mehil-i kanununun mürurundan mütevellit ademi istima dâvaya veya sukutu hakka dair her türlü müddetler, ister harbin bi-dayetinden evvel, ister ondan sonra cereyana başlamış olsun 29 teşrinievvel 1914 den muahede-i hâziranın mevki-i mer'iyete vaz'ından üç ayın inkızasına kadar tatil edilmiş addolunacaktır.

İşbu hüküm bilhassa faiz ve temettü kuponlarının ibrazı müddetlerine velleclittediye kurası isabet etmiş olan veyahut sair bir suretle vacibüt tediye olan eshamın ibraz müddetlerine de tatbik edilir.

Romanyaya taallük eden hususatta bâlâda mezkûr müddetler 27 ağustos 1916 tarihinden itibaren tatil edilmiş addolunacaklardır.

Madde 80 — Düşmanlar beynindeki münasebatta kablet harb tanzim edilmiş olan hiçbir senedi ticarî, mahza kabul ve-

bası işbu muahedenamenin mevki-i mer'iyete vaz'ı tarihinden itibaren üç ay zarfında ve şayet o esnada berhayat iseler sigorta edilen sermayenin tamamını için poliçeleri yeniden tanzim etmeye selâhiyettar olacaktır. Bunun için kumpanya doktorunun yapacağı ve kumpanyanın kâfi addedeceği bir muayene-i tibbiyeden geçtikten sonra mütedahil ücreti yüzde beş faizi mürekkep zammı ile tediyeye mecbur olacaklardır.

2 --- Elyevm bir müttelik devlet tebası olan şirketlerle Türk tebası arasında 1914 senesi 29 teşrinievvelinden mukaddem aktedilmiş olup Türk altınından gayri bir naktile tediyesi kabul ve ücreti 18 teşrinisani 1915 tarihinden evvel ve sonra veyahut yalnızca bu tarihten mukaddem tediye edilen hayat sigortası mukavelâtının berveçhi âti tasfiye ve tanzim edilmeleri takarrür etmiştir.

18 teşrinisani 1915 tarihinden evvelki zamanlar için mukavelenamede zikredilen cins para ile ve bu cins nakli ihrac eyleyen memleketin rayicine göre sigorta edilen şahsın hukuksu poliçenin şerait-i umumiyesine tevfikân tesbit edilecektir. (Mescû Frank, altın Frank yahut evrak-ı naktiye Frank olarak tasrih edilen her meblâğ Fransız frankıyla tasfiye edilecektir.) 18 teşrinisani 1915 tarihinden sonraki müddet için --- Türk lirasının kıymeti harpten evvelki kıymetine müsavi farz olunmak iktiza ettiğinden --- Türk evrak-ı naktiyesi ile tesfiye edilecektir.

Şayet mukavelenmeleri Türk parasından gayri bir naktille aktedilmiş olan Türk tebası 18 teşrinisani 1915 den beri ücretlerini mukavelenemelerden zikredilen nakit ile tediye ettiklerini isbat ederlerse mezkûr mukavelenemeler 18 teşrinisani 1915 den sonraki zamanlar için bile işbu nakli ihrac etmiş olan memleket rayicine göre tesfiye edilecektir.

Mukavelenmeleri elyevm müttelik bir devletin taht-ı tâbiyetinde bulunan şirketler ile 29 teşrinievvel 1914 tarihinden evvel Türk parasından gayri bir nakit ile aktedilmiş ve ücretin tediyesi dolayısıyla el'an mevki-i mer'iyette kalmış olan Türk tebası işbu muahedenamenin mevki-i mer'iyete vaz'ı tarihinden itibaren işbu mukavelenemelerde mezkûr para ile o nakli ihraç eyleyen memleketin rayicine göre sermayelerini itmam için poliçelerini yeniden tanzim ve tesis etmek hakkına malik olacaktır. Bu maksatla 18 teşrinisani 1915 den beri vâdeleri hitam bulmuş olan ücreti işbu para ile tesfiye ede-

bir mahiyet iktisap ettiği tarihten itibaren düşman ad ve telâkki olunacaklardır.

Akti mukavele edenlerden birisi için düşman memleketi olduğu halde harp esnasında orada ikamet ederek şahıs ve emvali hakkında serbestçe tasarrufla bulunabilmiş olduğu tarafeyn-i âliyeyn-i âkideynden birinin arazisi dahilinde (şirketler de dahil olmak üzere) düşman eşyas veya onların acentaları arasında aktolunmuş mukavelât 73, 75, 79, 80 inci maddeler ahkâmından müstesna olarak ahkâm-ı unumiyeye tâbi tutulacaktır.

Madde 83 Bu kısmın ahkâmı Japonya ile Türkiye arasında tatbik olunmayacak ve bu kısımda mevzuubahs olan mevât mezkûr iki memleketin her birinde kavanini mahalliyeye tevfiğin hal ve faslı edilecektir.

L Â M İ K A

I - Hayat Sigortaları:

1 — Bir sigortacı ile bilâhare düşman olmuş bir şahıs arasında aktedilmiş olan hayat sigorta mukavelenameleri muhasemanın küşadı veya şahs-ı mezkûrun düşman olması dolayısıyla mefsub addedilmeyecektir.

Fıkra-i sâlifeye göre mefsub addedilmeyen bir mukavele-name ahkâmınca harp esnasında vacibütediye olmuş olan her sigorta edilmiş meblâğ bâdelharb kâbil-i tasfiye olacaktır. İşbu meblâğ vacibütediye olduğu zamandan tasfiye edildiği tarihe kadar senevi yüzde beş faiz zammı edilecektir.

Harp esnasında sigorta ücretinin adem-i tediyesinden veyahut mukavele-name ahkâmının adem-i ıcrasından naşi şayet bir mukavele-name hükümsüz veya tesirsiz kalmış ise sigorta olan şahıs veya vekilleri veyahut menchulhukuku işbu muahedenin mevki-i mer'iyete vaz'ı tarihinden itibaren on iki ay zarfında her zaman, poliçenin hükümsüz kaldığı veyahut mefsub addedildiği günkü kıymeti iştiralesini sigortacıdan senevi yüzde veş zammı falzi ile talep edecektir.

Hayat sigorta mukavelenameleri 29 teşriülevvel 1914 tarihinden mukaddem imza edilip işbu mukavelenamelerin ahkâmına nazaran ücretinin adem-i tediyesinden naşi işbu muahedenameden evvel fesh veyahut tenzil edilmiş olan Türk te-

ile o paramın ihrac edildiği memlekette cari rayıcı üzerinden tasfiyesi lâzım geleceğini tanımakta tarafeyn-i âliyejn-i âki-deyn müttetikirler.

İşbu kısmın ikinci faslı lâhikasının ahkâmına halel gelmemek şartıyla şu cihet mukarrerdir ki harpten evvelki bir mukavele mucibince icrası lâzım gelen bir tediyat, mezkûr mukavelede gösterilen paradan gayri bir para ile kısmen veya tamamen tahsil edilmiş bulunan mebalîğin mukabili olduğu takdirde bu tediyat hakikatte tahsil olunmuş olan mebalîğin, tahsilâtın vuku bulduğu para ile eda etmek suretiyle icra olunabilecektir. Bu hüküm işbu muahedenin mevki-i mer'iyete vaz'ından evvel alâkadarlar arasında suret-i muslihane vâki olmuş olan ve hükmü mezbure muhalif bulunan taahhüdâtı halcedar edemeyecektir.

Madde 85 — Düyunu umumiye-i Osmaniye işbu fasıldan ve işbu kısmın (ahkâmı iktisadiye) diğer füsulünden bilittifak hariç bırakılmıştır.

FASIL IV

MÜLKİYET-İ SINAİYYE EDEBİYYE VEYA BEDİİYYE

Madde 86 — İşbu muahede ahkâmı mahfuz kalmak kaydıyle mülkiyeti sinaiyye, edebiyye veya bediyye hakları, âkit devletlerden her birinin kavaninine nazaran 1 ağustos 1914 de bulunmuş oldukları hal üzere tarafeyn-i âliyejn-i âkideyn arazisinde, işbu muahedenin mevki-i mer'iyete vaz'ından itibaren, bu hukuktan haliharbin başlandığı anda müteneffi olan eşhasın veya mencluhhaklarının lehine tekrar tesis veya iade olunacaktır. Kezalik eğer harp vukua gelmemiş olsa idi, bir mülkiye-i sinaiyyenin veyahut bir edebî veya bediî eserin neşri hususunda himayesi için kanun dairesinde vâki olmuş bir müraaât üzerine harp esnasında iktisabı hukuk etmeleri mümkün bulunan eşhası hukukun dahi işbu muahedenamenin mevki-i mer'iyete vaz'ı tarihinden itibaren eşhası mezkûre lehine olarak tasdik ve tesis edilecektir.

Bâlâda mukarrer hükme tevfiikan yeniden tesis edilecek olan hukuka halel iras etmemek şartıyla esnai hakta müttetik devletlerden birinin teşrii, icrai veya idari bir makamı tarafından ittihaz kılınmış olabilen tedibiri mahsusaya ibtinaen Os-

ceklerdir. Buna mukabil mumaileyhin mezkûr tarihten itibaren Türk evrak-ı naktiyesi ile tediye ettikleri ücurat ise kendilerine aynı nakit ile iade edilecektir.

3 — Türk lirası olarak aktedilmiş olan sigorta mukavelâta bedelâtının tesfiyesi Türk evrak-ı naktiyesiyle vuku bulacaktır.

4 — Sigorta şirketiyle bir mukavele-i mahsusa ile poliçelerinin kıymeti ve ücuratın suret-i tediyesini evvelce tanzim etmiş olan sigortalı şahıslarla işbu muhadenamenin mevki-i mer'iyete vaz'ı tarihinde poliçeleri suret-i kat'iyede tediye edilmiş olan şahıslara ikinci ve üçüncü fıkraların ahkâmı tatbik edilmeyecektir.

5 — Fıktrat-ı sâlifenin tatbiki zmnında tarafeynin taahhüdât-ı mütekabilelerini hesap için hayat-ı beşerin ihtimalâtına faizin miktarını meczederek istinat eden sigorta mukaveleleri hayat üzerine yapılmış sigorta mukavelâta hükmünde addolunacaktır.

II - Diğer Sigortalar:

Tarafeynin düşman olmalarından mukaddem muhatara başlamış olduğu takdirde ve sigortacının tâbi olduğu devlet veya işbu devletin müttefikleri tarafından vuku bulan harekât-ı harbiye neticesindeki hasaralı temin ve tazmine dair olması şartıyla deniz sigorta mukavelenameleri muhtevi buldukları kuyudat-ı ihtiraziye tahtında mefsuh addedilmeyeceklerdir.

III - Hârik Sigortaları ve Diğer Sigortalar:

Fıkra-i sâlifede zikredilen kaydı ihtirazi tahtında hârik veya diğer sigorta mukavelenameleri mefsuh addedilmeyeceklerdir.

FASIL III

D U Y U N

Madde 84 — Harpten evvel aktedilmiş mukavelât mucibince harpten evvel veya harp esnasında vacibüttekiye olmuş bulunan ve harp sebebiyle tasfiyesi kalmış olan duyunun mukavelâta munderiç şerait dairesinde ve mukavele edilen para

lik bu eşhasın harp esnasında bazı hukuk devretmiş olduğu eşhası salise taraflarından, halî harp tarihiyle işbu muahedenamenin mevki-i mer'iyete vaz'ı tarihi arasında geçen müddet zarfında, diğer taraftan arazisinde, hudusa gelmiş ef'al dolayısıyla ve bu ef'al, esna-i harpte herhangi bir zamanda mevcut bulunmuş olan veyahut 86 ncı maddeye istinaden yeniden tesisi icabeden mülkiyet-i snaiyye veya edebiye veya bediye hukukunu haleldar etmiş addolunabilmek sebebi ile hiç bir davayı ikame ve hiçbir talep dermeyan edemeyecektir.

Bâlâda zikrolunan ef'al meyanında, tarafeyn-i âliyeyn-i âkideyn hükümetleri veya onlar hesabına veya onların muvafakatiyle diğer eşhas tarafından mülkiyeti snaiyye edebiye veya bediye haklarının istimal ve kezalik bu hukukun tatbik olunabileceği mahsulat, âlât ve mevât veya her türlü eşyanın fîruhati ve mevkî fîruhatiye vaz'ı ve istimali filleri de dahildir.

Madde 89 — Mülkiyeti snaiyye hukukunun işletilmesi veyahut âsar-ı edebiye veya bediyyenin tab ve teksiri hakkında, bir taraftan müttefik devletler tebaları veya onların topraklarında sakin veya onların san'atlarını icra etmekte olan eşhas ile diğer taraftan Osmanlı tebası arasında esna-i harpte aktedilmiş olan ita-i ruhsat mukaveleleri Türkiye ile her devlet-i müttefika arasında mütehaddis halî harp tarihinden itibaren mefsoh addedilecektir. Ancak herhalde, bu nevi bir mukaveleden iptidaen müstefid olan kimse işbu muahedenin mevki-i mer'iyete vaz'ı tarihinden itibaren 6 ay zarfında sahibi hukuktan yeni bir ruhsat talep etmek hakkını haiz olacak ve bunun şeraiti tarafeyn arasında biltilâf kararlaştırılmazsa 5 inci kısımda münderic muhtelit hakem mahkemesi tarafından tayin olunacaktır. O takdirde mahkeme, icabederse, harp esnasında hukukunun istimalinden dolayı muhik göreceği lâzımüttesfiye hisse miktarını tayin edecektir.

Madde 90 — İşbu muahede mucibince Türkiyeden ayrılan arazi ahâlisi, gerek infikâka gerek bunun neticesi olarak hâsıl olan tebeddül-i tâbiyyete rağmen, Osmanlı kavaninine göre bu tebeddül anında sahip oldukları mülkiyeti snaiyye, edebiye ve bediye haklarından Türkiyede tam ve kâmil bir surette istifadelerini muhafaza edeceklerdir.

Bu muahede ile Türkiyeden ayrılan arazi de bu infikâk anında mer'i veya 86 ncı maddeyi tatbikden yeniden tesis veya

manlı tebasına müteallik mülkiyeti sınaie, edebiye ve bediye hakkında ifa edilen bilcümle muamelât (ruhsat itası da dahil olmak üzere) mer'i kalacak ve hükümleri tamamiyle câri olmakta devam edecektir. Bu hüküm herhangi bir müttefik devlet tebasının hukuku hakkında Osmanlı makamâtı tarafından ittihaz edilmiş mümasil tedabir hakkında dahi aynı vecihle câridir.

Madde 87 — Bir ağustos 1914 tarihinde zaten iktisap edilmiş olan veyahut eğer harp vâki olmamış bulunsa idi, harpten evvel veya harp esnasında yapılmış bir talep ile o tarihten beri icrası mümkün olan mülkiyet-i sınaie hukukunu istihsal veya muhafaza veya bu bapta itiraz edebilmeleri maksadiyle diğer bir âkit devlet arazisinde Türk tebasına ve Türkiyede mezkûr devletlerin tebasına resmi munzam ve herhangi bir nevi ceza olmaksızın her muameleyi icra, merasimi ikmal, rusumu tesfiye ve sureti umumiyede her devlet kavanin ve nizamatının istilzam ettiği kâffe-i muamelâtı icra cylemek üzere işbu muahedenin mevki-i mer'iyete vaz'ı tarihinden itibaren ekallı bir sene müddet verilmiştir.

Bu muamelenin ikmal, merasiminden birinin icra edilmesinden veya bir resmin verilmemesinden dolayı sakıt adedilmiş olan mülkiyeti sınaie hakları — ihtira beratıyla resimlere ait hususatta mezkûr berat veya resimlerin gayri mer'i addolunduğu zamanlarda bunları işleten veya istimal eden eşhas-ı sâilsenin hukukunu sinayet için her devletin muktazı nisfet addececeği tedabiri ittihaz edebileceği kaydı ihtirazisi ile — tekrar iktisabı mer'iyet edeceklerdir.

Bir ihtira beratı hükmünün mevki-i fiile vaz'ı veyahut bir alâmet-i fârîka veya ticariye veya bir resmin istimali için verilen mehilde 1 ağustos 1914 ile işbu muahedenin mevki-i mer'iyete vaz'ı tarihi arasındaki müddet dahil-i hesap edilmeyecek ve bundan başka, 1 ağustos 1914 tarihinde mutceber olan hiçbir ihtira beratı alâmet-i fârîka ya ticariye veya resim işbu muahedenin mevki-i icraya vaz'ından itibaren iki sene müddet geçmedikçe, sırf mevki-i fiile adem-i vaz'ı veya adem-i istimali cihetiyle, sukut veya feshe tâbi olamayacaktır.

Madde 88 — Bir taraftan Türk tebası ile Türkiyede mukim olan veya Türkiyede sanatlarını icra etmekte olan eşhas ve diğer taraftan müttefik devletlerin tebası ile müttefiklerin arazisinde ikamet veya san'atlarını icra eden eşhas ve keza-

veyahut mahkeme âzasından birisinin vezayifini ifa etmesi herhangi bir sebepten dolayı imkânsız bulunursa, vefat, istifa veyahut ademi imkânın usulü dairesinde subutu yönünden iptidar eden iki ay zarfında, nasp için mukarrer usule tevfi-kan, yerine diğercinin tâyinine tevessül edilecektir.

Madde : 93 — Muhtelit hakem mahkemelerinin merkezi İstanbulda olacaktır. Eğer mesalihin kemiyet ve keyfiyeti muhik gösterirse alâkadar hükümetler herbir mahkemede bir veya birkaç şubei munzama ihdas etmek selâhiyetini haiz olacaklardır. Bunların merkezleri münasip görülecek bir yerde tâyin olunabilecektir. Bu şubelerin her biri bir reisi sâni ile 92 nci maddenin 2 ile 5 inci fıkralarında mezkûr olduğu veçhile mensup iki âzadan mürekkep olacaktır.

Her hükümet mahkemede kendisini temsil etmek için bir veya birkaç memur (ajan) tâyin edecektir.

Şayet muhtelit bir hakem mahkemesinin veyahut şubelelerinden birisinin teşkilinden itibaren 3 sene sonra işbu mahkeme veya şube mesaisini itham etmiş bulunur veya mezkûr mahkeme veya şubenin merkezi kendi arazisinde bulunan devlet de talep ederse bu merkez işbu arazi haricine nakl olunacaktır.

Madde : 94 — 92 ve 93 üncü maddeler mucibince ihdas edilen muhtelit hakem mahkemeleri işbu muahede mucibince kendi selâhiyetleri dahilinde bulunan ihtilâfat hakkında hüküm vereceklerdir.

Ekseriyet âzanın verdiği karar mahkemenin kararı olacaktır.

Tarafey-i aliyeyn-i âkideyn, muhtelit hakem mahkemele-
rinin mukarrerâtını kati addettiklerini ve kendi tebaları hak-
kında bunları mecburiyüittibâ kılacaklarını ve ilâmât ken-
dilerine tebliğ edilir edilmez hiçbir tenfiz kararı ittihazına ha-
cet kalmaksızın bütün arazileri dahilinde icrasını temin ede-
ceklerini kabulde müttefiktirler.

Bundan başka tarafeyn-i aliyeyn-i âkideyn bilhassa teb-
ligâtın isaline ve delailin cem'ine ait hususatta kendi mahke-
me ve memurlarının muhtelit hakem mahkemelerine, yed'i
iktidarlarında bulunacak olan her türlü muaveneti doğrudan
doğruya ifa etmelerini taahhüt ederler.

Madde : 95 — Muhtelit hakem mahkemelerinin rehberi
adalet, hakkâniyet ve hüsnüniyet olacaktır. Her mahkeme ma-

iade edilecek olan mülkiyeti snaiyye, edebiye ve bediyye hukuku bu arazinin intikal edeceği devlet tarafından tanınacak ve Osmanlı kavanini mucibince devamı kabul edilen müddetçe bu arazi üzerinde mevkii mer'yette kalacaktır.

Madde : 91 — Osmanlı İmparatorluğu hükümetinin darsadette veya mahalli sairede 30 teşrinievvel 1918 tarihinden beri usulen vermiş olduğu ihtira beratları veya alâmâtı fârîka hakkında ifâ etmiş olduğu muamelâtı tesciliye ve kezâlik bu beratlarla alâmâtı fârîkanın devir ve ferağına müteallik her türlü kayıt veya tescil muameleleri işbu muahedenin mevkii meriyete vazından itibaren 3 ay zarfında alâkadarların vukubulacak müracaatları üzerine Türkiye hükümetine arz ve hükümeti müşarünileyha tarafından tesell edilecektir. İşbu tescilin hükmü tescil iptidai tarihinden muteber olacaktır.

FASIL 5

MUHTELİT HAKEM MAHKEMESİ

Madde : 92 — Bir taraftan müttelik devletlerden herbiri diğer taraftan Türkiye arasında muahedei hâzırının mevkii meriyete vazı tarihinden itibaren 3 ay müddet zarfında birer muhtelit hakem mahkemesi teşkil olunacaktır.

Bu mahkemelerden herbiri ikisi müttekabilen alâkadar hükümetlerin her biri tarafından tâyin olunmak üzere, 3 âzadan mürekkep olacaktır. Bu hükümetler bir kaç zâtı tâyin etmek selâhiyetini haiz olacaklar ve mahkemede âza sıfatıyla bulunacak zâtı icâbı hale göre bunlar meyanından intihap edeceklerdir. Reis, alâkadar iki hükümet arasında bâdel itilâf tâyin olunacaktır.

Muahedei hâzırının mevkii meriyete vazı tarihinden itibaren iki ay müddet zarfında bu itilâf husulpezir olmadığı takdirde reisi mumaiyleh, alâkadar hükümetlerden birisinin talebi üzerine LAHEY Beynelmillel Adalet Mahkemesi Dairesi reisi tarafından harb esnasında bitaraf kalmış olan devletler tebasına mensup zevat meyanından tâyin edilecektir.

Eğer bu iki ay zarfında alâkadar hükümetlerden birisi kendisini mahkemede temsil edecek âzayı intihap etmeyecek olursa diğer alâkadar devletin talebi üzerine mezkûr âzanın emri tâyini cemiyeti akvam meclisine ait olacaktır.

Mahkeme âzasından birisinin vefatı veya istifası üzerine

tipler alâkadar hükümetlerin muvafakatiyle muavenetlerine lüzum görülen oşhası hizmetlerine alabilecek olan mahkemenin tahtı emrinde bulunacaklardır.

Her mahkeme kaleminin daireleri İstanbulda olacaktır. Diğer herhangi bir mahalde mülhak daireler ihdas etmek alâkadar hükümetlere aittir olacaktır.

Her mahkeme kendisine tevdi edilecek olan mesaliha ait evrak, muharrırât ve vesâikî kaleminde muhafaza edecek ve vazifesinin hitamında bunları merkezinin bulunmuş olduğu hükümetin hazinesi evrakına tevdi edecektir. Bu evrak alâkadar hükümetlere daima küşâde kılınacaktır.

Madde : 97 — Her hükümet, tâyin ettiği muhtelit hakem mahkemesi âzası ile tâyin edeceği memur (ajan) veya kâtiplerin ücret-ı muhassasâtını tediye cyleyecektir.

Reis ile kâtipi unumünün ücret ve muhassasâtı alâkadar hükümetler tarafından mültefikan tâyin olunacak ücret ve muhassasâtı mezkûre ile mahkemenin masarifi müşterekesi her iki hükümet tarafından münâscefeten tediye edilecektir.

Madde : 98 — İşbu fasıl Japonya ile Türkiye beyinde muahedei hâzıra mucibince muhtelit hakem mahkemesinin dairei selâhiyetinde bulunacak olan mesalih hakkında kâbili tatbik olmayacaktır Mesalihi mezkûre iki hükümet arasında biltilâf hal ve fasıl olunacaktır

FASIL 6

MUAHEDENÂMELER

Madde : 99 — İşbu muahedenâmenin mevkiî meriyete vazı akabinde ve diğer cihetten havi olduğu ahkâm haleldâr olmaksızın zirde tadât olunan iktisadi veya fennî mahiyetteki zeviletraf muahedât, mukavelât ve itilâfât Türkiye ile diğer düveli âkideden bunlara taraf olanlar arasında yeniden mevkiî meriyete gireceklerdir:

1) Tahtelbahır kablolarının muhafazasına dair 14 Mart 1884 ve 1 Kanunuevvel 1886 ve 23 Mart 1887 tarihli mukavelenâmelerle 7 Temmuz 1887 tarihli ihtimami protokol;

2) Gümrük tarifelerinin neşri ve gümrük tarifelerinin neşri için beynelmülcl bir ittihat teşkiline dair 5 Temmuz 1890 tarihli mukavelenâme;

salihâ tamame-i vukufu temin etmek için muktazi tercümele-
rin birlikte itâsını emrederek huzurunda istimal olacak lisanı
tâyin edecek ve huzurunda takip edilecek usulü muhakeme
kavaidini müddetlerini tanzim eyleyecektir. Bu kavaidin tan-
ziminde, esasâtı âtiyeye riayet olunacaktır:

1) Usulü muhakeme, lâyiha, ve lâyiha-i cevabiye ibrazı-
nı müteakiben ihtiva edecek ve lâyihayı reddiyei cevabiye mu-
kabil, lâyihayı reddiyei cevabiyein ilâsı ihtiyari olacaktır.
Şayet tarafcyden biri mülahazatı şifahiye dermeyan etmek ve-
ya ettirmek talebinde bulunursa, tarafı diğere de böyle bir
haide aynıyla hareket etmek selâhiyeti verilmek şartıyla bu-
na mezun olacaktır.

2) Mahkeme tahkikatı icrasını, evrak ibrazını, ehli hib-
reye havaleyi emretmek mahallerinde keşif ve muamele icra,
her gûna malûmatı talep eylemek, şahitleri istima etmek ve
tarafeynden veyahut mümessillerinden hertürlü izahatı şifa-
hiye veya tahririyeyi talep etmek hususlarında kâfî selâhi-
yeti haiz olacaktır.

3) Muahedei hâzırada hilâfına münderiç ahkâm müstes-
na olmak üzere mahkemenin teşkilinden itibaren 6 ay müd-
det hitamından sonra hiçbir talep ve iddia kabul olunmayaca-
ktır. Meğer ki, mahkemei mezkûrenin bir kararı ile ita edil-
miş ve bûdimesafe veya kuvvei mucbire esbabına mübtenei ola-
rak sureti istisnaiyeti muhik görülmüş müsaadeyi mahsusa
mevcut ola.

4) Bir sene zarfında mecmuu sekiz haftayı tecavüz et-
meyecek olan tatil devreleri müstesna olmak üzere her hafta
mesalihin sür'ati cereyanını temin etmek için muktazi mik-
tarda celse aktedmek mahkemenin cümlei vazaifindedir.

5) Hükümler için mahkemece müzakereye konulduğunu
ifade eden hitamı muhakemeden itibaren nihayet iki ay sonra
her halde isdar edilmiş olmalıdır.

6) İşin icabına göre murafaat-ı şifahiye ile herhalde hü-
kümlemin tefhimi celse-i aleniye de vukubulacaktır.

7) Her muhtelit hakem mahkemesi. mesalihin hüsnü
temşiyetine nâfi addettiği takdirde, merkezinin hariciinde bir
veya birkaç celse akti selâhiyetini haiz olacaktır.

Madde : 96 — Alâkadar hükümetler herbir mahkeme için
bilittifak bir kâtibi umumî tâyin edecekler ve herbiri ona bir
veya birkaç kâtip terfik eyleyeceklerdir. Kâtibi umumî ile kâ-

9) Afyon hakkında 23 kânunusani 1912 tarihinde LAHEY'de imzalanan mukavelenâmeyle 1914 tarihli munzam protokol;

10) 5 temmuz 1912 tarihli beynelmilel telsiz - telgraf mukavelenâmesi;

11) Afrikada mevad-dı küüliyenin tâbi olacağı usule dâir Sen-Jermen-Anley'de imzalanan 10 Eylül 1918 tarihli mukavelenâme;

12) 26 şubat 1885 tarihli Berlin senedi umumisiyle, 2 temmuz 1890 tarihli Brüksel beyannâme ve senedi umumisinin yeniden tetkikini mutazammun Sen-Jermen-Anley'de imzalanan 10 eylül 1909 tarihli mukavelenâme;

13) 1 mayıs 1920 tarihli protokol ahkâmına tatbikan vaziyeti coğrafiyesinin iktiza ettirdiği tâdilâta Türkiye nall olduğunu gördüğü takdirde seyahati havaiyenin tanzimine dair olan 13 teşrinievvel 1918 tarihli mukavelenâme;

14) Kıbrıt imalinde beyaz fosfor istimalinin men'ine dair 26 eylül 1906 da Bern'de imzalanan mukavelenâme; Türkiye bunda nbaşka telli ve telsiz telgraf hakkında beynelmilel yeni mukavelâtın tanzimine iştirâk etmeyi taahhüt eder.

KISIM 4

TARİK-İ MÜNÂKALE VE MESAILİ SİHHİYE

FASIL 1

Tarik-i münâkale

Madde : 101 — Türkiye transitik serbestisi hakkında Barselon konferansı tarafından 14 nisan 1921 tarihinde kabul edilmiş olan mukavelenâme ve nizamnâme ile ve menafii beynelmilel olan kâbili seyir ve sefer yollara tatbik olunacak usul hakkında mezkûr konferans tarafından 19 nisan 1921 tarihinde kabul edilmiş bulunan mukavelenâme ve nizamnâme ve munzam protokolu kabul ettiğini beyan eyler.

Binaenaleyh Türkiye işbu muahedenin mevkii meriyete vazından itibaren bu mukavelenâme nizamnâme ve protokoller ahkâmının mevkii tatbika vazını taahhüt eder.

Madde : 102 — Türkiye sahilden mahrum devletlerin bah-

3) Pariste beynelmîl Hıfzassıhai unumiye dairisi teşkiline dair 9 kânunuevvel 1907 tarihli itilâfnâme;

4) Romada beynelmîl bir ziraat enstitüsü teşkiline dair 7 Haziran 1905 tarihli mukavelenâme;

5) Esko nehri üzerinde müruriye rüsumunun mübayaasına ait 16 Temmuz 1863 tarihli mukavelenâme;

6) İşbu muahedenâmenin 19 uncu maddesindeki ahkâmı mahsusa kaydı ihtirâzîsi tahtında, Süveyş kanalının serbest-i istimalini temin edecek bir usul tesisine ait 29 teşrinievvvel 1888 tarihli mukavelenâme;

7) 30 teşrinisânî 1920 tarihinde Madridte imzalanan mukavelenâme ve itilâfnâme de dahil olduğu halde posta ittihatı unumiyesi hakkındaki mukavelenâme ve itilâfnâmeler;

8) 10 - 22 Temmuz 1875 tarihinde Sen - Petersburg'ta imzalanan beynelmîl telgraf mukavelenâmeleri ve 14 Haziran 1908 de Lizbon beynelmîl telgraf konferansında kararlaştırılan nizamnâmeler ve tarifeler;

Madde : 100 — Türkiye âtide zikrolunan mukavelenâme veya itilâfnâmelere iltihak veya onları tasdik eylemeyi taahhüt eyler.

1) Otomobillerin mîlî-i muhtelif memalikinde seyrine müteallik 11 teşrinievvvel 1909 tarihli mukavelenâme;

2) Gümrüğe tabi vagonların kurşunlanmalarına dair 15 mayıs 1886 tarihli itilâfnâme ve 18 mayıs 1907 tarihli protokol;

3) Müsademe, muavenet ve umuru tahlisiyel bahriye hakkındaki bazı kavaidin tevhidine dair 23 eylül 1910 tarihli mukavelenâme;

4) Hastahane gemilerinin limanlarda rüsum ve tekâliften muafiyeti hakkındaki 11 kânunuevvel 1904 tarihli mukavelenâme;

5) Kadınların fuşuyata teşviklerinin menî hakkında 18 mayıs 1904, 4 mayıs 1910, 30 eylül 1921 tarihli mukavelenâmeler;

6) Mugayiri ahlâk neşriyatın men'ine dair 4 mayıs 1910 tarihli mukavelenâme;

7) 54, 88 ve 90 uncu maddeler hakkındaki kuyudâtı ihtirâziye mahfuz kalmak şartıyla, 17 kânunusani 1912 tarihli mukavele sıhhiye;

8) Flokseraya karşı ittihaz olunacak tedâbire ait 3 teşrinievvvel 1881 ve 15 nisan 1889 tarihli mukavelenâmeler;

le ve mümkün olduğu kadar iyi bir halde terkedilecektir;

2) Kendisine mahsus müteharrik malzemesi olan bir şe-beke tamamıyla terkedilmiş olan arazi üzerinde bulunduğu takdirde bu malzeme 30 teşrinievvel 1918 tarihli son müfredat cedveli mucibince takımıyla terk olunacaktır ;

3) İşbu muahede mucibince idaresi inkısama uğrayan hututun malzeme-i müteharrikesinin taksimi müteaddid şüabatın tâbi oldukları idareler arasında sulhen uyuşmak suretiyle tesbit edilecektir. Bu uyuşma 30 teşrinievvel 1918 tarihli son müfredat cedveline göre bu hudut üzerine kaydedilmiş olan malzemenin ehemmiyeti servis hatları da dahil olmak üzere hududun uzunluğunu, ticari münakalât mahiyet ve ehemmiyetini nazarı itibare alacaktır. Adem-i itilâf halinde ihtilâfât tahkim tarikiyle halledilecektir. Bu hakem kararı ledelicap her şubede bırakılması iktiza eden lokomotifleri, yolcu eşya vagonlarını tayin, bunların teslimi şeraitini tesbit ve mevcut atelyelere nakledilen malzemenin mahdut bir müddet zarfında muhafazasını temin için lâzım görülecek suver-i halliyeyi tanzim edecektir.

4) Malzeme, eşya ve edevât, malzeme-i müteharrikenin aynı şerait tahtında terkedilecektir.

Madde 108 — Mevrit veya mahreci Türkiye ve Yunanistan olup Yunan - Bulgar hududu ile Kulolburgaz karibindeki Yunan - Türkiye hududu arasında kâin şark şimendiferlerinin aksâm salisesinden transit suretiyle müstefit olan yolcular ve emtia-i ticariye, işbu transitten dolayı hiçbir resim veya harca ve ne de bir güne pasaport veya gümrük muayenesi muamelesine tâbi olmayacaklardır.

İşbu maddenin icrai ahkâmı Cemiyet-i akvam meclisi tarafından intihap edilecek olan bir komiser tarafından temin edilecektir.

Yunanistan ve Türkiye hükümetleri bu komiser nezdine salîfüzzikir ahkâmın icrasına müteallik her meseleyi komiserin nazarı dikkatine vaz'etme'kle mükellef ve vazifesinin ifası emrinde bilcünle teshilât-ı lâzıme'ye mazhar olacak olan bir mümessil tayin etmek hakkını halz olacaklardır. Bu mümessiller ihtiyaçları olacak mâdun heyeti menurfinin miktar ve evsafı hakkında komiserle itilâf edeceklerdir.

Ahkâm-ı mezkûrenin icrasına müteallik olup halline muvaffak olamadığı her meseleyi cemiyet-i akvam meclisininin ka-

ri bayrağa malikiyet haklarının tanınmasını mutazammın 20 nisan 1921 tarihli beyannamcsini kabul ettiğini beyan eder.

Madde : 103 — Türkiye 20 nisan 1921 tarihli Barcelon konferansında beynelmilcl usule tabi limanlara ait olan vesayaa-sını kabul ettiğini beyan eder.

Türkiye bu usul altına vazedilecek limanları bilâhare bildirecektir.

Madde : 104 — Türkiye, 20 nisan 1921 tarihli Barcelon konferansının beynelmilcl demiryollarına müteallik vesayaa-sını kabul ettiğini beyan eder. Bu vesayaa mütekabil olmak kaydı ihtirazisiyle işbu muahedenin mevkii meriyete vazından itibaren Türk hükümeti tarafından tatbik edilecektir.

Madde : 105 — Türkiye, işbu muahedenin mevkii meriyete vazını müteakip 14 teşrinievvel 1890, 20 eylül 1893, 16 temmuz 1895, 16 haziran 1896, 19 eylül 1906 tarihlerinde Bernde imza edilen demiryolları vasitasiyle emt'la nakli hakkındaki mukavelenâmeleri ve suveri tesfiyciyi kabul ve tasdik ettiğini taahhüt eder.

Madde : 106 — Yeni hudutların güzergâhı dolayısıyla ve aynı memleketin iki kısmını yekdiğerine rapteden bir hattı diğcr memleketin kat'ettiği veyahut bir memlekettcn başlayan bir şube hattı diğcr bir memlekette nihayet bulduğu takdirde iki memleket arasındaki ticari münâkalâta müteallik hususatta işletme şcraiti, mukarerâtı mahsusa mahfuz olmak kaydiyle, alâkadâr şimendifer idareleri beyninde akdedilecek bir itilâfla tanzim edilecektir. Bu idareler işbu itilâfın şcraitinde uyuşmağa muvafık olamadıkları takdirde şcraitli mezkûre tahkim tarikiyle tâyin edilecektir. Türkiye ile homhudut devletler beynindeki bilûmum yeni hudut istasyonlarının tesisi ve bu istasyonlar arasındaki hududun işletilmesi aynı şcrait dairesinde akdolunacak itilâflarla tanzim edilecektir.

Madde : 107 — Gerek Osmanlı hükümetine ve gerek hususi şirketlere ait olup işbu muahede mucibince Osmanlı İmparatorluğundan ayrılan arazide kâin limanlar ile demiryollarının devrine müteallik ahkâmı hususiye kaydı ihtirazisi ile keزالik işbu muahedenamenin cshabı imtiyaza ve memurinin umuru tekaüdiyelerine müteallik ahkâmı maliye kaydı ihtirazisi tahtında, demiryolların devri berveçhi âti şcrait dahilinde vukubulacaktır.

1) Bilûmum demiryollarının mebanî ve teslsatı tamamıy-

cümle hukuk, müstenidat ve imtiyazatından sarfınazar eder.

Eğer bâlâdaki fıkra mucibince devredilmiş olan kablolar veya kabloların bir kısmı emvali hususiyeden ise eshabının zarar ve ziyanlarını tazmini mülkiyetin müntakil olduğu hükûmâta ait olacaktır. Tazminatın miktarında itilâf halinde bu miktar tahkim tarikiyle tayin edilecektir.

Madde 112 — Türkiye, lâakal bir kısmı Türkiye arazisinde kara ile ittisal peyda eden kablolar üzerinde mukaddemâ haiz olduğu hukuk-u mülkiyeti muhafaza eder. Maruz-üz zikr kablolardan Türk olmayan arazide Yunanlıların kara ile ittisal hukukunun istimali ve işletmelerinin şeraiti alâkadar devletler tarafından suret-i muslihanece tanzim olunacaktır. Adem-i itilâf halinde ihtilâf tahkim tarikiyle halledilecektir.

Madde 113 — Tarafeyn-i âliyejn-i âkidejn her biri kendisine taallûku cihetinden Türkiyede ecnebi postahânelerinin ilgasını kabul ederler.

FASIL II

MESAIL-İ SİHHİYE

Madde 114 — İstanbulda Meclisi Ali-i Sıhhiyesi lâğvolunmuştur. Türkiye sevâhil ve hududunun teşkilâtı sıhhiyesiyle Türk hükûmeti vazifedardır.

Madde 115 — Mekadir ve şeraiti muhik olacak olan yegâne ve aynı tarife-i sıhhiye, Türk bayrağıyla ecnebi bayraklarını tefrik etmeksizin bütün gemilere ve Türkiye tebasına tatbik edilen aynı şerait dairesinde, düvel-i ecnebiye tebasına tatbik olunacaktır.

Madde 116 — Türkiye açığa kalmış olan memurîn-i sıhhiyenin sabık İstanbul meclis-i âli-i sıhhiyesinin nukudundan bit-tefrik verilmek üzere tazminâta istihkaklarına ve işbu meclisin memurîn-i hâzıra ve sabıkasının veyahut onların menlehu-haklarını diğer bilcümle hukuku müktcebelerine tamamen riayet etmeyi taahhüt eder. Bu hukuka, sabık İstanbul meclis-i âli-i sıhhiyesinin ihtiyat akçesinin cihet-i tahsisiyesine eski idare-i sıhhiyenin tasfiye kat'iyesine mütecallık bilcümle mesail ile kozalık buna müşabih veya merbut olan diğer her mesele, suret-i mahsusada müteşekkil bir komisyon tarafından hal ve tesfiye edilecek ve bu komisyon, Almanya, Avusturya ve

rarına arz etmek mezkûr komiserin uhdesine terettüp edecektir. Yunanistan ve Türkiye hükümetleri ekseriyet-i ârâ ile itihaz-ı mukarrerat eyleyen meclis-i mezkûr tarafından sâdır olan her karara riayet eylemeyi taahhüt ederler.

Anıfüzükür komiserin maaşı ve ifa edeceği hizmete mürettip masarif Yunanistan ve Türkiye hükümetleri tarafından münâsefeten deruhte edilecektir.

Türkiye bilâhare Edirneyi Kuleliburgaz ile İstanbul arasındaki hatta hatta rapleden bir şimendifer hattı inşa eylediği takdirde işbu maddenin müteakibilen Kuleliburgaz ve Bosnaköy karibinde kâin Yunanistan - Türkiye hudut nukâtı arasındaki transite müteallik ahkâmı hükümsüz kalacaktır. Alâkadar hükümeteynden her biri muahede-i hâzıranın mevki-i mer'iyete vaz'ından itibaren beş senelik bir müddetin hitamına işbu maddenin ikinciden beşinciye kadar olan fıkralarında musarrah murakabeyi idame etmeye mahal olup olmadığına dair bir karar verdirmek için cemiyet-i akvam meclisine müracaat etmek hakkını haiz olacaktır. Maahaza şurası da mukarrerdir ki Yunan - Bulgar hududuyla Bosnaköy beyninde kâin şark şimendiferlerinin iki kısmı üzerinde transite dair olan birinci fıkranın ahkâmı mer'i kalacaktır

Madde 109 — Hilâfına ahkâm mevcut olmadıkça yeni bir hudut çizilmesi yüzünden bir devletin usulü miyahı (cetvel küşadı), feyezân, irva ve iska, teybis veyahut buna mûmasıl hususât) diğer bir devletin arazisinde icra edilecek mesaiye merbut bulunduğu veyahut bir devletin arazisi üzerinde harpten mukaddemki teamülât mucibince diğer bir devletin arazisinde mütevellit miyah veya kuvayı miyahıyye istimal edildiği takdirde, alâkadar devletler arasında her birinin menafî ve hukuk-u müktesebelerini muhafaza edecek mahiyette bir itilâf tesis edilmek lâzımdır

Adem-i itilâf halinde mesele tahkim tarikiyle hal olunacaktır

Madde 110 — Romanya ve Türkiye Köstence - İstanbul kablosunun işletme şeraitini muhik bir surette tesbit için aralarında uyuşacaklardır' itilâf husul bulmadığı takdirde mesele tahkim tarikiyle hal olunacaktır

Madde 111 — Türkiye bizzat kendi nâmına ve tebası nâmına artık kendi arazisinden geçmeyen kabloların cümlesi veya aksamı üzerindeki herhangi bir mahiyette olursa olsun bil-

Madde 120 — İnzibata mugayir harekâttan dolayı mahkûmunaleyh veya tâkibata mâruz kalmış olan üserâyı harp ve sivil mevkufin, cezalarının veyahut aleyhlerine başlamış olan tâkibat-ı kanuniyenin ikmâlî nazarı dikkate alınmaksızın iade edileceklerdir. İnzibata ait ceraimden maada ef'alden dolayı mahkûmunaleyh veya tâkibata mâruz olanların hapis ve tevkifleri idame edilebilecektir.

Madde 121 — Tarafeyn-i âliyeyn-i âkıdeyn gaiplerin taharisi veya adem-i iade arzusunu izhar etmiş olan üserâyı harbiye ve sivil mevkufiyenin tâyini hüviyetleri için mütekaabilen kendi arazileri üzerinde her türlü teshilâtı irac etmeyi taahhüt ederler.

Madde 122 — Tarafeyn-i âliyeyn-i âkıdeyn işbu muahede mevki-i mer'iyyete vaz'edilir edilmez üserâyı harbiyeye ve sivil mevkufine ait olan veya ait olmuş bulunan alıkonulmuş bilcümle eşya, akçe, senedat, vesailk veya her nevi eşyayı zaliyenin iadesini taahhüt ederler.

Madde 123 — Tarafeyn-i âliyeyn-i âkıdeyn orduları tarafından esir edilmiş olan üserâyı harbiyenin idaresi için masruf ve mebalığın mütekaabilen tediyesinden sarfı nazar eylediklerini beyan ederler.

II — Mezarlıklar

Madde 124 — Atide gelecek 126 nci maddede mevcut ahkâm-ı hususiyeye hâlel gelmeksizin tarafeyn-i âliyeyn-i âkıdeyn içlerinde her birinin 29 teşrinievvel 1914 den beri meydana harpte veya mecruhiyetle veya kaza veya hastalık neticesinde vefat etmiş berri ve bahri askerleriyle aynı tarihten beri esârette iken ölmüş olan üserâyı harbiye ve sivil mevkufinin kendi hâkimiyetleri altında bulunan arazi üzerindeki mezarlıklarına, merkadlerine ve medfenlerine ve tezkir-i namları için tesis edilen âbidelerine hürmet ve onları idare ve muhafaza ettireceklerdir.

Tarafeyn-i âliyeyn-i âkıdeyn içlerinden her birinin mâruzikr mezarlıklarını, medfen ve merkadlerini tayin, kayıt ve idareye ve bunların buldukları mahallerde münasip âbideler rekzine memur edebilecekleri komisyona, arazileri üzerinde vazifelcerini ifada bilcümle teshilâtı mütekaabilen irac hususunda itilâf edeceklerdir. Bu komisyonlar hiçbir askerî mahiyeti haiz olmayacaklardır.

Macaristan müstesna olmak üzere İstanbul meclis-i âli-i sıhhiyesine iştirak eden devletlerden her birinin bir mümessilinden mürekkep olacaktır. Gerek yukarıda beyan olunan tasfiyeye ve gerek bu tasfiyeden sonra kalan nukudun cihet-i tahsisine müteallik bir meseleden dolayı işbu komisyonun âzaları arasında ihtilâf zuhuru halinde mezkûr komisyonda temsil edilen devletlerden her biri, karar-ı kat'i ittihaz edecek olan Cemiyet-i Akvam Meclisine hakk-ı müracaata mâlik olacaktır.

Madde 117 — Türkiye ile Kudüs ve Hicaz hacılarına ve Hicaz şimendiferine nezaretle alâkadar devletler beynelmilel mukavelât-ı sıhhiye ahkâmına tevfikân tedâbir-i mahsusa ittihaz edeceklerdir. İeraatta bir vahdet-i tâmmemini zımında bu devletlerle Türkiye Hac umuri sıhhiyesinin telif ve tanzimi için bir komisyon teşkil edecekler ve bu komisyonda Türkiye devair-i sıhhiyesiyle Mısır deniz ve garantina sıhhiye meclisi temsil edilmiş olacaktır.

Bu komisyon, arazisinde içtima edeceği devletin evvelce muvafakatini istihsal edecektir.

Madde 118 — Hac umuru sıhhiyesinin telif ve tanzimi komisyonunun mesaisi hakkında gerek Cemiyet-i Akvam Hıfzıssıhha Komitesine ve beynelmilel umumî hıfzıssıhha idaresine ve gerek hac ile alâkadar her memleketin müracaat edecek olan hükûmetine raporlar verilecektir. Komisyon kendisine Cemiyet-i Akvamdan beynelmilel umumî hıfzıssıhha idaresinden veyahut alâkadar hükûmetler tarafından vuku bulacak bütün sualler üzerine reyini beyan edecektir.

KISIM V

AHKÂM-I MÜTEFERRİKA

I — Üserâyı Harp

Madde: 119 — Tarafeyn-i âliyeyn-i âkıdeyn ellerinde kalmış olan harp esirleriyle sivil mevkufları derhal memleketlerine iadeyi taahhüt ederler. Yunanistan ve Türkiyenin müteakilen ellerinde bulunan üserâyı harbiye ve sivil mevkufların mübadeleleri işbu hükûmetler arasında 30 kânunusani 1923 tarihinde Lozanda imza edilmiş olan hususî itilâfnamenin mevzuunu teşkil eder.

Yunan hükümeti kendi arazisine müteallik olarak aynı hususâtı taahhüt eder.

Yukarıdaki ahkâm, terkolunan arazide Türk veyahut hale göre Yunan hâkimiyetine irâsı hâlel etmez.

Madde 129 — Türk hükümeti tarafından terkedilecek arsalar meyanına hususiyle Britanya İmparatorluğu için üç numaralı haritada gösterilmiş olan Anzak (Arıburnu) havalisi dahil olacaktır.

Britanya İmparatorluğunun bâlâda beyan olunan araziden istifadesi berveği âti şeraitte tâbi tutulacaktır:

1) Mezkûr arazi işbu sulh muahedenâmesiyle tayin olunan ciheti tahsisinden gayri bir suretle istimal edilemeyecektir. Binaenaleyh hiçbir askeri veya ticarî maksatla veya anıfübeyan ciheti tahsise mugayir sair herhangi bir maksatla kullanılmayacaktır;

2) Türk hükümeti mezarlıklar da dahil olduğu halde, mezkûr arsayı teftiş ettirmek hakkını her zaman haiz bulunacaktır;

3) Mezarlıkların muhafazasına tahsis edilen sivil bekçilerin adedi her mezarlık için bir bekçiden fazla olmayacaktır. Mezarlıkların haricinde bulunan arsa için mahsus bekçiler bulundurulmayacaktır;

4) Mezkûr arsada mezarlıkların dahil ve gerek haricinde sarfı muhafazalara lâzım olacak meskenlerden başka ebniye inşa edilemeyecektir.

5) Mezkûr arsanın sahil üzerinde eşhas ve emtiayı ticariye ihrac ve erkânını teshile medar olabilecek, hiçbir rıhtım mendirek veya iskele inşa edilemeyecektir.

6) Bilcümle muamelâtı lâzıme yalnız boğazların iç sahilinde icra edilebilecek ve arsaya adalar denizi sahilinden duhul ancak mezkûr muamelenin icrasından sonra müsaade olunacaktır. Türk hükümeti mümkün olduğu kadar basit olması lâzım gelen işbu muamelâtın bu maddenin diğer ahkâmına hâlel gelmemek şartıyla Türkiyeye giden diğer cenebiler hakkında mevzu muamelâtın ziyade müenneti mucip olmamasını ve lüzumsuz her nevi tchire mahal vermeyecek şerait tahtında ifasını kabul eder;

7) Arsayı ziyaret etmek isteyen eşhas müsellâh olmaya-caklar ve Türk hükümeti işbu memnuniyet kat'iyenin tatbiki-na nezaret hakkını haiz bulunacaktır.

Âkıdeyn-i mezkûre berveçhi bâlâ zikrolunan berrî ve bahri askerlerin bekayayı ecsadının vatanlarına iadesi hususun-
daki taleplerini tatmin zımnında kavanin-i milliyetleri ahkâmı
ve sıhhat-ı umumiye zaruretleri nazarı dikkate alınmak
kaydı ihtirazisi tahtında her türlü teshilâtı müteakabilen irac
etmeye muvafakat ederler.

Tarafeyn-i âliyeyn-i âkideyn:

1) Esarette vefat eden üserâyı harbiye ve sivil mevkufi-
nin tayin-i hüviyetleri için faydeli tafsilâtın ilâvesiyle beraber
tam bir cctveli,

2) Hüviyetleri tayin edilmeksizin defnolunan emvatın
mezarlıklarının adet ve mevkileri hakkında her türlü târifatı
müteakabilen yekdiğerlerine ita etmeyi taahhüt eylerler.

Madde 126 — Romanya arazisinde 27 ağustos 1916 dan be-
ri vefat eden Türk asâkiri berrîye ve bahriyesinin ve üserâyı
harbiyesinin merkad mezarlık ve medfenlerinin tezkir-i nâm-
ları için dikilen âbidelerin idare ve muhafazası ile sivil mev-
kufine müteallik hususatta yüz yirmi dört ve yüz yirmi beşin-
cimaddelerden mütevellit sair her türlü mecburiyetler Roman-
ya hükûmetiyle Türk hükûmeti arasında hususi bir itilâfa
mevzu teşkil edeceklerdir.

Madde 127 — 124 ve 125 inci maddelerinin unumi mahiyet-
te olan ahkâmının ikmali için bir taraftan Britanya İmpara-
torluğunun Fransa, ve İtalya hükûmetleri, diğcr taraftan Tür-
kiye ve Yunanistan hükûmetleri 128 inciden 136 ncıya kadar
olan maddelerdeki ahkâmı mahsusayı kararlaşdırmışlardır.

Madde 128 — Türk hükûmeti Britanya İmparatorluğu,
Fransa ve İtalya hükûmetlerine karşı kendi arazisi üzerinde
bunların ineydân-ı harpte veya mecruhiyetle veya kaza veya
hastalık neticesinde ölmüş olan berrî ve bahri askerleri ile
esârette vefat eden üserâyı harbiyelerine ve sivil mevkufine ait
merkad, mezarlık ve medfenleri tezkir-i nâmları için dikil-
miş âbidleri muhtevi olan arsaları kendilerine ayrı ayrı ebe-
diyen terketmeyi taahhüt eder. Kezalik 130 uncu maddede mez-
kûr komisyonlar tarafından birleştirme mezarlıkları, medfen-
ler veyahut âbideler tesisi için âtide lüzumu görülecek olan
araziyi de onlara terkedeceklerdir.

Bundan maada işbu mezarlıklara, medfenlere ve âbidata
serbestii duhule müsaade etmeyi ve ledeliktiza lâzım olan cad-
de ve yolların inşasına ruhsat vermeyi taahhüt eder.

Madde 133 — Britanya, Fransa ve İtalya hükümetleri toba-larının merkad, mezarlık, medfen ve âbidelerinin tesis, tanzim ve idaresini münasip gördükleri herhangi vasıtai icraiyye tevdiide serbest olacaklardır. Bu vesait mahiyetli askeriyeyi ha-iz olmayacaktır. Merkadlerin birleştirilmesini mezarlık ve med-fen tesisini temin için lâzım addedilecek olan ihracı emvad ve nakl-i ecsad ile kendilerine arsaların terkolunduğu hükümet-leerce vatanlarına iadesi icabedeceğine hükmo-lunacak emvatin ihrac ve ecsadın nakli keyfiyetlerine tevessül ettirmek hakkı-nı yalnız bunlar haiz olacaklardır.

Madde 134 — Britanya, Fransa ve İtalya hükümetleri Tür-kiyede kâin mezarlıkların, merkadlerin, medfenlerinin ve âbi-dâtının tebaları meyanında tayin edilmiş bekçiler tarafından muhafazasını temin ettirmek hakkını haiz olacaklardır. Bu bekçiler Türk memurini tarafından tanınacaklar ve merkad-ler, mezarlıklar, medfenler ve âbidatın muhafazasını temin için memurların muavenetine mazhar olacaklardır. Mezkûr bekçiler hiçbir sıfatı askeriyeyi haiz olmayacaklar ve fakat şa-hıslarının müdafaası için bir revolver veya otomatik tabanca ile müsellâh olabileceklerdir.

128 inceden 131 inci maddeye kadar olan maddelerde zik-rolunan arsalar Türkiye ve Türk memurini veya hale göre Yu-nanistan ve Yunan memurini tarafından hiçbir nevi bedel-icar, resim ve vergiye tâbi tutulmayacaktır. Britanya, Fransa, İtal-ya hükümetleri mümessilleriyle merkadleri, mezarlıkları, med-fenleri ve âbidatı ziyaret arzusunda bulunan eşhas için ora-lara duhûl her zaman serbest olacaktır. Türk hükümeti ve Yu-nan hükümeti mezkûr arsalarla mevsul olan yolların müebbe-den idare ve muhafazasını deruhte edecektir.

Türk hükümeti ve Yunan hükümeti mâruzzıkr mezarlık-lar, merkadler, medfenler ve âbidatın idare veya muhafazası-na memur eşhasın ihtiyacı ve arazisinin eskası için lâzım olan miktarda suyu tedarik edebilmeleri zımında Britanya, Fransa ve İtalya hükümetine teshilâtı bahşetmeyi taahhüt ederler.

Madde 136 — Britanya, Fransa ve İtalya hükümetleri Tür-kiyeden ayrılan arazidekiler de dahil olmak üzere kendi hü-kûmlerine tâbi arazide medfun bulunan Türk asâkiri-i berriye ve bahriyesinin merkadlerinin, mezarlıklarının, medfenlerinin ve tezkir-i nâmlarına mahsus âbidatın tesisi hakkında 128 ve

8) 150 kişiden ziyade olan her züvvar kafilesinin muvalatından lâakal bir hafta evvel Türk hükümetinin haberdar edilmesi muktazidir.

Madde 130 — Britanya, Fransa ve İtalya hükümetlerinden her biri Türkiye ve Yunan hükümetlerinin de birer mümessil memur edecekleri bir komisyon tayin eyleyecekler ve bu komisyon merkadlere, mezarlıklara, medfenlere ve âbidata müteallik mesaili mahallinde halletmeye memur olacaktır. Bu komisyonlar bilhassa:

1) Emvâtın defnedildiği veya defnedilmiş olabileceği menâtıkı keşf ve tayin ve mevcut merkadleri, mezarlıkları, medfenleri ve âbidatı tesbit etmek,

2) Merkadlerin öçer mahal varsa, bir araya yeniden cem edilmesine ne gibi şerait tahtında tevessül edileceğini tayin etmek, Türk arazisinde Türk mümessille, Yunan arazisinde Yunan mümessille biltilâf yeniden bir araya cem olunacak mezarlıklara medfenler ve tesis edilecek âbidatın mevkiilerini tayin eylemek ve işgal edilmiş olan sathı lâzım olan haddi asgarîye tenzil suretiyle işbu mevakin hudutlarını tahdit etmek,

3) Kendi tebaları için tesis edilmiş veya edilecek merkadlerin, mezarlıkların, medfenlerin, âbidatın kat'i plânlarını mensub oldukları hükümetler nâmına Türk ve Yunan hükümetlerine tebliğ etmek vazifeleriyle mükellef olacaklardır.

Madde 131 — Arsanın terkolunduğu hükümetler terkedilen arsaları yukarıda zikrolunandan gayri surette istimal etmemeyi ve istimal müsaade eylememeyi taahhüt ederler. Bu arsalar deniz kenarında vâki ise sahili arsanın terkolunduğu hükümet tarafından herhangi askeri bahri ve ticari hiçbir maksat için istimal edilemeyecektir. Tahsisi fekkedecek âbide-rekzi için de istimal edilmeyecek olan merkad ve mezarlık arsaları Türk veyahut hale göre Yunan hükümetine avdet edecektir.

Madde 132 — 128 inciden 130 uncu maddelerde zikrolunan arsaların tam ve kâmil intifâ Britanya, Fransa ve İtalya hükümetlerine müebbeden terk için icabeden teşrii veya idari tedâbir 130 uncu maddenin üçüncü fıkrasında beyan edilen tebliği tâkibedecek olan 6 ay zarfında Türk hükümeti ve Yunan hükümeti tarafından ittilâz edilecektir. Eğer istimlâkat lâzım gelirse işbu istimlâklar Türk ve Yunan Hükümetlerine ait arazi üzerinde müttekabilen mezkûr hükümetler marifetiyeli ve masarifi kendilerine ait olmak üzere icra edilecektir.

alâkadar edenler müteakblen iade olunacaklardır. Bâlâda beyan olunan defâtir, plânlar, senedat ve diğcr vesaike vazîüyed olan hükûmet onlarda kendisini alâkadar addediyorsa onları kendisi muhafaza edebilecek ve alâkadar hükûmete talep üzerine fotoğraflarını veya musaddak suretlerini ita ile mükellef olacaktır.

Gerek Türkiyeden ve gerek arazi-i münfekkeden götürülmüş olan evrak, defâtir, plânlar, senedat ve diğcr vesaik münhasıran alındıkları araziye müteallik bulundukça asılları müteakblen iade olunacaktır.

İşbu muamelâtın mütevellit masârif talip olan hükûmete ait olacaktır.

Ahkâm-ı anife, eski Osmanlı İmparatorluğuna ait olup 1912 senesinden sonra Yunanistana intikal eden kazalarda kâin emlak ve araziye veya evkafa müteallik defâtire de aynı şerait tahtında mabihittalbidir.

Madde 140 — Esna-i harpte Türkiye ile diğcr düvel-i âkıde arasında 30 teşrinievvel 1918 tarihinden mukaddem müteakblen icra clunan iğtinamati bahriye yekdiğerlerine karşı hiçbir talep ve iddiaya mahal vermiyecektir. Mütarekenin ihlâli sebebiyle İstanbulu işgal eden devletler tarafından tarih-i mezkûrden sonra vâki zabıtlar hakkında dahi aynı hüküm cairidir.

Şurası mukarrerdir ki, İstanbulu işgal eden devletlerin hükümetleri veya Türk hükümeti tarafından 29 teşrinievvel 1914 tarihinden 1 kânunusani 1923 tarihine kadar kendi limanlarında veya işgal ettikleri limanlarda tasarrufata tâbi tutulmuş olan her nevi merâkib-i bahriye, hacmi istabisi az sefain, yatlar ve mavnalar hakkında gerek mezkûr devletlerin hükümetleri ve tebaları canibinden ve Türk hükümeti tebası tarafından hiçbir talep dermeyan olunmayacaktır. Maahaza işbu hüküm affı umumiyec dair bugünkü tarihli beyannamenin altıncı bendi ahkâmını ihlâl etmediği gibi 29 teşrinievvel 1914 tarihinden mukaddemki hukuka müstenit olarak efrad tarafından efradı saire aleyhine vâki olabilecek metalip ve müddetyata da hâlel getirmeyecektir.

Kuvayı Yunaniye tarafından 30 teşrinievvel 1918 tarihinden muahhar olarak zaptolunan Türk bayrağını hâmil sefain Türkiyeye iade olunacaktır.

Madde 141 — İşbu muahedenin 25 inci maddesi ve 28 ha-

130 uncudan 135 inelye kadar olan maddeler ahkâmından istifadeyi Türk hükûmetine bahşetmeyi taahhüt ederler.

III - Ahkâm-ı Umumiye

Madde 137 — Tarafeyn-i âliycyn-i âkıdeyn arasında hilâfına takarrür eden ahkâm müstesna olmak üzere 30 teşrinievvel 1918 tarihinden itibaren işbu muahedenin mevki-i mer'iyete vaz'ına kadar İstanbulu işgal eden devletler tebalarının, ecnebilerin veya Türk tebasının hukuk, emval ve menafiine ve bunlardan her birinin Türkiye memurini ile olan münasebetlerine dair mezkûr devletlerin memurları tarafından veya onlarla bilittifak ittihaz olunan kararlar veya ita edilen evâmîr muteber olacak ve bunlardan dolayı mezkûr devletler veya memurları aleyhine hiçbir talep dermeyan edilemeyecektir.

Bâlâda mezkûr mukarrerât veya evâmirden dolayı dâçar olunan bir zararın münbais diğer kâffe-i metalip muhtelit hakem mahkemesine tevdi olunacaktır.

Madde 138 — Affı unumiye dair bugünkü tarihli beyannâmesinin 4 ve 6 ncı bentleri ahkâmına halel gelmemek şartıyla mevaddı adliyede 30 teşrinievvel 1918 tarihinden itibaren işbu muahedenin mevki-i mer'iyete vaz'ına kadar Türkiyeden İstanbulu işgal eden devletlerin hâkimleri, mahkemeleri veya memurini tarafından ve keza 8 kânunuevvel 1921 tarihinde teşkil olunan muhtelit encümen-i adli cânibinden sâdır olan mukarrerat ve evâmîr, tedbiri icraiyyete dahil olmak üzere muteber olacaktır. Şu kadar ki bir askeri mahkeme veya bir polis mahkemesi tarafından mevadd-ı hukukiyeye dair sâdır olan bir kararı adliden dolayı efraddan biri lehine dâçar olduğu bir zararın tamiri zamanında diğer bir fert cânibinden bir talep dermeyan bulunduğu takdirde işbu talep muhtelit hakem mahkemesinin tetkikine arz olunacak ve o da icabederse bir bedel-i tazmin tediyesine hüküm ve hattâ bir iadeyi emredebilecektir.

Madde 139 — Mülki, adli veya mali idareler veya idarei evkafa mütcallik olup Osmanlı İmparatorluğundan ayrılan bir toprağın hükûmetinin münhasıran alâkadar eden ve Türkiyede bulunan evrak, defâtir, plânlar, senedat ve diğer her nevi vesâik ve bilmukabele bunlardan Osmanlı İmparatorluğundan ayrılan bir toprakta bulunup Türk hükûmetini münhasıran

Türk hükümetleri kendi tasdiknâmelerini tevdi etmeleri akabinde işbu tarihte balâda beyan olunan zabıtnâme henüz tanzim edilmemiş olsa bile mevkii merlyete girecektir.

Fransa hükümeti tasdiknâmelerin tevdi, zabıtnâmelerinin musaddak birer suretini biltümle düvel-i mümziyeye verecektir.

Tasdiken lilmakal maruzüzikr murahaslar işbu muahedenameyi imza etmişlerdir. 24 temmuz 1923 tarihinde Lozanda bir nüsha olmak üzere tanzim edilmiş olup bu nüsha Fransa hükümet-i Cumhuriyesi Mahzeni Evrakına vaz'edilecek ve hükümet-i mezkûre düvel-i âkideden her birinin musaddak bir nüshasını tevdi edecektir.

İSMET
Dr. RIZA NUR
HASAN HÜSNU

HORAS RUMBOLT
PELLE
GARRONI
MONTENYA
UÇIYAI
VENIZELOS
KAKLEMANOS
DIYAMANDI
KOSTANTİN KONÇESKO

BOĞAZLARIN USULÜNE DAİR MUKAVELENÂME

Bir taraftan, Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Rusya, Sırp - Hırvat - Sloven devleti ve diğer taraftan Türkiye, bugünkü tarihli muahede-i sulhiyenin 23 üncü maddesiyle mücyyet esasa tevfiikan boğazlarda bütün milletlere Bahr-i Sefid ile Karadeniz arasında serbesti-i mürur ve seyrü sefâini temin etmek emniyesiyle, ve bu serbestinin idâmesi sulhu umumî ve ticareti âlem için lâzım olduğunu nazar-ı dikkate aldıklarından, bu maksatla bir mukavele-nâme akdine karar vermişler ve murahasları olmak üzere:

Haşmetlü Büyük Britanya ve İrlanda Kralliyet-i müttahidesi, mâverai cihâtın Britanya arazsı kralı ve Hindistan İmparatoru hazretleri:

ziran 1919 tarihli Versay Sulh Muahedesininin 155 inci ve 250 inci ve 440 inci maddeleri ve kezaalk 8 inci kısmın (tamirat) 3, lâhikasının cümle-i tatbikatından olmak üzere elhaletihazihi vâziulyed bulunan müttelik hükümetlerin rızası lâhik olmaksızın esna-i harpte Alman hükümeti veya tebası tarafından Osmanlı hükümetine veya tebasına devir ve ferâğ edilmiş olan Alman sefaınınin kâffesine müteallik olarak Alman hükümetine veya tebasına karşı terettüp edebilmiş olan her güna taahhüttten Türk hükümetinin ve tebasının beri oldukları beyan olunur.

Türkiye ile kendi yanında harp etmiş olan diğler devletlerin münasebatından dahi eğer mahal varsa aynı hüküm cari olacaktır.

Madde 142 — Yunanistan ile Türkiye beyninde Rum ve Türk ahalinin mübadelesine dair 30 kânunusanlı 1923 tarihinde akdolan hususî mukavelename mezkûr iki taraf-ı âli-i âkid arasında işbu muahadenamede muharrer olduğu takdirde haiz olacağı kuvvet ve kıymeti haiz olacaktır.

Madde 143 — İşbu muahede mümkün olduğu kadar kısa bir müddet zarfında tasdik edilecektir. Tasdiknameler Pariste tevdi edilecektir.

Japon hükümeti tasdikini icra edilmiş olduğunu Pariste mümessili siyasisi vasıtasıyla Fransa hükümet-i cumhursine bildirmekle iktifa selâhiyetini haiz olacak ve bu takdirde mümkün olduğu sür'atle vesikasını tevdi edecektir. Düvel-i mümziyeden her biri işbu muahedeyi kendi tarafından imza edilmiş ve Lozan konferansının sened-i nihaisinde muharrer bulunmuş senedât-ı salre ile birlikte — eğer bunlar bir tasdiki istilzam ediyorsa — tek ve aynı vesika ile tasdik edecektir.

Bir taraftan Türkiye, diğler taraftan Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya veyahut aralarından üçü tasdiknâmelerini tevdi eder etmez ilk tevdi zabıtnamesi tanzim edilecektir.

Bu ilk zabıtnâmenin tarihinden itibaren muahedenâme bu suretle onu tasdik eden tarafeyn-i âliyeyn-i âkideyn arasında mevki-i mer'iyete girecektir. Diğler devletler için tasdiknâmelerinin tevdi tarihinde müteakiben mevki-i mer'iyete girecektir. Şu kadar ki Yunanistan ve Türkiyeye müteallik olmak üzere birinci maddenin iki numaralı fıkrası ile beşinciden onbirinciye (onbirinci harif) kadar olan maddeler ahkâmı, Yunan ve

lar) tâbiri umumisiyle yadedilen Çanakkale boğazı, Marmara denizi ve Karadeniz boğazında denizde ve havada seyrü sefer serbestisi esasını tanımak ve ilân etmek hususunda müttehdül efkârdır.

Madde 2 — Boğazlardan harp ve sulh zamanlarında ticaret sefine ve tayyarelerinin ve harp sefine ve tayyarelerinin müruru ve seyrüseferi bâdemâ merbut lâhika ahkâmına tevfikân tanzim edilecektir.

LÂHİKA :

Boğazlardan ticaret sefine ve tayyarelerinin ve harp sefine ve tayyarelerinin müruru hakkında kavaid.

I

Hastahane gemileri, yatlar, balıkçı sefineleri ve gayrı askerî tayyareler dahil olduğu halde ticaret sefaini

A — Sulh zamanında:

Sancak ve hamule ne olursa olsun, beynelmilel ahkâmı sıhhiye kaydı ihtirazisi tahtında olarak kılavuzluk, fener, romörkür resimleri veyahut aynı mahiyetteki diğer rüsum gibi doğrudan doğruya ifa edilen hidemâta ait bulunmamak ve Türk hükümeti tarafından elhâletühâzihi intiyazı verilmiş idare ve müesseseler tarafından bu hususta istimal olunan hukuka hâlel gelmemek şartıyla hiçbir muamele, rüsum veya mükellefiyet olmaksızın gündüz ve gece seyrüsefer ve mürur serbest-i tâmmı,

Bu rüsumun cibayetini teshil için boğazlardan geçen ticaret sefineleri Türk hükümeti tarafından tayin edilecek mevâkie isimlerini, tâbiyetlerini, tonilâtolarının miktarını ve semt-i maksutlarını bildireceklerdir.

Kılavuz ahzı ihtiyarî kalmaktadır.

B — Harb zamanında Türkiye bitaraf kaldığı takdirde:

Balâda muharrer aynı şerait dahilinde, gündüz ve gece seyrüsefer ve mürur serbestii tâmmı. Bitaraf bir devlet sıfatıyla Türkiye'nin hukuk ve vezaifi, suları ve havası Türkiyenin bitaraf kaldığı bir harb esnasında sulh zamanında olduğu gibi tamamen serbest kalması lâzım gelen boğazlarda seyrüsefaini tas'it edebilecek mahiyette hiçbir tedbir ittihaz etmesine salâhiyet vermiyecektir. Kılavuz ahzı ihtiyarî kalmaktadır.

İstanbulda fevkalâde komiser asaletlû Sir Horace Montegu Rumbolt, Barrone J. S. M. J.

Fransa Cumhuriyeti Reisi: Fransa sefiri kebiri, cumhuriyetin Şark fevkalâde komiseri Legion d'honour nişânını millisinin Grande Officier rütbesini haiz ferik general Mösyö Maurice Pelle,

Haşmetlû İtalya Kralı hazretleri:

Kraliyetin Senato âzası, İtalya sefir-i kebiri, İstanbulda fevkalâde komiser St. Maurice Velezar ve Coron d'Italy nişanlarının Grande Crouvasını haiz asaletlû Markı Camille Garroni, Atina fevkalâde murahhas ve orta elçisi, St. Maurice Velezar nişanlarının komandor rütbesini ve Coron d'Italy nişanının Grande Officier rütbesini haiz Mösyö Julius Cezare Montagnie,

Haşmetlû Japonya İmparatoru hazretleri:

Soleil Lovan nişanının birinci rütbesini haiz Roma fevkalâde sefir-i kebiri ve murahhas Mösyö Gentaro Uçiyai Jözammi, Bulgaristan için:

Şimendifer, posta ve telgraf nâzırı sabıki Mösyö Bogdan Morfof, fevkalâde murahhas ve orta elçi, hukuk doktoru St. Aleksandr nişanının Grande Crova rütbesini haiz Mösyö Dimitri Sterçiof,

Haşmetlû Yunanlılar Kralı hazretleri:

Sabık heyeti nüzzar reisi Souvor nişanının Grande Crouva rütbesini haiz Mösyö Elefferios K. Venizelos, Londra orta elçisi Souvor nişanının komandor rütbesini haiz Mösyö Demetr Kaklamanos,

Haşmetlû Romanya Kralı hazretleri: Orta elçi Mösyö Kostantin İ. Diamondi, orta elçi Mösyö Kostantin Konçeşko, Rusya: Mösyö Nikola İvanoviç Jordanski.

Haşmetlû Sırp - İhrvat - Sloven Kralı hazretleri: Bernde fevkalâde murahhas ve orta elçi Mösyö Dr. Milotin İvanoviç,

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti: Edirne mebusu, Umûru Hariciye Vekili İsmet Paşa, Sinop mebusu, Umûru Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekili Dr. Rıza Nur Bey, Trabzon mebusu, sabık vekil Hasan bey, hazeratını tâyin etmişlerdir. Müşarüniyleyin usulüne muvafık ve muteber tanınan selâhiyetnamelerini İbrazdan sonra ahkâm-ı âtiyeyi kararlaştırmışlardır:

Madde 1 — Tarafeyn-i âhiyeyn-i âkideyn aşağıda (Boğaz-

rinci günleri Bahri Siyahta mâlik buldukları zırhlıların, muharebe krüvazörlerin, tayyare taşıyan sefinelerin, krüvazörlerin, torpido muhriplerin, tahtelbahirlerin veyahut sair her şekil (tip) sefaından deniz tayyarelerinin miktarını sefaini müsellâhayı, mevcudu tenzil edilen veya ihtiyata veya tamirde veyahut hali tadilde bulunan sefaından tefrik etmek suretiyle, talep edecektir.

Bunun üzerine Boğazlar komisyonu alâkadar devletlerin Karadenizdeki en kuvvetli donanmanın ihtiva ettiği zırhlıların, muharebe krüvazörlerinin, tayyare taşıyan sefinelerin, krüvazörlerin, torpido ve muhriplerinin, tahtelbahirlerinin, tayyarelerin ve icabı halinde sair şekildeki sefaının miktarından haberdar edecektir. Bundan başka mezkûr kuvvete mensup bir sefinenin Bahri Siyaha dühulünden veya oradan hurucundan mütevellit her güne tahavvülât derhal alâkadar devletlerin ıtılâına ihzar edilecektir.

Boğazlardan Karadenize müteveccihen geçirilecek bir kuvvei bahriyenin hesabında yalnız müsellâh sefinelerin adedi ve şekli — tipi — pişi mülâhazaya alınacaktır.

B — Harb zamanında Türkiye bitaraf kaldığı takdirde:

Sancak ne olursa olsun hiçbir muameleye, rüsuma veya hiçbir güne mükellefiyete tabi olmaksızın, ikinci bendin (A) işaretli fıkrasında mezkûr tahdidâtın aynı tahdidât dairesinde gündüz ve gece mürur serbestii tâmmi.

Maamafih, bu tahdidât muharip devletlere bunların Karadenizdeki muhariplik hukukuna irası hâlel edecek surette tatbik edilemeyecektir.

Bitaraf bir devlet sıfatıyla Türkiyenin hukuk ve vezaifi, suları ve havası Türkiyenin bitaraf kaldığı bir harb esnasında sulh zamanında olduğu gibi tamamen serbest kalması lâzımgelen boğazlarda seyrüscfaini tasvip edecek bir mahiyette hiçbir tedbir ittihaz etmesine selâhiyet vermiyecektir.

Muhariplerin harb sefinelerine ve askerî tayyarelerine boğazlarda bir güne zapt ve müsadereye tevessül etmek, hakkı muayene icra eylemek veya diğer herhangi bir hareketi hâsmâne yapmak memnu olacaktır.

Harb sefinelerini tamirat yapmak veya erzak almak hususlarında bahri bitarafa dair 1907 tarihli 13 üncü Lahey mukavelenamesi ahkâmına tabi olacaktır.

Tayyarelerin bitarafılığı hakkındaki kavaidi tâyin edecek

C -- Harb zamanında Türkiye muharip olduğu takdirde:

Bitaraf sefineler ve bitaraf gayri askeri tayyareler için işbu sefine ve tayyareler düşmana bilhassa kaçak eşya, düşman kıtaatı veya tebasi taşımak suretiyle yardım etmedikleri takdirde, seyrüsefer serbestisi. Türkiyenin bu sefine ve tayyareleri teftiş hakkı bulunacak ve bu maksatla mezkûr tayyareler Türkiye tarafından bu husus için tâyin ve ihzar olunacak, menâkıhta karaya veya denize inmeğe mecbur olacaklardır. Düşman sefinelerine hukuku düvclin kabul ettiği tedâbiri tatbik etmek hususunda Türkiyenin haiz olduğu hukuka halel gelmemiştir.

Türkiye, düşman sefinelerinin boğazlardan istifadelerini men için lâzım addedeceği tedâbiri ittihaz selâhiyeti tâmmesine malikdir. Mamafih bu tedâbir bitaraf sefaının serbestii mürurunu men edecek mahiyette olmayacaktır. Ve bu maksatla Türkiye safaini mezkûreye lâzım gelen talimâtı veya kılavuzları vermeyi taahhüt eder.

II.

Muavin sefineler, asker nakliye sefincleri, tayyare taşıyan sefineler ve askeri tayyareler dahil olduğu halde, sefaını harbiyye.

A — Sulh zamanında:

Sancak ne olursa olsun, hiçbir muamele, resim veya mükellefiyet olmaksızın, kuvvetlerin mecmuuna müteallik atıdaki kuyudu ihtiraziye tahtında, gündüz ve gece mürur serbestii tammi.

Bir devletin Bahri Siyaha müteveccihen boğazlardan imrar edebileceği âzami kuvvet Karadenize sahilдар devletlere mensup ve mürur esnasında Bahri Siyahta mevcut en kuvvetli donanmanın âzami kuvvetini tecavüz etmeyecektir. Mamafih devletler Bahri Siyaha her zamanda ve her halde beheri on bin tonilâtöyü geçmiyen üç sefinciyi tecavüz etmeyecek bir kuvveti bahriye göndermek hakkını muhafaza ederler.

Boğazlardan geçecek sefaının miktarı hususunda Türkiye hiçbir mesuliyet terettüp etmeyecektir.

İşbu kaideye mürâata imkân bahşolmak için, onuncu maddede muharrer boğazlar komisyonu Bahri Siyaha sahilдар devletlerin herbirinden her sene kânunusanının ve temmuzun bi-

kinde beşer kilometrelik bir arazi şeridi üzerinden uçmak serbestisini,

2) Tavakkufu arazi halinde Türkiyenin sahilinde karaya veya kara sularında denize inmek salâhiyetini tazammun eder.

IV

Harb sefinelerinin müddeti mürurlarının tahdidı:

Boğazlardan transit halinde geçen harb sefineleri, hasarat veya ârizai bahriye ahvali müstesna olmak şartıyla ve emniyetisefer demirlemeyi icabettirdiği takdirde esnai leyde demirleme müddeti dedahil olmak üzere, hiçbir halde mürurları için elzem olan zamandan fazla bir müddet boğazlarda tavakkuf edemeyeceklerdir.

V

Boğazların ve Karadenizin limanlarında tevakkuf:

A) İşbu lâyiha'nın birinci, ikinci ve üçüncü bentleri, boğazlardan ve bu boğazların fevkinde gemilerin, harb gemilerinin ve tayyarelerin müruruna tatbik olunurlar. Ve Türk limanlarını ve tayyare menzillerini aynı zamanda ziyaret edebilecek bir devletin harb sefineleriyle askeri tayyarelerinin miktar ve kezaik bunların müddeti ikameleri hakkında Türkiyenin lüzum görceği nizamnameleri vazetmek hakkına hâlel iras etmez.

B) Karadenize sahil dar devletler kendi limanları ve tayyare menzilleri için aynı hukuka mâlik olacaklardır.

C) Elyevm Tuna Avrupa komisyonunda temsil edilen devletlerin işbu nehrin munseplerinde ve kalasa kadar istasyonlar olmak üzere bulundurdıkları hafif sefain ikinci bentte zikrolunan sefaine inzımam edecek ve icabı halinde diğer sefain ile tebdil edilebilecektir.

VI

Muhafaza sıhhiyeye mütedair ahkâmı mahsusâ:

Derunlarında veba, kolera veya tifüs vukuatı zuhur eden veya yedi günden beri zuhur etmiş olan sefaini harbiye ve keza bulaşık bir limanı beş kere yirmi dört saatten daha az bir zamandan beri terketmiş bulunan sefain boğazları karantina halinde geçmeğe ve boğazları bulaştırmak ihtimalini bertaraf etmek için muktazı tedabiri vakiyeyi sefine vesakkiyle itihaz etmeye mecbur olacaklardır.

beynelmilel bir mukavelenâmenin akdine intizaren askeri tayyareler boğazlarda 1907 tarihli 13 üncü Lahey mukavelenâmesinin harb sefinelerine bahşettiği mukaveleye mümasil bir muameleden müstefit olacaktır.

C — Harb zamanında Türkiye muharip olduğu takdirde:

Bitaraf harb sefineleri için hiçbir muameleye, resme veya hiçbir güne mükellefiyete tabi olmaksızın ve fakat ikinci bendin (A) işaretli fıkrasında zikredilen tahdidâtın aynı tahdidâta tâbi olarak mürur serbestii tâmmi.

Düşman sefine ve tayyarelerinin boğazlardan istifadesine mâni olmak üzere Türkiye tarafından ittihaz edilecek tedâbir, bitaraf sefine ve tayyarelerin serbestii müruruna mani olacak mahiyeti haiz bulunmayacaktır ve bu maksatla Türkiye, mezkûr sefine ve tayyarelere lâzımgelen tâlimatı veya kılavuzları vermeyi taahhüt eyler.

Bitaraf askeri tayyareler boğazlardan, tehlike ve muhataraya kendilerine ait olmak suretiyle geçebilecek ve mahiyetleri anlaşılacak üzere teftiş hakkına tabi bulunacaklardır. Bunun için tayyareler, Türkiye tarafından bu hususta tâyin ve ihzar olunacak menatıkta karaya veya denize inmeğe mecbur olacaklardır.

III

A — Türkiye ile hali sulhta bulunan devletlerin tahtelbâhırları boğazlardan ancak suyun yüzünde geçeceklerdir.

B — Gerek bahri sefitten gerek bahri siyahtan gelen bir kuvvet bahriyei ecnebiyenin kumandanı tahtı kumandasında bulunup boğazlara girmesi lâzımgelen sefinelerin miktarını ve isimlerini tevakkufa mecbur olmaksızın Çanakkalenin veya Karadeniz boğazının methalinde bir işaret istasyonuna tebliğ edecektir.

Türkiye, bu işaret istasyonlarını bildirecektir. Ve boğazlara dühul keyfiyeti tehire uğratılmamak lâzım geldiğinden tebliğ-i mezkûr vukubuluncaya kadar ecnebi harb sefinelerinin boğazlardan serbestii mürurları bâki kalacaktır.

C — Askeri ve gayri askerî tayyareler için işbu kavald ile tâyin edilen şerait dairesinde boğazların üzerinden tayaran müsaadesi mezkûr tayyareler için:

1) Boğazların dar kısımlarının her bir tarafından fev-

Madde : 5 — Fransa, İngiltere, İtalya ve Türkiye hükümetleri tarafından munsab dört âzadan mürekkep bir komisyon dördüncü maddenin (1) işaretli fıkrasında muharrer mıntakaların hudutlarını mahallinde tesbit etmek üzere işbu mukavelenin tarihi meriyetinden 15 gün sonra içtima edeceklerdir.

İşbu komisyonda temsil edilen hükümetlerden herbiri kendi mümessillerine istihkakı olan tahsisat verecektir. Komisyonun ifai vazife etmesinden münbais masarifi umumiye temsil edilen devletler tarafından hasası mütesaviye veçhile deruhte edilecektir.

Madde : 6 — İstanbula dair olan 8 inci madde ahkâmı mahfuz kalmak şartıyla gayri askeri hale ifrağ edilmiş mıntakalar ve adalarda hiçbir istihkâm, daimi topçu tesisatı, tahtelbahir işleyen aletler (tahtelbahir sefaîn müstesna) ve askeri tayyare tesisatı ve hiçbir üssü bahri bulunmayacaktır.

Buralarda inzibatın muhafazası için elzem bulunan ve silâhları, top müstesna olmak üzere tüfenk, rovelver, kılınç ve beher yüz nefer için dört hafif makineli tüfenk (uzul mitral-yoz) den ibaret bulunacak olan polis ve jandarma kuvvetinden başka hiçbir kuvvei müsallaha tevakkuf etmeyecektir.

Gayri askeri hale ifrağ edilmiş mıntakaların ve adaların karasularında tahtelbahir sefaînelerden başka hiçbir güne tahtelbahir işleyen alet bulunmayacaktır. Balada mezkûr fıkralara rağmen Türkiye, Türk topraklarının gayri askeri hale ifrağ edilmiş mıntakalarından ve adalarından ve onların Türk donanmasının demir alma hakkına mâlik bulunduğu karasularından kuvai müsellahasını transit suretiyle geçirmek hakkını muhafaza edecektir.

Bundan başka Türk hükümeti boğazlarda, tayyareler ve ya balonlar vasıtasıyla denizin sathını ve karını tarassut ettirmek selâhiyetini hazi olacaktır. Türk tayyareleri, boğaz suları ve Türk arazisini gayri askeri hale ifrağ edilmiş mıntakaları üzerinde uçabilecekler ve oralarda her tarafta kemali serbesti ile karaya veya denize ineceklerdir.

Kezallık Türkiye ile Yunanistan gayri askeri hale ifrağ edilmiş mıntakalarda ve adalarda ve bunların karasularında, buralarda tahti silâha alınacak efradın, mezkûr mıntakalar ve adalar haricinde, talim ve terbiyeleri için icap eden hizmet harekâtını icra etmek selâhiyetine mâliktirler.

Türkiye ile Yunanistan kendi arazilerinin mezkûr mınta-

Derunlarında bir tabip bulunan ve boğazlardan bilâtevakuf veya eşya çıkarmaksızın doğrudan doğruya geçen sefaini ticariye de aynı hükme tabi olacaklardır.

Tabibi bulunmayan sefaini ticariye boğazlarda tavakkuf etmeyecek olsalar bile oraya dühulden evvel kavaidi sıhhiyeyi beynelmilele riayet mecburiyetindedirler.

Boğazlar limanlarından birine uğrayacak olan sefaini harbiye ile sefaini ticariye bu limanda orada tatbik edilmekte olan kavaidi sıhhiyeyi beynelmilele tabi tutulacaktır.

Madde : 3 — Boğazlarda müruru ve seyrüseferi her türlü mevaniden âzâde bulundurmak için dördüncüden dokuzuncuya kadar olan maddelerde münderiç bulunan tedabir, boğazların, sahillerine kezaik oralarda kain veya oralara karışık ilan adalara da tatbik olunacaktır.

Madde : 4 — Atide tâyin edilen mıntakalar ve adalar gayri askerî hale ifrag edileceklerdir:

1 — Çanakkale ve Karadeniz boğazlarının berveçhi ati tahdit edilmiş mıntakalar ittisanca iki sahilleri (merbut haritaya müracaat) :

Çanakkale boğazı: Şimali garbide, Gelibolu şibih ceziresi ve Saros körfezinin Baklaburun şimali şarkisinden dört kilometre baldden kain bir noktasından beda ile Marmara denizi üzerinde Kumbağıda nihayet bulan ve Kavağın, bu mevki hariçtir) cenubundan geçen bir hattın cenubu şarkisindeki saha.

Cenubu şarkide, sahil ile Bozcaada karşısında eskî İstanbul burnundan beda ile Marmara denizi üzerinde sahilin hemen Karabiga şimalinde kain bir noktasında nihayet bulmak üzere sahilden 20 kilometre baldden çizilmiş olan had arasındaki saha.

Karadeniz boğazı (İstanbul hakkındaki usulü mahsusaya hâlel gelmemek şartıyla, madde - 8): Şarkta, Karadeniz boğazının şark sahilinden 15 kilometre mesafede çizilmiş bir hatta kadar imtidat eden mıntaka.

Garpte, Karadeniz boğazının garp sahilinden 15 kilometre mesafede çizilmiş bir hatta kadar imtidat eden mıntaka.

2 — Emir Ali adası müstesna olmak üzere bütün Marmara denizi adaları.

3 — Adalar denizinde Semendrek, Limni, Imroz, Bozcaada ve Tavşan adaları.

aynı şerait dairesinde mahfuz olacaktır.

Madde : 13 — Komisyonunda mümessil bulunduran hükümetler kendi mümessillerinin müstehak olabilecekleri tahsisatı kendileri tesviye edeceklerdir. Komisyonun sair masarifi Cemiyet-i ekvamın masarifini taksim için tesbit edilmiş olan nisbet dairesinde mezkûr hükümetler tarafından deruhte olunacaktır.

Madde : 14 — Komisyon, ikinci maddeye merbut lâyikanın ikinci ve dördüncü bentlerinin mevzuunu teşkil eden harb gemilerinin ve askerî tayyarelerin müruruna müteallik ahkâm lâyığıyla müraat olunup olunmadığına bakmakla mükellef olacaktır.

Boğazlar komisyonu vazifesini Cemiyet-i Akvamın himayesi tahtında icra edecek ve her sene cemiyeti mezkûreye vazifesinin sureti ifasından bâhis bir rapor gönderecek ve bundan başka ticaret ve seyrüsefer nokta nazarından faydeli her türlü malûmatı ita edecektir. Bu maksatla komisyon, boğazlardaki seyrüsefer meselesiyle iştigal eden Türk hükümeti devairi ile münasebatta bulunacaktır.

Madde : 16 — Vazifesinin ifası için lâzım olan nizamnameleri yapmak komisyona ait olacaktır.

Madde : 17 — İşbu mukavelename ahkâmı Türkiyenin Türk sularında donanmasını serbestçe cevelan ettirmek hakkına irası halde etmeyecektir.

Madde : 18 — Boğazların ve civar muntakaların gayri askerî hale ifranın Türkiye için askerî nokta nazardan bigayri hakkın bir tehlike teşkil etmemesini ve boğazlar serbestisinde veyahut gayri askerî muntakaların emniyetinin ef'ali harbiye ile tehlikeye düşmemesini arzu eden tarafeyn-i aliyeyn-i akideyn ahkâmı atıyeyi kabul ederler.

Eğer serbestii mürura müteallik ahkâma ika edilen bir teavüz nâgihâni bir taarruz yahut herhangi bir fiilihal veya tehdidi harb, boğazlarda seyrüseferin serbestisini veya gayri askerî muntakaların emniyetini tehlikeye koyacak olursa tarafeyn-i aliyeyn-i akideyn ve her halde Fransa, Büyük Britanya, İtalya ve Japonya bu hususta Cemiyet-i Akvam meclisinin karar vereceği bütün vesâikle anı müştereken men edeceklerdir.

Yukarıki fıkrada muharrer harekete sebep olan efal nihayet bulur bulmaz, boğazlar nizamı işbu mukavele ahkâmı ile muayyen olduğu veçhile yeniden tamamıyla tatbik olunacak-

ka ve adalarında her türlü tarassut, telgraf, telefon ve vesaiti ziyaiyye muhaberatı sistemini tesis hususunda haizi serbesti olacaklardır. Yunanistan, gayri askeri hale ifrağ edilmiş Yunan adalarının karasularından donanmasını geçirebilecek ve fakat bu suları Türkiyeye karşı üssül harekât olarak veyahut bu maksatla bahri veya askeri tahşidat için kullanamayacaktır.

Madde : 7 — Tahtelbahir sefinelerden başka tahtelbahir işleyen hiçbir alet Marmara denizi sularına vaz edilemeyecektir.

Türk hükümeti, Marmara denizinin ne sahai sahiliyesinde ve ne de Karadeniz boğazı mıntakai gayri askeriyesinin şarkında kâin Anadolu sahai sahiliyesi kısmında, Darıcaya kadar, boğazlardan müruru tasib edebilecek hiçbir daimi top bataryası yahut torpil endahat mevkiileri tesis etmeyecektir.

Madde : 8 — Payitahtın ihtiyacı için, İstanbul, Beyoğlu, Galata, Üsküdar ile adalar (Prens adaları) dahil olduğu halde ve mezkûr şehrin civarı karibinde âzami onikibin kişilik bir kuvvet bulunabilecektir. İstanbulda bir tersane ve bir üssü bahri muhafaza edebilecektir.

Madde : 9 — Eğer harb halinde Türkiye yahut Yunanistan muharip devlet haklarını istimal ederek balada muayyen gayri askerilik haline tadilat icra edecek olurlarsa sulh tesis eder etmez işbu mukavele ile muayyen usulü iadeye mecbur olacaklardır.

Madde : 10 — İstanbulda, onikinci maddede beyan edildiği veçhile müteşekkil bir beynelmilel komisyon tesis edilecek ve işbu komisyon, boğazlar komisyonu ünvanını alacaktır.

Madde : 11 — Komisyon vezaifini boğazların suları üzerinde ifa edecektir.

Madde : 12 — Komisyon bir Türk mümessilinin tahtı ri-yasetinde, işbu mukaveleye vazül imza devletler olmak haysiyetiyle ve mukavelei mezkûrenin işbu devletler tarafından tasdik vaki oldukça, Fransa, Büyük Britanya, İtalya, Japonya, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Rusya, Sırp - Hırvat - Sloven devleti mümessillerinden mürekkep olacaktır.

Amerika düveli müttahidesi hükümeti için işbu mukaveleye iltihak keyfiyeti, komisyonda kezalik bir mümessil bulundurmak hakkını istilzam edecektir.

Aynı hak işbu maddenin birinci fıkrasında isimleri zikredilmeyen Bahri Siyaha sahildar diğer müstakil devletler için

**T Ü R K İ Y E H U D U D U N A D A İ R
M U K A V E L E N Â M E**

Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Sırp - Hırvat - Solven devleti ve Türkiye Trakya hududlarında sulhun idamesi emniyesiyle ve bugün imza edilen sulh muahednamesininin 24 üncü maddesinde beyan edildiği üzere bu hudutların her iki tarafında bazı tedabiri mahsusai mütekabilenin ittihazi lüzumunu bu maksatla takdir ederek, bu bapta bir mukavelenâme aktine karar vermişler ve murahhasları olmak üzere, Haşmetlü Büyük Britanya ve İrlanda Kralliyeti müttchidesi mavcray: ebhar Britanya arazisi kralı ve Hindistan imparatoru hazretleri:

İstanbulda fevkalâde komiser asaletli Sör Horace George Montagü Rumbolt, barrona J.S.M.J.,

Fransa Cumhuriyeti Reisi:

Fransa sefiri kobiri, cumhuriyetin şark fevkalâde komiseri Legion d'honour nişanı milliycesinin Grande Officier rütbesini haiz ferik general Mösyö Mourice Pelle,

Haşmetlü İtalya Kralı hazretleri:

Kraliyetin senato azası, İtalya sefiri kobiri, İstanbulda fevkalâde komiser St. Mourice Velazar ve Koron ditaliy nişanlarını Grande courvasını haiz asaletlü marki Camille Carroni,

Atina fevkalâde mürahas ve orta elçisi, St. Mourice Velazar nişanlarının komandor rütbesini ve Koron ditaliy nişanının Grande Officier rütbesini haiz mösyü Joule Cezare Montagne,

Haşmetlü Japonya İmparatoru Hazretleri:

Soleil Lovan nişanının birinci rütbesini haiz Roma fevkalâde sefiri kobiri ve murahas mösyö Gentaro Uçiyai Juzammı, Bulgaristan için:

Şimendöfer posta ve telgraf nazır sabıkı Mösyö Bugdan Morfof, fevkalâde murahas ve orta elçi, hukuk doktoru, St. Aleksandr nişanının Grande Kuruva rütbesini haiz Mösyü Dimitri Stançiof,

Haşmetlü Yunanlılar kralı hazretleri:

tır. Boğazların gayri askeri hale ifrağna ve serbestisine taalluk eden ahkâmın bir cüz'ü mütemmini teşkil eder, işbu hüküm tarafı aliyeyn-i akideyn'in Cemiyet-i Akvam ahidnamesi mucibince haiz olabilecekleri hukuk ve vazaiife hâlel iras etmez.

Madde : 19 — Tarafeyn-i aliyeyn-i akideyn gayri mümzi devletleri işbu mukavelenameye iltihaka imale için bütün gayretlerini sarfedeceklerdir.

İşbu iltihak diploması tarikiyle Fransa Cumhuriyeti Hükümetine tebliğ edilecek ve hükümet-i mezkûre tarafından da mümzi veya mültahak olan devletlerin kâffesine tebliğ olunacaktır. İltihak Fransa hükümetine yapılacak tebliğ gününden itibaren muteber olacaktır.

Madde : 20 — İşbu mukavelename tasdik edilecektir.

Tasdiknameler sürati mümkünce ile Pariste tevdi olunacaktır.

İşbu mukavelename bugünkü tarihli muahedei sulhiye ile aynı şerait dahilinde meriyete girecektir. Muahedeyi mezkûreye vazıul imza olmayıp bu esnada işbu mukavelenamayı henüz tasdik etmemiş olan devletler hakkında bu mukavelename düveli mezkûrenin diğer düveli âkideye Fransa Hükümeti Cumhuriyeti tarafından ihbar edilecek olan tasdiknamelerini tevdi ettikçe meriyete girecektir.

Tasdiklen ilmekal, balada mezkûr murahhaslar işbu mukavelenamayı imza etmişlerdir. 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan'da bir nüsha olarak tanzim edilmiş olup bu nüsha Fransa Hükümeti hazinesi evrakına vazedilecek ve hükümeti mezkûre akid devletlerden herbirine anın mevsik birer nüshasını verecektir.

İSMET
DR. RIZA NUR
HASAN HÜSNÜ

HORACE RUMBOLT
PELLE
GARRONİ
MONTAGNE
UÇIYAI
VENİZKLOS
KAKLAMANOS
DIAMANDİ
KONÇESKO
MORFOF
İSTANÇIOF

Mekri burnunun ucundan (Mekri kasabası hariç olmak üzere) başlayarak şimale doğru Tahtahya kadar Merice oldukça muvazî bir istikamet takibederek ve badehu Meherkos (Meherkos) un şarkından küçük Derbendin takriben 15 kilometre garbında Yunan - Bulgar hududu üzerinde tâyin edilecek bir noktaya vasıl olan bir hat,

3 — Bulgaristan arazisinde, Yunan - Bulgar hududundan Karadenize kadar:

Berveçhi bala tâyin edilen noktadan beda' edip Papazköyün 5 kilometre garbında Edirne şösesini Kuskavak (Kuskavak) de kat ederek badehu Yunan - Bulgar ve Türk - Bulgar hududundan asgari 30 kilometre bir mesafeden geçerek ve yalnız Harmanlı mıntakasında Harmanlı kasabasıyla, kasabanın merkezinden itibaren asgari 5 kilometre bir daireyi gayri askeri hale ifrağ edilmiş mntaka haricinde bırakarak Karadenizde Anberler (Anberler) in şimali garbisinde kâin körfesin en içerlek noktasında hitam bulacak bir hat.

Madde: 2

İşbu mukavelenâmenin mevkii meriyete vazî tarihinden itibaren 15 gün zarfında teşkil edilecek bir tahdit komisyonu, birinci maddede izah edilen hududları arazi üzerinde tâyin edip çizecektir. Bu komisyon Fransa, Büyük Britanya - İtalya, Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye tarafından — her devlet için bir mümessil bulunmak şartıyla — tâyin edilecek mümessillerden mürekkep olacaktır. Bulgar, Yunan ve Türk mümessilleri ancak mütenazıran Bulgar, Yunan ve Türk arazisine ait ameliyata iştirak edebileceklerdir. Mâmafih bu ameliyattan hasıl olacak mesalinin heyeti mecmuası komisyonun celsei umumiyesince kayıt ve tesbit edilecektir.

Madde: 3

Birinci maddede muharrer mntakaların gayri askeri hale ifrağı âtideki şeraite göre icra ve idame edilecektir:

1 — Elyevm mevcut bulunan bilûnum daimi veya sahra istihkâmâtı, bunların arazisinde bulunduğu devlet tarafından silâhtan tecrit ve hedm edilecektir. Bu kabilden hiçbir yeni müessese inşa edilemeyecek ve hiçbir silâh ve levazımı harbiye deposu ile taarruzî veya tedafüî olsun, askeri, bahri veya havai sair hiçbir tesisat vücuda getirilmeyecektir.

2 — Jandarma, polis kuvveti, gümrük memurları, hudut muhafızları gibi asayiş dahiliyi temine ve hudutları tarassu-

Sabık heyet-i nüzzar reisi Soover nişanının Grande Kuruva rütbesini haiz Mösyö Eleftrios K. Venizelos.

Londra orta elçisi, Soover nişanının Komandor rütbesini haiz mösyö Demetr Kaklamanos,

Haşmetlü Romanya Kralı Hazretleri:

Orta elçi Mösyö Kostantin İ. Diamandı,

Orta elçi Mösyö Kostantin Konçesko,

Haşmetlü Sırp - Hırvat - Sloven Kralı Hazretleri:

Bern'de, fevkalâde murahhas ve orta elçi Mösyö Dr. Milotyen Yuvanoviç,

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti:

Edirne Mebusu, Umuru Hariciye Vekili İsmet Paşa,

Sinop Mebusu, Umuru Sıhhiye Muaveneti İçtimaiye Vekili Dr. Rıza Nur Bey,

Trabzon Mebusu, sabık Vekil Hasar bey hazaratını tâyin etmişlerdi: Müşarunileyhin usuluna muvafık ve muteber tannınan selâhiyetnâmelerini ibrazdan sonra ahkâmı âtiyeyi kararlaştırmışlardır:

Madde: 1

Adalar denizinden Karadenize kadar Türkiyeyi Bulgaristandan Yunanistandan tefrik eden hudutların tarafcynindeki arazi âtideki hudutlar dahilinde (merbut haritaya müracaat) ve takriben 30 kilometre vüs'atinde olarak gayri askerî hale ifrağ edilecektir.

1 — Türkiye arazisinde Adalar denizinden Karadenize kadar :

Bugünkü tarihle imza edilen suh muahedesinin ikinci maddesinin 1 ve 2 numrolu kısımlarında tâyin edilen Türkiye'nin Yunanistan ve Bulgaristan ile olan hudutlarına oldukça muvazi bir hat ile tahdit edilecektir. Bu hat 40 kilise havalisinde 40 kilise kasabası ile kasabanın merkezinden itibaren asgari 5 kilometrelik bir dairesi gayri askerî bir hale ifrağ edilen mntakadan hariç bırakmak şartıyla ve huduttan asgari askerî bir hale ifrağ edilen mntakadan hariç bırakmak şartıyla ve huduttan asgari 30 kilometre mesafede çizilecektir. Bu hat adalar denizinde İbrice (İbritje) burnunda nihayet bulacaktır.

2 — Yunanistan arazisinde, adalar denizinden Yunan - Bulgar hududuna kadar:

tasdiknâmesini süratî mümkünle ile tevdi edecektir.

Tasdiken lilmakal maruzzıkr murahhaslar işbu mukavele-nameyi imza etmişlerdir.

İşbu mukavelenâme Lozanda 24 Temmuz 1923 tarihinde bir nüsha olarak tanzim edilmiş olup mezkûr nüsha Fransa hükümeti hazinesi evrakına tevdi edilcek ve hükümeti mezkûre mevsuk bir suretini düveli mümziyeden herbirine tevdi edilecektir.

İSMET
DR. RIZA NUR
HASAN HÜSNÜ

HORACE RUMBOLT
PELLE
GARRONİ
MONTANYA
UÇIYAI
VENIZELOS
KAKLAMANOS
DIAMANDİ
KONÇESKO
MORFÖF
STANÇİOF

da müktazi anasırı mahsusadan maada hiçbir kuvvei müsallaha ne ikame edilecek ne de harekâta bulunabilecektir.

Tayyareyi ihtiva etmeyecek olan işbu anasırı mahsusanın mevcudu âtiyüzzikr miktarı tecavüz etmeyecektir:

A — Gayrı askerî hale ifrağ edilen Türk arazisinde ceman — 5000 — kişi,

B — Gayrı askerî hale ifrağ edilen Yunan arazisinde ceman — 2500 — kişi,

C — Gayrı askerî hale ifrağ edilen Bulgar arazisinde ceman — 2500 — kişi.

Bunların teçhizatı her gün top hariç olmak şartıyla ancak rovelver, kılıç, tüfenk ve beher (yüz) nefer başına (4) makineli tüfenkten ibaret olacaktır.

Bu ahkâm 27 teşrinisani 1919 tarihi Noyyi muahedesi mucibince Bulgaristana terettüp eden mecburiyetleri ihlâl etmeyecektir.

3 — Askerlikten tecrit edilen menatik üzerinde herhangi bayrağı hâmil askerî veya bahri tayyarelerin tayaranı memnundur.

Madde: 4

İşbu mukavelenâmede arazileri mevzuubahs olan hemhudut devletlerden birisinin ahkâmı salıfeye riayet hususunda dermeyer edeceği bir talebi olduğu takdirde mezkûr devlet işbu talebi Cemiyeti Akvam meclisine tevdi edecektir.

Madde: 5

İşbu mukavelenâme tasdik edilecektir.

Tasdiknâmeler sürati mümkünine ile Pariste tevdi edilecektir.

İşbu mukavelename Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye taraflarından müteakabilen tasdik edildiğinden itibaren mer'i olacaktır.

Bir zabıtnâmeyi mahsus bu tasdikleri kayıt ve tesbit edecektir. O zamanda bunu henüz tasdik etmemiş olan diğer devletler hakkında bu mukavelenâme düveli mezkûrenin diğer düveli akideye Fransa Hükümeti Cumhuriyeti tarafından ihbar edilecek olan tasdiknamelerini tevdi ettikçe meriyete girecektir.

Japon hükümeti tasdikini icra edilmiş olduğunu Paristeki mümessil siyasisi vasıtasıyla Fransa Hükümeti Cumhuriyetine bildirmekle iktifa selâhiyetini haiz olacak ve bu takdirde

Haşmetlü Sırp - Hırvat - Sloven Kralı Hazretleri:
Bern'de fevkalâde murahhas ve orta elçi Dr. Milotyen Yuvanoviç,

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti:

Edirne Mebusu Umuru Harıceye Vekili İsmet Paşa, Sinop Mebusu, Umuru Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekili Dr. Rıza Nur ber, Trabzon Mebusu sabık Vekil Hasan bey, hazaratını tâyin eylemişlerdir. Müşarunileyhin usulüne muvafık ve muteber tanınan selâhiyetnamelerini İbrazdan sonra ahkâmı atıyeyi kararlaştırmışlardır:

FASIL I

ŞERAİT-İ İKÂMET

Madde: 1

İşbu fasılda münderiç ahkâmdan her birinin Türkiyede diğer düveli âkide tabaa ve şirketlerinde tatbiki, düveli mezkûre arazisinde Türk tebaa ve şirketler hakkında tam bir muamele müteakabile tatbiki şartı sarihine muallâktır.

Düveli âkidei mezkûreden biri gerek kanunların iktizasınca ve gerek diğer bir suretle mebhusun anı' ahkâmdan herhangi birisi için muamele müteakabile itasından imtina edecek olursa anın tebaa ve şirketleri Türkiyede zikrolunan aynı hükümden istifade edemeyecektir.

İşbu maddenin tatbikinde, düvell âkidenin dominyonları müstemlekatı ebl'e himayeleri veya hükümleri altındaki memleketlerden herbiri ayrı ayrı memaliki akide ad ve itibar edilecektir.

KISIM I

DUHUL VE İKAME

Madde: 2

Türkiye toprağında diğer düvell kaide tebaası şahısları ve malları itibariyle umumi hukuk beynetdüvele tevfikân mazharı kabul ve muamele olacaklardır. Tebayı mezkûre orada şahısları, malları, hukuk ve menafi hususunda kavanin ve memurini mahalliyenin himayci tamme ve müstemiresine nail olacaklardır. Muhacerata mütecallik ahkâma hâlel gelmemek üzere tebaayı mezkûre memleketle meri kavanin ve nizamata

İKÂMET VE SELÂHİYETİ ADLİYE HAKKINDA MUKAVELENÂME

Bir taraftan;

Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Sırp - Hırvat - Sloven devleti, diğer taraftan; Türkiye;

Türkiyede diğer devletler tebasının şerait ikâmetini ve işbu devletler arazisinde Türk tebasının şeraiti ikâmetini ve selâhiyeti adliyece ait mesali asri hukuku düvele tevfikân tanzim eylemek arzusunda bulduklarında, bu hususta bir mukavele akdine karar vermişler ve murahhaslar! olmak üzere:

Haşmetlü Büyük Britanya ve İrlanda Kraliyeti Muttahidesi, Maverayı Ebhar Britanya arazisi kralı ve Hindistan imparatoru hazretleri:

İstanbulda fevkalâde komiser asaletlü Sör Horace George Montegü Rumbolt, Barrona J.S.M.J. Fransa Cumhuriyeti Reisi:

Fransa sefiri kebir, Cumhuriyetin şark fevkalâde komiseri Legion d'Honour nişanı milliyesinin Grande Offisler rütbesini haiz ferik general Mösyö Mourice Pelle,

Haşmetlü İtalya Kralı Hazretleri:

Kraliyetin senato âzası, İtalya sefiri kebir, İstanbulda fevkalâde komiser St. Mourice Velzar ve Kuron Ditaliy nişanlarının Grande Kruvasını haiz asaletlü Markı Camille Garroni, Atina fevkalâde murahhas ve orta elçisi St. Mourice Velzar nişanlarının komandor rütbesini ve Kuron Ditaliy nişanının Grande Officier rütbesini haiz Mösyö Julius Cesare Montagne,

Haşmetlü Japonya İmparatoru Hazretleri:

Soleil Lovan nişanının birinci rütbesini haiz Roma fevkalâde sefiri kebir ve murahhas Mösyö Gentaro Uçiyai Juzammi,

Haşmetlü Yunanlılar Kralı Hazretleri:

Sabık heyetli nüzzar reisi Soover nişanının Grande Kruvasını haiz Mösyö Eleftrios K. Venizelos Londra orta elçisi, Soover nişanının komandor rütbesini haiz Mösyö Demetr Kaklamanos,

Haşmetlü Romanya Kralı Hazretleri:

Orta elçi mösyö Kostantin İ. Diamandi, orta elçi mösyö Kostantin Konçesko,

dan aynen istifade eyleyeceklerdir.

Şirketi mezkûre kavanin ve nizamata memlekete tevfikân her türlü emvali menkuleyi ihraz tasarruf, devir ve fûruhat hakkına malik olacaklardır.

Şirketin ifayı muamele edebilmesi için lâzım olan emvali gayrimenkule hakkında dahi aynı hüküm cari olacak ise de bu halde emvali gayrimenkule ihrazı keyfiyeti şirketin hedefi mahsus teşekkülü olmamak mukarrerdir.

Madde: 6

Türkiyede diğer düveli âkide tebaası hizmeti askeriye müteallik kavanine tabi olmayacaklardır, bunlar hizmeti askeriye yerine kaim olan her nevi hizmet ve mecburiyet veya tekliften muaf olacaklardır.

Menfaati âmme müstenit olduğu kanunen mütehakkik bir sebep bulunmadıkça ve evvelce muhik tazminat verilmedikçe tebaayı mezkûrenin emvali istimlak olunamayacak veya vevlev muvakkaten olsun bunlar mallarındaki hakkı intifalardan mahrum edilemeyeceklerdir. Evvelce ilân edilmedikçe hiçbir istimlak muamelesi icra olunamayacaktır.

Madde: 7

Türkiye gerek bir hüküm kanuni üzerine gerek zabıta ah-lâkiye sıhhiye veya tescül hakkındaki kavanin veya nizamata tevfikân ve gerek devletin emniyeti dahiliye veya hariciyesine müteallik esbaptan dolayı diğer akit devletler tebasını ferdan tatbik olunacak tedabir ile tard ve tebit hakkını muhafaza eder. Düveli mezkûre gerek bunları gerek ailelerinin her vakit kabul etmeyi taahhüt eyleyler.

Tard ve tebit muamelesi hıfzıssıhha ve insaniyete muvafık şerait tahtında icra olunacaktır.

KISIM II

AHKÂMI TEKALİF

Madde: 8

Diğer düvel-i âkide tebasını Türkiye arazisinde ve dördüncü madde mucibince kendilerine müsaade edilen her türlü ticaret, meslek, sanat ve istismarat icra cylemek veya Türkiyede her ne suretle olursa olsun faaliyette bulunmak için bunlar herne mahiyette ve herne nam ile olursa olsun Türk tebaası-

tevfiki hareket şartıyla Türkiyeye duhul ve orada ikâmet hususunda serbestii tamme malik olacaklar ve binacnaleyh Türkiyeye gidip gelebilecek ve orada ikâme cıleyebileceklerdir.

Madde: 3

Türkiyede diğ er düveli âkide tebasının kavannı ve nizamâtı mahalliyeye tevfikân her türlü emvalı menkule ve gayrı menkuleyi ihraz, tasarruf, devir ve feraa hakları olacaklardır.

'Tebaayı mezkûre bilhassa bey', mübadele, hibe, vasiyet yahut diğ er her suretle emvali mebhuseden tasarruf edebilecekleri gibi bir mucibi kanun veraset tarikiyle veya hibe veyahut vasiyet suretiyle emvali mezkûreye malik olabileceklerdir.

Madde: 4

Türkiyede diğ er düveli âkide tebaasının muhtelif ticaret, meslek veya sanat envanı icraya selâhiyetleri ve bilmukabele düveli mezkûre arazisinde Türk tebaasının muhtelif ticaret, meslek ve sanat envanı icraya selâhiyetleri işbu mukavelenamenin tarihi meriyetinden itibaren 12 ay zarfında Türkiye ile Düveli mezkûre arasında akdeleyecek mukavelâtı mahsusaya mevzu teşkil edecektir.

Şurası mukarrerdir ki, mebhusun ahn mukavelâtın aktine intizaren 1 kânunusani 1923 tarihindeki statüko muhafaza edilecek ve zikrolunan 12 ay müddetin inkızasına kadar mukavele akdolunamadığı takdirde, efradın 1 kânunusani 1923 tarihindeki hukuku muktesibesine riayet kaydı ihtirazısıyla düveli akideden herbiri tekrar serbestii hareketini iktisap edilecektir.

Madde: 5

Diğ er düveli âkideden herhangi birinin arazisinde usulüne tevfikân teşekkül etmiş olan ticarî, sınavi veya mali şirketler, — nakliye ve sigorta şirketleri dahildir — Türkiyede tanınacaktır. Şirkâtı mezkûre teşekküllerine ehliyetlerine ve ikame ve def'i dâva haklarına mütcallik bilcümle hususatta kanunu millilerine tevfikân muamele göreceklerdir.

Mezkûr şirketler Türkiye arazisinde tecessüs edebilecekler ve teşekkül eylemiş oldukları memleket tebaası tarafından icra edilebilen ve mezkûr arazide milli şirketlere memnu olmayan her türlü ticaret ve sanatları icra cıleyebileceklerdir. Mebhusun ahn şirketler intizamı âmmeye mütcallik ahkâme riayet kaydıyla zikrolunan arazide serbestec muamelelerinin ifa edebilecekler ve bu hususta her mümasilî milli şirketin hukukun-

Türk kavanini mucibince müteşekkil şirketlere olduğu gibi işbu faaliyetler Türkiyede müesses düveli âkide tebaa ve şirketlerine de bahşolunacaktır. İşbu hüküm devletçe vücuda getirilen müessesata veya bir hizmeti umumiye imtiyazını haiz olanlara bahşedilen vergi faaliyetlerinden istifadeyi talep için mabihilihtiyaç olamaz.

Madde: 11

8 inci maddeden 10 uncu maddeye kadar mevzuubahs olan hususun kâffesinde Türkiyedeki diğer düveli âkide tebaasına vilâyetçe veya mahalli idarelerce tarholunabilecek tekâlif rüsum ve harçlar, Türk tebaasının tabi tutulacağından başka veya daha ağır olmayacaktır.

Madde: 12

Türkiyede teessüs cyleyen veya icrai faaliyet eden diğer düveli âkide tebaasına veya bunların Türkiye toprakları dahilindeki emval hukuk ve menafii ile düveli mezkûre kavanini mucibince teşekkül etmiş olup Türkiyede teessüs veya icrai faaliyet eden şirketler fiyaller ve şubeler veya acentalara, hali harbte bile olsa, bir güne istikraz mecburi ve servet üzerinden istisnai ifraz muamelesi tahmil olunmayacaktır.

Madde: 13

Kapitulâsyonların lâgvına binaen Türkiye düveli ecnebiye tebaasına, kendi tebaasına bahşettiği muameleden daha müsaadekâr bir muamele bahşetmeyecek ve işbu fasılda tasrih olunan mevât hakkında kendi tebaasına ve diğer düveli âkide tebaasına müsavi muamele esasını tatbik edecektir.

FASIL II

SELÂHIYETİ ADLİYE

Madde: 14

Türkiyede diğer düveli âkide tebaası ve bilmukabele düveli mezkûre arazisinde Türk tebaası 13 inci madde ahkâmı mahfuz kalmak şartıyla her hususta tebaayı mahalliyenin tâbi oldukları aynı şerait dairesinde mahakime serbestçe müracaat ile ikame ve def'i dâva edebileceklerdir.

nın tabi olduğu vergi, rüsum veya tekaliften başka veya daha ağır vergi rüsum veya tekalife tabi tutulmayacaklardır.

Hariçte birleşmiş olup Türkiye arazisinde mürurları esnasında herhangi suretle faaliyette bulunacak düveli mezkûre tebaası aynı chemmiyet ve mahiyette faaliyette bulunan Türk tebaası ile Türkiyede yerleşmiş sair cenebilerin memlekette vergiler hakkında cari ahkâm mucibince tabi oldukları vergi, resim ve mükellefiyetten herne mahiyette ve herne nam ile olursa olsun başka veya daha ağır vergi, resim veya mükellefiyete tabi tutulmayacaklardır.

Salıfûlbeyan devletler tebaasının Türkiye arazisindeki emval, hukuk ve menafil gerek ihraz, tasarruf ve intifa ve gerek ferağ, intikal veya tevarüz hususlarında Türk tebaasının emval, hukuk ve menafiline ve bu hususlarda tahmil olunan bilcümle mükellefiyet ve bilvasıta veya bilavasıta resim veya vergiden başka veya daha ağır mükellefiyet, resim veya vergiye tabi tutulmayacaktır.

Madde: 9

Nakliyat veya sigorta şirketleri de dahil olmak üzere diğer düveli akideden birinin kavanini mucibince teşekkül etmiş olup işbu mukavelenamenin beşinci maddesi ahkâmına tevfi kan Türkiyede teccüs veya orada icra-i muamele eden ticari, sınaî veya malî şirketler Türkiye kavanini mucibinde teşekkül etmiş aynı mahiyeti haiz şirketlerin tabi tutulmadıkları hiçbir vergiye, resme veya harca her ne mahiyette ve her ne nam ile olursa olsun tabi tutulmayacaklardır.

Aynı ahkâm mezkûr memleketlerin firma veya şirketlerini işbu mukavelenamenin 5 inci maddesi ahkâmına tevfi kan Türkiyede müesses bulunan veya orada icrai faaliyet eden filyal, şube, acenta veya sair mümessilliklerine dahi tatbik olunacaktır. Şurası mukarrerdir ki işbu firma veya şirketlerin heyet'i idareleri Türkiye haricinde bulunduğu takdirde zikrolunan filyal, şube, acenta ve mümessillikleri ancak Türkiyede hakikaten mevzu sermayeleri üzerinden veya vergiye tabi olacak sermaye tahkik edilemediği takdirde mezkûr sermayeyi tâyine medar olabilecek hakiki kazanç ve iratları üzerinden vergi veya sair tekalife tabi olabileceklerdir.

Madde: 10

Eğer Türkiye hükûmeti herne nam ve mahiyette olursa olsun vergi faaliyetleri ihdas edecek olursa Türk tebaasına ve

FASIL III

AIHKÂMI NİHAİYE

Madde: 19

Düveli akide kendi hâkimiyet ve idarelerde tabi olan bir hükümet muhtareye mâlik dominyonlarının, müstemlekelerinin memaliki mahmiyelerinin veya maverayı ebhardaki memleket veya arazilerden kâffesinde veya bazılarında mukavele-namei mezkûr ahkâmının tatbik olunmayacağını, mukavele-i mezkûrenin mevkii meriyete duhulü anında beyan etmek hakkını muhafaza ederler, bu takdirde Türkiye, zikrolunan dominyonlara, müstemlekata, memaliki mahmiye memleketlerle araziye karşı işbu mukaveleden münbais taahhüdattan beri olacaktır. Şu kadar ki, düveli mezkûre işbu mukavele mucibince yapacakları beyanat ile mukaveleden ihraç edebilecekleri hükümeti muhtareden müstefit dominyon, müstemleke, memleketi mahmiye, memleket veya araziden herhangi biri namına mukaveleye muahheren iştirâk edebileceklerdir.

Madde: 20

İşbu mukavelename tarihi meriyetinden itibaren 7 sene müddet için aktedilmiştir. Mukavelename müddeti mezkûre inkızasından laakal bir sene mukaddem tarafeyn-i aliyeyn-i akideynden herhangi bir tarafından fesih edilmediği takdirde, feshedilinceye kadar meri kalacak ve fesih ancak bir sene müddetin inkızasından sonra haizi tesir olabilecektir.

Mukavelename Türkiyeden gayrı akid devletlerden herhangi biri tarafından fesholunursa işbu fesih ancak mezkûr devletle Türkiye arasında haizi tesir olacaktır.

Türkiye mukavelenameyi gerek diğer bilcümle devletlere karşı ve gerek bu devletlerden yalnız birine karşı fesih selâhiyetini haiz olacak ve şıkkı ahirde mukavelename diğerlerine nazaran mevkii meriyette kalacaktır.

Madde: 21

İşbu mukavelename tasdik edilecektir.

Tasdiknameler sürati mümkün ile Pariste tevdi olunacaktır.

Mukavelename bugünkü tarihli sulh muahdesi ile aynı şerait tahtında mevkii meriyete girecektir.

Tasdiken ilmakal, balâda zikrolunan murâhhaslar işbu

Madde: 15

16 ncı madde ahkâmı mahfuz kalmak şartıyla Türkiye ve diğer düveli âkide arasındaki münasebatta selâhiyeti adliye mesaili hukuku beyneddüvel esasatına tevfikân hal olunacaktır.

Madde: 16

Türkiye ile diğer düveli âkide arasında mukarrerdir ki, düveli mezkûrenin Türkiye'de mukim olan veya orada bulunan tebaayı gayrimüslimesine müteallik ahkâmı şahsiye mevadında yâni nikâh, iştirâki emvâlî zevceyn, talâk, tefriki ebden, cihaz, ebud, benut, tebenni, ehliyeti şahsiye, rüşd, vesalet, kayımlık, hacir ve emvalî menkuleye müteallik vasiyet veya tevarüz veyahut taksim ve tasfiye tereke ve alclitlak hukuku aile mesailinde ancak ahkâmı şahsiyesi mevzuubahs olan tarafın tabi olduğu memlekette müteşekkil mahakimî millîye veya diğer makamatı millîye haizî selâhiyet olacaktır.

İşbu hüküm hukuku beyneddüvele veya âkid olunabilecek mukavelâtı hususiyeye nazaran konsolosların nüfus hukûatına müteallik mevadda haiz oldukları vezaiî mahsusayı hâleldar etmediği gibi tarafeyn-in mahakimî millîye veya diğer makamatı millîyelerinin dairci selâhiyetlerine dahil olduğu berveçhi balâ takarrüreden mesele ait delâil ve beyanatı Türk mehakiminin talep ve kabul ve istima hususundaki haklarına da hâlel vermez.

Birinci fıkra hükmünden müstesna olarak şayet dâvada alâkadar olanların kâffesi Türk mehakiminin kazasına tahriren razı olurlar ise, mahakimî mezkûre tarafeynin kanunu millî mucibince karar vermek üzere birinci fıkrada münderîç mesail hakkında dahi haizî selâhiyet olabilirler.

Madde: 17

Türkiyedeki ecnebilere şahısları ve malları hakkında Türk mehakimî nezdinde hukuku düvele ve diğer devletlerde sureti umumiyede tatbik edilen esas ve usullere muvafık bir himaye temin edileceğini Türkiye hükümeti beyan eyler.

Madde: 18

Türkiye ile diğer düveli âkide beynindeki münasebatta masarif muhakeme-i müemmen kefalet akçasını, ilâmatın icrasına, evrakı adliye ve gayrı adliyenin tebliğine, istinabeye, masarifi muhakemeye ait mahkûmiyetlere meccanî müzahareti adliyyeye din için hapse müteallik bilcümle vesaik alâkadar devletler arasında aktolunacak mukavelâtı mahsusa ile hal olunacaktır.

TİCARET MUKAVELENAMESİ

Bir taraftan,
Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Sırp - Hırvat - Solven ve diğer taraftan,
Türkiye,

Münasebatı iktisadiyelerini hukuku düvel esası üzerine ve ticareti teşvik ve mübadelâtı teshil edecek en münasip şekillerde tesis arzusuyla mütehassis olarak,

Bu maksatla bir mukavelename aktine karar vermişler ve murahhasları olmak üzere:

Haşmetlü Büyük Britanya ve İrlanda Kraliyeti müttahidesi, maverayı ebhar Britanya arazisi Kralı ve Hindistan İmparatoru hazretleri:

İstanbuldan fevkalâde komiser asaletlü Sör Horace George Montegü Rumbolt, Barona, J.S.M.J.,

Fransa Cumhuriyeti Reisi:

Fransa sefiri kebir, cumhuriyetin şark fevkalâde komiseri, Legion d'Honour nişanı millisinin Grande Officier rütbesini haiz ferik general Mourice Pelle,

Haşmetlü İtalya Kralı Hazretleri:

Kraliyetin Senato âzası, İtalya sefiri kebir, İstanbulda fevkalâde komiser St. Mourice Velzar ve Kuron Ditaliy nişanlarının Grande kuruvasını haiz asaletlü marki Camille Garroni.

Atina fevkalâde murahhas ve orta elçi, St. Mourice nişanlarının komandor rütbesini ve Kuron Ditaliy nişanının Grande Officier rütbesini haiz Mösyö Julius Cesare Montanya,

Haşmetlü Japonya İmparatoru Hazretleri:

Soleil Lovan nişanının birinci rütbesini haiz Roma fevkalâde sefiri kebir ve murahhası Mösyö Gentaro Uçiyai Juzammi,

Haşmetlü Yunanlılar Kralı Hazretleri:

Sabık heyetli nüzzar reisi, Soover nişanının Grande Kuruva rütbesini haiz Mösyö Eleftrios K. Venizelos,

Londra orta elçisi, Soover nişanının komandor rütbesini haiz mösyö Demetr Kaklamanos,

Haşmetlü Romanya Kralı Hazretleri:

Orta elçi Mösyö Kostantin İ. Diamandi, orta elçi Mösyö Kostantin Konçesko,

mukavelenameyi imzalamışlardır.

Lozan'da 24 Temmuz 1923 tarihinde bir nüsha olarak tanzim edilmiş olup bu nüsha Fransa hükümeti cumhuriyesi hazinesi evrakına tevdi olunacak ve hükümeti mezkûre vaziül imza devletlerin herbirine anın mevsuk birer nüshasını ita eyleyecektir.

İSMET
Dr. RIZA NUR
HASAN HÜSNÜ

HORACE RUMBOLT
PELLE
GARRONI
MONTANYA
UÇİYAI
VENİZELLOS
KAKLAMANOS
DİAMANDİ
KONÇESKO

mevkii meriyette vazına takaddüm eden ay zarfında Türk lirası bir İngiliz lirasına 745 kuruştan ibaret fil iptidaiye nisbetle % 30 dan fazla vasatı bir tenezzüllü kıymet gösterirse 12 ve 9 misilleri aynı ayın vasatı fiatına göre tezyit olunabileceklerdir, bu suretle tâdil ve islâh edilen misil müteakip 3 ay zarfında mabihittatbik olarak devam edecektir. Bu misil 3 ayın hitamında icabederse son ayın vasatı kambiyo fiatına göre yeniden tâdil olunacaktır.

Türk lirasının tenezzül kıymeti halinde beş misli, 12 ve 9 misillerinin tabi oldukları şerait dahilinde tezyit olunabilecek ve fakat Türk lirasının tezayütü kıymeti halinden misli mezkûr ancak İngiliz lirası olarak nakdiye olarak 5 Türk lirasından dñn bir kıymette bulunduğu zamandan itibaren tenzil olunmak icabedecektir.

Nakdi islâhat vukuunda berveçhi balâ tesbit olunan muhtelif misiller gümrük rüsümüne hâle getirmeyecek surette yeni ve eski nükt arasında farka göre tadil olacaktıdır.

Madde : 3 — Türkiye, âtideki hususat için lüzum görülecek cianlardan maada bilcünle ithalât veya ihracat memnuyetlerini işbu mukavelenamenin mevkii meriyete vazından itibaren ref' etmeyi; ve işbu mukavelenamenin müddeti esnasında tekrar tesis eylemeyi taahhüt eder.

1 — Hayatı maîşete cizem olan menabii muhafaza ve milletini faaliyeti iktisadiyesini vikaye etmek,

2 — Selâmet-i devleti temin eylemek,

3 — Eşhas ve hayvanat ve nebatâtı emrazı sariye hayvaniye ve nebatiyeden vikaye etmek,

4 — Afyon vesair mevaddi simgenin istimaline mani olmak,

5 — Türkiyede istimali memnu bulunan mevaddi küliyenin ithalini men eylemek,

6 — Altun sikkenin veya altun madeninin ihracını men eylemek,

7 — Devlet inhisarları tesis veya idame eylemek.

Diğer düveli âkideden herbiri tarafından kendisine mezkûr devletin kavanini mucibinde muhik bir muameleyi mutakabele verilmek şartıyla Türkiye memnuatı hiçbir nevi fark gözetmeksizin tatbik etmeyi ve eşyayı memnua için istisnalar veya ruhsatlar bahşylemediği halde hiçbir âkid devlet ticaretinin zararına olarak diğer bir devleti âkide veya herhangibir

Haşmetlü Sırp - Hırvat - Sloven Kralı Hazretleri:
Bernde fevkalâde murahhas ve orta eçli Mösyö Dr. Mi-
lotyen Yuvanoviç,

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti:
Edirne Mebusu, Umuru Hariciye Vekili İsmet Paşa,
Sinop Mebusu, Umuru Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Ve-
kili Dr. Rıza Nur bey,

Trabzon Mebusu, sabık Vekil Hasan bey,
hazaratını tâyin etmişlerdir. Murahhasiyn müşarunileyhin
makbul ve muteber tanınan selâhiyetnamelerini ibraz eyledik-
ten sonra ahkâmı âtiyyeyi kararlaştırmışlardır:

FASIL I

Madde : 1 — İşbu mukavelenamenin mevkii meriyete va-
zından itibaren diğcr düveli âkide arazisinden neş'et ve vü-
rut eden mahsulâtı tabiiyeye veya mamûlâtâ, Türkiyeye hini
ithallerinde kaabili tatbik tarifeler 1 ey'ül 1916 tarihinde mev-
kii meriyete konulan Osmanlı sikleti eşya tarifesinin aynı ola-
caktır.

Madde : 2 — 1 eylül 1916 tarihli Osmanlı tarifesinde mu-
harrer olup Türk evrakı nakliyesi olarak istifa kılınan rüsum,
berveçhi âti tâyin edilen şerait dairesinde kambiyo fiatına gö-
re zaman zaman tâdi ve islâh olunacak olan emsali tezyide
tabi tutulacaktır.

İşbu emsal 1 mart 1923 tarihinde mevkii meriyette bulu-
nan emsal olacaktır. Ancak merbut (1) numrolu cctvelde ta-
dât edilen mevad 9 misle tabi olacaktır.

Berveçhi balâ zikredilen emsal kambiyo fiatına göre âti-
deki kavaide tevfiikan tanzim ve telif olunacaktır.

Bu emsal İngiliz lirası 745 kuruş kâğıt para kıymetinde ol-
duğu bir zamanda tesbit edilmiş olduğundan eğer işbu mu-
kavelenamenin mevkii meriyete vazına takaddüm eden ay zar-
fında Türk lirasında fi-i mezkûre nisbetle yüzde 30 dan fazla
vasati bir tezayüd kıymet husule gelirse 12 ve 9 misilleri aynı
ayın fi vasatısıyla mütenasiben tenzil edilmek lâzım gelecek
bu suretle tâdil ve islâh edilen misil müteakip 3 ay zarfında
mabihittatbik olarak devam edecektir. Bu misil 3 ay hitamın-
da icabederse son ayın vasati kambiyo fiatına göre yeniden
tâdil olunacaktır. Aynı veçhile eğer işbu mukavelenamenin
tâdil olunacaktır. Aynı veçhile eğer işbu mukavelenamenin.

tevfikan tertip olunacak menşce şahadetnâmeleri gerek ticaret veya ziraat nezareti gerek mürselin mensup olduğu ticaret odası gerekse mursalunileyh memlekette muvafık göreceği diğer her teşkilât veya heyet tarafından ita edilecektir. Mezkûr şahadetnâmeler mursalunileyh memleketin bir mümessili siyasi veya şebenderisi tarafından tasdik olunacaktır.

Posta paketleri mürselunileyh memleket bir mahiyeti fi-cariyeyi haiz irsalattan olmadığını anladığı takdirde menşce şahadetnamesinden varestce tutulacaklardır.

Madde : 8 — Maahaza işbu fasıl ahkâmından istifade keyfiyeti, diğer herhangi bir ecnebi memlekete bahşeder olduğu muamele kadar müsait bir muameleyi, mukavelenamenin bütün müddeti devamınca Türkiyeye temin etmeyecek olan düveli âkideden hiçbir tarafından talep edilmeyecektir.

M E R B U T I

9 MİSLE TABİ MEVADDIN LİSTESİ

	Tarife No:
Patates	65
Portakal	69
Şekerli müstahzarat	121
Maden suları	130
Parlak deriler	178
Domuz derileri	180
Ayakkabılar	685-187-188
Eldivenler	192
Ham ve mamûl kürkler	200-201
Möble	217-218
El işlemleri (burodöri)	
dantelâ ve pamuk şeritler	275-274-273
Kaba ipek kırpıntısı	302
Gaze ilh.	305
İpek tül ilh.	306
İpekli mensucat	308
İpek tuhafiyeler	273-274-275
İpek kılıflar (pasmantöri)	314
Yün kuşak ve şallar	324
Elbise	339
Yazlık, kışlık şemsiyeler ilh.	348

devlet ticaretini asla mazharı müsaade etmemeyi taahhüt eyler.

Madde : 4 — Muamelei mütekabile şartıyla Türkiyede aksız veya istihlâk resmi diğer düveli akide memalikinden neşet ve vürut eden emliaya ancak Türkiyede istihsal edilen aynı veya mümasill eşya üzerinden istifa olunduğu miktar dahilinde olmak üzere tatbik edilecektir.

Bundan maada Türkiye merbut 2 numrolu cetvelde muharrer mevadda mezkûr cetvelde gösterilen istihlâk rüsumunu kendi tebaasıyla diğer düveli âkide tebaası arasında aynı şerait-i müsavat dairesinde olmak üzere tahsilde devam edebilecektir.

Muamelei mütekabile şartıyla Uktarvar rüsumu veya memurini mahalliyeye istifa kılınan diğer her resim eğer Türkiyede istihsal edilen mevad üzerine mevzu ise Türk mahsulâtı ile diğer düveli âkide memalikinden neşet ve vürut eden mahsulât arasında bir fark gözetilmeksizin aynı suretle tatbik edilecektir.

Madde : 5 — Diğer düveli akideden herbiri tarafından kendi kavaninine tevfikân Türkiyeye muhik bir muamelei mütekabile yapılmak şartıyla Türkiyenin mahsulâtı tabiiye veya mamûlâtтан herhangi bir madde üzerine vazetmiş olacağı veya edebileceği her ihracat resmi hiçbir vasıta ile diğer düveli âkidede herhangi birisinin ticareti zararına bir fark ihdas edilemiyerek bilcümle mürsalünileyha memalik için müsavi surette tatbik edilecek.

Madde : 6 — Türkiyenin tarife hususunda veya alelumum diğer her güne ticari hususatta bugünkü tarihli muahedename mucibince Türkiyeden ayrılan herhangi birisine veyahut hudut ticareti için hemhudut bir devlete tatbik edileceği fevâidi mahsusa müstesna olmak üzere Türkiye birinciden beşinciye kadar olan maddelerde mevzuubahs hususatta diğer herhangi bir memlekete tatbik edeceği daha müsait her muameleden diğer düveli âkideyi istifade ettirecektir.

Madde : 7 — Türkiye ve diğer düveli âkide ithal edilen eşyanın menşei olan memlekete irae etmek üzere işbu eşyanın mezkûr memleket istihsalât ve imalâtı milliyesinden olduğu veyahut mezkûr memlekette uğradığı tahavvülât dolayısıyla o suretle telâkki edilmek lâzımgeldiğini müsbet resmî bir şahadetname ihracını ithalâtta bulunan eşhastan mütekabilen talep edebileceklerdir. İşbu fasla merbut 3 numrolu nümuneye

M E R B U T 3

Menş e Ş ahadetnamesi Nümunesi

... .. de mukim

 efendinin
 de mukim efendinin vekili tüccardan
 kendi mesuliyeti altında olarak atide muharrer emtianın mürsel tarafından bize ibraz edilen vesaiki mutabereye istinaden
 (2) — Türk yahut menşe veya mamûlâtından olduğunun huzurumuzda beyan eylediğini tasdik eyleriz. (Şahadetnameyi ita eden daire) (3)
 Bu emtia ye de tâcir veya fabrikatör efendiye (. vapuru ile veya kara tariki) ile gönderilmiştir.

Denk envainin adedi	Markalar Numro	Vezin safi ve gayri safi (Kilogram hesabıyla) yahut hacm. istiaab ve kıymet	emtia

Mesuliyetin tahtında olarak bu suretle tarafından teyid kılındı sene

(Beyannameyi verenin imzası)

Keyfiyet tarafımızdan (şahadetnameyi ita eden daire) bit-tasdik balâda muharrer emtianın muamelel beyyesinin filhalka bu memlekette ifa eylediğini de ayrıca teyit eyleriz.

(Tarih ve şahadetnameyi ita eden dairenin imzası)

. şebbenderhanece görülerek işbu imza tasdik olunmuştur.

- 1) Lüzumsuz meşruhat tay edilecektir.
- 2) Şahadetname müstahsil veya fabrikatör veyahut vekili tarafından alındığı zaman (mürsel tarafından bize ibraz edilen vesaik-i mutabereye istinaden) kelimeleri

M E R B U T 2

İSTİHLÂK RÜSUMU

	Kilosu	Kuruş
Çay	»	40
Kahve	»	20
Petrol	»	6
Pirinç	»	10
Margarin ve üleu margarin ve diğer şuhumu hayvaniye	»	80
Starin mumu	»	30
Adi sabun	»	5
Yeni ve müstamel torba	»	5
Baharat	»	30
Kibrit Kibritlik beher kutusu	60	1/2
Mum kibrit Kibritlik beher kutusu	60	1
	kutusu	60
	60	1
Sigara kâğıdı	yaprağı	50
	beheri	1
Çakmak taşı		25
Şeker	kilosu	15
Tönbeki	kilosu	40
Bisküi		
Çikolata		
Süt hülâsası		
Şekerleme ve glikoz		
Meşrubatı gayrı küüliye, gazoz, limonata		
Diğer bütün şekerli müstahzarat		

muhtevi oldukları yüzde mikta-
rındaki şekere nazaran bir is-
tihlâk resmine tabidirler.

tekalif ancak emtiayı mezkûrenin menşee ve mevrit veya mahreçlerine göre tâyin edildiği ve birinci faslın ahkâmına tevfi-kan diğer bilcümle düveli akideye sureti mütesaviyede mabihi-tatbik bilunduğu cihetle Türkiye, muameleyi mütakabeleye mazhar olmak şartıyla ithal veya ihraç edilen emtiayı ithalât veya ihracata tavassut eden sefinenin sancağı muvasalat veya azimet limanları geminin scyrüseferi ve iskelelerde tevakufu üzerine müesses hiçbir resm-i mütefavit, resm-i munzam veya herhangi mahiyette veya ne nam altında olursa olsun bir güne tezyit-i rüsuma tabi tutmamağı kezalik taahhüt eyler.

Madde : 11 — Sefine ve gemilere ve bunların hamuleleri-ne ve yolcularına müteallik olup, harbten evvel Türkiye tara-fından muteber tanınmış veyahut başlıca düveli bahriye tara-fından atiyen muteber tanınabilecek olan her nevi vesaik ve-ya evrakı resmiye Türkiye tarafından diğer düveli âkide tabii-yetinde bulunan sefaın hakkında muteber ve Türk sefine ve gemilerine ita edilen mütekabil vesaike muadil addedilecektir.

Bu ahkâm, Türkiye tarafından Türk sefine ve gemilerine başlıca bahri devletler tarafından tatbik edilen usule muadil şerait dairesinde olmak üzere ita edilen vesaik ve evrakı res-miye ancak diğer düveli âkidece bizzat kendileri tarafından verilen vesaik ve evrakı resmiyeye muadil addedildiği takdir-de muteber olacaktır.

FASIL : 3

Madde : 12 — Türkiye, muamelei mütakabele şartıyla di-ğer düveli âkideden herhangi birisinin memleketinden nes'et eden mahsulâtı tabiiye veya mamûleyi muamelâtı ticariden her türlü gayri kanunî rekabete karşı temin etmek üzere bil-cümle tedabiri şeriye veya idariyeci ittihaz ve ikamci dâvaya müsaade etmeyi taahhüt eyler.

Türkiye, kezalik muamelei mütakabele şartıyla üzerlerinde veya asıl ilk zarflarında yahut harici zarflarında menşee, cins, mahiyet veya evsafı mahsusaları hakkında doğrudan doğruya veya bilvasıta sahte tahrifatı havi marka isim, işaret veya her türlü alâmeti taşıyan bilcümle mahsulât veya emtianın ithal veya ihracı ile dahilde imalini tedavülünü beyini ve meydanı fûruhata vazını mücyyedatı mahsusa ile tecziye ve men et-meyi taahhüt eder.

FASIL : 2

Madde : 9 — Türkiye, aynı hususta kendisine muamelei mütakabelede bulunulmak şartıyla milli sefaine tatbik etmekte olduğu muameleye müsavi bir muameleyi veya diğer herhangi bir devlete tatbik etmekte olduğu veya edebileceği daha müsait bir muameleyi diğer düveli âkide sefainine tatbik etmeyi taahhüt eyler.

Türkiye, diğer düveli âkideden her birisi hakkında ve düveli mezkûreden herbiri Türkiye hakkında SAYDI MAHIYİ, BAHİRİ GABOTAJI yâni toprağın bir limanından alınan emtia ve yolcuların aynı toprağın diğer limanına bahrennaklıni ve limanlar hidematını yâni cer, ve kılavuzluk ve herharhangi mahiyette olursa olsun bileünle hidematı dahiliyeyi kendi sancağına hasretmek hakkını muhafaza eder.

Madde : 10 — SAYDI MAHİ - BAHİRİ GABOTAJ ve liman hidematı hakkında maddeî anifede zikrolunan istisnaat mahfuz kalmak şartıyla, memlekete vürut edecek veya memleketten çıkacak her nevi emtianın ithal veya ihracı veya yolcuların nakli hukukuna ve sefainin liman, dok, rıhtım ve mersalarda tevakkuf, tahmil ve tahliyelerine müteallik bilcümle teshilâttan istifadelerine ait hususatta, bir taraftan Türkiye ve diğer taraftan düveli âkideci sairenin her biri, milli sefaine tatbik ettikleri muameleye müsavi bir muameleyi müteakiben yekdiğerine tatbik edeceklerdir.

Kezalik, aynı muamelei mutakabele şartıyla, hükümet memurin eşhası hususiye cem'iyet veya hernevi müessesat nâm veya menfaatine olarak tahsil olunan rüsumu sıhhiye, liman, rıhtım, demirleme, kılavuzluk, karantina, fener rüsumu ve rüsum-u mümaselei saire gibi, sefainin mükellef olduğu hernevi rüsum tekalif ve tediyat hususunda da müsavat mutlaka cari olacaktır.

İthal veya ihrac edilen emtia üzerine mevzuurüsum ve

hazf edilecektir.

- 3) Şahadetnameler gerek ticaret veya ziraat nezaretleri, gerek mürselin mensubolduğu ticaret odası ve gerek mürselinileyh memleketin muvafık göreceği diğer her nevi teşkilât veya cemiyet tarafından ita edilecektir.

mülkiyeti sınaie, ebediye ve bediyesini kavanini müessire ile teşvik ve himaye etmeyi taahhüt cyler.

Madde : 15 — Mülkiyeti sınaiey ebediye ve bediyyeye durumuna müteallik olarak defatir ve plânları ve bunların Türkiyeye devairinden lehlerine Türkiyede arazi tefrik olunan devletler levairine muhtemel olan devir veya tebdirine dair bilcümle mesai alâkadar devletler arasında hususî mukavelât ile tanzim edilecektir.

AHKÂMI UMUMIYE

Madde : 16 — Düveli akide işbu mukavelenâmenin mevkiî meriyete vazî anında kendi hâkimiyet veya idarelerine tabi olunan bir hükûmeti muhtareye mâlik dominyonların müstemlekelerinin memaliki mahmiyelerinin veya mevarayı ebharda kain memalik veya arazilerinin kâffesinde veya bazılarında mukavelenâmesi mezkûr ahkâmının tatbik edilmeyeceğini beyan etmek hakkını muhafaza etmekte olup bu takdirde Türkiye, mezkûr dominyonlar, müstemlekeler memaliki mahmiye memalik veya araziye kadışı işbu mukavelenâmeden mütevellit taahhüdatından beri olacaktır.

Şu kadar ki, düveli mezkûre işbu mukavelenâme mucibince yapacakları beyanat ile mukaveleden ihraç edebilecekleri hükûmeti muhtareye mâlik her dominyon, müstemleke memleketi mahmiye memleket veya arazi namına işbu mukavelenâme ahkâmına muahheren iştirâk edebileceklerdir.

Madde : 17 — Trabusgarpten neşet eden veya oraya giden emtia ve mahsulât Türkiyeden İtalyan emtia ve mahsulâtının tabi olduğu usulün aynına tabi tutulacaktır.

Türkiyeden neşet eden veya Türkiyeye giden emtia ve mahsulâtta Trablusgarpte diğer her cenebi memlekete yapılan en müsait muameleden müstefit olacaktır.

Madde : 18 — İşbu mukavelenâme 5 sene müddet için akd olunmuştur.

Birinci fasla müteallik olarak bir taraftan Türkiye ve diğer taraftan Yunanistan, Romanya, Sırp - Hırvat - Sloven devleti daha kısa bir müddet zarfında mübadelâtı ticvariyeleri için yeni bir nizam tesisine tevessül lüzumunu gördüklerinden işbu mukavelenâmeyi 30 aydan ibaret olan ilk devrenin inkızasından sonra her zaman feshetmek hakkını fesihten 6 ay sonra salıfüzükür mukavelenâmenin tesiri nihayet bulmak üzere yekdiğerine karşı tanımakta mutabık kalmışlardır.

Madde : 13 — Türkiye, aynı hususta kendisine muamelei mutakabelede bulunulmak şartıyla evsafı mahsusalarına toprak veya iklimden alan mahsulâtın bir ünvanı mahalli taşıması hakkını veya ünvanı mahalli istimalinin halz olabileceği şeraitini tâyin veya tanzim edip diğer akit bir memlekette mevkii meriyette bulunan ve selâhiyettar memurini tarafından Türkiyeye sureti muntazamada tebliğ olunan kavanini ve kavanini mezkûre mucibince mültihaz idari veya adli mukarrerata tevfiiki hareket etmeyi taahhüt eyler, kavanin veya mukarreratı mezkûre hilâfına olarak ünvanı mahalli taşıyan mahsulât veya emtianın ithal ve ihracı ile imal, tedavül, bey' veya mevkii fûruhata vazı Türkiye tarafından men ve onikinci madde de zikrolunan tedabir ile tecziye edilecektir.

Madde : 14 — Türkiye işbu mukavelenin mevkii meriyete vazından itibaren 12 ay müddetin inkızasından evvel:

1 — Mülkiyeti sınıyenin himayesine dahil olup 2 haziran 1911 tarihinde Vaşingtonda tadil edilen 20 mart 1883 tarihli beynelmilel Paris mukavelenâmesine eşkâli muharrere daire-sinde iştirâk etmeyi,

2 — Kozalîk asarı edebiye ve bediyyenin himayesine müteallik olarak 13 teşrinisani 1908 tarihinde Berlînde tadil edilen 9 eylül 1886 tarihli beynelmilel Bern mukavelenâmesi ile asarı ebediye ve bediyyenin himayesine dair 20 mart 1914 tarihli Bern munzam protokoluna iştirâk eylemeyi taahhüd eyler.

Mezkûr mukavelenâmelerle protokolun Türkçe lisanına tercüme hakkında dair ahkâmına müteallik olarak Türkiye tarafından dermeyan edilen kaydı ihtiraziye bu mukavelenâmenin mevkii meriyete vazını takip eden sene zarfında mezkûr mukavelenâmelerle protokolu müstereken imza etmiş bulunan diğer devletler tarafından hiç itiraz vukubulmadığı takdirde işbu mukavelenâmeye zavul imza bulunan düveli sairede salifüzzikr kaydı ihtiraziyeye işbu mukavelenâmenin müddet devamında itiraz eylemeyeceklerdir.

İşbu mukavelenâmeye vazul imza bulunan devletler, Türkiye'nin hakkı tercüme müteallik kaydı ihtirazisine iştirâkde devam edemedikleri takdirde Türkiye anfüzzikr mukavelenâmelerde protokola iştirâkde devama mecbur tutulmayacaktır.

3 — Türkiye aynı müddetin inkızasından evvel mezkûr mukavelenâmeler esasatına tevfiikan düveli sairei âkide tebasına

Bu eşhastan hiçbirisi mezkûr hükümetlerin müsaadesi olmadıkça ne Türkiyede ne de Yunanistanda tekrar ihtiyari ikâmet edemiyceklerdir.

Madde : 2 — Birinci maddede müsarrah olan mübadele atideki ahaliye şâmil değildir: A — Dersaadet Rum ahali, Garbi Trakyanın Müslüman ahali.

Dersaadetin Rum ahali addedilecekler 1912 kanunu mucibince tahdit edilmiş bulunan Dersaadet şehremaneti daire-i belediyeleri havzasında 30 teşrinisanı 1918 tarihinden mukaddem sakin bulunmuş olan bircümle Rumlardır. Garbi Trakyanın Müslüman ahali addedilecekler. Bükreş muahedesıyla 1913 te tâyin edilen hattı hududun şarkındaki havalide mütemekkin bircümle müslümanlardır .

Madde : 3 — Rum ve Türk ahali mütekabilen mübadeleye tabi bulunan araziyi 1912 eylülünden itibaren terketmiş olan Rum ve Müslümanlar birinci maddede müsarrah olan mübadeleye dahi edileceklerdir. İşbu mukavelenâmede zikri geçen muhacir tâbiri muhaceret edecek veya 1912 eylülünden itibaren muhaceret etmiş bulunan bircümle eşhası inaddiye ve mâneviyeyi kasdeder.

Madde : 4 — Aileleri Türk arazisini terk etmiş olup ta kendileri Türkiyede alikonulmuş Rum ahaisine mensup gayri malûl eşhas işbu muahede ahkâmı mucibince Yunanistana sevkedilen ik kafiye teşkil edeceklerdir.

Madde : 5 — İşbu itilâf ahkâmı mucibince icra edilecek mübadele dolayısıyla 9 ve 10 uncu maddeler ahkâmı kaydı ihtirazisi tahtında ve Türkiyedeki Rumlardan ve ne de Yunanistandaki Türklerin hukuku tasarrufiye ve matlubatına hiçbir halel iraz edilmeyecektir.

Madde : 6 — Mübadeleye tabi ahaliye mensup bir şahsın herne sebebe mebni olursa olsun azimetine bir gün haili vaz edilmeyecektir. Bir muhacir aleyhine bir cezayı terhibi ile mahkûmiyeti katiye lâhik olduğu halde veya henüz katiyet kesbetmemiş mahkûmiyet lühuku veya takibatı cezaiye icrası takdirinde o muhacir cezasını çekmek veyahut muhakeme edilmek üzere aleyhinde takibat icra eden memleket memurini tarafından azimet edeceği memleket memurinin teslim edilecektir.

Madde : 7 — Muhacirler terkettikleri memleketin tabiiyetini gaib ettikleri gibi azimet ettikleri memleketin arazisine

Bir taraftan Türkiye ve diğer taraftan düveli akidei saireden her biri mukavelenâmenin tabbiki hakkında berveçhi bala tesbit edilen müddetler zarfından her zaman ve kendilerinden bu hususta talep vaki olur olmaz, yeni ticaret muahedeleri akdi zammında mezkûr müddetlerin inkızasından evvel ikmalini temin için kemali faaliyette takip edecekleri müzakerata girişmeyi taahhüt ederler.

Eğer mebhusun anı müzakeratı salifül beyan müddetlerin inkızasından evvel netice pezir olmamış bulunursa taracyn-i aliyeyn-i akıdeynden herbiri serbestii hareketini tekrar iktisap edebilecektir.

Madde : 19 — İşbu mukavelenâme tasdik edilecektir.

Tasdiknameler sürati mümkününe ile Paris'te tevdi oluncaktır.

İşbu mukavelenâme bugünkü tarihlî muahedei sulhiye ile aynı şerait dahilinde mevkii meriyete girecektir.

Tasdiken Elmakal balada zikrolunan murahhaslar işbu mukavelenâmeyi imza etmişlerdir. Lozanda 24 Temmuz 1923 tarihinde bir nüsha olarak tanzim edilmiş olup bu nüsha Fransa hükümeti cumhuriyesi hazinesi evrakına tevdi olunacak ve hükümeti mezkûre vazûl imza devletlerin herbirine mevsuk bir nüshasını ita edecektir.

İSMET

Dr. RIZA NUR

HASAN HÜSNÜ

IIORACE RUMBOLT

GARRONİ

PELLE

MONTANYA

UÇIYAI

VENİZMLOS

KAKLAMANOS

DİAMANDİ

KONÇESKO

RUM VE TÜRK AHALİNİN MÜBADELESİNE DAİR MUKAVELENÂME TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ HÜKÜMETİYLE YUNAN KRALİYESİ ATIDEKİ MEVADDI KARARLAŞTIRMİŞLARDIR:

Madde : 1 — 1 Mayıs 1923 tarihinden itibaren Türk arazisinde mütemekkin Rum ve Ortodoks dininde bulunan Türk tebaası ile Yunan arazisinde mütemekkin Müslüman dininde Yunan tebaasının mecburi mübadelesi ıera edilecektir.

ya hayriyesine ait olan emval dahi kezalik aynı şerait dahilinde tasfiye edilecektir.

Madde : 10 — Tarafeyn-i âliye'n-i âkideynin arazisini vaktiyle terketmiş olan ve işbu mukavelenâmenin üçüncü maddesi ahkâmına tebean mübadeleci ahalide dahil addedilen eşhasa ait emvali menkule ve gayri menkulenin tasfiyesi 9 uncu maddeye tevfikân ve 18 teşrinievvel 1922 tarihinden beri Türkiye ve Yunanistanda müsadere veya mecburi bey' vesaire gibi işbu emval üzerindeki hakkı mülkiyete herhangi bir tahkik ve kayıt iras edici bir surette tesis edilmiş bilecümle kavanin ve nizamattan münbais her ne mahiyette olursa olsun bilecümle tedabire tabi tutulmaksızın icra edilecektir. İşbu madde ve 9 uncu maddede mezkûr emval bu cinsten bir tedbire maruz kalmış oldukları takdirde kıymetleri 11 inci maddede musarrah komisyon tarafından işbu tedabir tatbik edilmemiş gibi tâyin ve tesbit olunur.

İstimlâk edilmiş olan emvale gelince muhtelit komisyon her iki memlekette mübadeleye tâbi eşhasa ait ve mübadeleye tâbi arazide kâin olup 18 teşrinievvel 1912 den beri istimlâk edilmiş olan işbu emlâkin yeniden takdir kıymetine başlayacaktır. Komisyon müşahade edeceği zararları mal sahipleri lehinde tamir eyleyecek bir taviz tâyin ve tesbit edecektir. Bu tavizin mikdârı işbu mal sahiplerinin matlubuna ve istimlâk edilmiş olan emvali gayrimenkulenin bulunduğu arazideki hükûmetin zimmetine geçirilecektir.

8 ve 9 uncu maddelerde mezkûr eşhas mallarını intifandan şu veya bu suretle mahrum edilmiş oldukları takdirde işbu varidat kıymetinin kendilerine iadesi harbten evvelki iradi vasatı üzerine ve muhtelit komisyon tarafından tesbit edilecek eşkale tevfikân temin olunacaktır.

11 inci maddede mezkûr muhtelit komisyon Yunanistandaki evkafa ait emvalin ve bundan mütevellit hukuk ve menafiin ve Türkiyede Rumlara ait mümâsili tesisatın tasfiyesine başlarken mukaddem muahedanda bunlara menfaatdar eşhasın hukuk ve menafiini tamamiyle ihkak etmek maksadiyle tesbit edilmiş esasattan mülhem olacaktır.

11 inci maddede mezkûr komisyon işbu ahkâmı tatbik mecbur olacaktır.

Madde : 11 — İşbu mukavelenâmenin mevkii meriyete vâzından itibaren bir aylık bir mühlet zarfında tarafeyn-i âli-

vusulleri anında o memleketin tabiiyetini iktisap ederler. İki memlekettten bir veya diğcrini terketmiş ve henüz yeni tabiiyetleri iktisap edememiş olan muhacirler işbu mukavelenâmenin imzası tarihinde mezkûr tabiiyeti cedideyi iktisap etmiş olacaklardır.

Madde : 8 — Muhacirler her cinsten menkul mallarını beraberlerinde götürmek veya nakil ettirmekte serbest olacaklardır. Bu yüzden ne ihraç ne ithal resmine ne de başka hiçbir resim vermeye tabi tutulmayacaklardır.

Kezalik işbu itilâfnâme alıkâmu mucibince hükümeteyni âkideynden birinin arazisini terke edecek olan cemaat âzası (cami, tekke, medrese, kilise, manastır, mektep, hastahaneler, şirketler, cemiyetler ve eşhası mâneviye ve herhangi mahiyette olursa olsun, diğcr tesisatı memurin ve mensubunu) kendi cemaatlerine ait emvali menkuleyi serbestçe beraberlerinde götürmek veya naklettirmek hakkına da mâliktirler.

Her iki memleket makamatı 11 inci maddede muharrer muhtelit komisyonun tavsiyesi üzerine bunların nakli hususunda âzami teshilat ibraz edeceklerdir. Emvali menkulelerinin tamamını veya bir kısmını beraberlerinde götürmeye kudretâyap olamayacak olan muhacirin bunları mahallerinde bırakabileceklerdir. Bu takdirde memurini mahalliyyeye bırakılan emvali menkulenin müfredat defterini ve kıymetini muhaceret eden şahsın muvacehesinde tesbit edeceklerdir. Muhacir tarafından bırakılan emvali menkulenin müfredat ve kıymetini mübeyyin olan zabıt varakaları 4 nüsha üzerine tanzim edilecek ve bunlardan biri memurini mahalliye nezdinde kalacak, ikincisi 9 uncu maddede muharrer tasfiye muamelesine esas teşkil etmek üzere 11 inci maddede mezkûr muhtelit komisyona, üçüncüsü muhacirin hicret ettiği memleketin hükümetine tevdi edilecek, dördüncüsü de muhacire ita olunacaktır.

Madde : 9 — 8 inci maddede musarrâh muhacirin ve cemaata ait şehir dahilinde veya karadaki emvali gayri menkule ve mezkûr muhacirin veya cemaat tarafından bırakılmış olan emvali menkule 11 inci maddede musarrâh muhtelit komisyonlar tarafından âtideki alıkâma tevfikân tasfiye edilecektir.

Mecburi mübadeleye tabi havalide bulunup ve mübadeleye gayri tabi havalide sakin cemaatlerin müccscsatı diniye ve-

muhacir esas itibariyle hicret ettiği memlekette alacağı olan mebalîge mukabil terk ettiği emvale kıymet ve mahiyette müsavî emval olacaktır.

Her 6 ayda bir mütekabiller hükümetler tarafından berveçhi balâ zikrolunan beyannâmeler esası üzerine vacibütte-diye mebalîğin bir hesabı tanzim edilecektir. Tasfiyei nihaiye eğer düyunu mutakabele arasında teadül mevcut ise buna müteallik hesabat takas ve mahsup edilmiş olacaktır. Eğer takas ve mahsup muamelesinden sonra hükümetlerden biri diğerine karşı borçlu kalır ise borç berveçhi pesin tediye edilecektir. Eğer medyunu hükümet bu tediye için mühlet talep ederse düyunu âzami üç taksidi senevi ile tediye edilme şartıyla komisyon bu cühleti ana bahşedebilecek ve işbu mühlet esnasında tediye edilecek faizi tesbit edecektir.

Eğer tediye edilecek meblâğ oldukça mühim olup ve daha uzun müddeti istilzam ederse medyun hükümet borçlu olduğu miktarın % 20 sine kadar muhtelit komisyonca tâyin edilecek bir meblâğı pesin olarak tediye edecek ve bâkiyesi için muhtelit komisyon tarafından tesbit edilecek miktar faizli, âzami 20 senelik bir mühlette kabili itfa istikraz tahvilâtı ihraç edecektir. Medyun hükümet bu istikrazın tesfiyesine karşılık olarak komisyon tarafından kabul edilmiş rehinler tahsis edecektir. Bu rehinler Yunanistanda beynelmîlel komisyon, İstanbulda düyunu umumiye meclisi tarafından idare ve vâridatı kâbzedilecektir. Bu rehinlerde ademî itilâf halinde bunları tesbit etmek Cemiyet-i Akvam meclisine ait olacaktır.

Madde : 15 — Muhacereti teşkil maksadiyle alâkadar devletler tarafından muhtelit komisyona mezkûr komisyon tarafından tâyin edilen şerait dahilinde avans olarak meblâğ tahsis edilecektir.

Madde : 16 — Türkiye ve Yunanistan hükümetleri işbu mukavelenâme mucibince arazilerini terk mecburiyetinde bulunan eşhasa yapılacak tebligatı ve muhacirinin azimet edecekleri memleketlere nakilleri zımında sevkedilecekleri li-manlara müteallik biçümle mesailde 11 inci maddede mezkûr muhtelit komisyonla itilâf edeceklerdir.

Tarafeyn-i âliycyn-i âkideyn mübadele edilecek ahaliye azimetleri için tâyin edilen tarihten evvel memleketlerini terk ettirmek veya emvâlini elinden almak için ne doğrudan doğruya ve ne de dolayısıyla hiçbir tazyik icra edilmeyeceğini mü-

veyn-i âkideynden herbiri için dört ve Cemiyet-i Akvam meclisi tarafından 1914 - 1918 harbine iştirâk etmemiş olan hükümet tebaası arasında intihap edilmiş üç âzadan mürrekkep Türkiyede veya Yunanistanda mukim muhtelit bir komisyon teşkil olunacaktır. Komisyon riyaseli işbu üç bitaraf âzanın her biri tarafından münavebeten deruhte edilecektir.

Muhtelit komisyon kendisine lâzım görünecek mahallerde her biri bir Türk, bir Yunanlı âza ile muhtelit komisyon tarafından tâyin edilecek bitaraf bir reisten mürrekkep kendi emri altında çalışacak tali komisyonlar teşkil etmek hakkına mâlik olacaktır. Muhtelit komisyon tali komisyonlara verilecek selâhiyetleri tâyin edecektir.

Madde : 12 — Muhtelit komisyon işbu mukavelede mezkûr muhaceratı teftiş ve teshil ve 9 ve 10 uncu maddelerde mezkûr emvali menkule ve gayrimenkulenin tasfiyesine tevessül vazifesiyle vazifesiyle mükellef olacaktır.

Mezkûr komisyon muhaceratı nve muruzzîkr tasfiyenin eşkalini tesbit edecektir.

Umumi bir surette muhtelit komisyon işbu mukavelenâmenin icrasının istilzam edeceği tedabiri ittilhaz ve işbu mukavelenâmenin tevliit edeceği bilcümle meseilde karar vermek hususlarında bütün selâhiyetleri haiz olacaktır.

Muhtelit komisyonun mukarreratı ekseriyeti arâ ile ittilhaz olunacaktır. Tasfiye edilecek emval, hukuk ve menafie müteallik bilcümle itirazat, komisyon tarafından sureti katiyede hal edilecektir.

Madde : 13 — Muhtelit komisyon, alâkadaran dinlendikten veyahut bir ay istima usulüne tevfikân dâvet edildiğinden sonra işbu mukavelenâmeye tevfikân tasfiye edilecek olan emvali menkule ve gayrimenkulenin takdir kıymetine başlatılmak için bütün selâhiyetleri haiz olacaktır.

Tasfiye edilecek emvalin takdir kıymetine işbu emvalin altın sikke ile kıymeti esas olacaktır.

Madde : 14 — Komisyon, alâkadar mal sahibine elinden alınan ve kâin olduğu arazi hükûmetinin emrine kalacak olan emvalden dolayı kendisine borçlu kılınan meblâğı mübeyyin bir beyannâme tevdi edecektir.

İşbu beyannâmelerdeki esas üzerine verilecek mebalîğ tasfiyenin vukubulacağı menulket hükûmetinin muhacirin mensup olduğu hükûmetle karşı bir borcunu teşkil edecektir. Bu

kii meriyete girmesini beklemeksizin ve işbu mukavelenâmenin birinci maddesinden istisnaen muahedei sulhiye imza olur olmaz mezkûr mukavelenâmenin dördüncü maddesinde mevzuu-bahs olan gayri malûl eşhas tahlîye ve bunların azimetlerini temin edeceğini beyan eyleyler.

30 kânunusani 1923 tarihinde Lozanda üç nüsha olarak tanzim olunmuştur.

İSMET

Dr. RIZA NUR

HASAN HÜSNÜ

**SİVİL MEVKUFİNİN İADESİYLE HARB ESİRLERİNİN
MÜBADELESİNE DAİR
TÜRK - YUNAN İTİLÂFATI**

(30 Kânunusani 1923)

Zirde vazîül-imza Türk ve Yunan murahhasları mütekâbilen usul ve nizâmına muvafık buldukları selâhiyetnâmeler iktizasına tevfikân hareketle elycvın Türkiye ve Yunanistanda ahkonulan sivil mevkufinin mütekabilen iade ve üserai harbiyenin mübadelesini temin için ahkâm-ı âtiyeyi kararlaştırmışlardır:

**FASIL : I
SİVİL MEVKUFİN**

Madde : 1 — Elhâletihazihî Yunanistanda ahkonunan sivil Türk üserası ve rehineleri Yunanistan hükümeti marifetiyle memleketlerine iade olunacaklardır. Hükümeti mezkûre esas itibariyle Anadolunun seknesinden olan eşhas İzmir'e ve Trakya ahalisinden olan kesânı da İstanbula naklettirecektir. Yunanistanda erkânı esnasında müşahade ve tesbit edilecek olan iade keyfiyeti esas itibariyle işbu itilâfnâme imzalandıktan 7 gün sonra başlayacak ve berveçhi âti hitam bulacaktır:

A — Yunan hükümeti tarafından ihzar olunan listelerde isimleri mezkûr eşhas için iki haftayı tecavüz etmeyecek bir müddette,

B — Türkiye hükümeti tarafından ihzar olunan listelerde görülen ve taharrisi icabeden eşhas için en kısa bir müddet zarfında vukubulacaktır.

Madde : 3 — Türk ve Yunan hükümetleri tarafından mü-

tekabilen taahhüd ederler. Kezalik memleketi terk eden veya terk edecek olan muhacirini fevkalâde bir vergi veya resme tabi tutmayacaklarını da taahhüt ederler. İkinci madde mucibince mübadeleden istisna edilen menatıkı sekencesinin menatıkı mezkûrede kalmak veya tekrar oraya duhul etmek haklarıyla Türkiye ve Yunanistanda hürriyetlerinden ve hak tasarruflarından serbestçe istifadelerinin serbestii icrasına hiçbir mâni ika edilmeyecektir. Bu hüküm mübadeleden istisna edilecek menatıkı mezkûre sekencesine ait emvâlin serbestii ferâğını ve işbu sekene meyanında Türkiye ve Yunanistanı terk etmek arzusunda bulunanların ihtiyarlarıyla azimetini men için bir sebep olarak ileri sürülmeyecektir.

Madde : 17 — Muhtelit komisyonun uzuvlarının icraî faaliyetini ve idaresi masârifi komisyona tarafından tâyin nisbetlerinde alâkadar hükümetler tarafından deruhte olunacaktır.

Madde : 18 — Tarafeyn-i âliyejn-i âkideyn kanunlarında işbu mukavelenin icrasını temin için lâzım olacak tâdilâtı mütakâbilin icra eylemeyi taahhüt eylerler.

Madde : 19 — İşbu mukavelenâme tarafeyn-i âliyejn-i âkideyn nazarında Türkiye ile akdolunacak sulh muhededinde mürderiç imiş gibi aynı hükmi ve kuvveti haiz olacaktır. Mezkûr muahedenâmenin iki tarafı âli müteakid tarafından tasdikini müteakip derhal meri olacaktır.

Tasdiken ilmakâl salâhiyetnâmelerinin usule muvafık ve muteber olduğu mütakâbilin taınan vazını imza murahhaslar işbu mukavelenâmeyi imza etmişlerdir.

Lozanda 30 kânunusani 1923 te 3 nüsha üzerine tanzim edilmiş olup biri Yunanistan hükümetine ve biri Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine ita edilecek ve üçüncüsü Türkiye ile münakit sulh muahedenâmesine vazı imza eden düveli sâireye birer mevsuk nüshası verilmek üzere Fransa cumhuriyeti hazinesi evrakuna tevdi kılınacaktır.

İSMET

Dr. RIZA NUR

HASAN HÜSNÜ

VENİZELOS

KAKLAMANOS

P R O T O K O L

Usulen hâzi selâhiyet olan zırde vâzin-i imza Türk murahhasları Türk hükümetini Rum ve Türk ahalinin mübadelesine dair bugünkü tarihle akdolunan mukavelenâmenin mev-

A — Erkâb noktalarında Türk ve Yunan memurlarından memketteklerine aide olunacak rehinelere esirleri kabul, bunların hüviyet ve adedini tahkik eylemek ve ihraç noktalarında Türk ve Yunan memurlarına işbu harb esirleriyle rehinelere teslim etmek,

B — Erkâb limanlarından itibâren iade olunacak Türk ve Yunan rehine ve harb esirlerinin naklini Türk ve Yunan hükümetleriyle müştereken tanzim eylemek, Yunan hükümeti bunun için lüzumu olan vesâiti nakliyyeyi, bahriyyeyi ita edecektir,

C — Her iki hükümetten biri tarafından talep olunan ve teslim edilmemiş bulunan harb esirleriyle sivil rehincilerin mukadderâtını tâyir için lâzım gelen biletümle tahkikât ve taharriyâtın icrasına Türk ve Yunan hükümetlerinin iştirâk ve muaveneti ile mübaşeret eylemekle mükellef olacaktır.

Alâkadar hükümetler bu hususda komisyona bütün müzaheretlerini ibraz ve biletümle teshilâtı ita etmeyi taahhüt eyerler.

Madde : 7 — Komisyonun idaresine ve faaliyetine müteallik masarif mütesaviyen Türk ve Yunan hükümetlerine ait olacaktır.

İşbu itilâfnâme derhal mevki meriyele kopacaktır.

Lozanda 30 Kânunusani 1923 tarihinde 3 nüsha olarak tanzim edilmiştir.

İSMET

VENİZELOS

Dr. RIZA NUR

KAKLAMANOS

HASAN HÜSNÜ

AFFI UMUMİYE MÜTEALLİK BEYANNÂME VE PROTOKOL

Bugünkü tarihli muahedei sulhiyeye vazı imza eden devletler Şarkta sulhu ihlâl etmiş olan vakayin münsi kılması arzusuyla aynı derecede mütechassis olduklarından:

Selâhiyetnâmeleri mucibince hareket eden zırde vazını imza hususâtı âtiyyeyi beyanda müttefiktirler.

1

Türkiyede ikâmet eden veya ikâmet etmiş olan hiçbir kimse ve müteakabilen Yunanistanda ikâmet eden veya ikâmet etmiş olan hiçbir şahıs 1 Ağustos 1914 ve 20 Teşrinisâni 1922 tarihleri beyninde askeri veya siyasi hattı harekâtından veya hut bugünkü tarihli muahedei sulhiyeye vazı imza eden bir ec-

tekâbilen tevdi olunan iade listeleri bilâhare itnam ve ikmâl olunacaklardır.

FASIL : 2

ÜSERAI-HARBİYE

Madde : 4 — Birinci maddenin (A) fıkrasında gösterilen sivil Türk rehinelere Yunan hükümetinin Türkiye hükümetine iade edeceği tarihten mümkün mertebe derhal sonra ve bu tarihten itibaren 15 günü tecavüz etmeyecek bir müddet zarfında Yunan hükümeti elinde bulunan üserai harbiyenin mecmuunu bir defada İzmir nakil ve Türkiyeye iade edecektir.

Zâbıte mukabil zâbit ve nefer mukabil nefer olmak üzere Türkiye, Yunanistana müsavî miktarda Yunan harb esirlerini iade edecektir. Bu harb esirleri Türk üserai harbiyesini getiren Yunan sefinelerini avdet seyahatlarında memleketlerine iade olunabilmek üzere Türk hükümeti tarafından zamanı lâzımında ve bu iş için münasip mahallerde cem ettirileceklerdir.

Yunan harb esirlerinin mütebakisi sulh muahedenâmesinin imzalanmasını müteakip ve imza tarihinden üç hafta zarfında Türkiye marifetiyle iade olunacaktır.

Madde : 5 — Türk ve Yunan hükümetleri, ellerinde bulunan bilcümle harb esirleriyle sivil mevkufine gerek hukuku umumiyeye ait cinayet veya cünhâlardan ve gerek inzibâta mugayir hutyardan dolayı cezaya mahkûm veya ceza tertibi için tâkibâta maruz bulunmuş olsunlar affı umumiden istifadeyi teşmil hususunda teskini ezhan maksadiyle karar vermişlerdir. Her iki hükümet cezalarının veyahut aleyhlerine başlamış olan tâkibâtın ikmalini nazarı itibare almaksızın işbu keşanı bilâtefrık iadede müttahittirler.

FASIL : 3

İCRA KOMİSYONU

Madde : 6 — 1914 - 1918 harbine iştirâk etmeyen devletlere tâbi salibi ahmer cemiyetlerinden üç mümessil ile Türk ve Yunan hükümetlerinin bir mümessilinden mürekkep beynelmil bir komisyon anifûlbeyan birinci ve ikinci fasıllarda mezkûr şerait dahilinde rehinelere sivil üseranın iadesine ve üserai harbiyenin mübadelesine müteallik muamelâtı idare ile mükellef olacaktır. İşbu komisyon bu muamelâtın tarz ve suretini tesbit ve icrasına nezaret eyleyecek ve bilhassa :

6

Bilûmum devletlerin perverde cyledikleri musâlemeti umu-miyenin temini arzusuna iştirâk eden Türk hükûmeti, harb dolayısıyla dağılmış âilceleri tekrar cem'etmek ve meşru men-nehülhukukun envallerini yed'i tasarruflarına îade etmek maksadiyla müttetikleri ziri himâyeleriyle ve 20 Teşrinievvel 1918 tarihiyle 20 Teşrinisani 1922 tarihi arasında icra olunan bilûmum muâmelâta itiraz etmemek niyetinde bulunduğunu beyan eder.

Maahaza bu niyet alâkadaranın müracaatları halinde ma-ruzzikir muamelâtın yeniden tetkik imkânını selb etmez. Eş-has ve envale ait müddaiyat Hilâl-i Ahmerin bir murahhası ile Salibi Ahmerin bir murahhasından mürekkep bir komisyon marifetiyle tetkik olunacaktır. İhtilâf zuhurunda işbu murah-haslar bir hakemi alelhakem intihab edeceklerdir, şayet bu in-tihapta itilâf edemezlerse hakemi aiel hakem cemiyet-i akvam meclisi tarafından tâyin olunacaklardır.

7

Sivil mevkufinin îadesi ve üserai harbiyenin mübadelesi hakkında Yunanistan hükûmetiyle Türk hükûmeti beyninde 30 Kânunusani 1923 tarihinde mün'akit itilâfnâmenin 5 inci maddesinin mevzuunu teşkil eden tedâbiri teskiniyenin nef'ini tasdik eden Britanya, Fransa ve İtalya hükûmetleri Türk hü-kûmeti tarafından muâmelei müteakibile şartıyla 20 Teşrinisâ-ni 1922 tarihinden sonra hukuku umumiyeye müteallik cinayet ve cünhaları irtikâp etmiş olanlar müstesna olmak üzere el-yevm mevkuf olarak yedlerinde bulunabilen üserayı harbiye ve sivil mevkufin lehlerinde aynı hükmü kabule müheyya cl-duklarını beyan ederler.

24 Temmuz 1923 tarihinde Lozanda tanzim olunmuştur.

İSMET

Dr. RIZA NUR

HASAN HÜSNÜ

HORACE RUMBOLT

PELLÉ

GARRONİ

MONTANYA

UÇIYAT

VENİZELOS

KAKLAMANOŞ

DİAMANDİ

KONÇESKO

nebi devlete veya tebaasına herhangi bir muavenette bulunmasından dolayı hiçbir vesile ile Türkiyede ve mütekabilen Yunanistanda iz'ac veya tazip edilemeyecektir.

2

Kezalik mezkûr muahedei sulhiye mucibince Türkiyeden ayrılmış olan arazi ahalişinden hiçbirini gerek 1 Ağustos 1914 tarihinden 30 Teşrinisâni 1922 tarihine kadar güzerân olan müddet zarfında Türkiyeye müsait veya muhalif siyasi veya askeri hattı hareketinden ve gerek muahedei mezkûre mucibince tabiiyetini sureti lâyininden dolayı iz'ac veya tazip edilemeyecektir.

3

Zikrolunan müddet zarfında mütehaddis vakayii siyasiyeye bedii bir surette mürtebit olarak yine aynı müddet zarfında irtikâp edilmiş olan bircümle cinayet ve cünhalar hakkında Türk ve Yunan hükümetleri tarafından mütekabilen tam ve mutlak bir affı umumî ilân edilecektir.

4

Türk tebaasından ve mütekâbilen bugünkü tarihli muahedei sulhiyeye vazı imza eden diğer devletler tebaasından olup 20 Teşrinisâni 1922 tarihinden mukaddem mezkûr muahedei sulhiye neticesinde Türk kalacak olan arazide mahiyeti siyasiye veya askeriyeyi haiz esbaptan dolayı düveli mezkûre memurini veya mütekabilen Türk memurini tarafından derdest takip veya mahkûm edilmiş olanlar affı umumîden müstefit olacaklar ve mevkuf iseler tebaalarında buldukları devletlerin memurini yed'ine teslim edileceklerdir.

İşgal ordularına mensup bir fert hakkında muti veya ağır bir cerihayı intaç etmiş olan bir fiile mütecâsir olanlar müstesna olmak üzere işbu hüküm velv tarihi mezkûrdan mukaddem irtikâp edilmiş olan hukuku umumiyeye ait bir cürümden dolayı olsun veya fâilleri Türkiye haricine sevkedilmiş bulunsunlar, balâda beyan edilen arazinin bir kısmını işgal etmiş olan devletlerin memurini tarafından derdest takip veya mahkûm edilmiş olan Türk tebaası hakkında dahi mabihittatbik olacaktır.

5

Bu bapta itâ olunmuş hükümlerin kâffesi iptal edilecek ve derdest bulunan bircümle takibat tevkif olunacaktır.

YUNANISTANDA BULUNAN EMLÂKI İSLÂMİYEH MÛTEALLİK BEYANNÂME

Haiz oldukları selâhiyetnâmeler mucibince hareket eden zirde vâzülümza, mübadele-i ahâli hakkında 30 Kânunusani 1923 tarihinde Lozanda imza olunan mukavelenâme ahkâmıyla istihdaf edilmemiş olan ve 18 teşrinicvvel 1912 tarihinden mukaddem Girit adası da dahil olduğu halde Yunanistanı terkemiş veyahut minelkadim Yunanistan haricinde mukim bulunmuş olan eşhası müslimenin hukuku mülkiyetlerine hiçbir hâlel iras edilmeyeceğini Yunanistan hükûmeti namına beyan ederler. Eşhası mezkûre emlaklerine serbestçe tasarruf etmek hakkını muhafaza edeceklerdir.

Bu müslümanların emvali hakkındaki sureti istisnaiyede itihaz veya tatbik edilmiş olan ahkâm ve tedabir ref' edilecektir. İşbu emvalin varidatı şimdiye kadar iâde edilmeksizin veyahut hükûmetle aiâkadaran beyninde itilâfatı mahsusaya mevzu teşkil etmeksizin Yunanistan hükûmet veya memurini tarafından ahzukaht edilmiş olduğu halde varidâtı mezkûre ashabi emlâkin yedine teslim olunacaktır. Varidat mebhusun anha müteallik bileünle metalib ile eşhası mezkûrenin sureti umumiyede müttihaz tedâbirin gayri müsavi bir surette tatbikinden dolayı hakuklarının hâleldar olduğunu iddia etmeleri keyfiyetinden münbais bilürum meta'lip hakkında maruzkizir mukavelenâmede münderiç komisyon tarafından kararla olunacaktır. Maahaza metalibi mezkûrenin işbu metalibin bugünkü tarihle münzi muahedei sulhuyenin mevkii meriyete vazından itibaren 6 aylık bir müddet zarfında dermeyan edilmiş olmaları şartıyla metalib mebhusun anha muahedei mezkûrenin mevkii meriyete vazından itibaren nihayet bir senelik müddet zarfında bir karara râptolunabilmek için komisyon tarafından müstacelen tetkik olunacaktır.

Yunanistan hükûmeti salifüzzikir eşhasın gaybubetlerinden nâşi mallarına serbestçe hakkı tasarrufları hususunda tahaddüs edebilecek müşkilâtı fiiliyeyi nazarı itibare alarak bunların arzu eyledikleri takdirde mülklerini ferağ etmek için bâiâda mezkûr muhtelit komisyonun vesâlet-i mücamelekârisinden istifade edebilmelerini kabul cyler. Şurası mukarrerdir ki bu takdirde muhtelit komisyonun müdahalesi Yunanistan hükûmeti için mevzuubahs olan emlâkin iştirası hakkında bir gü-

P R O T O K O L

Şurası mukarrerdir ki, affı umumiyyeye ait beyannâmenin birinci bendinden kat'annazar Türk hükûmeti fıkraî mezkûrede istihdaf edilmiş olan kısım eşhasa dahil bulunan 150 kişinin Türkiyeye duhul ve orada ikametini men etmek hakkını muhafaza eder. Binaenâlâzülük Türk hükûmeti mevzuubahs olan eşhastan clyevm kendi arazisinde bulunanları oradan ihraç ve memâliki cenebiyedekilerin avdetlerini men edebilecektir. İşbu eşhasın esâmisi bugünkü tarihli muahedei suhayiyenin mevkiî meriyele hini yazında affı umumi beyannamesinin kendisine müteallik kısmının intacı zımnında hükûmeti mezkûre tarafından neşredilecek olan affı umumi ilânnamesine raptedilecektir. Bundan maada şurası da mukarrerdir ki, Türk hükûmeti bu husustaki arzusunı izhar eylediği veçhile eşhası mezkûrecinin Türkiye dahilinde bulunan emlaklarının ve diğer emvallerinin tasfiyesine iptidar cylemelerine karar verdiği takdirde işbu tasfiyeyi kendi hüsnü rızalarıyla icra etnek üzere bunlara salıffüzzikr ilânnâme tarihinden itibaren 9 aylık bir mühlet bırakılacak ve bu mühletin inkısaızından sonra tasfiye muamelesi Türk hükûmeti tarafından yapıldığı takdirde hasılatı bitemamihâ eşhası mezkûrenin yedlerine teslim olunacaktır.

Kezâlik şurası da mukarrerdir ki, affı umumiye müteallik beyannâmenin birinci bendinde münderiç hiçbir kayıt Yunan hükûmetinin Yunanistan ile Türkiye arasındaki muhasamat esnasında vezâfi askeriyelerince kusur teşkil eden esbapta dolayı kendi ordusuna mensup bulunan veya mensup olmuş gayrimüslim tebaasını takip etmek hakkını ihlâl etmeyecektir. 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozanda tanzim edilmiştir.

İSMET
Dr. RIZA NUR
HASAN HÜSNÜ

HORACE RUMBOLT
PELLE
GARRONI
MONTANYA
UÇIYAI
VENIZELOS
KAKLAMANOS
DIAMANDI
KONÇESKO

hükûmetinin ecânibe Türk mahâkimi huzurunda hüsnü tevzîl adâletin bilcümle teminatını itâ eylemeye ve hâkimiyetini tamamiyle istimal eylemek suretiyle ve hiçbir müdahalei ecnebiye olmaksızın buna nezaret etmeye kâdir bulunduğunu evvelce de beyan eylemek fırsatına nail olmuş idi. "Hükûmeti mezkûre terakkiyatı ahlâkiye ve medeniye'nin muhik göstereceği islâhatı icra için tetkikat ve tettebbuat ifa ettirmeye amâdedir.

Hâiz oldukları salâhiyetnâmeler mucibince hareket eden zirde vazîni imzalar işbu mülâhazaya mebnî bervecchi âti beyanatta bulunmağa lüzum görürler.

1

Türk hükûmeti 1914 - 1918 harbine iştirâk etmemiş olan memâlik tebaası hukukşinâsânı meyanından olmak üzere Lahay beynelmilelî adalet mahkemesi dâimesi tarafından tanzim kılınacak listeden intihap edeceği Avrupalı hukuk müşavirlerini 5 seneden dîn olmamak üzere lüzum göreceği bir müddet için Türk memuru sıfatıyla bilâtehir hizmetine almak niyetindedir.

2

İşbu hukuk müşavirleri adliye vekiline merbut olacaklar ve bir takımlarının merkezi İstanbul şehri ve diğerlerinin merkezi İzmir şehri olacaktır. Mümaileyhin kavanin komisyonlarının mesâisine iştirâk edecekler ve sınıfı hukkâmın vezâifine müdahale etmeksizin Türk hukuk, ticaret ve ceza mahkemelelerinin tarzı ifâi vezâifini takibe ve Adliye Vekiline lüzum göcekleri bütün raporları itâya memur edileceklerdir. Mümaileyhin gerek hukuk, ticaret veya cezaya müteallik muâmelâtı adliyeden gerek mücâzâtın temyizinden ve gerek kavâninin tetkikinden tebellüg edebilecek bilcümle şikâyatı — Adliye Vekilinin Türk kavaninine tamami riayeti temin için — haberdar eylemek üzere kabul selâhiyetini haiz olacaklardır.

Hukuk müşavirleri mesâkine duhul taharriyat veya tevkiyatın mahal verebileceği şikâyeti dahi kabule selâhiyettar olacaklardır, diğer taraftan İstanbul ve İzmir devâiri kazâyesinde zikrolunan nuamelât icra olunduktan sonra Adliye Vekilinin mahallî mümessili tarafından bilâtehir hukuk müşavirine bildirilecektir. Mümessil mümaileyh, bu halde hukuk müşaviri ile doğrudan doğruya muhabere selâhiyetini haiz olacaktır.

na mecburiyet istilzam etmeyecek ve komisyonun vazifesi bunların ferağını teshile münhasır kalacaktır.

Şurası mukarrerdir ki, işbu beyannâme 18 teşrinievvel 1912 tarihinden evvel Türkiyeyi terk etmiş olan veyahut minelkadim Türkiye haricinde ikâmet eylemekte bulunan Rum ashab emlâki lehinde muameleci mütakabele icrası şartıyla tanzim olunmuştur.

Lozanda 24 Temmuz 1923 tarihinde tanzim olunmuştur.

KAKLIAMANOS
VENİZELOS

MESAIL-İ SİHHİYEYE MÜTEALLİK BEYANNAME

Hâiz oldukları selâhiyetnâmeler mucibince hareket eden zirde vazını imza, Türkiye hükümetinin, 5 senelik bir müddet için hududu sıhhiye idaresine müşavir olarak 3 mütehasıs Avrupalı tabib tâyin edeceğini beyan ederler. Bu tabibler Türk memuru olacaklar ve sıhhiye vekiline tâbi bulunacaklardır. Mümâileykin Türk hükümetince Cemiyet-i Akvam hıfzıssıhha encümeni beynelmilel unumi hıfzıssıhha idaresi taraflarından müştereken tanzim olunan 6 esâmiyi hâvi bir cetvel meyanından intihap olunacaklardır. Bunların maaşlarıyla diğer şerâit istihdamları Türk hükümeti ile maruzuz iki beynelmilel müessese beyinde mütefikan karargir olacaktır.

Türk idare-i sıhhiyesi salifüzuzikr 3 Avrupalı mütehasısın inzımam-ı muâveneti ile Türkiye sâhil ve hudutlarının hidemat-ı sıhhiyesi teşkilâtını tâyin eden bir nizamnâme vücud getirecektir. İşbu nizamnâme beynelmilel mukavelât-ı sıhhiye ahkâmına ve boğazlara ait kısım için boğazlar usulüne müteallik bugünkü tarihle münzî mukavelenâme ahkâmına tevafuk eyleyecektir.

Türk idâresi tarafımdan istifa olunan rüsümü sıhhiye hasılatı münhasıran Türkiyenin umuru sıhhiyesi ihtiyacına hasır ve tahsis olunacak ve sıhhiye vekâletince bu husus için tanzim edilecek bir mülhak bütçede münderic bulunacaktır.

Lozanda 24 Temmuz 1923 tarihinde tanzim edilmiştir.

İSMET

Dr. RIZA NUR
HASAN HÜSNÜ

İDARE-İ ADLİYEYE DAİR BEYANNAME

Türk heyeti murahhasası Türkiye Büyük Millet Meclisi hü-

lâta münderiç muamelât, Türk hükümetinin talebiyle tatil olunacaktır.

Bugünkü tarihli sulh muahedesinin mevki meriyete vazı tarihinden itibaren 6 aylık bir müddet zarfında Türkiye hükümetiyle mezkûr şirketler arasında gerek mukavellâtı mebhusun anhanın tâdil şeraiti gerek yeni bir imtiyazâtın itası hususlarında bir ittifak hasıl olmadıği takdirde anıfüzziçir şirketlerin beşinci madde mucibince mensub ehli hibreye bilmüracaa eski mukavellâtın feshini telâfi edecek olan yeni imtiyazâtın tesbit şeraitini anlara tevdi etmeye hakları olacaktır.

Maahaza şurası mukarrerdir ki, yeni imtiyaz için ehli hibreye tarafından tesbit edilecek olan şerait tarafeynden birinin veya diğzerinin muvafakatine iktiran etmediği takdirde eski imtiyazlarının feshi keyfiyetinden dolayı maddeten dıçar oldukları zarar için ehli hibrenin muhik göreceği miktar tazminatı mezkûr şirketlere teskiye etmeyi Türk hükümeti taahhüt eyler.

2) Bugünkü tarihli sulh muahedesinin mevki meriyete vazı tarihinden itibaren 6 aylık bir müddet zarfında (reji jeneral de şimendofer) şirketi kendisine 1914 de verilmiş olan Samsun - Sivas şimendoferinin inşası ve işletilmesi hakkındaki imtiyaza herhangi bir sebepten dolayı tekrar sahip kılınmadığı takdirde Türk hükümeti bu şirkete talebi üzerine ve telâfi maksadıyla yeni bir imtiyaz ita etmeyi deruhte eyler. Bu telâfinin mukabil ve muadil olup olmadığında itilâf olunmazsa işbu teadül noktayı nazarından yeni imtiyazın vüsatiyle işletme şeraitini tâyin beşinci madde mucibince mensub ehli hibreye ait olacaktır.

Şu cihet mukarrerdir ki, eğer reji jeneral şirketi Samsun - Sivas imtiyazına tekrar sahip kılınrsa bu imtiyaz, (beşinci maddede gösterilen ehli hibreye usulüyle) şeraiti cedide iktisadiyeye tevfiç edilecektir. Yeni bir imtiyaz ile telâfi takdirinde dahi şerait cedide iktisadiyeye tevfiç selâhiyeti kozalık hesaba alınacaktır.

Ehli hibreye tarafından tâyin edilen yeni imtiyaz şeraiti tarafeynden birinin veya diğzerinin muvafakatine iktiran etmediği takdirde Samsun - Sivas şimendoferi imtiyazının feshinden dolayı şirketin maddeten dıçar olduğu zarara ve bahri siyah şebekesinin diğzer aksamı hakkında şirket tarafından mahallinde amelîyâtı keşfiye için yapılan masarifine mukabil eh-

3

Cünha mevaddında kefaletle tahliye sebil her vakit mecburiyül ifa olacaktır. Meğer ki bu yüzden asayişü umumî hallerdar ola veyahut muvakkaten tahliye keyfiyeti tahkikatın selâmet-i cereyanını ihlâl ede.

4

Mevaddı hukukiye ve ticariyede bilcümle hüküm kararlarıyla hükme müteallik ahkâm ve mukavelâtı mecaz olup bu suretle verilecek hüküm kararları bidâyet mahkemesi tasdikiyile icra edilecektir. Bidâyet reisi intizamı ammeye mugayir olmadıkça reisinin hükmü kararını tasdikten intina edemiyecektir.

5

İşbu beyannâme 5 senelik bir müddet için meridir.
Lozanda 24 Temmuz 1923 tarihinde tanzim edilmiştir.
İSMET
Dr. RIZA NUR

HASAN HÜSNÜ

**OSMANLI İMPARATORLUĞU TARAFINDAN İTÂ EDİLMİŞ
OLAN BAZI İMTİYÂZÂTA DÂİR
PROTOKOL VE BEYANNÂME**

Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Yunanistan, Romanya, Sırp - Hırvat - Sloven devleti ve Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu dahilinde verilmiş olan bazı imtiyazata müteallik mesaili mütefikan hal ve tesliye etmek arzusunda olduklarından usulen haizi selâhiyet olan zirde vazini imza ahkâmı âtiyeyi kararlaştırmışlardır :

FASIL : 1

Madde : 1 — 29 Teşrinievvel 1914 ten evvel bir taraftan hükümeti Osmaniye, veya her memuru mahalli ve diğer taraftan Türkiyeden maada düveli âkide tebaası (Şirketler de dahil olduğu halde) arasında usulüne muvafık olarak vukubulmuş imtiyaz mukavelâtı ile anlara müteallik itilâfatı muahhare mahfuzdur.

Madde : 2 — 1) Hükümeti Osmaniye ile Sir A. J. Armstrong Vitore ve şürekâsı Limited ve Vickers Limited arasında 1913 ve 1914 seneleri zarfında doklar, tersaneler ve inşaatı bahriye müştörekül menfaat şirketi şahaneî Osmaniyesinin teşekkülüne ve imtiyazına müteallik akdolunmuş olan mukave-

kolda mezkûr ehli hibre tarafından muhik görülecek olan miktar tazminata müstehak olacaktır.

Madde : 7 — Hükûmeti Osmaniye ile birinci maddede mezkûr mukavelât ve imtiyazattan müstefit olanlar beyninde 30 Teşrinievvel 1918 tarihi ile 1 Teşrinisani 1922 tarihi arasında yukubulan ihtilâflar ile efradı hususiye arasında ve yine bu müddet zarfında imtiyaz devir ve ferâğını mutazammın olarak münakit olmuş mukavelât Türk hükûmetinin tasvibine iktiran edinceye kadar mevkii meriyette kalacaklardır. Bu tasvip tervic olunmadığı takdirde eshabı imtiyaza eğer mahal var ise dâğar oldukları hasara mukabil beşinci maddedeki şerait dahilinde mensup ehli hibre tarafından tesbit olunacak bir tazminat verilecektir. Bu ahkâm 29 Teşrinievvel 1914 den evvel aktolunmuş mukavelât hakkında işbu protokolda münderiç şerait iktisadiyei cedideye tevfiik hakkını ihlâl etmez.

Madde : 8 — İşbu protokolun ahkâmı 25 Nisan 1920 den itibaren Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti ile ashabı imtiyazat arasında vaki olmuş itilâfata tatbik olunmaz.

FASIL : 2

Madde : 9 — Hükûmeti Osmaniye veyahut her Osmanlı memuru mahallisi ile 29 Teşrinievvel 1914 tarihinden evvel aktolunmuş mukavelâtı imtiyaziyeden müstefit olan Türkiyeden maada düveli âkide tebaasına veya düveli mezkûre tebaası sermayesinin mütefevvik bulunduğu şirketlere karşı Türkiyenin bugünkü tarihli muahedei sulhiye ile ayrılan arazi dahilindeki hukuk ve vezâifine halef olan devlet tamamen kaim olmuştur. Türkiyeden Balkan muhabereleri neticesinde ayrılmış olan arazi dahilinde dahi işbu arazinin intikalini tasrih eden muahedenin mevkii meriyette vazından mukaddem hükûmeti Osmaniye veya bir Osmanlı memuru mahallisi ile münakit olmuş mukavelâtı imtiyaziye hakkında aynı muamele cari olacaktır. Bu kaimiyet arazinin intikalini tasrih eden muahedenin mevkii meriyette vazı tarihinden itibaren muteber olacağına da bugünkü tarihli muahedei sulhiye ile Türkiyeden in-fikâk eden arazi hakkında istisnacen 30 Teşrinievvel 1918 tarihinden itibaren meri bulunacaktır.

Madde : 10 — İşbu protokolun birinci faslı ahkâmı 7 ve 8 inci maddeler müstesna olmak üzere 9 uncu maddede gösterilen mukavelâta tatbik edilecektir. Üçüncü madde ahkâmına gelince bu madde arazii münseke dahilinde ancak ashabı im-

li hibrenin muhik göreceği miktar tazminatı mezkûr şirkete tesfiye etmeyi Türk hükûmeti taahhüt eyer.

Türkiye, yukarıda gösterilen şerait dahilinde ister Samsun - Sivas imtiyazına şirketi tekrar sahip kılmak ister yeni bir imtiyaz ita eylemek ve nihayet isterse tazminat vermek ile şirkete karşı kâffei taahhüdâtından tamamen teberrî edecektir.

Madde : 3 — Birinci ve ikinci maddelerde gösterilen mukavelâta ihtilâfattan müstefit olanların emlakından veya hizmetlerinden devletçe şimdiki arazisi dahilinde istifade edilmiş bulunmak hascebiyle devlete veya mezkûr mukavelâta ihtilâftan müstefit olanlara ruiyeti muhasebe neticesinde ait olacak mebalîğ mevcut mukavelât veya ihtilâfat mucibince yahut mukavelât veya ihtilâfat mevcut olmadığı surette işbu protokolda gösterilen ehli hibre usulüne tevfikân tesfiye olunacaktır.

Madde : 4 — Altıncı madde ahkâmı mahfuz kalmak kaydı ihtirazisi altında birinci maddede gösterilen mukavelâta ihtilâfatı muahihare ahkâmı bilittifak ve iki tarafa da müteallik olmak üzere şerait iktisadiyei cedideye tevfik edilecektir.

Madde : 5 — Bugünkü tarihli muahedei sulhiyenin mevkii meriyete vazından itibaren bir sene müddet zarfında ittifak hasıl olmadığı takdirde tarafeyn gerek ruyeti muhasibata gerek imtiyazâtın şerati iktisadiyei cedideye tevfikine müteallik hususatta yukarıda zikredilen bir senelik müddetin inkizasından itibaren iki aylık bir müddet zarfında tâyin edecekleri iki ehli hibrenin minasip ve muhik göreceği ahkâmı kabul edeceklerdir. İşbu ehli hibre ittifak hasıl edemezlerse 1914 - 1918 muharebesine iştirâk etmemiş memleket tebaasından işviçre hükûmeti cumhuriyesi umuru nafia idaresi reisinin yapacağı 3 kişilik liste meyanından Türk hükûmetince iki aylık bir müddet içinde tâyin edilecek bir üçüncü ehli hibreye müracaat edeceklerdir.

Madde : 6 — Bugünkü tarihli bir mukaddemei tatbikiyeye iktiran etmemiş olan birinci maddede mezkûr mukavelâti imtiyaziye ashabi bu protokolun şerati iktisadiyei cedideye tevfik hakkındaki ahkâmından istifade edemeyeceklerdir. Bu mukavelât bugünkü tarihli muahedei sulhiyenin mevkii meriyete vazından itibaren 6 aylık bir müddet zarfında ashabi imtiyaz tarafından vukubulacak müracaat üzerine fesholunabilecektir. Bu takdirde sahibi imtiyaz eğer mahal var ise ameliyatı keşfiye için tarafeyn arasında ademi ittifak halinde işbu proto-

DİAMANDİ
KOSTANTİN DİAMANDİ
KOSTANTİN KONÇESKO

BEYANNÂME

Usulen haizi selâhiyet olan zirde vazîni imza beyan ederler ki, Türk hükûmeti, Osmanlı İmparatorluğu tarafından verilmiş olan bazı imtiyazata müteallik bugünkü tarihli protokolun birinci faslı ahkâmını mezkûr protokolu akteden diğer devletler tebaası sermayesinin 1 Ağustos tarihinde müteveffik bulunduğu Osmanlı şirketlerine de tatbik etmeyi taahhüt eyler.

Lozanda 24 Temmuz 1923 tarihinde tanzim kılınmıştır.

İSMET

Dr. RIZA NUR

HASAN HÜSNÜ

LOZANDA İMZA EDİLEN SENEDÂTI DÜVELİYENİN BAZI
AHKÂMINA BELÇİKA VE PORTEKİZİN İLTİHAKINA
DAİR PROTOKOL

Bugünkü tarihli muahedeci sulhüeyi imza eden tarafeyni âlieyni âkideyn mezkûr muahedenin ikinci kısmının (ahkâmı maliye) birinci faslı ahkâmıyla üçüncü kısmı (ahkâmı iktisadiye) ahkâmına Belçika ve Portekiz devletlerinin iltihakını kabulde müttelik olup bu iltihak işbu muahedenin aynı şeraiti dairesinde ve aynı zamanda iktisabı meriyet edecektir. Osmanlı İmparatorluğunda verilmiş bazı imtiyazata müteallik bugünkü tarihli protokola aynı şerait dahilinde Belçikanın dahi iltihakını kabulde kezalik mütteliklerdir.

Binaenaleyh tarafeyni âlieyni âkideyn Belçika ve Portekizin usulen haizi selâhiyet mümessilleri tarafından bugün vaki olan iltihak beyanâtını senedi ittihaz ederler. Mezkûr beyanata göre bir taraftan Türkiye diğer taraftan işbu iki devletten her biri arasında muhtaç oldukları hali sulh ile münasebâtı resmîye işbu beyanâtın mevkii meriyete geçmesi ile beraber tekrar teessüs etmiş addolunacaktır.

Lozanda 24 Temmuz 1923 tarihinde tanzim kılınmıştır.

İSMET

Dr. RIZA NUR

HASAN HÜSNÜ

HORACE RUMBOT

PELLE

GARRONİ

MONFANYA

UÇIYAI

tiyazâtın emlak veya hidemâtından orada icrai hâkimiyet etmekte olan devlet tarafından istifade edilmiş olduğu takdirde tatbik edilecektir.

Madde : 11 — Gerek bugünkü tarihli muahedei sulhiye hükmüncü ve gerek Balkan muharebâtını müteakip Türkiyeden ayrılan arazi dahilinde icrai faaliyet edip Osmanlı kanununa tevfikân teşekkül etmiş olan Türkiyeden maada düveli âkide tebaası menafiinin mütefevvik bulunduğu her şirket mezkûr muahedenin mevkii meriyete vazından itibaren 5 sene zarfında emval hukuk ve menafiinin gerek mevzuubahs arazide icrai hâkimiyet etmekte olan devletin gerek tebaası evvelki şirketin murakabe eden Türkiyeden maada diğer düveli âkideden birinin kanununa tevfikân müteşekkil diğer herhangi bir şirkete devretmeğe selâhiyettar olacaktır. Bu emval hukuk ve menafii devredileceği şirket işbu protokol ahkâmının temin ettiği hukuk ve imtiyazat da dahil olduğu halde evvelki şirketin haiz bulunduğu aynı hukuk ve imtiyazattan müstefit olacaktır.

Madde : 12 — 11 inci madde ahkâmı bir kısım sahai faaliyetleri Türk toprağında kalmış olacak sahibi imtiyaz hidemati umumiyeye şirketlerine tatbik olunamaz.

Maahaza mezkûr şirketler, Türkiye haricindeki sahai faaliyetleri aksamını yeni bir şirkete devretmek suretiyle o aksam için 11 ve 13 üncü maddeler ahkâmından müstefit olabileceklerdir.

Madde : 13 — 11 inci madde mucibince Osmanlı şirketlerinin hukuk, emval ve menafi üzerlerine devredilecek olan şirketler, Türkiyeden infikâk eden arazi üzerinde bu devirden veya bu devir haseliyle teşekküllerinden dolayı hiçbir resmî mahsus — mevkii meriyette olan beynelmilel mukavelât muktezasinca buna bir mani olmadıkça tabi tutulmayacaklardır —. Bu şirketler tabiiyetlerine iktisap edecekleri düveli âkideden herbirinin arazisinde dahi kendi ahkâmı kanuniyesine göre bu devlet muhalefet etmedikçe aynı muameleye tabi olacaklardır.

Lozanda 24 Temmuz 1923 tarihinde tanzim kılınmıştır.

İSMET

Dr. RIZA NUR

HASAN HÜSNÜ

HORACE RUMBOLT

PELLE

GARRONI

MONTANYA

VENIZELOS

KAKLAMANOS

milletlerinin amalı sulh perverâncilerini bilâtehîr tatmin etmek emniyesini mütêsaviyen perverde ettikleri cihetle,

Hâzi salâhiyet olan zirde vazîni inza mütetekabilen tedâbiri âtiyeyi ittihaz hususunda ittîfak etmişlerdir:

1

Lozanda tekerrür eden muahedei sulhiye ve diğêr senedâtın Büyük Millet Meclisi tarafından tasdik kılındığı düveli müttefikanın İstanbuldaki fevkalâde komiserliğine tebliğ edilir edilmez düveli mezkûre kıtaatı kendileri tarafından işgal edilmiş olan arazinin tahliye ameliyatına tevessül edeceklerdir.

İşbu ameliyat Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi ile Karadenizde bulunan İngiliz, Fransız ve İtalyan bahri cüzi tam-larının da çekilmesini ihtiva edecektir.

2

Tahliye ameliyatı 6 hafta zarfında ikmal edilecektir.

3

Tahliye vukubuldukça tahliye olunacak arazide Türk hükümetine veya Türk umumi idarelerine aidiyetin alelusul tahakkuk eden ve elhaleti hazîhi müttefikin memurinin tahtı işgal veya tasarrufunda bulunan her nevi emvali gayri menkule ve emvali Türk hükümetine iade olunacaktır.

Her nevi haciz ve vaziyet tedabiri ref olunacaktır. İşbu iade ve refiyed hakkında katı ve tam bir ibra senedi kıymetini haiz olacak zabıt varakaları tanzim edilecektir.

İşgal memurini Türk hükümetine ait olup ta eşhası saliseye ve bilhassa Osmanlı şirketlerine verilmiş olan emval eşya ve mevaddin mümkün olduğu kadar tam bir defterini hükümeti mezkûreye vereceklerdir.

İşgal memurini ile efrad arasında münakit mukavelât-tan mütevellit düyun mukavelâtı mezkûrede muayyen şerait dahilinde tesfiye olunacaktır.

4

Evvelce Osmanlı hükümetine ait olup 30 teşrinievvel 1918 tarihinde Mondros'ta imza olunan mütareke mukavelesi mucibince düveli müttefika emrine geçen ve işbu protokolun imzası tarihinde Türkiyede düveli müttefikai mezkûre memurini yedinde bulunmakta olan (Yavuz Sultan Selim) dahil olduğu halde sefalni harbiye esliha cephanesi vesair malzemei harbiye ikinci bentte zikredilen mühlet zarfında hali hazırları ile ve buldukları mevakide Türkiyeye iade olunacaklardır.

VENİZELOS
KAKLAMANOS
DİAMANDİ
KONÇESKO

BELÇİKA BEYANNÂMESİ

Zirde vazininimza usulüne muvafık ve muteber görülen selâhiyetnâmesinin bugünkü tarihli muahede sulhiyeyi imza etmiş devletlerin mümessillerine badelibraz işbu beyannâme ile Belçika namına mezkûr muahedei sulhiyenin ikinci kısmının (ahkâmı maliye) birinci faslı ahkâmı ile üçüncü kısmı (ahkâmı iktisadiycahkâmına ve kezalik Osmanlı İmparatorluğuna verilmiş olan bazı imtiyazâta mütecallik ve bugünkü tarihli protokol ahkâmına iltihak ettiğini beyan eder.

Hali sulhu ve münasebâtı resmîyeyi iadeten tesis edecek olan bu iltihak mezkûr muahedei sulhiyeyi imzalayan devletlerin Belçikayı iltihaka kabul ettikleri bugünkü tarihli protokolda gösterilen anda ve mezkûr protokolda mûnderiç ahkâm ve şerait dairesinde iktisabı meriyet edecektir.

Lozanda 24 Temmuz 1923 tarihinde tanzim olunmuştur.

FERNAND PELETZER

PORTEKİZ BEYANNÂMESİ

Zirde vazininimza usulüne muvafık ve muteber görülen selâhiyetnâmesinin bugünkü tarihli muahedei sulhiyeyi imza etmiş devletlerin mümessillerine badelibraz işbu beyannâme ile Portekiz namına muahedei sulhiyenin ikinci kısmının (ahkâmı maliye) birinci faslı ahkâmı ile üçüncü kısmı (ahkâmı iktisadiyca) ahkâmına iltihak ettiğini beyan eder.

Hali sulhu ve münasebâtı resmîyeyi iadeten tesis edecek olan bu iltihak muahedei sulhiyeyi mezkûreyi imzalayan devletlerin Portekizi iltihaka kabul ettikleri bugünkü tarihli protokolda mûnderiç ahkâm ve şerait dairesinde iktisabı meriyet edecektir.

Lozanda 24 Temmuz 1923 tarihinde tanzim olunmuştur.

A. M. BARTOLOMO PEREYRA

BRİTANYA, FRANSA VE İTALYA KİTAATI TARAFINDAN İŞGAL EDİLEN TÜRK ARAZİSİNİN TAHLİYESİNE DAİR PROTOKOL

Kıtaati elhaletihazıhi Türk arazisinin bazı aksamını işgal eden düveli müttetika yâni Fransa, Büyük Britanya ve İtalya hükümetleri ile Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti,

mevkii meriyete vazına intizaren üç müttelik devlet donanmalarının boğazlardan tam ve kâmil bir serbestii murür muhafaza etmeleri takarrür etmiştir. Boğazlardan transit geçen düveli mezkûre sefaini harbiyesi hasarat veya ârizai bahriye ahvâli müstesna olmak şartıyla emniyeti sefer demirlemeyi icab ettiği takdirde geceleyin demirleme müddeti de dahil olduğu halde mürurları elzem olan zamandan fazla tavakkuf edemeyeceklerdir.

2) Balâdaki protokolün birinci bendi ahkâmına halel gelmesizin ve boğazlar usulüne dair bugünkü tarihli mukavelenâmenin mevkii meriyete vazına kadar veyahut 31 Kânunuevvel 1923 tarihinde mezkûr mukavele mevkii meriyete girmemiş ise mezkûr tarihe kadar Türk hükûmeti boğazlarda üç müttelik devletten herbiri için bir kruvazör ve iki kontrtorpiyörün bulunmasına muhalefet etmeyecektir. İşbu sefainin beraberlerinde kömür ve levazım tedariki için muktazi ve harb bayrağını gayri hâmil sefain bulunabilecektir.

3) Vazini imza bugünkü tarihli muahedei sulhiyenin mevkii meriyete vazından itibaren kabulajın ve liman hizmetâtının Türk milli bayrağına hasrolunacağını derhatır ettirirler.

Mamafih 1 Kânunusani 1923 te Türkiyede kapotaj yapan veya hizmetâti işleten müessesâtın 31 Kânunuevvel 1923 tarihine kadar işlerine devamda tamamen serbest bırakılacağını beyan ederler.

Herhalde Türkiye bugünkü tarihli ticaret mukavelenâmesine vazinin imza diğer devletler sefainine ticaret mukavelenâmesinin ikinci kısmında sefain ve hamuleleri ve yolcular için musarrah ve seyrüsefain ve dahulu ticarete müteallik bulunan bülümle teshilâtı hiçbir devlet lehine fark yapmaksızın 31 Kânunuevvel 1923 tarihine kadar bahsedecektir.

4) Vazini imza işbu beyanatta bulunurken Lozanda imzalanan sulh muahedenâmesiyle diğer senedatin sürati mümkünine ile mevkii meriyete dahil olacakları ümidini izhar ederler.

Lozanda 24 Temmuz 1923 tarihinde tanzim olunmuştur.

İSMET

Dr. RIZA NUR

HASAN HÜSNÜ

KARAAĞAÇ ARAZİSİ İLE BOZCAADA VE İMROZ ADALARINA DAİR PROTOKOL

Selâhiyeti tammeyi haiz zârde vazini imza mevaddı âtiyeyi kararlaştırmışlardır :

5

11 teşrinievvel 1922 tarihinde Mudanyada imza edilmiş olan mukaveleci askeriye ahkâmı işbu protokolun ikinci bendinde zikrolunan müddet zarfında meri kalacaktır.

İşbu müddet zarfında birgüna hâdiseye meydan vermemek için muktazi tedâbir müttefikiyn ve Türk memurini askeriyesi arasında bilittifak ittihaz olunacaktır.

Tahliye ameliyatının tevliit edebileceği diğer kâffeî mesainin Türk memurini ile bilittifak tanzim etmek işgal memurinine ait olacaktır.

6

Türk hükümeti muahedei sulhiyenin mevkiî meriyete vazını beklemeksizin mezkûr muahedeye vazını imza devletler te-balarımır 69, 72, 77 ve 91 inci maddelerden (72 ve 91 inci maddelerde zikrolunan müddeller cereyana başlamamış olsa bile) ve kezalik ikâmet mukavelesi ahkâmundan istifade etmelerini kabul edecektir. Türk hükümeti sulh muahedesinin 137, 138 ve 140 inci maddelerinde mündericî ahkâma dahi riayet edecektir.

7

Sulh muahedenâmesinin mevkiî meriyete vazına intizaren Britanya ve Türk hükümetleri hududun tâyinine kadar mezkûr muahedenin üçüncü maddesinin ikinci numrosunun üçüncü fıkrasında muhafazası mevzuubahs olan statükoyu tadil edebilecek hiçbir şey yapmamayı mütekabilen taahhüt edeler.

Mezkûr hükümetler sulh muahedenâmesinin üçüncü maddesinin ikinci numrosunun birinci fıkrasında zikrolunan ve Türkiye ile Irak arasındaki hududa ait bulunan müzakeratın, birinci bentte musarrah tahliye ameliyatı ikmal olunur olunmaz başlamasında ve mezkûr fıkrada da zikrolunan 9 ay müddetin mebhusun anha müzakeratin başladığı tarihten itibaren cereyan etmesinde müttefiktirler.

Lozanda 24 Temmuz 1923 tarihinde tanzim olunmuştur.

İSMET

HORACE RUMBOLT

Dr. RIZA NUR

PELLE

HASAN HÜSNÜ

GARRONİ

MONTANYA

BEYANNÂME

Selâhiyetnâmeleri mucibince hareket eden zirde vazını imza hususatı âtiyeyi beyan ederler :

1) Boğazlar usuluna dair bugünkü tarihli mukavelenâmenin

Fıkraî anifede zikrolunan arazi ve adaların kâffei ahali-sine bugüne kadar irtikâp olunan siyasi veya hukuku umumiye-ye müteallik bilcümle cinayet ve cünhalardan dolayı tam ve kâmil affı umumi bahşolunmuştur.

Lozanda 24 Temmuz 1923 tarihinde tanzim edilmiştir.

İSMET

Dr. RIZA NUR

HASAN HÜSNÜ

HORACE RUMBOLT

PELLE

ÇARRONİ

MONTANYA

UCİYAİ

VENİZELOS

KAKLAMANOS

YUNANİSTANDA EKALLİYETLERİN HİMAYESİNE DAİR

10 Ağustos 1920 tarihinde başlıca düveli müttefika ile Yunanistan arasında Sevr'de mün'akıl muahede ile

TÜRKİYEYE AİT

olmak üzere aynı devletler arasında aynı tarihte aktedilen muahedeye müteallik protokol.

Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya ve Yunanistan hükümetleri işbu konferans esnasında aktolunan sulh muahedesiyle diğer senedâtın mevkii meriyete vazı, Yunanistandaki ekalliyetlerin himayesine dair başlıca müttefik devletler ile Yunanistan arasında 10 Ağustos 1920 tarihinde Sevr'de aktolunan muahedenin ve kezaîk Türkiye'ye dair aynı devletler arasında Sevr'de aktolunan 10 Ağustos 1920 tarihli muahedenin mevkii icraya vazını zaruri kıldığı kanaatında bulduklarıdır,

Usulen halizi selâhiyet olan zirde vazını imza mütekabilen kendi hükümetleri nâmına ahkâmı âtiyeyi kararlaştırmışlardır :

1 — Sevrde aktolunan salifüzzikr iki muahedenin tasdiknâmeleri eğer şimdîye kadar tediye olunmamış ise bugünkü tarihle Lozanda imza olunan sulh muahedenâmesinin ve senedâtı sairce müteallik tasdiknâmeler ile aynı zamanda tediye olunacaktır.

2 — Ekalliyetlerin himayesine müteallik salifüzzikr Sevr muahedesinin birinci maddesinde münderîk ahkâm bugünkü tarihli sulh muahedenâmesinin ikinci maddesinin ikinci numrosundaki ahkâm ile mukayyet olacaktır.

1

Meriç ile bugünkü tarihli muahedenin ikinci maddesinin ikinci numrosunda tarif kılınan Türk - Yunan hududu arasında kâin olup Türkiye'ye iade edilecek olan arazi nihayet 15 Eylül 1923 te Türk memurinine teslim olunacaktır. Şu şartla ki, muahedei mezkûrenin Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından keyfiyeti tasdiki İstanbuldaki müttelikin fevkalâde komiserleri vasıtasıyla Yunan hükûmetine tarihi mezkûrda tebliğ oluna. Eğer işbu tebliğ balâda mezkûr tarihte ifa kılınmamış ise arazi mezkûrenin teslimi muamelesi tarihi tebliğden itibaren 15 günlük bir müddet zarfında icra edilecektir.

2

Sulh muahedesinin 5 inci maddesinde mezkûr tahdit muamelesinin ikmal edilmemiş olması keyfiyeti balâdaki arazinin Türk memurinine teslimini tehir edemeyecektir. Bu halde Yunan ve Türk hükûmetleri sulh muahedesinin ikinci maddesinin ikinci numrosunda tarif olunan hattı arazi üzerinde muvakkat bir surette tersim edeceklerdir. İşbu muvakkat hudut tarafınca mezkûr muahedenin 5 inci maddesinde musarrah komisyonun ikmalî mesai etmesine kadar meri olacaktır.

3

Karaağaç Rum ahali 30 Kânunusani 1923 te Yunanistan ile Türkiye arasında imza olunan mukavelede mezkûr ahali mübadelesine tabi olacaklardır; bunlar mezkûr mukavele ahkâmından istifade edeceklerdir. Fakat Yunanistan ile Türkiye arasında halî sulhün teessüsünden ancak altı ay sonra hicrete mecbur edebileceklerdir.

4

İmroz, Bozcaada adalarından Yunan kıtaatı ve memurini bugünkü tarihli sulh muahedesini Yunan ve Türk hükûmetleri tarafından tasdik edilir edilmez çekileceklerdir. Bunlar çekilir çekilmez mezkûr muahedenin 14 üncü maddesindeki ahkâm Türk hükûmeti tarafından tatbik olunacaktır.

5

İşbu protokolün birinci bendinde mezkûr arazi sekencesinden ve keza dördüncü fıkrada bahsolunan adalar ahalisinden hiçbirini askerî veya siyasi hattı hareketlerinden veyahut bugünkü muahedei sulhiyeyi imza eden devletlerden birince veya tebaasına ifa ettiği herhangi bir muavenetten dolayı Türkiye'de hiçbir bahane ile iz'âç veya takip olunmayacaktır.

LOZAN KONFERANSINA AİT SENEDİ NİHAİ

Britanya İmparatorluğu, Fransa ve İtalya hükümetleri, Japonya hükümetiyle birlikte Şarkta sulhu surti katiyede iade etmek endişesi ile bir taraftan Yunanistan, Romanya, Sırp - Hırvat - Sloven devletinin ve kezaik Amerika düveli mütehidesinin ve diğer taraftan Türkiyeyi bütün milletler tarafından temenni olunan bir neticeye vasıl olacak ahkâm ve mevaddi müştereken tetkike dâvet etmiş olduklarından,

İki taraftan işbu konferansda müzakere edilmesi iktiza edecek olan mesailden boğazlar meselesi bahri siyahtan sahil-dar olan Bulgaristan ve Rusyanın müzakerâta ve kabul edilecek mukarrerâta iştirâke dâvet edilmeleriyle bilhassa tetkik olunmak iktiza edeceği kanaatında bulunduklarından,

Ve Şarkta hali harbin Belçika ve Portekiz için tevlit eylediği mesaili iktisadiye ve maliyenin mürakasasına mezkûr iki devletin de iştirâkinin kabule karar verdiklerinden,

Binaenaleyh âtüzikr murahhaslar yâni:

Britanya İmparatorluğu için:

Umuru hariciye nazırı asaletlü George Natanyel, Marki Gürzon Döke Deloston, K. J. J. S. S. İ. J. S. İ. E.;

İstanbulda fevkalâde komiseri Sür Horace George Montegü Rumbolt, Barrona, J. S. M. J.;

Fransa için :

Haşmetlü İtalya Kralı hazretleri nezdinde Fransa cumhuriyeti sefiri kebiri, Legion d'Honour nişanı millisinin Grande Couve rütbesini haiz Mösyö Camille Barriere;

Senato âzası Fransa sefiri kebiri Legion d'Honour nişanı millisinin Grande Officier rütbesini haiz mösyö Maurice Bompart.

Fransa sefiri kebiri cumhuriyetin Şark fevkalâde komiseri Legion d'Honour nişanı millisinin Grande Officier rütbesini haiz ferik general Mösyö Maurice Pelle.

İtalya için :

Kraliyet Senato âzası İtalya sefiri kebiri İstanbul fevkalâde komiseri St. Maurice Velâzar ve Couron d'İtalyi nişanlarının Grande Corova rütbelerini haiz asaletlü Marki Camille Garroni,

Atina fevkalâde murahhas ve orta elçisi St. Maurice Velâzar nişanlarının komandor ve Corun d'İtalyi nişanının grande officier rütbelerini haiz Mösyö Jul Sezar Montanya,

Lozanda 24 Temmuz 1923 tarihinde tanzim edilmiştir.

HORACE RUMBOLT

PELLE

GARRONI

MONTANYA

UÇIYAI

VENIZELOS

KAKLAMANOS

**SIRP - HRVAT - SLOVEN DEVLETİ TARAFINDAN
MUAHEDENİN İMZASINA MÜTEBAİR PROTOKOL**

Zirde vazîni imza bugünkü tarihle ve mütekabilen kendi hükümetleri nâmına berveçhi âti tadât olunan senedâti veyahut onlardan bazılarını yâni :

Sulh muahedenâmesi,

Boğazlar usulüne dair mukavelenâme,

Trakya hududuna dair mukavelenâme,

İkâmet ve selâhiyeti adliye hakkında mukavelenâme,

Ticaret mukavelenâmesi,

Afî umumiyeye müteallik beyannâme ve protokol,

Osmanlı İmparatorluğu dahilinde verilmiş bazı imtiyaza müteallik protokol,

Lozanda imzalanan senedâti düvelîye ahkâmından bazısına Belçika ile Portekiz itihakına müteallik protokolu,

Lozanda imzalamış olmakla herbiri, imza etmiş olduğu senedâta müteallik olmak üzere Sırp - Hırvat - Sloven devletine işbu Lozan konferansı senedi nihayesinde mezkûr muraahâsalarından herhangi birisi vasıtası ile muahede mevkii mecrîyette girmiş olmadıkça salîfüzziokr senedatın heyeti mecmuasını imza edebilmek selâhiyetini tanımakta ittifak etmişlerdir.

Lozanda 24 Temmuz 1923 tarihinde tanzim edilmiştir.

İSMET

Dr. RIZA NUR

HASAN HÜSNÜ

HORACE RUMBOLT

PELLE

MONTANYA

GARRONI

UÇIYAI

VENIZELOS

KAKLAMANOS

DIAMANDI

KONÇESKO

MORFOF

STANÇIOF

BİBLİYOGRAFYA

- 1 — (Bir Heyet) Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti
- 2 — Andonkeas Niko Poliki İstoria Elados 1821-1950 Atina, 1953
- 3 — Ardakoç M, Kamran Hilafet Meselesi İstanbul, 1955.
Hilafet Meselesi İstanbul, 1955.
- 4 — Arburnu Kemal Milli Mücadele ve İnkılaplarla İlgili Kanunlar
Esbabı Mucibeleri ve Meclis Görüşmeleri ile Ankara, 1957
- 5 — Bayur Yusuf Hikmet Türk Devletinin Dış Siyaseti İstanbul, 1942
- 6 — Beyatlı Yahya Kemal Aziz İstanbul İstanbul, 1964
- 7 — Bilsel Cemil Ord. Prof. 1 — Lozan (2 cilt İstanbul, 1933
2 — Medeni Kanun ve Lozan Muahedesi,
(Medeni Kanununun 15 inci yıldönümü için) İstanbul.
- 8 — Bütün Vecdi Nasıl Ödüller İstanbul, 1964
- 9 — Cahid Burhan Mudanya - Lozan - Ankara İstanbul 1933,
- 10 — Cebesoy Ali Fuad Gn. General Ali Fuad Cebesoy'un Hatıraları, 1957.
- 11 — Crozat Charles Prof. Devletler Umumi Hukuku İstanbul, 1950.
- 12 — Dahiliye Nezareti Türkiyede Yunan Fecayii Matbaayı Ahmet İhsan ve Şürekası İst. 1337.
Türkiyede Yunan Fecayii, 1337
- 13 — Danışmend İsmail Hâmi Garp Menbalarına Göre Türk Seciye ve Ahlakı,
- 14 — Gür A. Refik Hukuk Tarihi ve Tefekkürü Bakımından Mecelle.
- 15 — İlhan Ziya Yücel Sevenlerin Kalemıyla Rıza Nur İstanbul, 1962
- 16 — İnan Afet Prof. Türk İstiklâli ve Lozan Muahedesi Belleten - Cilt II Temmuz 1938.

Japonya için :

Londra fevkalâde sefiri kebir ve muralıhası Soleil Lovan nişanının birinci birinci rütbesini haiz Baron Hayaşi Jonii,

Roma fevkalâde sefiri kebir ve murahhası Soleil Lovan nişanının birinci rütbesini haiz Mösyö Gentaro Uçiyai Juzammi,

Yunanistan için :

Sabık reisi nüzzar Souver nişanının Grande Crove rütbesini haiz Mösyö Eleftrios K. Venizelos.

Londra orta elçisi, Souver nişanının komandor rütbesini haiz Mösyö Demetr Kaklamanos,

Romanya için :

Hariciye nâzırı Mösyö İlion J. Duka, orta elçi Mösyö Konstantin İ. Damandi, orta elçi Mösyö Kostantin Konçesko,

Sırp - Hırvat - Sloven devleti için :

Hariciye nâzırı Mösyö Monçilo Ninçiq,

Paris fevkalâde murahhas ve orta elçisi Mösyö Miroslav Spalavkoviç,

Sofya fevkalâde murahhas ve orta elçisi Mösyö Milan Rakıç,

Bern fevkalâde murahhas ve orta elçisi mösyö Dr. Milot-yen Yuvanoviç,

Düveli Müttahidei Amerika için :

Düveil müttahide Roma sefiri kebir ve asaletlü Rişar Voş-bon Çayld,

Düveli müttahide İstanbul fevkalâde komiscri kontamiral Markay. Bristol,

Düveli müttahide Bern sefiri asaletlü Josef Gru.

Türkiye için :

Edirne Mebusu, Umuru Hariciye Vekili İsmet Paşa,

Sinop Mebusu, Umuru Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekili Dr. Rıza Nur bey,

Trabzon Mebusu sabık Vekil Hıasan bey,

Bulgaristan için :

Reisi nüzzar, umuru hariciye ve mezhebiye nâzırı mösyö Aleksandr İstanbulliski,

Londra fevkalâde murahhas ve orta elçisi St. Aleksandr nişanının Grande Crouve rütbesini haiz hukuk doktoru mösyö Dimitri Stançiof,

Belgrat fevkalâde murahhas ve orta elçisi mösyö Kostakö Dörof,

- Cilt II 30 Kânunusani ve 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozanda imza edilen senedât Matbaai Ahmet İhsan ve Şürekâsı İstanbul, 1340.
- 23 — Macit B. Lozan Kahramanı İsmet Paşa İst. 1934
- 24 — Nur Rıza Dr. Türk Bilik Revüsü,
- 25 — Pelin Fazıl Ord. Prof. Arazi Terk ve İlhakında Devlet Borçları ve Osmanlı Borçlarının Taksimi (Cemil Bilsel'e armağan 1939 İstanbul).
- 26 — Saka Mehmet Ege Denizi Adalarında Türk Hakları Ankara, 1955.
- 27 — Sava Paşa İslâm Hukuku Nazariyatı Hakkında bir Etüd (1932 tarihli Fransızca aslından tercüme eden Baha Arıkan) Ankara, 1956.
- 28 — Soysal İsmail Türkiye Devletinin Yaptığı Dış Andlaşmaları Ank. 1965.
- 29 — Topçu Nureddin Yarınki Türkiye İstanbul, 1961.
- 30 — Turnagil A. Refik Prof. İslâmiyet ve Milletler Hukuku, İhukuk Fakültesi Mecmuası cilt, 8 sayı 1-2-3-4 cilt, 9 sayı 1-2.
- 31 — Türk Düşüncesi Kıbrıs Özel Sayısı İstanbul, 1958.
- 32 — Tütengil O. Cavit Dr. Rıza Nur üzerine Üç Yazı-Yankılar-Belgeler Ankara, 1965.
- 33 — Torun Şükrü Dr. Türkiye, İngiltere ve Yunanistan Arasında Kıbrısın Politik Durumu (Paris Üniversitesi Doktora tezi) İstanbul, 1956.
- 34 — Unat F. Reşit Lozan Barış Andlaşmasının İmzasına ait Bazı Vesikalar Maarif Matbaası 1942.
- 35 — Ürgüplü Münip H. Lozan Ankara, 1936 (Ankara Halkevi neşriyatı)
- 36 — Büyük Doğu Mecmuası
- 37 — Orkun Mecmuası

- 17 — Kandemir Feridü'l-Hatıraları ve Söyleyemedikleri ile Ra-
uf Orbay İstanbul, 1965.
- 18 — Karacan Ali Naci İstiklâl Harbimiz İstanbul, 1960.
- 19 — Karabulut Ali Lozan Konferansı ve İsmet Paşa Ma-
arif Matbaası İstanbul, 1943
- 20 — Koçu Reşat Ekrem Fener Patrikhanesinin İç Yüzü İstan-
bul, 1955
- 21 — Kutay Cemal Osmanlı Muahedeleri, Kapitülasyonlar
ve Lozan Muahedesi İstanbul, 1934
- 22 — Lozan Zabıtları 1) Türkiye İstiklâl ve Hürriyet Mü-
cadeleleri Tarihi İstanbul, 1953 cilt
5 ve 19.
2) Tarih Konuşuyor İstanbul, 1965.
3) Lozanda İsmet Paşayı Kim Öldüre-
cekti? İstanbul, 1956
4) Pontus Suikasti İstanbul, 1956.
5) Mütarekede Pontus Suikasti İstan-
bul, 1956
- Lozan Sulh Muahedenâmesi Mukave-
lât ve Senedâtı Saire İstanbul. 1339
- Şarkı Karib Umuru Hakkında Lozan
Konferansında Tezekkür olunan
Senedât Mecmuası ve Zabıtlar
Birinci Takım : Birinci cilt Birinci
Komisyonun Zabıtnâme ve proto-
kolleri
İstanbul, İkdâm Matbaası 1924-1340
Cilt II Ecnebilerin tâbi olacağı Usul
İstanbul İkdâm Matbaası, 1924
Cilt III 3. Komisyon ve bu komis-
yona merbut tâli komisyonların za-
bıtnâme ve raporları Matbaai Ah-
met İhsan ve Şürekâsı, 1924.
Cilt IV Müzakerâta ait Vesâik İstan-
bul Vatan Matbaası 1924-1340.
- İkinci Takım :
Cilt I Konferansın ikinci kısmına mü-
teallik zabıtnâmeler ve vesikalar
Matbaai Ahmet İhsan ve Şürekâsı,
1925-1341.

	Sayfa
Mustafa Necati'nin Konuşması	170
Vasıf Çınar'ın Konuşması	174
Kıbrıs ve Lozan Konferansı	177
Kıbrıs Adasının Önemi	177
Kıbrıs Adasının Tarihi	178
Lozandaki Durum	182
Kıbrıs ve Bazı Gerçekler	185
Bir Hâdise ve Bir Zihniyet	190
Lozan Muahedesi Tam Metni	193
Bibliyografya	321

YANLIŞ DOĞRU CETVELİ

Sayfa	Satır Yanlış	Doğru
20	29 ağır	ağır
21	25 enredilmiş	emredilmiş
21	29 islâmileştirmek	İslâmileştirilmek
23	3 gericilik	gericilik
23	5 proglemlerimizle	problemlerimizle
23	13 eshabı	esbabı
24	20 zaran	saran
32	9 zamki	zamanki
65	2 ilâ	ilân
65	14 Harbinimiz	Harbimiz
67	4 yataşacaklar	yaşatacaklar
67	4 Garaptan	garptan
116	resim altı haşpihal	hasbihal
118	13 Muahdesini	Muahdesini
119	resim altı sırasından	sırasında
160	resim altı İmparatorluğumuz	imparatorluğu muzun
162	8 matteesüf	maateessüf
162	11 Efendriiler	Efendiler

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Önsöz	3
Giriş	10
Müzakerelere Toplu Bir Bakış	25
Konferans Öncesi	26
Misak-ı Milli	27
Konferans Neden Dağıldı?	40
İnönü ve Lozan Konferansı	61
İnönü Kimdir	62
İnönü ve Milli Mücadele	65
İnönü mü İsmet Ağa mı	65
İnönü Mandacı mı?	67
İnönü Harpte Samanlığa mı Kaçmış	70
İnönünün Kaçırıldığı Büyük Bir Fırsat	70
İnönü ve Komünizm	71
Rıza Nur ve Lozan Konferansı	88
Rıza Nur Kimdir?	100
Lozan Muahedenamesi ve Rıza Nur Bey	103
Murahhas Heyetinde Hainler mi vardı?	111
Diğer Hainler (H. Cahid - Câvid)	113
Kendi Beyanile H. Cahid	118
Rıza Nur ve İstiklâl Madalyası	126
Lozan Birinci Mecliste	130
Meclis Elektrikleniyor	145
Lozan İkinci B.M. Meclisinde	153
Niyazi Beyin Konuşması	155
Yahya Kemal Beyin Konuşması	159
H. Suphi Beyin Konuşması	161
Faik Öztrak'ın Konuşması	164

Kıymetli Okuyucu !.

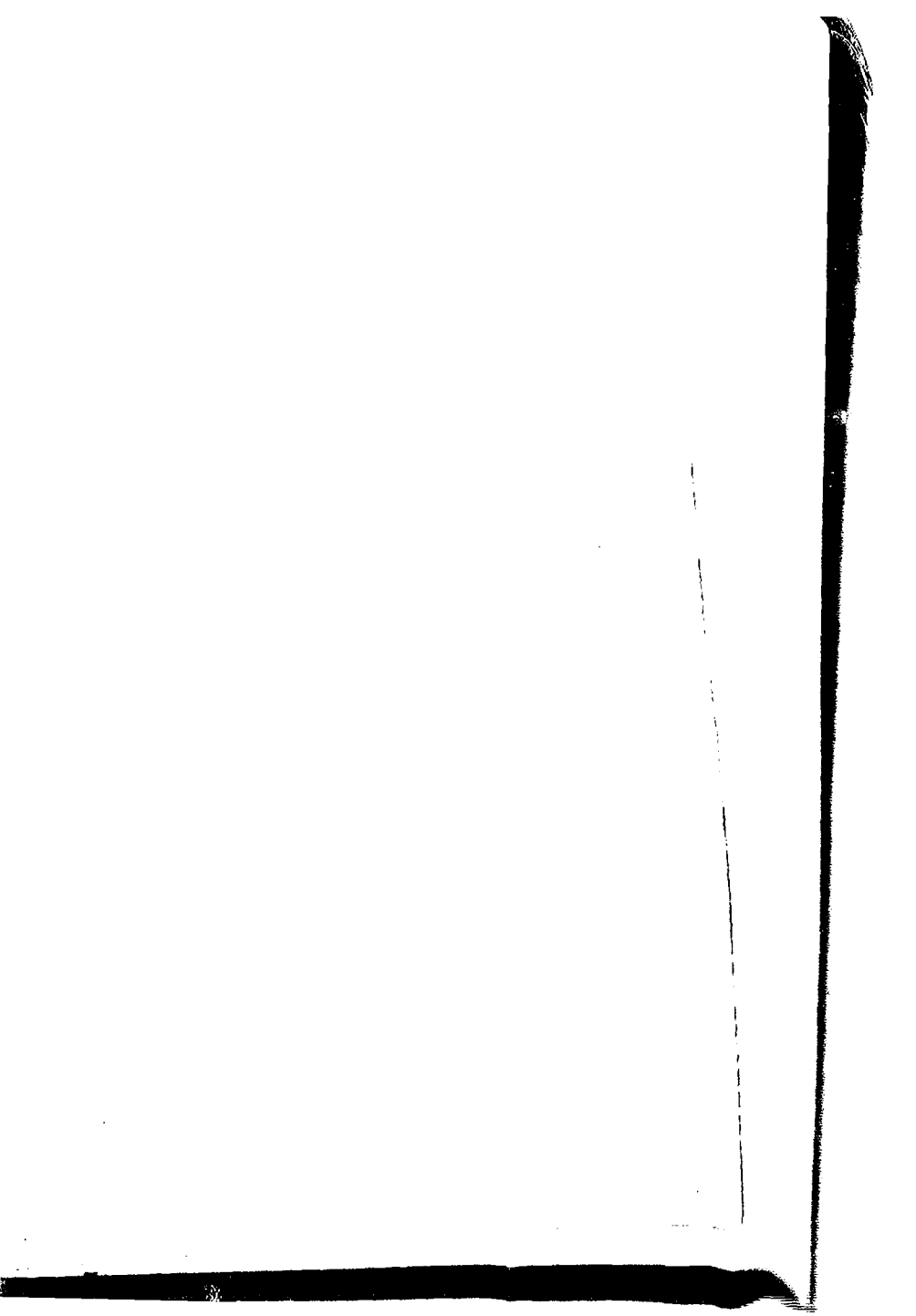
Elindeki bu dâva dolu eserle yayın hayatına atılan Sebil yayınevi'nin yayınlayacağı ikinci muazzam eser üstad NECİP FAZIL KISAKÜREK'in kaleminden çıkmış TARİH BOYUNCA BÜYÜK MAZLUMLAR'dır. Yeni İstanbul ve Yeni İstiklâl gazetelerinde tefrika edildiği zaman büyük yankılar uyandıran bu muazzam eser de bir Sebil Yayını olacaktır. Bilâhare de Lozan'ın diğer birçok önemli meselesini ihtiva eden LOZAN ZAFER MÎ HEZİMET MÎ'nin ikinci cildini sunacağız. PATRİKHANE, BATI TRAKYA, MUSUL ve HİLÂFET gibi önemli birçok problemj bu ikici ciltte bulacaksınız. Sabırsızlıkla bekleyeceğinizi tahmin ettiğimiz bu eserleri takiben de listemizdeki diğerlerini neşrederek hizmetinizde bulunmağa devam edeceğiz. Bu eserin muharriri ile haberleşmek isteyenlere adres :

Kadir MISIROĞLU

Serencebey Mazharpaşa Sokak No. 14/11 Doğu Ap.
Beşiktaş

**SEBİL YAYINEVİNİN NEŞREDECEĞİ DİĞER
ESERLER**

- 1 — Tarih Boyunca Büyük Mazlumlar,
Yazan: Necip Fazıl KISAKÜREK.
- 2 — Merihli (Hikâyeler),
Yazan: Kadir MISIROĞLU
- 3 — Senâ (Fahri Kâinata Mensur Medhiye),
Yazan: Kadir MISIROĞLU.
- 4 — Macar İhtilâli,
Yazan: Kadir MISIROĞLU.
- 5 — Namık Kemal,
Yazan: Necip Fazıl KISAKÜREK
- 6 — Jet Metodu ile Kur'an Alfabeti,
Yazan: Hafız Mustafa ÇİĞDEM
- 7 — Lozan, Zafer mi? Hezimet mi? (Cilt II),
Yazan: Kadir MISIROĞLU.
- 8 — Lozan, Zafer mi? Hezimet mi? (Cilt III),
Yazan: Kadir MISIROĞLU.

YENİ BİR ESER ULU HAKAN İKİNCİ ABDÜLHAMİT HAN

Büyük Osmanlı İmparatorluğu serhat boylarından gelen mütemadi düşman saldırıları ile gitgide sarsılırken içten de gizli ve hain eller tarafından tahrip edilmekte idi. Bu iki kuvvet devletimizi badirelerden badirelere sürüklerken karanlıklar arasından bu gidişata dur diyebilecek müstesna bir sima belirdi: İKİNCİ ABDÜLHAMİT HAN.

Misilsiz imkânsızlıklar içinde mümkün olan en muazzam neticeyi istihsal ederek harici ve dahili düşmanlara göz açtırmayan Ulu Hakan SULTAN İKİNCİ ABDÜLHAMİT HAN genç nesillere düşman kuvvetlerin telkin ve tesirleri ile maalesef yanlış takdim edilmişti. Fakat emir ve iltimaslarla tarih sahifelerine geçirilmiş olanlar, zamana ve zamanın getirdiği çeşitli tesirlere mukavemet edemiyerek oradan çıkarıldıkları gibi yalan ve tezviratında cbedi olması mümkün kılınamamaktadır.

İşte bu sebeple son günlerde, SULTAN ABDÜLHAMİD HAN'ın şahsiyeti ve mübarek çehresi etrafındaki yalan ve tezvir sisi dağılmakta, onun muazzam şahsiyeti bütün azametî ile ortaya çıkmaktadır. Son birkaç sene içinde bu mevzudaki neşriyat fikrimizi teyid için yanıltmaz bir delildir. Fakat bütün bu neşriyat içinde hiçbir üstad Necip Fazıl Kısakürek'in kudretli kaleminden çıkmış olan «Ulu Hakan SULTAN İKİNCİ ABDÜLHAMİD HAN» kadar onun şahsiyetini tebarüz ettirmiş değildir.

Ötüken yayınevi Türk fikir hayatında hâdise olacak bu kitabı takdim etmekten şeref duyar.

Fiati: 10 liradır. Kitapçılara %25 tenzilat yapılır.

İsteme adresi: Ötüken ve Sebül Yayınevleri,

Büyük Reşit Paşa Cad. No: 44 Bayezid - İstanbul.